

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM
DALI



20. YÜZYILDA DOĞU TÜRKİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE
UZANAN KAZAK GÖÇLERİNİN ROMANA YANSIMASI

AYŞE CEYLAN GÜNEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ

KASIM - 2021

KASTAMONU

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM
DALI



20. YÜZYILDA DOĞU TÜRKİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE
UZANAN KAZAK GÖÇLERİNİN ROMANA YANSIMASI

AYŞE CEYLAN GÜNEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ

KASIM - 2021

KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

AYŞE CEYLAN GÜNEŞ

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

20. YÜZYILDA DOĞU TÜRKİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE UZANAN KAZAK GÖÇLERİNİN ROMANA YANSIMASI

AYŞE CEYLAN GÜNEŞ

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN: PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ

Bugün Çin toprakları içinde kalan Doğu Türkistan, M.Ö. 220 yılından beri Türk yurtdur. Çeşitli Türk devletlerinin hâkimiyeti altında bulunan Doğu Türkistan'da Mançuların egemenliği ile başlayan süreç Çin'in hâkimiyeti ile son bulur. Çin hâkimiyeti altında yaşamaya başlayan Doğu Türkistan Kazakları büyük zulümlere ve kıyımlara uğrar. Özellikle genel valiler döneminde yasam; ağır vergiler, yer altı kaynaklarının ana sömürü malzemesi yapılması gibi pek çok etken nedeniyle dayanılmaz hâle gelerek Kazak hâlkında isyanlara sebebiyet vermiş ve bu isyanların bastırılması çoğu zaman kanlı olmuştur. Devletleşme yolunda adımlar atılmasına rağmen kurulan devletler ve hükümetler kısa süre ayakta kalabilmiştir. Bu yaşananların sonucunda direnme gücü kırılan Kazaklar göç kararı almıştır. Gidenlerin, gidemeyenlerin, geri dönmeye çalışanların, yolunu başka istikametlere çevirmek zorunda olanların içinde bulunduğu bu kaotik süreçte yaşananlar uzun yıllar hafızalardan silinmemiştir. İşte bu göçlerin kimler tarafından, nasıl bir süreç içinde ve hangi şartlarda gerçekleştiğinin ve nelere mal olduğunun romandaki izleri inceleme konusu olarak seçilmiştir. Daha önce yapılmış bilimsel çalışmalara bakıldığında, bir yazara ait bir veya birkaç göç konulu roman incelemesinin gözlemlendiğinden ve özellikle Doğu Türkistan göçlerini içeren ve farklı yazarlar tarafından yazılmış romanları bir arada inceleyen bir çalışmaya rastlanmadığından, yapılan incelemenin alandaki bu boşluğu dolduracağı düşünülmüştür. İnceleme eserleri, 1935-1954 yılları arasında gerçekleşen Doğu Türkistan Kazaklarının göçlerini içeren ve Türkiye Türkçesine aktratılmış romanlardan seçilmiştir. Yöntem olarak yapı ve izlek yöntemi tercih edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER:.Doğu Türkistan, göç, roman, yapı ve izlek.

ABSTRACT**MSC THESIS****REFLECTION OF KAZAKH MIGRATIONS FROM EAST TURKESTAN TO
TURKEY IN THE 20TH CENTURY ON NOVEL**

AYŞE CEYLAN GÜNEŞ

**KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES AND TURKISH EDUCATION****SUPERVISOR: PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ**

East Turkestan, which remains within the territory of China today, has been home to Turks since 220 BC. The period that started with the domination of the Manchus in East Turkestan, which was under the domination of various Turkish states, ends with the domination of China. East Turkestan Cossacks, who start to live under Chinese rule, are subjected to great persecution and massacres. Especially during the period of the general governors, life became unbearable due to many factors such as heavy taxes and the use of underground resources as the main exploitation material, causing rebellions among the Kazakh people, and the suppression of these rebellions was often bloody. Despite the steps taken towards nationalization, the states and governments that were established were able to survive for a short time. As a result of these events, the Kazakhs, whose resistance power was broken, decided to migrate. What happened in this chaotic process involving those who left, those who could not, those who tried to return, and those who had to turn their way in other directions, have not been erased from the memories for many years. The influence of these migrations upon? the novel, by whom, in which time period, under what circumstances they were realized and what they costed, have been chosen as the subject of study. When we look at the previous scientific studies, it is thought that the study will fill this gap in the field, since the analysis of one or more novels on immigration by an author has been observed, and since there has not been found a study that examines the East Turkestan migrations and the novels written by different authors together. The works of analysis were selected from the novels transcribed into Turkey Turkish, including the migrations of East Turkestan Kazakhs between 1935-1954. As a method, structure and theme method was preferred.

KEYWORDS: East Turkestan, migration, novel, structure and theme.

ÖNSÖZ

Türk Dünyasında pek çok göç gerçekleşmiştir. Bu göçlerin içinde Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan göçlerin olduğu da bilinmektedir. Yapılan çalışmanın nedeni; Doğu Türkistan Kazaklarının 1935-1954 yılları arasında safhâlar hâlinde ve liderler öncülüğünde Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan zorlu yolculuğunun sebeplerinin, göçün bir milletin kaderinde nasıl etkiler yarattığının ve nihayetinde bir milletin var olma mücadelesinin göç ile ilişkisinin romana nasıl yansındığını göstermektir.

Tez konusu belirlendikten sonra yapılan kaynak taramasında konu ile ilgili romanların bir kısmının sadece Kazak Türkçesi ile yazıldığını, Türkiye Türkçesinde yazılan veya Türkiye Türkçesine aktarılan romanların sınırlı sayıda olduğunu gözlemledik. Kazak Türkçesi ile yazılmış romanların Türkiye Türkçesine aktarımının tez süresine yetişemeyeceği için Türkiye Türkçesi ile yazılmış ve Türkiye Türkçesine aktarılmış dört roman belirledik. Çalışmamızın ana kaynağı olan *Hazin Göç, Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur, Göç ve Göçten Sonra* romanlarını usulüne uygun tahlil edebilmek ve bunu bir bilimsel çerçevede yapmak için roman tahlili ile ilgili materyalleri taradık. Romanların yazarlarından Jadi Şakenulı ve Kabdeş Cumadilov Kazak Türk'ü, Godfrey Lias İngiliz, Ahmet Hâldun Terzioğlu Türkiye Türk'ü olduğundan yazarların hayatları hakkında elde edilen bilgilerden ve yazdıklarından yola çıkarak anlatıcıların bakışaçılarını kıyaslama şansı elde ettik. Tarihi gerçekliği olan olayların romanların akışına nasıl yerleştirildiğini ve tarihi gerçekliğe ne kadar bağlı olduğunu gözlemlemiş olduk. Bütün bunları tahlil edebilmek için Doğu Türkistan tarihi ile ilgili çalışmaları olan Türkiye Türk'ü ve Kazak Türk'ü tarihçilerin bilimsel çalışmalarından yararlandık. Ayrıca Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan bu göçlerde bulunmuş, göç anılarını kaleme almış yazarların eserlerine başvurduk. Göçün pek çok yansıması olması sebebiyle çok boyutlu bir değerlendirme yapmak için psikoloji ve felsefe içerikli kaynaklara göz attık.

TEŞEKKÜR

Araştırmanın başından sonuna engin bilgisi ve doğru yönlendirmeleri ile çalışmanın nihayete ermesinde büyük emeği olan, kıymetli bilim insanı danışmanım Prof. Dr. Orhan Söylemez'e teşekkür ediyorum.

Bilgilerinden istifade etme şansına eriştiğim değerli hocam Doç. Dr. Samet Azap'a, Kazakça çevirilerde yardımını esirgemeyen Saltanat Uzakbaykızı Güzel'e teşekkür ediyorum.

Beni büyütüp hayata hazırlayan, her daim yanımda olduklarını bildiğim aileme özellikle azmiyle bana değil pek çok kişiye ışık olan anneme, desteğinden güç aldığım eşim Nadir'e, bu süreçte yaşından büyük olgunluk gösteren oğlum Çınar'a teşekkür ediyorum.

Türklük biliminde yapılan bu çalışmayı; Doğu Türkistan göçlerinin ebediyete intikal etmiş liderlerinin aziz hatıralarına ve oğlum Çınar'a ithaf ediyorum.

AYŞE CEYLAN GÜNEŞ

Kastamonu, 2021

İÇİNDEKİLER

TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
ÖNSÖZ	vii
KISALTMALAR VE TABLOLAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1
1 DOĞU TÜRKİSTAN TARİHİ VE GÖÇLER	3
1.1 DOĞU TÜRKİSTAN'IN KISA TARİHÇESİ	3
1.2 XX. YÜZYILDA DOĞU TÜRKİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE UZANAN KAZAK GÖÇLERİ	7
2 ROMANDA YAPI VE İZLEK	16
2.1 Romanın Kimliği	16
2.2 İsimden İçeriğe	16
2.3 Olay Örgüsü	16
2.4 Bakış Açısı	16
2.5 Zaman	17
2.6 Mekân	18
2.6.1 Çevresel Mekânlar	18
2.6.2 Algısal Mekânlar	18
2.6.2.1 Kapalı / Dar Mekânlar	19
2.6.2.2 Açık / Geniş Mekânlar	19
2.7 Şahıs Kadrosu	19
2.7.1 Başkişi	20
2.7.2 Norm karakterler	20
2.7.3 Fon karakterler	20
2.7.4 Kart karakterler	21
3 ROMANLARDA YAPI VE İZLEK	21
3.1 JADİ ŞAKENULI'NIN <i>HAZİN GÖÇ</i> ROMANINDA YAPI VE İZLEK	24
3.1.1 Romanda Yapı	21

3.1.1.1	Romanın Kimliği	22
3.1.1.2	İsimden İçeriğe	22
3.1.1.3	Olay Örgüsü	23
3.1.1.4	Bakış Açısı ve Anlatıcı	28
3.1.1.5	Zaman	31
3.1.1.6	Mekân	34
3.1.1.6.1	Çevresel Mekânlar	34
3.1.1.6.2	Algısal Mekânlar	34
3.1.1.6.2.1	Kapalı / Dar ve Labirentleşen Mekânlar	35
3.1.1.6.2.2	Açık Mekânlar	38
3.1.1.7	Şahıs Kadrosu	39
3.1.1.7.1	Başkişi	39
3.1.1.7.2	Norm Karakterler	43
3.1.1.7.3	Fon Karakterler	45
3.1.1.7.4	Kart Karakterler	47
3.1.2	İzleksel Kurgu	50
3.1.2.1	İnanış	51
3.1.2.2	Kazak Toplumu	54
3.1.2.3	Hayvanlar	57
3.2	AHMET HÂLDUN TERZİOĞLU'NUN <i>TÜRKİSTAN'IN ÖLÜMSÜZ KAHRAMANI ALTAYLARIN KARTALI OSMAN BATUR</i> ROMANINDA YAPI VE İZLEK	63
3.2.1	Romanda Yapı	59
3.2.1.1	Romanın Kimliği	60
3.2.1.2	İsimden İçeriğe	60
3.2.1.3	Olay Örgüsü	60
3.2.1.4	Romanın Özeti	63
3.2.1.5	Bakış Açısı ve Anlatıcı	66
3.2.1.6	Zaman	69
3.2.1.7	Mekân	72
3.2.1.7.1	Çevresel Mekânlar	72
3.2.1.7.2	Algısal Mekânlar	72
3.2.1.7.2.1	Kapalı / Dar ve Labirentleşen Mekânlar	73

3.2.1.7.2.2 Açık Mekânlar	74
3.2.1.8 Şahıs Kadrosu	77
3.2.1.8.1 Başkişi	77
3.2.1.8.2 Norm Karakterler	81
3.2.1.8.3 Fon Karakterler	84
3.2.1.8.4 Kart Karakterler	85
3.2.2 İzleksel Kurgu	86
3.2.2.1 Kazak Gelenekleri	87
3.2.2.2 Türk Kimliği	90
3.2.2.3 Başkaldırı	93
3.3 GODFREY LÍAS'IN <i>GÖÇ</i> ROMANINDA YAPI VE İZLEK	
101	
3.3.1 Romanda Yapı	97
3.3.1.1 Romanın Kimliği	97
3.3.1.2 Olay Örgüsü	98
3.3.1.3 Romanın Özeti	100
3.3.1.4 Bakış Açısı ve Anlatıcı	101
3.3.1.5 Zaman	104
3.3.1.6 Mekân	107
3.3.1.6.1 Çevresel Mekânlar	107
3.3.1.6.2 Algısal Mekânlar	107
3.3.1.6.2.1 Kapalı/ Dar ve Labirentleşen Mekânlar	107
3.3.1.6.2.2 Açık/ Geniş Mekânlar	112
3.3.1.7 Şahıs Kadrosu	113
3.3.1.7.1 Başkişi	113
3.3.1.7.2 Norm karakterler	115
3.3.1.7.3 Fon karakterler	120
3.3.1.7.4 Kart karakterler	121
3.3.2 İzleksel Kurgu	122
3.3.2.1 Komünizm	123
3.3.2.2 Eğitim	127
3.4 KABDEŞ JUMADİLOV'UN <i>GÖÇTEN SONRA</i> ROMANINDA YAPI VE İZLEK	
135	

3.4.1	Romanda Yapı	131
3.4.1.1	Romanın Kimliği	131
3.4.1.2	İsimden İçeriğe	131
3.4.1.3	Olay Örgüsü	132
3.4.1.4	Romanın Özeti	134
3.4.1.5	Bakış Açısı ve Anlatıcı	136
3.4.1.6	Zaman	138
3.4.1.7	Mekân	141
3.4.1.7.1	Çevresel Mekânlar	141
3.4.1.7.2	Algısal Mekânlar	141
3.4.1.7.2.1	Kapalı/ Dar ve Labirentleşen Mekânlar	141
3.4.1.7.2.2	Açık / Geniş Mekânlar	142
3.4.1.8	Şahıs Kadrosu	144
3.4.1.8.1	Başkişi	144
3.4.1.8.2	Norm Karakterler	145
3.4.1.8.3	Fon karakterler	150
3.4.1.8.4	Kart Karakterler	151
3.4.2	İzleksel Kurgu	153
3.4.2.1	Aşk/Sevgi	153
3.4.2.2	Öz Değerlerin Yitimi	156
	ÇIKARIM	159
	KAYNAKÇA	159

KISALTMALAR VE TABLOLAR DİZİNİ

Kısaltmalar

TÖKAKOB.	: Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur
C.	: Cilt
Ç.N.	: Çevirenin Notu
Çev.	: Çeviren
G.C.	: Gabdeş Cumadilov
G.	: Göç
GS.	: Göçten Sonra
HG.	: Hazin Göç
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
vs.	: Vesaire
vd.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayınları

Tablolar

Tablo 1 Hazin Göç Romanı İzlekler Şeması	53
Tablo 2: Ölümsüz Kahramanı Osman Batur Romanı İzlekler Şeması	91
Tablo 3: Göç Romanı İzlekler Şeması	127
Tablo 4 : Göçten Sonra Romanı İzlekler Şeması	159

GİRİŞ

Bireylerin tek başına veya toplu olarak yer değiştirmeleri olarak ifade edebileceğimiz göç; sebepleri, yaşanış süreci ve sonuçları bakımından çok boyutlu bir olgudur. Göç kararı çoğu zaman sancılı bir süreci ifade eder. Bazen bireyler göç için karar alacak vakit dahi bulamazlar. Dolayısıyla göç basite alınacak bir yer değiştirmeden çok daha fazlasını ifade eder. Bu yüzden de göçler için zorunlu ve gönüllü ayrımları yapılabilir. Dünya genelinde gerçekleşen göçlerin büyük kısmı kitlesel ve zorunlu göçler olmuştur. Savaş, kıtlık, siyaset, doğal afet ve kimlik korunumu gibi pek çok etken kitlesel ve zorunlu göçlere sebebiyet vermektedir. Tüm dünyada olduğu gibi Türk Dünyasının birçok yerinde bu tür göç hadiselerinin yaşandığı bilinmektedir.

Doğu Türkistan Kazakları, huzurla yaşadıkları anayurtlarında zor günler yaşadıktan sonra yerlerinden edilip vatanlarını terk etmek zorunda kalırlar. Bu göçlerin liderlerin öncülüğünde, uzun ve zorlu bir zeminde, dağıla toplana, öle yite gerçekleştiği görülebilir. O vakitlerde Çin ve Rus toprakları arasında kalan Doğu Türkistan, bu devletlerin paylaşım malzemesi olarak görüldüğünden; bu toprakları yurt tutunan Kazakların varlıkları hiçe sayılır, huzurları kaçırılır ve korkuları gün be gün artar. Ağır şartlar altında sindirilmek istenen Kazaklar başkaldırdıklarında ise çoğu zaman toplu katliamlarla yok edilme girişimlerine uğrarlar. Kazaklar, büyük zaferler elde ettikleri girişimleri olmasına rağmen sonunda silah ve kişi bulmakta zorlandıklarından önce dağlara çekilirler ve burada bir süre daha mücadele ederler. Bir süre sonra Rusların ve Çin'in komünizm zemininde birleşerek karşılına çıkmaları; uçak, tank gibi araçların, modern silahların üstlerine gelmesi sonucunda topyekün olarak sınırları aşmaya karar verirler. Hindistan'a geçene kadar defalarca saldırılara uğradıkları gibi hastalıklar sonucu pek çok kişi hayatını kaybeder. Göçerlerden Türkiye'ye ulaşabilen çok az kişi olur.

Ezeli Türk yurdu olan Doğu Türkistan'da yaşayan Kazakların yurtlarında tutunamayarak "Hür Dünya" olarak kabul ettikleri topraklara geçişini farklı sahâlarda aktaran edebi eserler mevcuttur. İnsana, zamana, mekâna ve başka olgulara sirayet eden Doğu Türkistan Kazaklarının 1935-1954 yılları arasında hür dünyaya göçünün yansımaları; romanların olayları geniş bir çerçevede ele almaya müsait bir zemininin

oluşu; karakter, zaman ve mekân unsurlarının çok yönlü tahlil edilebilmesi itibarıyla belirlenen dört romanda incelemeye tabi tutulmuştur. Bu romanların seçilmesinin nedeni ise özellikle olay örgüsünün Doğu Türkistan Kazaklarının göçlerine ve etkilerine geniş bir yer vermeleri ile başkişilerin göç liderleri olmasıdır. Sadece son romanda göçten sonraki manzarayı gözler önüne sermektedir. Romanların incelemesi Kazak tarihindeki göç kronolojisine bağlı olarak yapılmıştır.

Yapılan çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Doğu Türkistan tarihi ve 20. yüzyılda Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan göçlerden bahsedilmiş, ikinci bölümde roman tahlilinde kullanılacak olan yapı ve izlek yöntemi tanıtılmıştır. Üçüncü bölümde Elishan Batur, Osman Batur, Alibek Hâkim gibi göç liderlerinin başkişi olarak seçildiği, Türkiye Türkçesine aktarılmış *Hazin Göç* (Şakenuli, 2016), *Göç* (Lias, 1992) (Godfrey Lias'ın *Göç* adlı eserinin Kazak göçerlerin ağzından verilen bilgilerle ve olay, yer, zaman, kahramanlar bütünlüğünde bir roman kurgusunda yazıldığını belirtmek gerekir.), *Göçten Sonra* (Jumadilov, 1980) ve Türkiye Türkçesi ile yazılmış *Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur* (Terzioğlu, 2019) romanlarının incelemesi yapılmıştır. Bu kısımdaki inceleme basamakları tüm romanlarda aynı sıra ile ilerlemiş, bununla birlikte romanların yapı ve izlek olarak incelenmeleri öncesinde yazarların hayatlarından kısaca bahsedilmiştir. Ancak yazarların hayatları ile ilgili yapılan araştırmada bazıları hakkında detaylı bilgilere ulaşılamadığından, elde edilen bilgilerle sınırlı kalmıştır. Yöntem basamaklarının olduğu kısımda romanın kimliği, isimden içeriğe, olay örgüsü sonrasında romanların kısa bir özetine yer verilmiştir. Verilen özetle olay örgüsü basamağında yer almayan olayların bilinirliği artırılarak romanın bütünü hakkında bilgilendirme sağlanmıştır. Bakış açısı ve anlatıcı, zaman, mekânlar ve şahıs kadrosu sonrası izleklere geçilmiştir. İlk iki romanda üç izlek, son iki romanda iki izlek incelenmiştir. Bazı izlekler göçün sebebini, bazıları göçün gerçekleştiği coğrafyayı tanıtan unsurları veya göçün yansımalarını içerdiğinden Doğu Türkistan Kazaklarının göçleri başka izleklerle ilişkilendirmiştir. Böylelikle bir zincirin hâlkaları gibi birbirine bağlı olan pek çok verinin her açıdan değerlendirilmesi imkânı elde edilmiştir. Sonuç bölümünde incelemeden çıkarılan fikirler değerlendirilmiştir. Bütün bunlarla beraber bazı Kazak, Rus ve Çinli şahısların isimleri ve yer isimleri kaynaklarda değişik şekillerde olabildiğinden kaynaktan

nasılsa incelemede de o şekliyle kullanılmıştır. İsimlerin kullanımıyla ilgili bir birlik sağlanamadığından inceleme romanlarında aynı ismin geçtiği yerlerin yazımlarında farklılıklar görülebilir.

1 DOĞU TÜRKİSTAN TARİHİ VE GÖÇLER

1.1 DOĞU TÜRKİSTAN'IN KISA TARİHÇESİ

Bir yerin tarihsel süreç içindeki konumunun çoğu zaman coğrafi konumuyla yakından alakalı olduğu düşünülmektedir. Doğu Türkistan'ın tarihi ile ilgili bilgiler vermeden önce coğrafi konumu dünya üzerindeki yerini anlamak bakımından Doğu Türkistan; güneyinde Pakistan ve Hindistan, doğu ve kuzeydoğusunda Çin ve Moğolistan, güneybatı ve batısında Afganistan ve Batı Türkistan, kuzeyinde Sibiry gibi ülkelerle sınırlıdır” (Gayretullah, 1977, s. 11). “1.828.418 kilometrekareyi içine alır” (Tuncer, 2015, s. 1). Doğu Türkistan çok sayıda Türk devletine ev sahipliği yapmıştır. M.Ö. 220 yılında kurulan Büyük Hun Devleti toprakları arasında olan Doğu Türkistan, Akhunlar ve Çin istilası sonrası M.S. 552 yılında Göktürk Devleti'nin kurulmasıyla bir asır Göktürk Devleti çatısı altında kalmıştır. Göktürk Devleti'nin ikiye ayrılmasından sonra 654 yılında Çin hâkimiyetine girmiştir. 682 yılında 2. Göktürk Devleti'nin kurulmasıyla Çin hâkimiyetinden kurtulan Doğu Türkistan 745 yılında Uygurların bu devlete son vermesiyle Uygurların eline geçmiştir. Uygurlar sürekli Kırgız saldırılarına maruz kaldıklarından göç ederek önemli ticaret yerleri üzerinde devletler kurmuştur ve bu devletlerden biri de Doğu Türkistan coğrafyasını içine alan Turfan Uygur Devleti olmuştur. “Turfan Uygur Devleti, Moğollar tarafından 1209 yılı ortalarında yıkılmıştır” (Tuncer, 2015, s. 2). Moğolların hâkimiyetine giren Doğu Türkistan Cengizhan tarafından oğlu Çağatay'a verilmiştir. Çağatay Hanlığı zayıflayınca güçlenen Timur Devleti Doğu Türkistan'ı ele geçirmiştir. “Timur'un torunlarından Babür Han'ın soyundan gelen Said Han, 1514'te Kaşgar, Hoten ve Yarkent şehirlerini ele geçirerek “Saidiye Hanlığı”nu kurmuştur” (Tuncer, 2015, s. 3). “1644'te Çin İmparatorluğu'nu bir isyan sonucunda ele geçiren Mançular, Kalmak Devleti'nin iç karışıklıklarından istifade ederek Doğu Türkistan'a girdiler” (Kazakbalası, 1980, s. 13). “Doğu Türkistan'daki siyasi çekişmeler sonucunda 1678'de “Hocalar Devri” diye adlandırılan ve 1715'e kadar süren devir başlamıştır” (Tuncer, 2015, s. 3). Çinlilerin 1759'da Hocalar Devri'ne son vermesinin ardından Doğu Türkistan tekrar Çinlilerin eline geçmiştir. Mançularla yapılan saldırmazlık anlaşması sebebiyle sükûnetin devam etmesi umulurken Çinliler sükûneti bozunca, bu faaliyetlere karşı Doğu Türkistan'da

isyanlar başlamıştır. Nihayetinde Yakup Han 1863'te bağımsız bir Doğu Türkistan Devleti kurmuştur. Yakup Han'ın ilk faaliyetlerinden biri Osmanlı ile temasa geçmek olmuştur. Bir yandan da Çin, Rus ve Moğollarla ilişkiler kurmaya gayret etmiştir. Ordu kurmayı başardıktan sonra bu durumdan hayli tedirgin olan Çinlilerde tekrar bir istila fikri canlanmıştır. “Yakup Beğ hastalanıp ölünce başsız kalan Doğu Türkistan'da taht kavgaları çıkmış, bu boşluktan faydalanan Mançular 1877'de Doğu Türkistan'ı ikinci kez işgal etmiştir” (Tuncer, 2015, s. 4). “18 Kasım 1884' te 19. Eyalet olarak Sin-cang (Yeni Toprak) adıyla doğrudan imparatorluğa bağlanan Doğu Türkistan üzerindeki Mançu sülalesinin hâkimiyeti 1911 yılına kadar devam etmiş, bu tarihte Sun Yat Sen liderliğindeki Milliyetçi Çinliler, Mançu yönetimini devirerek iktidarı ele geçirmiş ve cumhuriyeti ilan etmişlerdir” (Demirağ, 2014, s. 238). “Doğu Türkistan'ın Guo-Min-Dang (Milliyetçi Çin) idaresi (1911-1949) devrindeki genel hatlarıyla üç ana döneme (1911-1928, 1929-1943 ve 1943-1949) ayrılmaktadır” (Kul ve Tuncer, 2015, s. 194).

Hukuken Çin'in bir eyaleti sayılan Doğu Türkistan'da yarı müstakil umumi valiler 1943 yılına kadar yönetimi idare etmiştir. Milliyetçi Çin'in umumi valiler döneminin ilkinde Yang Zeng-xin yer alır (1911-1928). Yang Zeng-xin'in “Yerli hâlka karşı politikası mahâlli ve milli farklılıkları kullanmak ve dış tesirleri, bilhassa Rus etkisini uzak tutmak üzerine kuruluydu” (Kul ve Tuncer, 2015, s. 197). Vali Yang döneminde büyük hadiseler yaşanmamış ancak hâlk onun döneminde mutlu olmamıştır. 1928 yılında suikast sonucu ölen Vali Yang'ın yerine Jin Shu-ren gelmiştir (1929-1933). O zamandan sonra Doğu Türkistan'da zorlu günler çoğalmaya başlamıştır. Vali Jin, önce Kumul'u üçe ayırmış ardından bu üç yere Çince isimler vermiştir. Buradaki tarım arazilerine Çinli göçmenlerin yerleştirilmesini sağlamıştır. “Bu göçmenlere iki yıl vergi muafiyeti tanıdı” (Kul ve Tuncer, 2015, s. 197). En verimsiz ve kurak arazilerle yetinmek zorunda kalan Uygurlar Turfan'a göç etmek zorunda kalmıştır. Valinin tutarsız tavırları, yönetimdeki aksaklıklar ve haksızlıklar hâlkın ayaklanmasına sebep olmuştur.

Vali Jin Shu-ren döneminin en önemli olaylarından biri Kumul Vakası'dır (1931). Kumul'daki hâkimiyeti iyice güçlenen ve etkinliğini arttırmak için memurları da kendi adamlarından seçen Vali Jin, emniyet müdürü olarak göreve “kendi hemşerisi

olan Çang-mu'yu getirmiştir” (Tuncer, 2020, s. 275). Çang-mu, Uygur Salih Dorga'nın kızını isteyip alamayınca tehditkâr tavırlarını şiddetlendirmiştir. Bunun üzerine elli adamıyla birlikte öldürülmüştür. İşte bu olay sonrası Kumul Vakası patlak vermiş, ilk ayaklanmayı çıkaran Hoca Niyaz Hacı hedef hâline gelmiştir. Çinlilere karşı büyük bir direniş başlatan ve hâltkân destek gören Hoca Niyaz Hacı Kumul vilayetinin Barköl kazasında yerleşik olan ve Çin zulmüne karşılık verme arzusunda olan Elif Camısbayoğlu tarafından da gizlice desteklenmiştir. “Elif Camısbayoğlu'nun bu tutumunu takip etmekte olan Çin hükümeti, 25 Eylül 1931 Kosantu mıntıkası Şanlozi mevkiine asker çıkartarak ansızın evini bastırmak suretiyle kadın ve çocuk demeden insanlık dışı bir şekilde 105 kişiyi katlederek Elif merhumun kafasını hunharca kesmiştir” (Altay, 1998, s. 30). Kumul Vakası sonrası isyanlar ve direnişler Yarkent, Hoten, Barköl gibi şehirlere de sıçramıştır. Bir taraftan Dungen Ma Chung-ying Doğu Türkistan'ı ele geçirme niyeti ile Uygur ve Kazaklara yardım etmiştir. Ancak Ma Chung-ying yenilerek geri çekilince Kumul'da yağmalamalar başlamış ve bu perişanlığa dayanamayan hâlk Turfan'a doğru göç etmiştir. Turfan'da Uygur, Dungen ve Kazak ittifakı, Kumul başkaldırısının bastırılmayışı ve Sheng Shih-tsai'nin “Kuzeydoğu Kurtuluş Ordusu” (Tuncer, 2015, s. 41) adıyla etkinliğini arttırarak Jin Şhu-ren'i geri plana atması sonucunda Sovyet askerlerinin darbe girişimi ile vali Jin Shu-ren 1933 yılında görevinden alınmıştır.

Vali Jin Şhu-ren'den sonra yeni umumi vali Sheng Shih-tsai olmuştur (1933-1944). Bu dönem Doğu Türkistan Türklerinin en çok zulme uğradığı, en çok kayıp verdikleri dönem olmuştur. Dungen Ma Chung-ying ve Sheng Shih-tsai Doğu Türkistan meselesinde karşı karşıya gelmiştir. Bu mücadele sırasında oluşan boşluktan yararlanan Hoten emirleri “10 Eylül 1933' te” (Tuncer, 2015, s. 44) Doğu Türkistan Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Kaşgar merkezli ve başında Hoca Niyaz Hacı'nın bulunduğu bu devlet kısa ömürlü olmuştur. Çünkü Sovyetlerle anlaşılan Hoca Niyaz Hacı'ya karşı Dungen Ma Chung-ying saldırı başlatmış ve “6 Nisan 1934'te” (Tuncer, 2015, s. 49) Kaşgar ele geçirilerek hükümet dağıtılmıştır. Bundan sonraki süreçte Ma Chung-ying ile Sheng Shih-tsai arasındaki mücadele artmış, Sovyetlerden gelen uçak ve tank gibi teknolojik yükseklikteki malzemelerle güçlenen Sheng Shih-tsai galip gelmiştir. Ma Chung-ying ise Sovyetlere sığınmıştır. Bundan sonraki aşamada Sovyetlerle yaptığı gizli anlaşmalar sonucunda Sheng Shih-tsai

gittikçe güçlenmiştir. Hatta Ma Chung-yin'in yerine geçen Ma Hu-shan'ı bastırarak 1937'de Doğu Türkistan'ı hâkimiyeti altına almıştır. Japonlara karşı tampon gibi görülen Sheng Shih-tsai, Sovyetlerle 1940 yılında gizlice yaptığı “Kalay Madeni Anlaşması” (Tuncer, 2015, s. 59) neticesinde doğu Türkistan ekonomisinin de Sovyetlerin eline geçmesine sebep olmuştur. Bu dönemde Stalin'le bir hayli yakınlaşan vali Sheng hâlka ağır cezalar uygulamıştır. Ancak Sovyetlerin Japonlarla 1941 yılında saldırmazlık anlaşması imzalaması sonucunda vali Sheng arada kalmıştır. Sovyetlerin Doğu Türkistan'da güç kaybettiğini gören Sheng, Guo Min Dang idaresi ile yakınlaşarak 1942'de Doğu Türkistan'ın tekrar Milliyetçi Çin'e bağlanmasına sebep olmuştur. Vali Şheng bir süre sonra tekrar Sovyetlere yaklaşmak istese de bu desteği bulamamış ve 1944'te görevinden alınmıştır.

Valiler döneminin ardından Guo Min Dang yönetimi Doğu Türkistan'a Çinli göçmenleri yerleştirme siyasetine başlamıştır. Enflasyon yükselmiş, vergiler artmış ve rüşvetçilik iyice yayılmıştır. Bu durum 1940 yılında Osman Batur'un ayaklanmasına sebebiyet vermiştir. Osman Batur'un Altaylarda başlattığı ayaklanmaya Ali Han Töre'nin İli'de başlattığı ayaklanma destek olmuştur. Bu ayaklanmaların neticesinde büyük başarılar kazanılmıştır. “15 Kasım 1944'te Özbek asıllı Alihan Töre başkanlığında Bağımsız Doğu Türkistan Cumhuriyeti kurulmuştur” (Tuncer, 2015, s. 69). Tanrı Dağları bölgesinde de Alibek Hâkim Manas'a doğru harekete geçmiştir. İyice güçlenen Doğu Türkistan Cumhuriyeti'ne destekler artarken yönetim içinde yenilikçi ve İslamcı tartışmaları yaşanmaya başlamıştır. Alibek Hâkim Manas'ta büyük bir başarıya imza atınca Çinliler büyük bir panik yaşamışlardır. Bunun üzerine Sovyetler aracılığıyla görüşme talep eden Çin tarafı ile 14 Kasım 1945'te görüşmeler başlamıştır. Doğu Türkistan'ın özerklik talebinin kabul edilmediği görüşmeler bir hayli uzamış ve 1946 yılında uzlaşmaya varılmıştır. Doğu Türkistan tarafına hükümette on beş üye hakkı verilerek Doğu Türkistan Cumhuriyeti lağvedilmiştir. Doğu Türkistan tarafının üyeleri arasında Osman Batur ve Alihan Töre bulunmamıştır. Bundan kısa bir zaman sonra da Alihan Töre ortadan kaybolmuştur. Sovyet yanlısı kişilerin çoğalması neticesinde yalnız kalan Osman Batur, Alibek Hâkim ile dayanışma içinde hareket etmiştir. Ancak daha önce Alihan Töre'nin elinde bulunan ve sonrasında Sovyet idaresine giren İli ordusu Osman Batur kuvvetlerinin mücadelesini bastırarak Osman Batur'un Altaylardan

çıkmasına neden olmuştur. Baytik Boğda bölgesine çekilen Osman Batur hükümet başkanlığına Mesut Sabri Baykozi'nin geçmesinin ardından Moğollar, Sovyetler ve Çinlilerle burada mücadele etmiş, Sovyet-Moğol ittifakı neticesinde Çinliler 1947'de Baytik Boğda'dan çekilmiştir.

Sovyetlerin etkisi ile Çin'de komünizm iyice yayılmaya başlamıştır. “18 Aralık 1949'da Urumçi'de ilk komünist hükümet kurulmuştur” (Tuncer, 2015, s. 86). Komünist orduların ilk hedefi Doğu Türkistan'daki Türkçü birlikleri dağıtmak olmuştur. Komünist birliklerle savaşan Osman Batur ve Yolbarshan büyük mücadeleler verseler de Yolbarshan Kansu'ya, Alibek Hâkim Gasköl'e, Osman Batur Kanambal'a çekilmiştir. Alibek Hâkim'in yanına ulaşamayan Osman Batur ve Canımhan Hacı Kanambal'daki karargâhta baskın yiyerek yakalanmıştır. Bu süreçten sonra komünizm etkileri iyice hissedilmiş ve göçler gerçekleşmiştir. O zamandan günümüze kadar da Doğu Türkistan, komünizm etkisi altında yaşayan Çin'e bağlı bir yer olarak varlığını sürdürmektedir.

1.2 XX. YÜZYILDA DOĞU TÜRKİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE UZANAN KAZAK GÖÇLERİ

Göç, bireylerin tek başlarına veya başka kişilerle toplu olarak gönüllü veya zorunlu olan yolculuğudur. Bu yolculukta nereden gidildiği, neden gidildiği, gidilen yerin neden seçildiği, geride kalmak, gitmek ve gitmemek arasında kalmak, gidememek, kalamamak, dönememek, dönse de bıraktığını bulamamak ve gidilecek yerdeki uyum sorunları göç kavramını derinleştiren birer unsurdur. Bu noktada göç eden kişi ve kişilerin fiziksel, eğitimsel, ruhsal ve ekonomik durumları, siyasi bakış açısı ve dünyayı algılayış şekli göç için belirleyici olabilir.

Göçleri zorunlu ve gönüllü göçler olarak ikiye ayırabiliriz. Okumak, iş kurmak, araştırma yapmak amacıyla yapılan göçler gönüllü göç kapsamındadır. Kişinin istekli olduğu bu göçlerde genellikle güvenlik problemi ile karşılaşmaz; kişi kendini ve ekonomik durumunu geliştirmek üzerine bir yolculuk planlar. Ancak zorunlu göçler bu şekilde değildir. “(Gönüllü olamayan ya da zorunlu göç) Bu tür göç sürgün, köle

ticareti, kitlesel yer değiştirme ve dinsel, ırksal yahut siyasi baskı altında olan insanların hareketlerini kapsamaktadır” (Erbaş, 2019, s. 63). Doğal afet, tedavi ve işgal sebebiyle yer değiştirmeler de zorunlu göç kapsamında değerlendirilebilir.

Gleri i ve dış gler olarak da sınıflandırmak mümkündür. İ gler genelde kişi yaşamlarında büyük farklılıklar yaratmazken bazı ekonomi dengesizlikler oluşabilir. Ancak dış gler çoğunlukla baskı sonucu kişilerin yurdunu terk etmek zorunda kalması sebebiyle oluştuğundan hem daha geniş kitleleri ilgilendirmekte hem de bırakılan ve gidilen yerde çok daha büyük farklılıkların oluşmasına sebebiyet vermektedir. Dış glerde ekonomik, siyasi, kültürel, demografik farklılıkların dışında kişi psikolojisi üstünde derin izler bırakan bir süreç işler. Özellikle siyasi baskı ve işgal nedeniyle gerçekleşen gler tarihteki en acılı hikyelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Türk dünyası coğrafyasının pek çok yerinde ve çeşitli sebeplerle yapılan glerin varlığı bilinmektedir. XX. yüzyılda Doğu Türkistan’dan Türkiye’ye yapılan gleri zorunlu gler kapsamında, siyasi baskı ve işgal sebebiyle oluşan grupta değerlendirmek mümkündür. Gördükleri türlü baskı ve zulümler sonucu ana yurtlarından ayrılan Kazak Türkleri, zorlu şartlarda atların ve develerin sırtında çok meşakkatli bir ge çıkarlar. Doğu Türkistan’dan başlayan büyük g, Türkiye’ye ulaşır. “Bu gn temel sebebinin Çin’de 1912’de gerçekleşen Sun Yat Sen devrimiyle yakından alakalı olduğunu söyleyebiliriz” (Kara, 2021, 213). Mançu imparatorluğunun son bulduğu bu devrimden sonra başlayan umumi valiler dönemi, bu valilerin canları istedikçe hâlkı ezmesi, özgürlüklerin kısıtlanması, hakaretin ve şiddetin ayyuka çıkması ve komünist faaliyetlerin artması neticesinde hâlkı hem isyanlara hem de daha zgr yaşayabileceklerini düşündükleri ülkelere göç etmeye mecbur bırakır. Bu gler birden olmaz; genellikle büyük bir savaşım verilir ve farklı yıllarda, farklı liderlerle, parça parça gerçekleşir.

Doğu Türkistan’da yaşayan hâlk konargöçer bir yaşam tarzını benimsemiş ve yazlık ve kışlık olarak kullandıkları yerlerine zaman zaman g etmiştir. Bu gler genellikle hayvanlarına otlak bulmak, kış ayının hazırlıklarını yapabilmek için gerçekleşir. Ancak Türkiye’ye uzanan g ise bu durumdan farklı olarak bir yok

olmama mücadelesini ihtiva eder. Esasında valiler döneminden önce de çeşitli sıkıntılar yaşanır. İdamlarla, aydınların ve ileri gelen Kazak önderlerinin yok edilmesiyle, hâlkın mallarına ve arazilerine el konulmasıyla, bu arazilere Çinli göçmenlerin yerleştirilmesiyle, ibadet ve dil özgürlüklerinin kısıtlanmasıyla ve ağır vergilerle karşı karşıya kalan yerli hâlk, direnişlerinde kısa süreli başarılar sağlasa da bir süre sonra hem sayı hem mühimmat olarak güçlü olan Çinli ve Sovyet güçlerine karşı koyamaz hâle gelir. Hür dünyayı arzulayan Kazak hâlkı yönünü Türkiye'ye çevirir.

Valiler dönemi öncesinde yaşanan ilk göç Böke Batur göçüdür. Çin zulmünden kurtulmak isteyen Böke Batur Altay'dan yola çıkar. “Böke Batur 1898 yılı ilkbaharında Altay'ın Çingil Irmağı'ndan 1.560 hanelik büyük bir kabile ile Urumçî'nin Karatav (Karatay) bölgesine göç etti” (Kul ve Tuncer, 2015, s. 195). Yaklaşık bir yıl kadar, birkaç ay konaklamalarla yolculuk yapan Böke Batur kafilesi Gasköl'e yerleşir. Burada kaldıkları sürede maiyetinde olan kişilerin büyük çoğunluğu ondan ayrılarak geri döner. Çinliler peşini bırakmayınca yanında kalan ailelerle Gasköl'den tekrar göç eden Böke Batur'un maiyetindekilerden pek çoğu “is”¹ hastalığından vefat eder. Tibet'in Nakşa şehrine ulaşan Böke Batur, burada bir süre sonra hastalanarak 1903 yılında ölür. Naaşının defnedilmesine bile izin verilmeyen Böke Batur'un göçü maalesef başarıya ulaşamaz.

Böke Batur göçünün başarısızlığı sonrası bir süre göç olmaz. Ancak valiler dönemiyle birlikte göç fikri kaçınılmaz olur. Doğrudan Türkiye'ye gerçekleşmeyen bu göç aşamalar hâlinde olur. “1935'ten 1952'ye kadar 17 yıllık uzun bir süreçte ve dört aşamada gerçekleşti” (Kara, 2021, s. 217).

Göçün birinci aşaması Sheng Shih-tsai'nin uyguladığı Türkçe eğitimin yasaklanması, tutuklamaların başlaması gibi cezalardan ve yaptığı baskılardan kurtulmak için Gansu'ya yapılan göçtür. Bu göç kararının alınmasında etkili olan olaylardan biri de

¹ “Tutuk is” şeklinde de geçen bu hastalık oksijen yetersizliği sonucu oluşan karbonmonoksit zehrlenmesidir. Özellikle Himalayaların en yüksek yerlerine çıkarken göçerlerin ağız ve burunlarından kan gelmesine sebep olmuş, önlenemediği durumlarda ciğerlerin patlaması neticesinde kişiler ölmüştür. Bir çare olarak çocukların idrarı içilmesi salık verilmiş, göçerlerin bazılarının bu yolla hayatta kaldığı belirtilmiştir.

Hoca Niyaz Hacı'nın başkaldırısına destek veren Elif Camısbayoğlu ile birlikte köyünden toplam yüz beş kişinin katledilmesi olur. "Macan Şanya, Eren Han, Elishan Teyci ve Zayıf Teyci gibi Kazak liderleri Ağustos 1935'te gizli bir kurultay yaptılar" (Kara, 2021, s. 217). Düngen General Ma Bu Fang'dan yardım istemeyi planlasalar da bu yardımı alamazlar. Elishan Teyci artık çıkar bir yol olmadığını ve göçmenin gerekli olduğunu savunur. "Bu itibarla amcazadesi olan Adivbay Bayğazanoğlu'nun başkanlığında 500 hanelik bir kabileyi ilk kabile olarak 1934 yılında Barköl yöresinin Kansu vilayetine göç ettirdi" (Altay, 1998, s. 302-303). Adivbay göçü, Çinliler için beklenmedik bir göç olduğundan bir engellemeye uğramaz. Bundan sonra Çinliler önlem alacak ve yollara yığınaklar yapacaklar, geride kalanlar ise cesaretlenip göçme işine hız vereceklerdir. Elishan Teyci, kendisiyle birlikte yola çıkanlarla beraber Uyurkın Irka denilen mevkiye göçer. Aradan birkaç ay geçtikten sonra Elishan Teyci, Zayıf Teyci'ye haber göndererek Gansu Müslümanlarından iyilik gördüklerini ve toparlanıyor oldukları bilgisini ulaştırır. Elishan Teyci ve kafilesinin gidişinden sonra Zayıf Teyci büyük baskılar görür ve Elishan Teyci'den gelen işareti anlayarak göç etmeye karar verir. Hemen bir kurultay düzenlenerek bu karar duyurulur. Bu sırada Çinliler baskınla Zayıf Teyci ve diğer Kazaklara zarar vermeye çalışır. Zayıf Teyci'nin oğlu Osman Taştan o günlerdeki durumu şu şekilde aktarır: "Kabile yola koyulduğunda büyük bir ölüm sessizliği ile karışık, buruk bir acı hâkimdi. Vatandı bu, kolay kolay terk edilemezdi, amma Çin vahşeti buna galebe çalmıştı" (Gayretullah, 1977, s. 55). Zayıf Teyci kafilesi Elishan Teyci'nin ardından göçe çıkar ancak Elishan Teyci'nin kafilesinden daha zorlu yollardan geçer. Nihayetinde Uyırkın Irka'da iki grup birleşir.

Elishan Teyci ve Zayıf Teyci önderliğinde Uyurkın Irka'ya ulaşan kafilenin gerisinde kalanlar için hiç huzur kalmaz. Barköl ve Altay'da saldırılar, hakaretler artar. Yapılan bazı mücadelelerde yenilseler de Türkler çoğunlukla galip gelirler. Barköl ve Altaylardaki Kazakların durumunu görüşmek için Kazak liderlerini ve ileri gelen insanları Çinliler tarafından toplanılarak görüşme yapılacağı süsü verilir. Ancak Kazak Auganbay işin iç yüzünü bilmektedir ve vicdanı elvermediği için toplananları uyarır. Kazak liderlerin tutuklanacağı öğrenilince Çinlilere karşı savunmasını hazırlayan Nurali Bey liderliğindeki Kazaklar, gelen Çinlilere ateş açarak onları geri püskürtür. Esas mücadele ise bundan sonra başlar. Çinliler Kazakların üstüne

uçaklarla bombardıman yapar. Bu bombardımanlar ve ağır kış şartlarında büyük bir göç gerçekleşmektedir. Nihayetinde Elishan Teyci ve Zayıf teyci kabileleri ile birleşilir. Onların ardında kalan diğer Kazakların da Elishan Teyci kabilelerine ulaşmak amacıyla göçe kalktığı bilinmektedir. Hocambergen göçü aldığı darbeler neticesinde kabileye ulaşamaz. Sultan Şerif ve Hüseyin Teyci liderliğinde olan göç başarılı olur. Uyrık Irka'da yaklaşık iki yıl kalan Elishan Teyci ve diğer Kazaklar biraz toparlanmış olsalar da Gansu'ya gelene kadar hem arazi hem iklim hem de saldırılarla iyice zayıflayan Kazak halkı hayvanlarını, eşyalarının büyük kısmını yollarda kaybedince büyük bir açlık tehlikesi ile karşı karşıya kalır. Fakirlik, işsizlik ve açlık sebebiyle avlanma ile bir süre geçimlerini sağlarlar. Bu sefer de başka sıkıntılar hâsıl olur. Tibetlilerin düşmanca saldırıları, ellerinde kalan az sayıdaki hayvanları çalma girişimleri, şikâyetlerin dikkate alınmayışı halkın geceleri bile uyumadan tedirgin beklemesine yol açar. İsa Yusuf Alptekin'in önerisiyle General Ma Bu Fang'ı ziyaret etmeye karar verilir. "1937 yılının 22'nci Kasımında Elishan Teyci ve İsa Yusuf Alptekin beyler maiyetleri ile birlikte Şinhay'daki General Ma-pu-pang'ın sarayında huzura kabul edildiler" (Gayretullah, 1977, s. 73). Gayet iyi bir karşılama gören Kazaklar isteklerini ilettiğinde, bu istekler parça parça gerçekleştirilmek üzere kabul edilir. Doğu Türkistan'da kendi hâkimiyetini kurma hayali olan General Kazakların gönlünü yapmak istemektedir. General Ma'yı ikinci ziyaret eden Zayıf Teyci'dir ve bu görüşme de oldukça olumlu bir atmosferde gerçekleşir. Zamanla merkez Çin'in Ma Bu Fang'a baskı yapmaya başlaması neticesinde merkezden görevlendirilen Ma Lu Jang tarafından Kazakların silahları ve atları toplanmaya başlanır. Bütün bunlardan sebep Kazaklar ile Ma Bu fang'ın arası açılır. Burada yaşamının mümkün olmayacağını idrak eden Kazaklar yaptıkları kurultayda önce Tibet'ten Hindistan'a ve oradan da Türkiye'ye göç etmeye karar verir. "1939 yılı Mayıs ayının sonunda göçe hareket edildi" (Gayretullah, 1977, s. 79)² Altınşöke'ye geldikten bir süre sonra kendileri için tehlike oluşturan Tibetli bir guruba saldırı yapan Kazaklar, geri döndüklerinde düşmanın evlerini bastığını görür. Kendilerine silahlarını teslim etmeleri ve geri döndüklerinde kendi yerlerinde güvenle kalabilecekleri teminatı verilip Kur'an'a el basılarak yemin edildiğinde Elishan Teyci anlaşmayı kabul eder. Silahlar toplanınca işin rengi değişecektir. Kabile geri döndürülürken Elishan Teyci

² Halife Altay, *Anayurttan Anadolu'ya* adlı eserinde bu göçün tarihini "1940 yılının ilkbaharında" şeklinde belirtir. 1998: 337

tutuklanır. “Bu esnada kabile başkanı olan Elishan Batur, Koycu Batur ve birkaç arkadaşını da bağlayarak, gruptan ayrı olarak götürürler” (Oraltay, 1976, s. 91). Elishan Teyci'nin tutuklanması, kadınlara ve kızlara sarkıntılık edilmesi sebebiyle Elishan Teyci'nin planı ve amcası Hocakın'ın bu planı iyi işletmesi sayesinde Sadim'de Çinlilere yapılan saldırı ile düşman alt edilir. Göç tekrar geri dönerek Altınşöke'ye varır fakat durum daha kötüdür ve burada kalmak mümkün değildir. Bu sefer Tibet'i aşmak zorunludur. 1940 yılının Eylül ayında yola çıkılır. Ardından da Gansu'daki Zayıf Teyci kabileleri göç eder. Sultan Şerif ve Hüseyin Teyci kabileleri Gansu'da bir müddet kalır, daha sonra Gasköl'e giderler.

Zayıf Teyci kabileleri tüm önlemlerini alarak Saydam ve Altınşöke'yi geçer. Bu sefer de is hastalığı nedeniyle çok zayıf verirler. Bir yandan ölenleri gömme telaşları olduğundan bir yandan da bitmeyen Çin saldırıları uğraştıklarından bu kabilede göçün güvenliği bir hayli zayıflar. Çin saldırılarından birinde kabilelerin bir kısmı esir alınır. Bu esirleri kurtarmak için yapılan mücadelede başarısız olunur. Tibet'in içlerine doğru ilerlemeye devam edilir. Nakşa yakınında bir süre bekletilen kabilelerin Elishan Teyci kabileleri ile birleşmesi istenmez. Burada kampa alınan Zayıf Teyci kabileleri ne olursa olsun Hindistan'a varma niyetindedir ve harekete geçerler. Aradan bir süre geçtikten sonra Zayıf Teyci kabileleri Elishan Teyci kabileleri ile yeniden birleşir. Ancak ne yazık ki Zayıf Teyci yakalandığı hastalık sebebiyle burada vefat eder. Tibet'te yaklaşık bir yıl süren bu göç en sonunda Hindistan'a yaklaşır. Hindistan sınırında da bir süre bekletilen göçerler burada defalarca saldırıya uğrayarak kayıplar vermeye devam eder. “Bundan sonra, Hindistanlı askerler ile Kazak Türkleri görüşerek, üç bin kişilik bir kabile hâlinde 1941 yılının Eylül ayında Hindistan'a girmeye muvaffak olurlar” (Oraltay, 1976, s. 95).

Hindistan'a geçen kabile Muzeffarabad Kampı'na yerleştirilir. Yılların mücadelesi neticesinde rahat bir nefes alan kabileyi burada yeni sıkıntılar karşılar. Kampın etrafını saran askerler kamptakilerin hareket etmesini engeller. Yiyecekler yetersizdir, yeterli barınak yoktur ve hastalananlar için gerekli ilaç takviyesi alınmamaktadır. Elishan Teyci kabilelerin Pencap'a nakli için girişimlerde bulunmasının sonucunda başarılı olur. Kabile Tırnova'daki Komfor Kampı'na nakledilir. Burada şartlar nispeten daha iyidir ama hastalık sebebiyle ölümler

durmamaktadır. Elishan Teyci'nin İngiliz Sir Lord Hâlifax ile görüşmesinin sonucunda Kazaklara Hindistan'da ikamet ve serbest dolaşım belgesi verilir. Bundan sonra göçten kopuşlar başlar. Elishan Teyci bir süre sonra hastalanarak ölür.

1933 yılında idareyi ele alan umumi vali Sheng Shih-tsai'nin acımasız tutumları, sonrası Kazak hâlkından bir grup ana yurdundan ayrılarak Tibet üzerinden Hindistan'a göçer ancak geride kalan hâlk mücadeleyi sürdürmektedir. Yoktan sebeplerle toplumun ileri gelenleri tutuklanmakta, silahlar toplanmaktadır. Hâlktaki ayaklanmalar Doğu Türkistan'ın pek çok yerine yayılır. Tutuklananlara yalandan mektuplar yazdırılarak silahların teslim edilmesi için hâlk telkin edilmeye çalışılır. Dini önderlerden Akıt Hacı'nın tutuklanması neticesinde bardaktaki son damla taşar. “20 Şubat 1940'da İrishan Nogaybayoğlu ve Nurgocaylardan müteşekkil birkaç kişilik bir gurupla ilk ayaklamayı başlatır” (Altay, 1998, s. 474). Başmücahit İrishan'ın mücadelesine pek çok kişi katılır. Sheng Shih-tsai askeri kuvvetlerle bastırmaya çalışsa da mücahitler başarılı olur. Bu başarının ardından Çin tarafı bu başarının üzerine anlaşma yapmak ister. İrishan Nogaybayoğlu'nun tutukluların serbest bırakılması, yerel yöneticilerin Kazak olması yönündeki istekleri ivedilikle kabul edilir. Fakat İrishan'ın bir süre sonra hastalanarak ölümü verilen sözlerin unutulmasına yol açar. Tekrar silahlar toplanmakta ve Ruslar maden kazma işine başlamaktadır. “Temmuz 1940'da yapılan müzakere sonrasında hâlk elindeki silahları teslim etmeye başlayınca Osman İslamoğlu buna itirazla silahını teslim etmemiştir” (Tuncer, 2015, s. 149). Sheng Shih-tsai barış için tekrar el uzatsa da Osman İslamoğlu bu teklife asla yanaşmaz. Bir yandan saldırılara karşı silah sıkıntısı ile mücadele eden Osman İslamoğlu için kritik günler yaşanmaktadır. Çünkü bu yıllarda İkinci Dünya Savaşı'nda Ruslar ile Almanlar karşı karşıya gelir; Almanlar Rusları yener. Bu durumun Türk Dünyasında yarattığı ferahlama ile Moğollardan da silah yardımı alan Osman İslamoğlu yaptığı taarruzlarda başarılı olur. Osman İslamoğlu hâlkın yoğun ilgisi ve desteğini alır. “Doğu Türkistan Kazak Türklerinin askeri ve mülki lideri olarak seçilmiştir” (Tuncer, 2015, s. 151). Bunun sonucunda askeri müdahâlede de masada da istediğini alamayan Sheng Shih-tsai 1944'te Merkezi Çin'e çekilir. Yeni gelen vali umutları kırarak, daha önce de defalarca uygulandığı gibi, Kazak topraklarına Çinli göçmenleri yerleştirme işine girer. Hâlkın arasındaki boy farklılıklarını ön plana çıkararak karmaşa yaratmaya çalışır. Bütün

bunlar sonucunda İli’de ayaklanmalar çıkar. Bu mücadele Osman Batur tarafından desteklenir. “1945 Martında Tarbagatay Türkleri ayaklandı ve Urumçi’den gönderilen Çinli kuvvetlerle çarpışma başladı” (Altay, 1988, s. 484). Alibek Hâkim Manas’ta ayaklanma başlatır ve bu ayaklanmalar neticesinde İli, Manas, Altay ve Tarbagatay’da büyük bir başarıya imza atılır. Çinliler her zaman olduğu gibi ikna çalışmalarına başlayıp toplantılar düzenleyip; ortak bir hükümet kurulması, bu hükümette Kazaklara yer verilmesi konularında mutabakat sağlanır. Bu hükümette Komünizm taraftarı kişiler görevlendirilir ve İli ihtilalcilerinden kimseye yer verilmez. Komünizmin hızla yayılması sonucu çare arayışlarında olan Alibek Hâkim, komünizmle nasıl savaşılabileceği ile ilgili pek çok kişiden görüş almaya gayret gösterir. Bu görüşmelerin neticesinde toplu olarak göç edilmesine, daha önce Gasköl’e yerleşen Hüseyin Teyci ile birleşilmesine karar verilir. Gobi Çölü ve Lopnor Nehri’nin geçilmesinin çok zor olduğu bilindiğinden önden gözcüler gönderilerek durum tespiti yapılır. Gerekli tüm hazırlıklar yapılarak göç başlatılır. O göçte yer alan Hızırbek Gayretullah; “1949’un Kasımında yola koyulduk” (Gayretullah, 1977, s. 208). diyerek göçün başlama tarihinin kış başlangıcı olduğunu belli etmiş olur. Ağır kış şartlarına tam hazırlanamadan yola çıkan kafilenin ilerleyişi oldukça zor olur. Lopnor Gölü’nün tam buz tutmayışı ile kafilenin büyük kısmı gölü geçemeyerek diğer kıyıda kalır. Beklemek için yeterli vakitleri olmadığı için ilerlemek zorunda kalan kafilayı bu sefer de uzun bir çöl yolculuğu beklemektedir. Çöl yolculuğu sırasında açlık bir yana özellikle susuzluktan dolayı göçerler perişan hâle gelir, hayvanların birçoğu telef olur. Hızırbek Gayretullah anılarında, bu yolculuk esnasında ayakkabısının tuzdan delindiğine hatta kemiğinin görünmeye başladığına yer verir. Devamında ise; “Komünizmin girdabında boğulmaktansa, Taklamakan Çölü’nde kaybolmak evla idi” (Gayretullah, 1977, s. 209). der. Bu inançla sürekli yol alan kabile en sonunda bir süre rahat nefes alacağı yere ulaşır. “Şubat 1950’de Gasköl’e ulaşan Alibek Hâkim ve kfilesini çok kalabalık bir şekilde Hüseyin Teyci ve arkadaşları karşılamıştır” (Tuncer, 2015, s. 176). Buraya ulaştıklarında perişan hâlde olan Alibek Hâkim kfilesi hemen yola çıkmayarak toparlanmayı tercih eder. Daha önce kendisine katılan Yolbarsbek kfilesi ise yola devam etmeye karar verir. Alibek Hâkim’in acele etmemesinin bir diğer sebebi Osman Batur’un gelişini beklemektir.

Osman Batur bütün bu olaylar olurken Canımhan Hacı'nın kendisine katılması ardından komünist güçlerle büyük mücadeleler yapmaktadır. Altaylardan sonra Baytik Dağı'na çekilen Osman Batur, hâlkını korumak amaçlı birden çok kez göç ettirir. Bunun yanında Osman Batur'un mücadelesine katılmak için onun bulunduğu bölgeye göç edenler olur. Bunlar birer iç göçtür ve Osman Batur yurdunu terk etmeyeceğini defaten tekrar eder. Ancak nereye gittilerse komünist güçlerle ve Moğollarla çarpışmak durumunda kalan Osman Batur kuvvetlerinin yeterli silahı da yoktur. Milli kuvvetlerle irtibatları kesilince adım adım uzaklaşmak zorunda kalırlar. Kumul'da gerçekleşen baskında Canımhan Hacı esir alınarak idam edilir. Canımhan Hacı'nın oğlu Delilhan Canaltay ile yola devam eden Osman Batur Kanambal Dağı'na ulaşır. Burada da komünist güçler tarafından rahat bırakılmayınca Delilhan Canaltay Alibek Hâkim'in yanına Gasköl'e, Yolbarshan Tibet'e hareket eder. Gasköl bölgesinde de tehlike artar ve göç zorunluluğu doğar. Alibek Hâkim hâla Osman Batur'u beklemektedir. Osman Batur'a haberciler göndererek onu beklediğini iletir fakat Osman Batur kışın geçmesi ile hareket edeceği bilgisini ulaştırır. Baskın yeme ihtimali ile tedbirini alan Alibek Hâkim tehlikeyi atlatarak Himalayalara doğru hareket eder. Bu göçün en zor kısmı olduğunu bilen Alibek Hâkim kafiledekilerin fikirlerini alır ve bazı kişiler bu göçe devam etmez. Komünist güçlerin eş zamanlı yaptıkları baskınlarda Osman Batur esir alınır. Komünist Çin ve Tibetlilerin saldırıları, dayanılmayacak bir soğuk ile ilerlemekte bir hayli zorlanan kafiledekiler Osman Batur'un esir alınıp idam edildiğini öğrendiğinde büyük bir yıkım yaşar. Son bir güçle yollarına devam ederek Hint sınırına ulaşırlar. Burada yaklaşık üç ay boyunca bekletilen Kazak kafiyesi komünist güçler tarafından iki defa daha saldırıya uğrar. Nihayetinde 1951 yılında Hintliler hududu açarlar ve kafiye Hint sınırından geçer.

Hindistan'a geçtikten sonra yıllar önce göç eden Kazaklar ile birleşilir. Amaç Türkiye'ye ulaşmak olduğundan bir süre sonra yolculuk başlar. "İlk kafiye Hüseyin Tayci başkanlığında Ağustos 1952'de Türkiye'ye yola çıkmıştı" (Gayretullah, 1977, s. 224). Alibek Hâkim ve Hamza Beyler bir süre daha beklerler. "Şarki Türkistan'dan 1952 başından 1958 sonuna kadar Türkiye'ye iskânlı göçmen olarak kabul olunan Kazaklar, 564 aile ile 1892 nüfus teşkil etmektedir" (Gayretullah, 1977, s. 229). Bu

göçlerin gerçekleşmesinde daha önce Türkiye'ye ulaşmış olan İsa Yusuf Alptekin ve Mehmet Emin Buğra'nın girişimlerinin büyük etkisi olur.

2 ROMANDA YAPI VE İZLEK

2.1 Romanın Kimliği

Romanın künye bilgilerinin yer aldığı kısma romanın kimliği denir. Burada romanın yazarı ve varsa çevirmeni veya editörü, adı, yayınevi, basım yeri, basım yılı bilgileri ile birlikte kaçınıcı basım olduğu bilgisi de okuyucuya sunulur. Eğer yazar takma bir ad kullanmayı tercih etmişse ve yazarın gerçek ismi biliniyorsa bu belirtilir.

2.2 İsimden İçeriğe

Edebi metinlerdeki başlıklar, çoğu zaman içerik hakkında bir ipucu niteliğindedir. Metne verilen isim öylesine seçilmiş olmamakla birlikte mutlaka metinle alakalı bir çağrışımı içinde barındırır. Bu yüzden başlıkta geçen kavramlar, betimlemeler veya cümlelerin içerikle nasıl bir bağlantısı olduğu tahmin ve tahlil edilebilir.

2.3 Olay Örgüsü

Olay örgüsü bir ilişkiler bütünüdür. “Olay örgüsü, romanın hikâyesinde yer alan olayların sıralanış ve düzenleniş sistemidir. Bir başka ifadeyle olaylar zincirinden oluşan vakadır. Olayların belli bir anlayış, mantık ve esasa göre edebi değer gözetilerek düzenlenişi vakadır” (Çetin, 2015, s. 189). Vaka, kişiler ve başka etkenlerin arasındaki ilişki, olay örgüsü kısmında belirtilir. Paragraf düzeninde veya önemli olayların maddeler hâlinde sıralandığı bir düzende verilebilir. Özetten farkı ise detaylı bir anlatımın olmaması, olayların başlıklarının yeterli olabilmesidir.

2.4 Bakış Açısı

Yazarın eserini doğru tahlil etmek için lazım olan mühim bilgilerden biri de yazarın oluşturduğu bir anlatıcı ve bakış açısıdır. Edebi eserin okuyucuya ulaşmasını sağlayan ilk basamakta anlatıcı yer alır. “Adı geçen eserlerin iç dünyalarında olup biten her şeyi gören, bilen, duyan, idrak eden; kendine has imkân, tercih, dil ve üslubuyla biz okuyucu/dinleyicilere anlatan varlıktır anlatıcı” (Çetişli, 2016, s. 102).

Anlatıcıların kimliği, kökeni, dini, dili, ahlakı gibi pek çok unsur, eser üzerinde etkili olabilir. Bu noktada anlatıcının bakış açısı devreye girer. “Kurgusal bir metinde olayların okuyucuya kimin gözünden, kimin ağzından ulaştığı sorusu bakış açısı kavramını doğurur” (Demiryürek, 2013, s. 120). Bakış açısı ise şu şekilde tarif edilir: “Herhangi bir varlık, olay ve insan karşısında, sahip olduğumuz dünya görüşü, hayat tecrübesi, kültür, yaş, meslek, cinsiyet, ruh hâli ve yere göre aldığımız algılama, idrak etme ve yargılama tavrıdır” (Çetişli, 2016, s. 105). O hâlde anlatıcı ve bakış açısı birbirinden farklı kavramlardır.

Bakış açısı birden çok türde karşımıza çıkar. “Roman ve hikâyelerde anlatım “ben” (birinci tekil şahıs anlatıcı), “sen” (ikinci tekil şahıs anlatıcı) ve “o” (üçüncü tekil şahıs anlatıcı) tarafından gerçekleşir” (Bakır, 2015, s. 35). Birinci şahıs anlatıcıda anlatıcı kahramanlardan biri olarak okuyucunun karşısına çıkar. Bu kişi başkisi veya başka bir şahıs olabilir. İkinci kişi “sen” ifadesiyle nadiren karşımıza çıkar. Üçüncü kişideyse anlatıcı üçüncü tekil şahıs olan “o” olarak olayları dışarıdan aktaran bir konumdadır. Burada tanrısal ve müşahit bakış açısı ile karşılaşırız. Romanın bütün unsurları üzerinde mutlak bir görme ve bilme yetisine sahip olan tanrısal bakış açısı, yaygın olarak tercih edilmektedir. Karakterlerin iç dünyalarını ve düşüncelerini sınırsız olarak bilir ve okur. Müşahit bakış açısında anlatıcı gördüklerini bir müdahâle yapmaksızın aynen nakleder. Tanrısal bakış açısına göre daha sınırlayıcıdır. Son olarak çoğulcu bakış açısına bakacak olursak, metinlerin bazı yerlerinde ben bazı yerlerinde sen anlatıcıya bazı yerlerinde de o anlatıcıya rastlamak mümkündür.

Yazarlar metinlerindeki anlatıcıların bakış açılarını sunarken bilinç akışı, iç monolog, diyalog gibi tekniklerden yararlanabilirler.

2.5 Zaman

Zaman, gerçek ve itibari dünyada geçmiş, şimdiyi, geleceği veya tümünü kapsayan bir kavram olarak karşımıza çıkar. Ancak zamanlar bölünebilen, sayılabilen değişmez bir özellik gösterebildiği gibi kişinin algılarına göre değişkenlik de gösterebilir. Romanlarda ise vaka zamanı / nesnel zaman / takvim zamanı, roman

zamanı / öykü zamanı / itibari zaman ve anlatma zamanı / öyküleme zamanı gibi ifadelerle karşılaşırız. Takvim zamanı baştan sona tüm zamanı kapsarken, vaka zamanı bu zaman içindeki belirli olayların olduğu zamana işaret eder. Yazarın hangi olaylara yoğunlaşacağı vaka zamanını seçmesi adına da belirleyici olacaktır.

2.6 Mekân

Olay içeren tüm edebi eserlerde olduğu gibi romanlarda da olayın zemininde bir veya birden çok mekâna rastlanır. “Genel olarak mekân, vakanın varlık bulduğu yer, şahısların içinde yaşadıkları, kendi oluşlarını fark ettikleri alandır” (Narlı, 2002, s. 98). Bu mekânların bazen öne çıkarıldığı bazen de çok üzerinde durulmadığı görülse de nihayetinde mekândan bağımsız bir romanla karşılaşmak mümkün değildir. Mekânlar romanda çeşitli görevlerde bulunabilirler. Bu görevlere göre mekânları ikiye ayırmak mümkündür.

2.6.1 Çevresel Mekânlar

Olay yazısı niteliği taşıyan her edebi eserin dış çerçevesini çizen bir veya birden fazla çevresel mekânı bulunur. “Çevresel mekân, olay merkezli anlatılarda kullanılan ve üzerinden geçilen yerdir; sadece vestiyer niteliği taşır” (Eliuz, 2014, s. 9) Romanlarda pek çok çevresel mekâna rastlamak mümkündür. Bu mekânların çoğunlukla adının geçtiği, detaylarına pek inilmediği görülür.

2.6.2 Algısal Mekânlar

Bazı mekânlar; şahısların mekânı algılayış şekline göre, karakterine ve ruhsal durumuna göre değişkenlik gösterir. Ya da tam tersi olarak kişinin ruhu, algısı ve karakteri üzerinde değişiklikler oluşturabilir. Mekânın sembolik olma özelliğinden çıktığı bu durumda, mekânlar kişiden kişiye değişebilen bir anlayış içinde yerini bulur. Bir mekân, örneğin ev, şahsın birinde kötü çağrışımlar oluştururken bir başka şahısta olumlu duyguları açığa çıkartabilir. Algısal mekânları da kendi içinde ikiye ayırmak mümkündür.

2.6.2.1 Kapalı / Dar Mekânlar

Kapalı/dar mekânlar, fiziksel durumlarına göre değil roman kişilerinin ruhi durumlarına göre bu adı alır. “Kahramanların kendisiyle, çevresiyle çatışma hâlinde olduğu kapalı/dar mekânlar bireyi ruhsal anlamda sınırlayan, huzursuz eden mekânlardır” (Azap, 2016, s. 843). Bunlarla beraber; romanlarda kişi için kötü hatıraları olan, acılar yaşadığı veya yaşananları hatırlayıp aynı hislerle yüz yüze geldiği her mekân kapalı mekân olabilir. Burada mühim olan şahsın hisleridir. Örneğin; yeşil, ferah bir bahçe kişinin orada yaşadığı olumsuzluklar veya kötü hisleri nedeniyle kapalı mekân özelliği gösterebilir. Bundan başka, daha önce iyi algılanan bir yer daha sonra kapalı mekâna dönüşebilir veyahut kapalı bir mekân kişinin algısındaki iyileşmeyle bu özelliğinden sıyrılabilir. Bir romanda bir veya birden çok olabildiği gibi bazı romanlarda hiç bulunmayabilir.

2.6.2.2 Açık / Geniş Mekânlar

Açık mekânlar, kapalı mekânlarla tam ters yönde bir görüntüyle karşımıza çıkar. “Bireyin kendisi ve çevresiyle uyum içinde olduğu açık / geniş mekânlarda birey kendini güvende hisseder” (Azap, 2016, s. 845). Kapalı mekânlardaki gibi burada da mühim olan şahsın hisleridir. Mekânın görüntüsü kötü bile olsa şayet şahsın algıları mekâna karşı iyi ise, şahs kendini burada huzurlu hissediyorsa bu mekân için açık mekândır denilebilir. Bazı romanlarda kapalı mekânların açık mekâna, açık mekânların da kapalı mekâna dönüştüğü görülebilir. Bir romanda bir veya birden çok olabildiği gibi bazı romanlarda hiç bulunmayabilir.

2.7 Şahıs Kadrosu

Romanın olay, mekân ve zaman unsurlarının olmazsa olmaz tamamlayıcısı şahıslardır. Olay örgüsü içinde bazı şahıslar sadece ismen bazıları ise karakter ve davranış özellikleri ile yer alırlar. Kimi romanlar kalabalık bir şahıs kadrosu ile karşımıza çıkarlar; kimileri ise daha az şahısla kurgulanırlar. Bu şahıslar özelliklerine

göre isimlendirilirler. Şahıs kadrosunu başkişi, norm karakter, fon karakter ve kart karakter olarak dört grupta incelemek mümkündür.

2.7.1 Başkişi

Romanlar merkezine insanı ve insanın yaşamındaki birçok olayı alan yazın türleridir. Romanlardaki kişilerin içinde ise en derin ayrıntılarla tanıtılan, olayların merkezinde olan kişiler başkişilerdir. “Roman başkişileri, romancının esas ürünleridir, romanın varoluş sebebidirler; roman, onlara hayat vermek için yazılır. Bundan dolayı roman başkişileri hakkında genelleme yapmak doğru değildir; her roman başkişisi, bir fert olarak varlığını sürdürür ve özel bir ilgi ile incelenmesi gerekir” (Stevick, 2004, s. 182). Başkişiler duyguları, düşünceleri, tavırları itibarıyla romandaki kurgunun sürükleyicisi konumundadır. Genellikle diğer karakterler de başkişiye göre konumlanır.

2.7.2 Norm karakterler

Romanın başkişilerine tamamlayıcı bir dayanak olan norm karakterler; “Eserin başkişisinin sahip olması gereken nitelikleriyle, yazarın tercihini ifade edebilir. Bazen derinlemesine anladığı gerçekleri yansıtarak bazen de sağduyunun ve akli başında gerçeğin sözcüsü olarak roman başkişinin moral körlüğünü ve hatalarını aydınlığa çıkarabilir” (Stevick, 2004, s. 179). Başkişiden sonraki sırada yer alarak adeta filmlerdeki yardımcı oyuncularını temsil ederler. Başkişinin “başkişi” olması yönündeki gelişimine katkıları ile olduğu kadar olay örgüsü içindeki rolleri de az değildir.

2.7.3 Fon karakterler

Romandaki figüranlar sayılabilecek fon karakterler, kurguyu süsleyen bir görünüme sahiptir. Romanda çoğunlukla ya ismen bulunurlar ya da rolleri çok azdır. Dramatik aksiyonda ve romanın genişlemesinde katkıda bulunurlar.

2.7.4 Kart karakterler

Romanlarda kötücül yanı temsil eden karakterlere kart karakterler denir. Başkişinin karşı cephesinde yer alırlar. Genellikle zarar veren, yozlaşmış, ikiyüzlü kişilerdir. Baştan beri olmasa da zamanla bu özellikleri yüklenmiş olabilirler.

3 ROMANLARDA YAPI VE İZLEK

3.1 JADİ ŞAKENULI'NIN *HAZİN GÖÇ* ROMANINDA YAPI VE İZLEK

Jadi Şakenuli

Hazin Göç romanının yazarı Jadi Şakenuli; “5 Mayıs 1967 ‘de Doğu Türkistan’ın Altay bölgesi topraklarında Ertis nehrinin kıyısında dünyaya gelmiştir. 1991’de Çin Hâlk Cumhuriyeti Sincan (Doğu Türkistan) Uygur Özerk Bölgesi Eğitim Enstitüsü’nde lisans, 2001’de Kazakistan’da Almatı Abay Devlet Üniversitesi’nde (filoloji bölümü) yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır” (Şakenuli, 2016, s. 5). Doksanlı yıllarda aziz toprağı Kazakistan’a yerleşen Şakenuli, buradaki çeşitli dergi ve gazetelerde farklı pozisyonlarda görev yapar. Kitabın basıldığı yıllarda Astana’da okul müdürü olarak görevlidir. “Akбота”, “Balkaymak”, “Çindeki Kazaklar (Kıtaydağı Kazaktar), “Bir Avuç Işık” (Bir Uıs Suale), “Hazin Göç” (Karalı Köş), “Yalnızın Sesi” (Jaldızgın Üni), “Beyaz Cıvciv” (Akbalapan), “Canibek Batur”, “Akılname”, “Hayalci Çocuk”, “Kalp Neden Ağlıyor” adlı kitapları vardır” (Şakenuli, 2016, s. 5). Bu kitaplar haricinde toplama kitapları da bulunan yazarın eserleri Çince ve Türkçeye çevrilmiştir. Çocuk edebiyatı sahasında yazdığı eserleri okulların çeşitli kademelerinde okutulmuştur.

3.1.1 Romanda Yapı

3.1.1.1 Romanın Kimliği

Jadi Şakenuli tarafından kaleme alınan ve Nurgül Berikbolova tarafından Türkiye Türkçesine aktarılan ve özgün adı *Karalı Köş* olan *Hazin Göç* romanının birinci basımı, Kasım 2016’da Kalender Yayınevi tarafından İstanbul’da yayımlanmıştır.

Roman 440 sayfadan oluşmaktadır. Yapılan incelemede bilgileri verilen romanın ilk basımı kullanılacaktır.³

3.1.1.2 İsimden İçeriğe

Hazin Göç adlı eser, roman türünde yazılmıştır. Roman, 1930'lu yıllarda Doğu Türkistan'da Çinlilere karşı başlayan Elishan Batur ve onun cesur arkadaşlarının mücadelesini konu alır. Bu mücadele önce Çinlilerle ardından Sovyet komünistleriyle, Moğollarla, Tangutlarla ve zaman zaman da Kazak boylarının kendi içinde olur. Canını, birliğini, benliğini, kültürünü ve dinini korumak için başlatılan mücadelede çaresiz kalan Elishan Batur, Hindistan üzerinden Anadolu'ya ulaşmak hedefiyle göç etmeye karar verir. Kendisiyle birlikte yola çıkan binlerce kişi için bu yolculuk hiç de kolay olmaz. Çünkü Kazakların göçü havadan ve karadan müdahâlelerle, barış kandırmacalarıyla, ellerindeki silahları ve bindikleri atları alınarak engellenmeye çalışılır. Bununla birlikte kadınlara, kızlara sarkıntılıklar yapılır; yedi-sekiz yaşındaki çocuklar eğitim verme vaadiyle ailelerden alınarak işçi olarak çalıştırılmaya başlanır. Ayrıca Kazaklar, dünyanın en yüksek dağı Himalayaları, kızgın Taklamakan Çölü'nü aşmak zorunda kalırlar. Hastalık, açlık, ölüm göç hâlkının içinde kol gezer. İşte bu yüzden roman, çoluk çocuk, kadın erkek, yaşlı genç birçok Kazak Türkünün on yıldan fazla süren göçünün en hazin yönlerini de anlatır. Yerinden edilmiş Kazak hâlkı bu göçte fazlasıyla yıpranır. Romanda göçe zemin hazırlayan sebepler, göç esnasında ve göç sonrası yaşananlar şeklinde bir akış ilerlerken en geniş bölüm göç esnasına ayrılır. Yazar roman aracılığıyla, öle yite ilerleyen bu göçe önderlik eden ve henüz yaşı genç olan Elishan Batur'un hâlkına olan bağlılığını, milletin geleceği için endişelenmesini, çare arayışını, insanlar üzerinde bıraktığı etkiyi ve nihayetinde amacına ulaşabilmesini okuyucuya aktarır. Elishan Batur romanın sonunda ölür ancak göç ondan sonra da devam eder. Elishan Batur'un Kazakları güvenli topraklar olan Türkiye'ye geçirme hayali, umulandan az kişiyle de olsa, kendisinin ölümünden sonra gerçek olur.

³ Jadi Şekenuli tarafından kaleme alınan Nurgül Berikbolova tarafından Türkiye Türkçesine aktarılan *Hazin Göç* romanının yapı ve izlek olarak inceleneceği bu çalışmada, inceleme içindeki sayfa alıntıları, romanın Kalender Yayınevi tarafından 2016 yılında yapılan birinci basımından yapılacaktır.

3.1.1.3 Olay Örgüsü

Hazin Göç romanı “Katliam”, “ Mücadele”, “Kargaşa”, “Kanlı Yol” ve “Yabancı Topraklar” adlı beş bölümden oluşmaktadır. Bölümler birbiri ardına gerçekleşen olayları kronolojik bir akışta sunarken bazı yerlerde geri dönüş tekniğine başvurulur. Romanın olay birimleri bölümler hâlinde şu şekilde sıralanabilir:

1. Bölüm

- Alp’in kötü bir rüya görerek güne huzursuz başlaması,
- Cing Şu-ren’in Alp’i görüşmeye çağırması,
- Cing Şu-ren’in Uygur ve Düngelelere karşı Alp’in desteğini istemesi,
- Alp’in tam bir cevap vermeden Cing Şu-ren’in yanından ayrılması,
- Alp’in yolunu kesen Hocaniyaz’ın Alp’i esir alması,
- Alp’in birçok hayvanını alan Hocaniyaz’ın onu serbest bırakması,
- Alp’in oğlu Şeriphan’ın köyün basıldığını babasına haber vermesi,
- Alp’in köyüne gelerek Çinli komutanın karşısına çıkması,
- Alp’in akıl danışmak için Askabil’i çağırması,
- Çinlilerin Alp’le birlikte bütün köydekileri katledişi,
- Elishan’ın köye dönerken Çinlilerin saldırısına uğraması,
- Elishan ve yanındakilerin köydeki feci durumla karşılaşmaları,
- Cenazeleri gömüp Çinlilerin peşlerine düşmeleri,
- Alp’in karısı Şerban ve iki oğlunun Çinlilere esir düşmesi,
- Elishan’ın babası Alp’in yerine geçerek toparlanmayı beklemesi,

2. Bölüm

- Şing Şı-say’ın geçici bölgesel hükümet başkanı oluşu,
- Şing Şı-say’ın Zolotkin’i daveti ve Sovyetlere bağlanma talebi,
- Elishan ve yanındakilerin Alp Batur için mevlit hazırlığı yapması,
- Elishan’ın hâlka Şing Şı-say ve Şeriphan’dan gelen mektupları okuması,
- Adubay’ın Gansu’ya göç fikrini belirtmesi,

- Şing Şı-say'ın Abay'ı davet ederek ona yetki vermesi,
- Abay'ın Kazaklar arasında etkisini arttırması,
- Elishan göçünün Şing Şı-say askerleri ile çatışması,
- Abay'ın Kasım'ın peşine düşmesi,
- Kasım'ın Zayıp Teyci'ye sığınması,
- Şing Şı-say'ın Stalin ile görüşmesi,
- Çinlilerin Kazakları kandırma çalışmaları yapmaları,
- Elishan göçünün ardından başka göçlerin başlaması,
- Havadan ve karadan saldırılarla göçün engellenmeye çalışılması,

3. Bölüm

- Elishan'ın göçünün Gansu'ya ulaşması,
- Elishan'ın destek arayışı,
- Elishan'a verilen ükirdaylık unvanının Adubay'a geçmesi,
- Hâlkın Gansu'da dağılık şekilde yerleştirilmesi,
- Elishan'ın Ma Bu fang'dan yardım istemesi,
- Ma Bu Fang'ın hâlk arasında karışıklıklar çıkarması,
- Kazak, Moğol ve Tangutların toplantı yapması,
- Toplantı öncesi Elishan'a tuzak kurulması,
- Elishan'ın tekrar göç kararı alması,

4. Bölüm

- Elishan'ın göç yönünü belirlemek için hâlka danışması,
- Hindistan tarafına göç etmeye karar verilmesi,
- Göçün Altınşöke'ye gelip yerleşmesi,
- Düngenlerin barış vaadi ile Elishan'a gelişi,
- Sözlerini tutmayan Düngenlerin Elishan'ı esir alışı,
- Düngenlerin göçü geri çevirmesi,
- Kazakların Düngenleri yenerek Altınşöke'ye dönüşü,
- Göçün defalarca saldırıya uğraması ve kayıplar verilmesi,
- Tibet'i aşmak için Kazakların yeniden yola çıkması,

- Tibet'e tırmanırken göç edenlerin zorluklar çekmesi,
- Geride kalan birçok Kazak köylünün öldürülmesi,
- Tibet'te Tangutlarla çatışmalar yaşanması,
- Hindistan tarafına doğru göçe devam edilmesi,
- Gököl kenarında Kazakların düğün yapıp eğlenmesi,
- Tangutların tekrar Kazaklara saldırması,
- Kazaklar arasında iç anlaşmazlıkların çıkması,
- Kazakların Tibet'i geçerek Hindistan sınırına gelmeleri,

5. Bölüm

- Kazakların Hindistan sınırında bekletilmesi,
- Hintli Müslümanlar aracılığıyla Keşmir'e geçiş,
- Keşmir'de Kazakların hastalanmaya başlaması,
- Elishan'ın Lord Hâlifax'a taleplerini söylemesi ve taleplerin kabulü,
- Elishanların Pencap'a geçmesi,
- Bir kısım Kazak'ın başka yöne göç etmesi,
- Elishan'ın ailesindekilerin bir bir ölümü,
- Elishan'ın ölümü,

1.1.1. Romanın Özeti

Alp Batur, rüyasında köyünü bir kaya altında kalmış olarak görmesinden dolayı çok huzursuz olarak güne başlar. Cing Şu-ren Alp'i görüşmek için yanına çağırır. Uyurlar ve Düngenler birlikte Çin'e karşı savaştıklarında Alp Batur Müslümanları desteklemiştir. Kazakları yanına çekme niyeti olan Cing Şu-ren önce tehditkâr konuşarak Alp Batur'u etkilemek ister ancak Alp Batur aşağıda kalmayarak bir hayli sert konuşur. Bunun üzerine barışçıl tavırlar sergileyen Cing Şu-ren Alp Batur'dan bir cevap alamaz. Alp Batur köyüne dönmek üzere yola çıktığında yolu Hocaniyaz tarafından kesilir. Hocaniyaz onun Çinlilerle anlaşma yapmış olacağından şüphelenerek Alp Batur'u Kumul'a götürür. Bin koyun ve yüz at karşılığında Alp Batur'u serbest bırakır. Bu sefer de Alp Batur'un Hocaniyaz'la işbirliği yaptığı hatta birlikte Dihua'ya saldırı planladıkları haberi Cing Şu-ren'e ulaşır. Köyüne yaklaşan

Alp Batur'u evlatlık aldığı oğlu Şeriphan karşılar ve köyün basıldığını, köye gitmemesini söyler. Bunun üzerine Alp Batur durmaz ve köye gider. Alp Batur'u karşılayan Çinli Şing Pi Şu, onun suçlarını sayarak Hocakın, Elishan, Kalimakul, Askabil, Taty, Turdu, Kuanişbay'ı da çağırmasını söyler. Alp Batur ise sadece akıl danışmak için Askabil'ı davet eder. Askabil geldiğinde aşığı ve suçlamalar artar. Kendilerine yapılan hakarete dayanamayıp karşılık vermek isteyince Çinliler önce Alp Batur ve Askabil'ı ardından köydeki herkesi öldürürler. Elishan ve Hocakın köye doğru yaklaşırken köyün üstünde bir koyu duman görürler. Çinliler esir aldıkları Şeriphan ile Elishan'ı kandırmaya çalışsa da Şeriphan gerçeği onlara söyler. Bunun üzerine çatışma başlar, Şeriphan Çinliler tarafından öldürülür. Köye geldiklerinde yüz on yedi kişinin öldüğünü görerek büyük üzüntü yaşarlar. Ölülerini defnedip Çinlilerin peşlerine düşerek intikamlarını alırlar. Bu sırada Alp Batur'un karısı Şerban ve iki oğlu esir alınmıştır. Cing Şu-ren hükümeti düşünce Yerine Şing Şı Sey yetkiyi alır ve hemen Zolotkin ile görüşerek komünizmi benimsemek istediğini ifade eder. Kazakları, Uygurları ve Düngeşleri nasıl yenebileceklerini planlarlar. Elishan ise bir yandan babasının yerine geçmiş, hâlkın toparlanmasına gayret etmektedir. Diğer yandan Ma Cong Ying denilen Düngeşin birleşme teklifini bertaraf etmeye çalışmaktadır. Ayrıca Alp Batur'un mevlit hazırlıkları sürmektedir. Hocaniyaz'ın Şing Şı-say tarafına geçtiği, Ma Cong Ying'in de yenildiği konuşulur. Altaylardan gelen akrabaları Mankey mevlidi yönetir. Elishan hem Şerifhan'dan hem de Şing Şı sey'den gelen mektubu hâlka okuyarak istediklerini yapmayacağını söyleyerek dinleyenler arasında tesirli olur. Adubay ise Gansu'ya göç kararı alır. Şing Şı-say Stalin tarafından özel olarak seçilip gönderilen bir Kazak olan Abay'la görüşüp ona yetki verir. Abay hemen işe koyularak hâlk arasında ikilik çıkarmaya başlar. Sovyet mallarını pazarlara getirterek zenginleşir; hâlkın korktuğu biri hâline gelir. Hüseyin'in adamlarıyla Abay Elishan'ın köyüne saldırdıklarında, Kudabay'ın eşkıyaları tarafından bozguna uğrattılırlar. Bunun üzerine Elishan doğruya doğru göç kararı alır. Yurtlarını terk ediyor olduklarından dolayı bir hayli üzgün olan insanlar için bu yolculuk zorlu olacaktır. Hocakın ve Elishan yolda Çinlilerle mücadele ederek başarılar elde ederler. Abay ise Kudabay'ın yanına sığınan Kasım'ın peşine düşer. Kasım teslim olsa da hapisten kaçır. Hatta karısı ve çocuklarını da kurtarır. Zayıp Teyci ile Kasım Elishan'ın yanına göçer. Zayıp'ı karşılayan ve Kasım'la tanışan Elishan, dinlediklerinden anladığı kadarıyla hâlkın göçten başka çaresinin

olmadığını düşünür. Hâlkı göçe ikna etmek için Kasım gönüllü olur. Sovyetler Birliği bu göçü engellemek için Şıng Şı-say'a her türlü yardımı yapar. Hapisten kaçıp Elishan'ı bulan Şemsi adlı bir Kazak durumu özetlerken hâlkın bir bölümünün kuraklıktan dolayı Moğolistan'a göçmek zorunda kaldığını ve göçenlerin sürekli saldırıya uğrayarak ağır kayıplar verdiğini söyler. Ayrıca katliamlar ve kış sebebiyle göçlerin gerçekleştirilemediğini de aktarır. Yine de pek çok Kazak ailesi Elishan'ın yanına ulaşmayı başarır. Elishan hükümetten yarım talep eder. Valilerle yapılan toplantıda Elishan da bulunur. Ellerindeki silahları vermeleri karşılığında kendi iç denetimlerini sağlayarak kalabileceklerini söyleyen Çinliler, Elishan'a ükirdaylık unvanı verir ve Kazakları dağınık şekilde yerleştirirler. Ancak bunu hazmedemeyen Adubay, Elishan'ı şikâyet ederek ükirdaylık unvanını kendisi alır ve Çinhay'a göç eder. Saldırı için destek ihtiyacı olan Elishan bu kez Ma Bu Fang'a gider. Ma Bu Fang Müslüman birliği fikri ile destek vereceğini söyler. Hâlk, Ma Bu Fang'a yaranmak ve ondan unvan alabilmek için adeta bir yarışa girer. Ma Bu Fang önce Kazakların ellerindeki silahları ve atları toplatmaya başlar. Ardından Kazakları ayrı ayrı yerlere yerleştirir. Kazaklar ve Moğollarla Tangutları birbirine karşı doldurur. Kazak çocuklarını eğitim bahanesiyle ailelerinden kopartarak çalışmaya gönderir. Elishan bu duruma itiraz edince bir kurul toplanır. Anlaşmazlıkların çözülmesi için toplanan kurulun düzmece olduğu ve Elishan'a pusu kurulduğu anlaşılınca Elishan tekrar göç kararı alır. Aldığı göç kararını yine hâlkıyla paylaşan ve fikirlerini alan Elishan, Hindistan üzerinden Türkiye'ye ulaşma hedefiyle yola çıkar. Bu göçten haber alan Ma Bu Fang, Cing Bao'yu kafilenin peşinden gönderir. Altınşöke'ye yerleşen Kazaklar burada Moğolların oyununa gelerek Tangutlarla anlaşmazlık yaşar. Elishan bu meseleyi hâlletmek için gittiğinde köylerine Moğolların ve Tibetlilerin geldiğini öğrenir. Elishan durumdan tedirgin olur ancak gelenler barış isteyen Müslümanlar olduklarını söyleyerek Elishan'ı ikna ederler. Ertesi gün durum değişerek Elishan esir alınır. Göç kafilesi geri getirilmek üzere yola çıkılır. Bu sırada göçü geri döndürenler arasında kadınlara ve kızlara göz koyanlar olur. Elishan gizlice hâlkı organize ederek saldırı planlar ve saldırı başarılı olur. Elishan tekrar göçün başına geçerek Altınşöke'ye geri dönlür. Artlarına düşen düşman rahat vermeyince Himalayalar'a doğru göç başlar. Yükseklerle çıktıkça karbon monoksit zehirlenmeleri başlar ve hâlkın bir kısmı hastalanarak ölür. Hüseyin köyüne sığınan hâlkın peşinden yine geri dönmeleri için ikna etmek amaçlı kişiler gönderilir.

Kazaklar bu kez taviz vermez. Geride kalan köyler yakılıp yıkılır ve kalanlar işkence görür. Kışın gelmesi, Tangutlarla aralarının açılması sebebiyle göç yine kaçınılmaz olur. Gököl etrafına geldiklerinde biraz rahatlarlar hatta burada bir düğün merasimi bile gerçekleşir. Kazaklar, Tangutların peşlerinde olduklarını öğrenince yollarına devam ederler. Nihayetinde Hindistan sınırına ulaşırlar. Burada Müslüman sığınmacılar olarak kabul edilirler fakat burada hareket etmelerine izin verilmez. Şartlar pek iyi olmadığı için hâlkın arasında bir hastalık yayılır, insanlar tek tek ölmeye başlar. Elishan durumu bildirerek Pencap bölgesine geçmek ister. Burada da havanın sıcaklaşmasıyla birlikte hastalıklar artar. En son çare Elishan İngiliz büyükelçi Lord Hâlifax'la görüşerek taleplerini iletir. Bu talepler kabul gördükten sonra rahatlayan Kazaklardan bazıları Elishan'dan müsaade isteyip göç eder. Elishan da Dir bölgesine gelip yerleşir. Çocukları, karısı, amcası Hocakın ve yoldaşı Akmolla vefat eder. Elishan da durumunun iyi olmadığını bilerek hâlkına bir konuşma yapar ve vefat eder. Elishan öldükten sonra devesi de ölür.

3.1.1.4 Bakış Açısı ve Anlatıcı

Hazin Göç romanı, Kazak Türklerinin 1930'lu yıllarda başlayan ve aşamalar hâlinde on yılı aşkın bir sürede, Elishan Batur önderliğinde gerçekleşen büyük göçünü konu alır. Roman, tanrısal bakış açısı ile okuyucuya sunulur. Yazar sınırsız görme ve bilme yetisiyle hareket eder. Yazarın romanın son bölümünde ele aldığı gibi uzun araştırmalarının da bakış açısında etkisi olduğu düşünülebilir. Çünkü romanın içinde, tarihte yeri olan gerçek kişiler ve olaylar bulunur. Yazar elde ettiği bilgileri anlatıcı aracılığı ile okuyucuyla paylaşmaktadır. Burada yazar taraf tutar bir tavırda değil bir gözlemci veya bir kameraman gibi hareket etmektedir. Elishan Batur çevresinde Kazakların göçü okuyucuya aktarılırken; iç monolog, diyalog ve geriye dönüş tekniklerinden yararlanır.

Romanda iç monolog genellikle başkişinin göç ile ilgili veya ailesiyle ve milleti ile ilgili duygularını iletmede bir araç olarak kullanılır. Göç kararı verildiğinde çok karmaşık duygularla yola çıkan Kazak Türklerinin birçoğunun o günkü ortak hisleri,

başkişinin düşüncesi üzerinden sunulur. Başkişinin göçle ilgili hisleri bir bölümde şöyle geçer:

Cennet gibi vatanım, gerçekten geride mi kalacaksın? Anam ve babamın gözlerinin önünde, taya binip, kendi aramızda yarış yapan kâküllü çocukluğumun şahidi, çocukluktan beri sevdiğim, kutsal toprağım, bir gün geri dönmek kismetimizde var mı, geri dönmek nasip olacak mı? Yoksa birbirinin arkasından giden, dökülen gözyaşlarıyla eteklerine kadar ıslanarak uzaklaşmakta olduğumuz vatanımıza, doğduğumuz topraklara bir daha gelmek nasip olmayıp, gözlerimizde keder, yüreğimizde yas, içimiz kan ağlayarak mı gideceğiz bu dünyadan? (HG., 109).

Elishan Batur'un hâlkını dert ettiği, hislerinin iç monolog yöntemi ile yansıtıldığı bölümlerde daha iyi anlaşılır. “Zavallı Kazak, zavallı hâlkım, tutanın elinde, ısıranın dışında kalıp perperişan mı olacaktın? Bir araya gelip mutlu olacağın, huzur ve refah içinde yaşayacağın gün gelecek mi acaba?” (HG., 226). Anlatıcı kendi yorumundan ziyade iç monologlarla takdiri okuyucuya bırakır görünmektedir. Romanda karşı karakterlerin bir araya geldiği görüşme sahnelerinde iç konuşmalara çokça başvurulur. Alp’le Cing Şu-ren karşılaşmasında konuşulanlar dışında karakterlerin akıllarından geçenler iç monologla verilir. “Kazak milleti, üstüne gelince saldırganlaşan yabani hayvan gibiymiş. Fırsatını bulunca saldırmaktan çekinmeyecek gibi.... Bunun gibi bozkırım yabanisiyle laf yarıştıracığıma onu kurnazlıkla kandırmam daha doğru olur” (HG., 20). Cing Şu-ren aklından bu düşünceleri geçirirken Kazakları sevdiğini ve birlikte hareket edebileceklerini söyleyerek konuşmasına devam eder. “Onun bu hareketi Alp’e koyun sürüsüne saldıracak olan aç kurdu hatırlattı. Sigaradan sararan dişlerinin arkasında donmuş kan lekesiyle boyanmış yutak varmış gibi geldi ona” (HG., 20). Alp de bu düşünceler içindeyken sessiz kalarak gerçek fikirlerini söylemez. Böylece kişilerin esas fikirleri de iç monologlarla anlaşılabilir olur. Elishan ve Ma Bu Fang karşılaşmasında ise bir yerde adeta iç monologlar birbiriyle konuşur. “Ma Bu-fang bey, ilişkimiz burada noktalandı galiba: Sen şeytan gibi kılıktan kılığa giren, sabun gibi kaypak birisi olduğun için emrin altındakilerden adalet beklemek mantıksız.... Senin gibi ikiyüzlü münafıklardan korkacak hâlim yok, dedi içinden” (HG., 217). Elishan’ın kendisine dik dik bakan bakışlarından bunları okuyan Ma Bu-fang ise şu düşünceler içindedir: “Bir değil iki değil, bana yol yordam gösterip sesini yükseltecek kadar sen kim oluyorsun? Kim olduğunuz, neyin nesi olduğunuz belli olmayan kaçak Kazaklar,

neyinize güveniyorsunuz?” (HG., 217). Yine Şing Şı-say ve Zolotkin arasında, Şing Şı-say ile Stalin arasındaki görüşmelerde iç monologları görmek mümkündür.

Romanda diyaloglar oldukça geniş yer tutar. Görüşmeler ve kararların olduğu kısımlarda, Alp ve Elishan’ın aile içinde, Elishan’ın çevresi ile diyalogları romanda olay akışındaki devamlılığı, hareketi ve ritmi sağlayan bir unsur olarak karşımıza çıkar. Bunlar dışında diyaloglar; bazen çaresizlik, endişe, korku, ümitsizlik gibi olumsuz duyguları bazen de neşe, heyecan, umut gibi olumlu duyguları aktarmakta birer aracı konumunda yer alır.

Romanda kullanılan tekniklerden biri de geriye döstür. Geriye dönuşün romanda en sık kullanıldığı yerlerden biri rüyaların hatırlandığı yerlerdir. Alp’in rüyasında köyün bir çığ içinde kaldığını hatırlaması ve önlem almaya çalışması, Elishan’ın köyün bir kara dumanla örtüldüğünü görerek hatırlaması ve köye doğru endişeyle hızlanması, Abay’ın rüyasını hatırlayarak harekete geçmesi geriye dönuş olarak değerlendirilebilir. Aslında giriş-gelişme-sonuç şeklinde kronolojik bir düzenle kurgulanan romanda belirli tarihi olaylara yeri geldikçe değinilerek o günler hatırlanır. Böke Batur, Cırık Batur, Kuş Beyi gibi güçlü Kazak karakterlerin efsaneleşmiş hikâyeleri de geriye dönuş tekniğiyle karşımıza çıkar. Burada tarihten güç alma, aslını hatırlama ve hatırlatma esastır. Elishan’ın evlat edindiği Şeriphan’a bakarken onunla geçmişte nasıl yollarının kesiştiği aklına gelir. Elishan Batur ve diğer Kazakların Altaylardan Barköl’e nasıl geldikleri ile ilgili kısımda da geri dönülerek, o günlerden ve boylar arasındaki anlaşmazlıklardan dem vurulur.

Romanda dikkati çeken yönlerden biri de kahramanların olumsuz bir olay yaşadıklarında bunu daha önce aldıkları bir bedduaya dayandırmalarıdır. Alp, köyünde Çinliler tarafından sıkıştırıldığında aklına geçmişte yaşadığı bir olay gelir. Romanda bu kısım şu şekilde aktarılır: “Kime zarar verdim diye düşündüğümde bütün hayatım gözümün önünden geçti. Özellikle bir zamanlar Aşarya kadının bedduası adeta tekrar tekrar kulağımdaya yankılandı” (HG., 38). Alp, şimdi yaşadığı bu çıkmazı o gün aldığı bedduaya yorar. Yine Akmolla yeni eğitim sistemiyle öğretmen kursunu tamamlayıp köyüne gelir ve eskiyi bırakıp yeni sistemin yöntemiyle eğitim alınmasını anlatmaya çalışır. Bunun üzerine köylüleri tarafından sert tepkiler alır.

“Sen kendi yolundan git, biz kendi yolumuzdan gideceğiz. Lakin gideceğin yol Kızılların yolu olacaksa nereye gidersen de şanslı olmayasın inşallah” diye beddua ederek yüzüne sürmüştü” (HG., 331-332). Gözünde geçmişi canlandıran Akmolla, bugüne kadar yaşadığı tüm talihsizlikleri o bedduanın tutmasına yorumlar. Kısacası, olumsuz olay olduğunda kahramanlar geçmişte yaşanan bir hadiseyi gözlerinde canlandırarak adeta o günün cezasını bugün çektiklerini düşünürler.

3.1.1.5 Zaman

Hazin Göç romanının yazılma zamanı ile ilgili yazar, “Hazin Göç Kitabı Nasıl Yazıldı” bölümünde 2006 yılında kendisinden “Çin’deki Kazaklar” isimli bir kitap yazması istendiğinden ve araştırmaları sırasında Kazak göçünün hakikatlerini de anlatma arzusu ile araştırmalarına 2007 yılında başladığını ifade eder. “Kitap, 19 Aralık 2009’da tamamlandı” (HG., 438). diyerek yazma zamanının bitişi haber verir.

Romanın takvim zamanı 20. yüzyılın ilk yarısıdır. Türk Dünyası için büyük kıyımların ve acıların olduğu bu zaman dilimi, Doğu Türkistan’da yaşayan Kazaklar için de yurtlarını terk etmek durumunda kaldıkları bir zamanı ifade eder. Romanın vaka zamanı 1933 yılına işaret eder. Çünkü Alp Batur, Çinli Cing Şu-ren tarafından görüşmeye çağrıldıktan bir süre sonra köyünün basılması sonucu bu tarihte öldürülür. Bu tarihle beraber Elishan Batur’un mücadelesi başlar. Vaka zamanının bitişi ise Elishan Batur’un ölüm yılı olan 1943 yılıdır. Elishan ve devesi öldükten sonra olay akışı bitmiş gibi olsa da yıllar sonra Elishan’ın kuzeni Ateyhan, Pakistan’ın Dir bölgesindeki Elishan’ın mezarını ziyaret ederek Elishan’ın ölümünden sonra neler olduğunu mezarı başındaki konuşmasında anlatır. Buradaki zaman bilgileri vaka zamanından ayrı olarak nesnel zamana işaret eder. 1953 yılında Kazakların diğer göçlerle birleşerek nasıl Türkiye’ye ulaştığından, 1969 yılındaki Gomindang hükümeti kurultayından, Elishan’ın kardeşi Seterhan’ın yaşadığının öğrenilmesinden ve Kazakistan’ın bağımsız olduğundan bahseden Ateyhan, nesnel zamanları genişletir. Ayrıca bazı bölüm sonlarında gün, ay, yıl olarak verilen bazı tarihler

roman dışındaki gerçek zamana işaret eder. “Bu tarih 22 Aralık 1938’ idi” (HG., 184). Elishan’ın Ma Bu Fang ile görüşmesinin tarihi nesnel zaman örneği sayılabilir.

Romanın ilk bölümünde Alp Batur ve köyünün toplu katliamı anlatılır. Bu bölümde zamanın kişiler üzerindeki etkileri üzerinde durulurken sık sık geriye dönüşlerle geçmiş günler hatırlanır. “Altay’dan göç eden dedelerinin Barköl’ün bereketli topraklarına gelip yerleştiklerinden bu yana yarım asrı aşkın bir süre geçmiş” (HG., 13). Alp Batur, Cing Şu-ren’in yanına görüşmek için giderken aklından geçenler ne kadar zamandır Barköl’de yaşadıklarının bilgisini verir niteliktedir. Geçmişe sık sık dönülen romanda geçmiş hatırlamanın acı verdiği anlar daha az, güç ve umut verdiği durumlar daha çok ele alınır. “Yol boyu yapılan konuşmada geçmiş tarihe yolculuk yapıldı.... Daha önce duydukları var, duymadıkları var, eski hikâyeler çoğunu tarihe hayran bıraktı” (HG., 113). Geçmişe yapılan yolculukla zafer ve iyilikleri hatırlamak morali bir hayli bozuk olan göçerlere iyi gelir.

Alp Batur, köyüne döndükten sonra köyü basıldığında, Askabil’ı yanına çağırır ve bir zaman kazanma çalışması içine girer. Karanlığın olmasını dileyen Alp Batur ve Askabil için tersine çalışan bir zaman simgelenir. “Normalde doğudan doğan güneş göz açıp kapatıncaya kadar batıdaki dağın sırtlarını aşıp kayboluyordu. Bugün sanki zincire vurulmuş gibi hareket etmedi. Sonbahar güneşi tam tepeden vuruyor” (HG., 37). Kısacası zaman, kahramanlara o gün yardım etmez. “Sonbaharın güneşli günü griye döndü, dağlardan, tepelerden rüzgâr esiyor” (HG., 44). ifadesinde görüldüğü üzere katliamdan sonra köydeki kötü manzaranın zamanla paralelliğine dikkat çekilirken; “Doğu’da beyaz bir nur belirdi ve gün ağardı” (HG., 288). ifadesinde çatışmalar bitince güneşin doğması arasında paralellik oluşturulur. Zamanın en çok etki ettiği durum ise kişilerin ruh hâlidir. “Gençsin diyorsunuz, doğru, size göre gencim. Ancak şu kanlı günlerde büyümüş, hatta yaşlanmış gibi hissediyorum” (HG., 61). diyen Elishan Batur, zamanın kendini ne kadar yıpratmışlığının üstüne basar. Öç almak için toparlanmayı bekleyen Elishan, savaş hazırlıkları içindedir. Kazakların içinden çıkmış Baymolla ve Şerifhan adlı kişiler Elishan’a çağrıda bulunurken zamanı şöyle ifade ederler: “Şimdi at ve deveye inanarak savaşa girilecek zaman değil. Devir kaleme, silaha, ilme dayanma devridir” (HG., 86). Burada görüldüğü

gibi zaman hem gelişmelerin habercisidir hem de kişinin algısına göre değişen niteliktedir.

Romanda gündüz ve gece kavramları sık sık geçer. “Öylece gece yarısından sonra savaşın başlatılmasına karar verildi. Bu plana göre gün ağarıncaya kadar düşmanın önemli bir kısmını bozguna uğratarsak, gün ağardıktan sonra göç önümüzdeki geçidi geçip gidecek diye planladılar” (HG., 114). Göç zamanı içinde gecelerin genellikle tehlikeli olayların yoğun olduğuna gündüzün daha sakin geçtiğine vurgu yapılır. Yine de gündüzler o kadar huzurlu değildir. “İki taraftan sıkıştıran, gündüz neşe, gece uykudan mahrum eden düşmanla olan savaş bitmedi” (HG., 148). Bu cümle romanda birkaç defa tekrar ederek zamanın kişiler üzerinde bıraktığı etki gözler önüne serilmiş olur.

Büyük hayal kırıklıkları, ölümler, hastalıklar, kayıplar, ihanetler ile mücadele eden göçenler kış şartlarının zorluğu ile ayrı bir mücadele verirler. Himalayaları geçerken karbon monoksit zehirlenmesi sonucu birçok kişi ya hasta olarak yola devam etmek zorunda kalır ya da ölür. Ancak Gökırmak kenarına yerleşen Elishan ve onunla birlikte göç eden Kazaklar, burada kısa süre de olsa güzel zamanlar geçirirler. “Kimsenin kimseyi bilmediği, kargaşanın yaşandığı zamanları geride bırakıp, sağ olanları için şükredip, kimin sağ kalıp kalmadığını anlamaya çalıştılar” (HG., 340). Burada bir düğün merasimi yapılarak oyunlar oynanır, dombıra çalınarak eğlenilir. Fakat sevinçli ve güzel zamanlar her zamanki gibi bir baskınla bozulur.

Romanın son bölümünde Hindistan’a gelmiş olan Kazaklar için tehlike bitmiş görünse de yaşam şartlarına alışamayan ve hastalanan Kazaklar bir bir vefat etmeye başlar. Bu durumla ilgili olarak şu fikirler dikkate değerdir: “Gidilir ve yeni bir yere varılır. Yeni bir coğrafyaya, yeni bir kültüre, yeni bir dile, yeni insanlara... Giden kadar onu karşılayan yerin tüm bileşenleri de teker teker bu göç işinin gidişatında etkili ve sorumludur” (Keskinöz Bilen, 2018, s. 18). Hindistan’da yaşanan günler tam bir hayal kırıklığı ile geçer. Gelecek endişesi, göçten ayrılanlarla tekrara birleşebilme umudu ve Türkiye’ye geçebilme arzusu ile bir bekleme süreci yaşanır. Başkişi olan Elishan Batur, Türkiye’ye geçmeden burada ölür ve onunla birlikte bir tarih de biter. Ancak romana eklenen “Son Söz” kısmında Elishan’ın ölümünden sonra

gelişen olaylarla okuyucuya umut verilir. Tüm kayıplara ve ölümlere rağmen istenilenin gerçekleştiği zamanların geldiğine değinilir.

3.1.1.6 Mekân

3.1.1.6.1 Çevresel Mekânlar

Hazin Göç romanının çevresel mekânları hem Kazakların yaşam alanları olan yerler hem de uzun göç yolunda geçilen ve konaklanan yerler olan; Altaylar, Barköl, Kumul, Dihua, Sincan, Kulınsarı, Mori, Kömürlük, Şoşan Kumu, Sileusin Dağı, Gansu, Çinhay, Altınşöke, Gököl, Himalayalar, Gökırmak, Hindistan, köy, ak otağ, bozkırdır. Bu mekânların bir kısmı başkişi ve diğer kişiler açısından algısal mekân olacaktır.

3.1.1.6.2 Algısal Mekânlar

Hazin Göç romanı, isminden de belli olduğu üzere bir göç romanıdır. Ancak bu göç, gönüllü veya tercihe bağlı bir göç değil, zorunlu kalınarak alınan bir kararı ifade eder. Çocuk, yaşlı, kadın ve erkek hep birlikte at ve deve ile kıtaları aşmak zorunda olan Kazakların on yılı aşkın sürede gerçekleştirdikleri ve daha sonra Avrupa'ya kadar uzanan göçü hem iklim, hem can tehlikesi hem de imkânsızlıklar ve devam eden savaş nedeniyle elbette kolaylıkla geçmez. Bu yüzden de hazin bir hikâyenin oluşmasına zemin hazırlar. İşte bu nedenle romandaki mekânlar, kişilerin belleğinde yurt, yaşam, yer değiştirme, geri dönme arzusu, vazgeçme, yeni yere alışma gibi çeşitli tezahürlerde karşımıza çıkar.

3.1.1.6.2.1 Kapalı / Dar ve Labirentleşen Mekânlar

Romanda kapalı mekân olarak ilk dikkati çeken yer Alp Batur ve Elishan Batur'un köyüdür. Altay'dan Barköl'e göçtüklerinde yerleşmek için uygun buldukları bu yerde Çinlilerin baskılarına uğrayan köylülerin huzuru kalmaz. Alp Batur, romanın başında bir rüya görür. "Rüyamda köy kara kayanın altında kalmıştı" (HG., 12). şeklinde anlattığı rüyasından huzursuz olarak misafirlerini bir an önce gönderir. Bu

rüya Alp Batur'a köyde kötü bir şeyler olacağını habercisi gibi gelir. Alp Batur Cing Şu-ren görüşmesinden bir süre sonra köyünde esir alınarak ağır tehditlere ve hakaretlere uğrar. Bu anlarda Alp Batur hem geçmişi hem şimdiyi hem de geleceği düşünerek türlü hisler arasında gidip gelir. O sırada köyde erkeklerin bulunmayışına sevinirken, başlarına gelecekleri anladığından kurtuluş ümidini yitirir. Nihayetinde Çinliler, kafalarına koydukları gibi bütün köyün insanlarını katleder. Hamile kadınların karınlarını yarıp bebeklerini mızrakların ucuna takarak eğlenirler. Köydeki ak öyleri de ateşe verirler. Elishan da babası gibi bir rüya görür. Elishan köye dönüş yolunda amcası Hocakın'a rüyasını şöyle anlatır: "Ağabey geçen gün kötü bir rüya gördüm. Rüyamda komşu köyde yangın çıkmış, karım ve çocuklarım ateşin içinde kalmışlar, bağıryorlardı. Elimi uzatsam da yetişemedim" (HG., 44-45). Hocakın bu rüyanın yorgunluktan olabileceğini söylese de Elishan huzurlu değildir. Elishan ve köyün diğer erkekleri köye yaklaştıklarında köyün üzerindeki dumanları görürler. Bu andan itibaren kötü şeylerin olduğunu hisseden Elishan, Çinlilerle çatışır ve sonucunda köyüne ulaşır. Buradaki manzara karşısında herkes derin bir üzüntüye gark olur. Elishan Batur'un annesi, babası, karısı ve çocukları ile beraber köyde toplam yüz on yedi kişi öldürülmüştür.

Romanın bir diğer kapalı mekânı Ak Otağ'dır⁴. Ak Otağ, Alp Batur'un ve ailesinin Çinliler tarafından basılması ile huzurlu yuva niteliğinden çıkarak Alp'in can tehlikesiyle baş başa kaldığı bir yere dönüşür. Öyle ki namaz kılmak istediğinde bile ibadetinin ortasında kendine müdahâle edilir. Elishan daha sonra yeni bir Ak Otağ yapar. "Daha dün kıpkırmızı kana bulanıp, yanarak küle dönen Ak Otağ'ın yerine yeniden dikilen güzelliği yeni Otağ demeye bin şahit isteyen Elishan'ın Otağ'ı diğerlerinden farklı olmasıyla dikkat çekiyor" (HG., 76). Burada ak otağ; Elishan Batur'un annesi, babası, karısı ve çocuklarına mezar olarak dağılan ve henüz toparlanamamış bir görüntüde tasvir edilir. Mekân, başkişinin içinde bulunduğu hâleti ruhiye ile paralel görüntüdedir.

⁴ Ak Otağ olarak bahsedilen mekân, halkın Elishan Batur'dan önceki yöneticisi olan Alp Batur'un yaşam alanıdır. Ak Otağ'ın herkesin sahip olamadığı bir mekân olduğu, yöneticilerin veya toplumun ileri gelenlerine özel yaşam alanları olduğu vurgulanır. Alp Batur ölünce yerine geçen oğlu Elishan Batur da babası gibi Ak Otağ'da yaşayacaktır.

Elishan ve Kazaklar ne kadar mücadele ederlerse etsinler köylerinde daha fazla kalamayacaklarını anlarlar. Elishan Batur göç kararı aldığı anda kolay bir yolculuk gerçekleşmez. Abay adlı Kazak vasıtasıyla ve Çinli askerlerin uçaklarla, tanklarla yaptıkları müdahâlelerle ağır kayıplar verirler. “Doğup büyüdüğü topraklardan çıkan Kazak göçü, önceden görmediği, kendilerine yabancı yerlere, etrafa çekine çekine bakarak uzaklaştı” (HG., 165). Göçün istikameti Gansu’dur. Buraya Müslümanlarla anlaşma yapıp güç toplayarak Çinlilere karşı savaşma umudu ile gelinir. Ancak durumlar bekledikleri gibi olmaz; Ma Bu Fang isimli Düngen unvan dağıtarak, Kazakları dağınık yerleştirip birleşmelerini önlemeye çalışarak ve hâlk arasında ikilik çıkararak huzur bırakmaz. Kazak boyları birbiriyle yarış hâline girince Elishan için kaygılı günler başlar. Ma Bu Fang, Şing Şı-say ile irtibatta olup Müslüman hâlkın önce silahlarını ve atlarını alır. Ardından çok küçük yaştaki Kazak çocuklarını okutmak bahanesiyle ailelerinden kopararak ağır işlerde çalıştırmaya başlar. Zaten buraya göç edene kadar çok çetin bir mücadelenin içinden geçen hâlk bu şartlara dayanamaz hâle gelir. Elishan’ın buradaki duyguları romanda şu şekilde ifade edilir:

Şimdi nereye gideceğiz? Kazak topraklarını Ruslar ve Çinliler kendi aralarında paylaşarak akıllarına geleni yapmaktalar. Onların zulmü durmadan bize huzur yok. Kendi evinde yetim kalan çocuk gibi şimdi kime sığınacağız? Millet benim peşimden gelmeyi kabul ettiğinde “bildiği bir şey vardır” diye güvenmişlerdi bana. Şimdi o güveni boşa çıkarmamak için ne yapacağım? (HG., 228).

Umduklarını bulamadıkları gibi türlü zorluklarla ayakta kalmaya çalışan Kazaklar için başkişi Elishan kendini sorumlu hisseder. Gansu’da yaşananlardan dolayı Gansu, başkişiyi çıkmaza sokan bir kapalı mekândır. Huzur ve güven kalmadığı için yönü belirsiz bir göçe daha karar verilir.

Hindistan’a varabilmek amaçlı tekrar yola çıkan Kazaklar Altınşöke’ye yerleşir. Romanın kapalı mekânlarından biri olan Altınşöke’de Moğolların oyununa gelen Kazaklar ile Tangut denilen hâlk arasında husumet oluşur. Ayrıca Ma Bu Fang buraya kadar adamlarını göndererek hâlkı geri dönmeye ikna etmek ister. Elishan Batur, bu durumdan şüphelense de nihayetinde kabul eder. Ancak işler tersine dönerek silahların toplanması gerçekleşir; duruma itiraz eden Elishan esir alınır. Tersine bir göç başlar. Bu sırada Kazak kadınlarına ve kızlarına göz koyanlar başkişi Elishan’ı çok zor durumda bırakır. Elishan Batur’un yaptığı ve iyi işleyen bir plan

sayesinde düşmanın ellerinden kurtularak Altınşöke'ye geri dönseler bile Kazaklar burada barınmanın mümkün olmadığına karar vererek daha da zorlu bir yolculuğa çıkar.

Hindistan'a varabilmek için aşılması gereken Himalayalar, Kazak göçerlerin en büyük sınavlarından biri olduğundan ve başkişiye olan olumsuz etkisinden dolayı romanın kapalı mekânlarından biridir. Bu dağlarda pekçok kişi "ıs" hastalığından vefat eder. "Ezelden beri nice bahadırlara "boyun eğdirdim" der gibi kibirli dağlar mağrur mağrur bakıyor" (HG., 305). şeklinde kişileştirilen dağları atla, deveyle geçmeye çalışmak kolay olmaz. Hem çok soğğun hem de insanlar ve hayvanlar için yiyecek sıkıntısının had safhada olduğu Himalayalar, Elishan Batur'u geçmişi ve daha önce buralardan geçen Böke Batur'u düşünmeye sevk eder. Elishan Batur'un içinde bulunduğu durum şöyledir: "İşte şimdi o; Tangutların yaşadıkları topraklardan geçerek, dünyanın en büyük hükümdarı bilinen, dünyanın en yüksek zirvesine doğru gidiyor. Yeryüzünde bundan büyük sınav yoktur" (HG., 305). Endişelerle, hastalıklarla ve her an ölümle burun buruna geçen bu tırmanışta Elishan çaresizdir.

Romanın en son kapalı mekânı ise Hindistan'dır. Göçün son durağı olan Hindistan'da yine umulan bulunmaz. Kazakların yerleştirildiği alandaki yaşam koşulları çok kötüdür. Çoğu kişi evsizdir, eşyasızdır ve yağmur altında ıslanarak kendilerine gelecek yardımı beklemektedir. Bir yandan iklim bir yandan yollarda başlayan hastalıklar insanların ölümüne neden olmaktadır. "Özellikle Kazaklar, Hindistan'da yerleştirildikleri Muzafferabad mülteci kampında beklemedikleri bir düşmanca uygulamaya maruz kaldılar" (Kara, 2018: 210). Kampın idarecilerinden adeta bir esir muamelesi görürler. Hareket serbestisi olmayan Kazaklar için başkişi Elishan Batur yine çare arayışlarına girer. Bir nebze yardım alabilseler de düzenli bir yardım olmadığı için ölümlerin önüne geçilemez. Pencap bölgesine yola çıkan Elishan Batur, görüşmeleri nihayetinde hâlkını bir nebze daha rahatlatır. Bu kez de bazı Kazaklar başka yerlere göçmek isteyince Kazakların dağılması durumu ortaya çıkar ve başkişi Elishan Batur gelecek ile ilgili derin bir üzüntüye gark olur. Elishan Batur'un ailesi, yakınları ve nihayetinde kendisi de burada hastalanarak Türkiye'ye ulaşamadan vefat eder.

3.1.1.6.2.2 Açık Mekânlar

Romanın açık mekânlarından ilki Barköl'dür. Elishan Batur ve ailesi yıllar önce Barköl'e gelip yerleşir ve burada bir hayat kurarlar. "Altaylardan göç eden dedelerinin Barköl'ün bereketli topraklarına gelip yerleştiklerinden bu yana yarım asrı aşkın bir süre geçmiş. Altın yumurtlayan Zümrüd-ü Anka Kuşu'nun yuvası gibi bu yerden memnunlar" (HG., 13). Romanda Barköl'ün topraklarının verimliliği ve Kazak yaşamına olan müsaitliği sebebiyle ile insanların burada yaşamaktan memnun olduğu vurgulanır. Göç kararı verildiğinde Barköl'den uzaklaşmaya başlayan insanlar alıştıkları ve güvendikleri bu yerden ayrılmanın hüznü içindedir. Göçerlerin gözünden Barköl'den ayrılış manzarası şöyle canlandırılır: "Yazın yayla olarak kullandıkları yerler ve kışı geçirmek için yerleştikleri yerler yan yana olan Kutsal Barköl'ün dağlarını geçerek Güney Doğu'ya doğru ilerledikçe dağların sırtlarını kahve renkli, çıplak dağlar, kuru ve neredeyse sadece çalılıarın yetiştiği ovalar birbiri ardına devam ediyor" (HG., 108). İnsanların huzurla bağlandığı topraklardan ayrılmak istemeyişi ve bu topraklardan uzaklaştıkça ruh hâllerine paralel olarak etrafın kuraklaşması ve renksizleşmesi Barköl'ün açık mekân özelliğinde olduğu fikrini kuvvetlendirir.

Romandaki açık mekânlardan bir diğeri Şoşan Kumu'dur. Bu mekân romanda şu şekilde tasvir edilir: "Barköl'ün doğusunda yeşil kilimin üzerine dikkatsiz ninenin döktüğü yulaf gibi diğerlerinden biraz ötede bir tepe var. Hâlk arasında oranın adı Şoşan Kumu" (HG., 73). Şoşan Kumu, hâlkın inanışlarında yer edinmiş bir mekândır. Bir inanışa göre burası, Çinlilerle savaştan Hun bahadurlarının mezarı, bir inanışa göre de Hun askerlerinin kuma dönüşmesi sonucu oluşmuş bir yerdir. Elishan da sanki bu tepenin geçmişi ve hâlk için ifade ettiklerinden güç almak istercesine babasının mevlidini yapmak için bu yeri seçer.

Romandaki açık mekânlardan biri bir zamanlar Böke Batur'un göçtüğü yer olan Gököl'dür. Gököl ile ilgili romanda geçen kısımlardan biri şöyledir: "Gököl dedikleri kadar varmışsın, hayvanlar senede iki kere çıkan otlarla beslenip, kışın da hayvan telefâtı olmayan, hayvan için elverişli bir yere benziyorsun" (HG., 111). Kazaklar için en önemli varlıklardan biri hem gıdaları hem geçim kaynakları hem de

binekleri olması sebebiyle hayvanlardır. Bu yüzden göçmek ve yerleşmek için seçecekleri yerde de öncelikleri, hayvanlarının akıbetinin iyi olmasını sağlayabilmesidir. Hayvanları güvende ve beslenebiliyorsa insanlar da rahat ve huzurludur. Göçer Kazakların burayı benimsemelerinin başka bir sebebi romanda şöyle geçer: “O zaman Gököl’ün etrafında “kerege” parçaları ve kırık “bakan” parçaları görmüş... Daha önce bu bölgede atalarımızın yaşadığı besbelli” (HG., 112). Kazakların yerleşmek için tercih ettiği yerde atalarının daha önce yaşadığına dair buldukları ipuçları da onlara güven verir.

Romanın son açık mekânı ise Kazakların Gökırmak ismini verdikleri Himalayalardaki nehrin kenarıdır. Buraya gelene kadar çok ağır kayıplar veren, defalarca saldırıya uğrayan göç kabileleri burada rahat bir nefes alır. Hatta bu nehir kenarında düğün yapılır, oyunlar oynanır, şenlik olur. Hem sevinmeyi unutan hâlk burada kendini iyi hisseder hem de başkışı Elishan Batur uzun zamandır olmadığı kadar burada mutlu olur.

3.1.1.7 Şahıs Kadrosu

3.1.1.7.1 Başkışı

Hazin Göç romanının başkışısı Elishan Batur’dur. Elishan Batur, Alp Batur adlı Kazak liderin oğludur. Alp Batur, Cing Şu-ren emri ile Çinli askerler tarafından evinde sorgulanıp öldürülür. Alp Batur ile birlikte onun köyünde yaşayan herkes acımasızca katledilir. Bu sırada Çinlilerin oyunu ile kandırılıp Moğolistan tarafına göç eden Hocambergen’i geri çağırmak için birkaç bahadıyla köyden giden Elishan Batur, köyüne döndüğünde acı manzara ile karşılaşır. Bütün ailesi yok edilen Elishan Batur, öcünü almak üzere harekete geçerek Çinlilerin peşine düşer ve onları yakalamayı başarır. Bundan sonra ise köyünü toparlar, cenazelerin defnedilmesini sağlar. Ancak Elishan Batur için önemli kararların alınacağı ve nasıl bir yol izleneceğinin planının hazırlanacağı zamanlar bundan sonra gelir. Artık babasının yerine geçerek topluma liderlik edecektir. Çinlilerin kendisine uzattığı sözde eli toparlanmayı beklediği için tutmaz. Zaten onun için Çinlilerle barış gibi bir ihtimal söz konusu değildir. Babasının mevlidi için hazırlık yaptıklarını duyurarak zaman kazanmayı planlar. Schopenhauer’ın dediği gibi; “Yapabileceğimiz tek şey,

kararlarımızı her zaman bizi asıl hedefe götürecektir isabetlilikte olmaları umuduyla o anki koşullara göre vermektir” (2009, s. 178). Elishan Batur’un bu hareketi acele karar vermediğini, durumu ölçüp tarttığını, sakin ve planlı ilerlediğini gösterir. Elishan Batur’un babasının mevlidi için seçtiği Şoşan Kumu’nun da manevi bir değeri vardır. Doğu Türkistan Kazakları için birçok efsaneye konu olan ve Kazakların kahramanlığını çağrıştıran bu yeri özellikle seçer. Kültürüne ve geçmişine olan özeni dikkat çeker. Bununla birlikte burada kurduğu ak öyü oldukça mütevazı ve gösterişten uzaktır. Elishan Batur için milli menfaatler gösterişten çok önde gelir. Mevlide Altaylardan gelen ve Şerifhan Kögedayev’in Çinlilerle anlaşma teklif eden mektubunu getiren akrabası Mankey’i hürmetle karşılayarak töreni yönetme görevini ona verir. Akrabayı önemseyen Elishan Batur, Mankey’i kırmaz. Ancak mevlit bittikten sonra hem Şing Şı-say’dan hem de Şerifhan Kögedayev’den gelen mektubu cemaate okur. Hâlife Altay’ın “Hazırcevap ve sözü etkili, yerine göre gayet uygun konuşurdu” (1998, s. 304-305). şeklinde betimlediği Elishan Batur, yaptığı konuşma ile hâlkını bir hayli etkiler. “Millet, bundan birkaç yıl önce çocuk olan Elishan’ı değil, adeta bir lideri dinliyormuş gibi sessiz ve dikkatli bir şekilde onu dinledi” (HG., 85). Elishan Batur’un bu mektupları hâlka okuması onun kendisine gelen haberlerden hâlkı da haberdar istemesinden kaynaklanır. Hem onlardan hiçbir şey saklamaz hem de onlara danışarak fikirlerini almak ister. Ancak Çinlilere hiçbir şekilde yanaşmak istemeyen Elishan Batur gerçek niyetin farkında olduğunu hâlkla paylaşır. Misafirlerin arasındaki Adubay, Gansu’ya doğru göç etme fikrini ortaya atar. Bunun üzerine buldukları yerde barınma imkânı kalmayan Kazaklar için bir göç süreci başlar. “İnsanın önünde iki yol vardır; bunlardan birisi, yaşamını kendisine ait olmayan yabancı güçler ve becerilerin desteğiyle yapılandırmak, diğeri ise, yaşamını kendi öz güçlerinin desteğiyle yapılandırmaktır” (Funk, 2009: 128). sözlerinde bahsedildiği gibi Elishan Batur boyun eğmemeyi tercih ederek, kendisiyle birlikte gelen diğer ailelerle Adubay’ın ardından Gansu’ya doğru göç eder. Elishan Batur’un bu göçteki amacı güç toplayıp ailesinin öcünü almak, Çinlilere esir olan üvey annesi Şerban ve oğullarını kurtarmaktır. Göç kararı almaktan başka çare kalmasa da bu göç, Elishan Batur için bilinmezliğe doğru çıkılan bir yol olur. Elishan Batur’un duyguları romanda şu cümlelerle ifade edilir: “Zulüm ve kötülük ve Çinlilerin uyguladıkları şiddet, atalarımızdan kalan kutsal topraktan olmamıza mecbur etti. Gideceğimiz yabancı ülkede kim bilir bizi ne

bekliyor?” (HG., 109). Bu haber Şing Şı-say’ın kulağına gidince Kazak Türklerinden komünist yanlısı Abay, Elishan Batur’un planlarını bozmak üzere görevlendirilir. Daha çok güçlenmeden sesi kesilmek istenen Elishan Batur hakkında Şing Şı-say şu ifadeleri kullanır: “Elishan, çok kötü bir adam. Bilmediği yoktur onun. Barköl’de Çince eğitim almış, Çince çok iyi biliyor” (HG., 96). Elishan Batur, babası tarafından okutulur ve iyi derecede Çince bilir. Bu avantajını kullanarak toplantılarda ve yazışmalarda anlaşmakta sorun çekmez. Hatta onun Çince biliyor olması romanın ilerleyen kısımlarında bazı kişileri şaşırtacaktır. Elishan Batur bununla kalmaz; göç boyunca Moğol topraklarındayken Moğolca’yı ve Tibet’te iken Tangutca’yı da öğrenir.

Elishan Batur’un göçünden sonra geride kalanlar da tek tek göç kararı alarak Elishan’ın yanına gitmek ister. Ancak bu kabileler defalarca saldırıya uğrar. Zayıp Teyci kafilesi Elishan Batur ile birleşmeyi başarırken bazı kabileler katliama uğrar. Bütün bu olanlardan dolayı çok üzülen Elishan Batur, kişisel intikamını düşünmek dışında hâlkının yok olma tehlikesine ayrıca kafa yormaya başlar.

Gansu’ya ulaşan göç kafilesi türlü zorlukları geçse de Elishan Batur için mantıklı olan bir destekçi bulmak olur. Hükümete haber yollayıp sığınmacı olduklarını duyurmak ister. Ağabeyi olarak gördüğü Adubay’ın lider olmasını teklif etse de bu kabul görmez. Romanda sık sık tekrarlandığı gibi yaşı genç de olsa liderlik yapacak kapasiteye sahip olduğu fikri ile Elishan Batur’un liderliği kabul edilir. Görüşme talebi kabul edilen Elishan Batur, toplantıdaki kendini ifade tarzı ile hâlkını küçümseyen Çin, Tibet ve Moğol temsilcilerini şaşırtır. Elishan Batur’un isteği üzerine sığınmaları kabul edilen Kazakların yaşamlarına müdahâle edilmemesi gerektiğini özellikle vurgulayan Elishan Batur’un isteklerini Çinli yöneticiler silahların teslim edilmesi şartıyla kabul eder. Ancak gelecek tehlikeyi fark eden Elishan Batur buna da karşı çıkar. Bu sırada Adubay’ı galeyana getiren Çinliler onun şikâyetleri üzerine Elishan Batur’un ükirdaylık unvanı Adubay’a verir. Bu durum karşısında yine ortalığı velveleye vermeyen Elishan Batur, konu hakkında fikirlerini şu cümle ile ifade eder: “Bize Çinlilerin verdiği unvan lazım değil, bize namuslu adam lazım” (HG., 177). Düşüncelerinden ve tavırlarındaki sakinlikten dolayı onun tarafını tutan bir hayli insan olur. Yine göç kararı alan Elishan Batur’un bu sefer

amacı Ma Bu-fang ile birleşerek Müslümanlardan yardım alabilmektir. Çinhay'a göçtüğünde Ma Bu-fang ile görüşen Elishan Batur ve hâlkı arasına burada da nifak tohumları ekilir. Aileler dağınık olarak yerleştirilip, silahları toplanmaya başlanır; küçük çocuklar ailelerinden koparılarak işçi olarak çalıştırılır. Ma Bu-fang'ın oyunlarını geç de olsa fark eden Kazaklar onunla ilgili şu cümleleri kurarlar: “Biz dağın bu tarafını görüyorsak, o öbür tarafı görebilen özel bir insandır. Onun dediklerinin hepsi oldu” (HG., 190). Moğollarla yaşanan anlaşmazlıklar yüzünden toplantı talep eden Elishan Batur'u tuzağa düşürme niyetleri olan düşmanlarından haberdar olan Elishan Batur için yeniden göçme vakti gelir. Çünkü onun karakterinde birilerine kul olmak yoktur ve direnmeye niyetlidir. Elbette yine büyüklerine danışır, herkesin fikirlerini dinler. “Saf, temiz, pak, dürüst ve adil olduğundan dolayı millet olarak sana saygımız sonsuzdur” (HG., 233). diyen büyükler kararı yine ona bırakırlar. İstikamet Hindistan'dır ancak Altınşöke'de bir süre toparlanmak niyetiyle yerleşirler. Bu sırada Moğollar onları barış vaadiyle ikna etmek üzere köye geldiğinde bir süre direnen Elishan Batur ikna olur. Ancak bu bir oyundur ve Elishan tutsak edilerek göç geri döndürülmeye başlanır. “Belki ben bu zincirde ölebilirim. Ama ırkım hür olmalıdır” (Gayretullah, 2019, s. 65). diyen Elishan Batur; muhteşem bir plan yaparak, adamları aracılığıyla mücadeleyi başlatıp göçü kurtararak Altınşöke'ye geri dönmeyi başarır. Burada da kalınamayacağı anlaşılınca Himalayaları geçmek üzere tekrar yola çıkılır. Bu sırada soğuk bir yandan Tangutların saldırıları bir yandan epeyce yıpranan Elishan Batur, Gökırmak kenarında yapılan düğünde bir nebze olsun mutlu olur. Düğünden sonra tekrar baskınla karşılaşan Kazaklar, Himalayaları aşmak üzere yola çıktığında Elishan Batur hastalanır. Bir süre sonra iyileşir ve göçü yönetmeye devam eder. Hindistan'a ulaşmayı başardıklarında Elishan Batur için yeni sorunlar başlar. Kaldıkları mülteci kampında hâlkına ulaşmayan yardımlar, hastalıklar nedeniyle ölümlerin artması, hareket serbestliği olmaması Elishan'ı yeniden bir çare arayışına sevk eder. Birçok yardım talebi karşılansa da yeterli olmayınca İngiliz Lord Hâlifax'la görüşen Elishan Batur, Kazakların mülteci kimliği ile hareket serbestliğinin önünü açacak bir imtiyaz elde etmesini sağlar. Bundan sonra ise göçte kopuşlar olur. Elishan Batur'un derdi ise çocukların eğitim alması, dil öğrenmesi ve kimliğini kaybetmemesidir. Bunun için güvendiği Kazaklara sıkı sıkı tembihlerde bulunan Elishan Batur, bir süre sonra kendi kabuğuna çekilerek vaktinin çoğunu ailesi ile geçirmeye başlar. Hocakın,

Akmolla ve çocuklarının ölümüyle iyice kahrolan, kendini yorgun ve çökmüş hisseden Elishan Batur, yanındakilere bir veda konuşması yapar. Tekrar birleşerek Türkiye'ye ulaşmanın yollarını aramaları gerektiğini ve yerli hâkla kaynaşarak asimile olmamalarını öğütler. “Büyük göçün kahraman lideri Elishan Batur 35 yaşında Janduvıl denilen yerde vefat etti” (Kara, 2018, s. 212). Elishan Batur'un ölümünden sonra sürekli konuştuğu ve zaman zaman özdeşlik kurduğu devesi de ölür.

Romanda sık sık Elishan Batur'un rüyalarına yer verilir. Rüyalarında genel olarak kardeşi Seterhan'ın yaşadığı ve onu bulmasını istediğini görür. Romana eklenen son söz kısmında Seterhan'ın gerçekten yaşadığı ve bulunduğu, Elishan'ın rüyalarının gerçek çıktığının altı çizilir.

3.1.1.7.2 Norm Karakterler

Hazin Göç romanının başkişisi Elishan Batur'un verdiği mücadelede ona yardımcı olan, sözünü dinleyip destek veren ve göçü yönetmesinde etki sahibi karakterler romanın norm karakterleridir. Ancak daha da öncesine dönüldüğünde Elishan Batur'un genç yaşına rağmen birçok başarı elde etmesinin temellerini atan ilk kişi babası Alp Batur'dur⁵. Romanda Elishan Batur ile babası arasında geçen bir konuşmaya rastlanmaz. Alp Batur öldükten sonra sahneye Elishan Batur çıkar ancak Alp Batur'un yaşadıkları ve çizdiği yol daha sonra Elishan Batur'un da kaderini etkilemesi bakımından önemlidir.

Alp Batur, Camısbay soyunun lideri olarak Barköl'de yaşar. “Hâlkım ve toprağım uğruna can vermek benim en büyük hayalimdir” (HG., 20). diyen Alp Batur, hâlkının başına gelenlere sessiz kalmaz. Çinli komutanın Türk kızına göz dikmesi, hâlkın uğradığı zulümler nedeniyle kendini, hâlkını ve topraklarını korumak için Hocaniyaz'ın başlattığı direnişe destek verir. Alp Batur'u yanına çağırın Cing Şuren'in niyetini anlayarak ona olumlu cevap vermez. Kendisinden kurtulmak isteyen

⁵ Alp Batur adıyla romanda geçen kişinin gerçek ismi Elif Camısbayoğlu'dur. Kazak Türkçesinde Alp diye bir isim yoktur. Elif isminin Alp ismi ile benzerliğinden sebep böyle bir tercih yapıldığı düşünülmektedir.

Cing Şu-ren'in adamları onun köyünü basarak kendisini ve köyündeki herkesi acımasızca katleder. Elishan Batur'u ve diğer erkekleri çağırması istendiğinde bunu yapmayan Alp Batur böylelikle ardında hâlka önderlik edecek bir lideri de kurtarmış olacaktır. Elishan Batur, babasının ölümüyle hâlkın lideri vasfını yüklenir. Hâlk genç yaşta olmasına rağmen babasının oğlu olduğu için ona inanır ve güvenir. Alp Batur'un Elishan Batur'un gelişimine yaptığı en önemli katkılardan biri de onu okumaya göndermesi ve Çince öğrenmesini sağlamasıdır. Elishan Batur için bu gördüğü eğitim hem anlaşmada hem de göç yollarını tayin etmekte kolaylık sağlar.

Romanın norm karakterlerinden bir diğeri Alp Batur'un kardeşi olan Hocakın'dır. Elishan Batur ile birlikte Hocambergen'i geri dönmeye gittiklerinde dönüşte Elishan Batur'un rüyasını hayra yoran Hocakın'ın sözleri Elishan Batur'un içini ferahlatır. "Örnek aldığı, tavsiyelerini dinlediği ağabeyinin bu sözleri Elishan'a iyi geldi" (HG., 45). Köye geldiklerinde karşılaştıkları acı manzaradan sonra perişan olan Elishan Batur'u "Yapma Elishan, sil gözyaşlarını, kalk!" (HG., 50). diyerek ayağa kaldıran kişi yine Hocakın'dır. Hocakın, roman boyunca Elishan Batur'un düşmemesi için hep ona moral veren yönüyle ön plana çıkar. Hocakın'ın desteği bu kadarla bitmez. Alp Batur'un mevlidi için bütün hazırlıkları neredeyse tek başına organize eder. Ayrıca Elishan Batur'un girdiği her çarpışmada yanında olarak onun elde ettiği başarılarla büyük katkı sağlar. Göç yolunda ise göçü bazen önden bazen arkadan gelecek tehlikelere karşı korur; defalarca çatışmalara girer. Hindistan'a kadar Elishan Batur'la ilerleyen Hocakın, burada hastalanarak vefat eder. Amcasının değil en yakın arkadaşının vefatı, Elishan Batur için en acı olaylardan biri olur.

Elishan Batur'un uzun bir göç yolculuğu için akıl danıştığı, umut tuttuğu ve ona güç veren bazı kişiler romanda norm karakterlerdendir. Bunlardan en mühimi Zayıp Teyci'dir. Kasım hapisaneden kaçtığında Zayıp Teyci'ye sığınır. Zayıp Teyci onu hem bir süre saklar hem de Abay'a saldırması için ona taktik verir. Abay'ı saymaz çünkü Abay hâlkına zarar vermekte ve Elishan Batur'u yıpratmaya çalışmaktadır. Kasım ona kaçıp tekrar sığındığında ona düğün yapar ve Kasım'ı da yanına alarak Elishan Batur'un peşinden köyü ile göçe kalkan ilk kişidir. Zayıp Teyci'nin göçü Elishan Batur'un göçü ile birleşince Elishan Batur buna çok sevinir. Zayıp Teyci'nin

kendine katılması onun için büyük bir güç olacaktır. İki lider göç yolunda ortak hareket edecek ve zorlu engelleri birbirlerine destek olarak aşacaktır.

Romanın norm karakterlerinin sonuncusu Akmolla lakaplı Ahmet Ali'dir. Kendisini Elishan Batur'la tanıştıran kişi; "okumuş ve bilgili bir adam" (HG., 235) olarak tarif eder. Ahmet Ali'nin babası belediye başkanlığı yapmış Naymanlardan biridir. 1917 yılında din adamları ve zenginler cezalandırılmaya başlandığında yeni usul eğitim veren bir öğretmen okuluna girdiği için cezalandırılmaktan kurtulsa da zenginliğinden dolayı cezadan kurtulamaz. Malına mülküne el konur, kitapları yakılır ve hapse atılır. Hapisten kaçtığına başına kötü olaylar gelen Ahmet Ali Elishan Batur'u bulur. Ahmet Ali, Müslüman topraklara gidilmesi gerektiğini düşünerek Elishan Batur'a destek verir ve anlattıklarıyla hâlk üzerinde etkili olur. Ahmet Ali, Elishan Batur'un hayatının son dönemlerinde karşısına çıksa da sık sık aklı danıştığı ve dertleştiği bir dostu hâline gelir. Son bölümde aynı acıları yaşayan Elishan Batur ile Ahmet Ali yine de birbirini teselli etmeye çalışır. Ölümünün yaklaştığını hisseden Elishan Batur, cenaze namazını kıldırması için ona vasiyette bulunur ancak Ahmet Ali ondan önce ölür. Onun ölümü Elishan Batur için en büyük yıkımlardan biri olur ve ardından o da hastalanır ve hayata gözlerini yumar.

3.1.1.7.3 Fon Karakterler

Roman kalabalık bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bu karakterlerin pek çoğu fon karakterdir. Romanın şahıs kadrosunda fon karakter olabilecek isim listesinin çokluğu sebebiyle özellikle öne çıkan bazı kişiler seçilmiştir. Erkeklerden Şeriphan, Hocambergen, Kasım; kadın karakterlerden Şerban ve Taşbala fon karakter olarak incelenecektir.

Romanın ilk fon karakteri Şeriphan'dır. Çin köylerinden birinde çaresiz kalan bir Çinli kadının para ve yiyecek karşılığında sattığı oğludur. Alp Batur'un üçüncü eşi de erkek çocuk doğurmayınca Şeriphan evlatlık alınır. Bu çocuk evlatlık alındıktan sonra Alp Batur'un iki oğlu olur ve Şeriphan'ın gelişi uğur sayılır. Molladan eğitim alan, Kur'an okumayı öğrenen Şeriphan oldukça sevilen bir çocuktur. Köy baskına uğradığında hayatta kalan Şeriphan'ı Çinliler aslının Çin olduğu şeklinde kandırmaya

çalışsa da Şeriphan Elishan Batur'a kaçmaları için seslenince kalbi sökülerek acımasızca katledilir.

Hocambergen, romanın bir diğer fon karakteridir. Alp Batur'un kardeşi olan Hocambergen, Alp Batur'un köyünde katliam olmadan önce Baymolla ve Şerifhan'ın uyarılarıyla Çin tehdidinden korkarak göç eder. Alp'in ölümünden sonra ise geri döner. Çok pişman olan Hocambergen hem kendini hem de onu kandıran araçları suçlar. Alp Batur'un mevlidinde pişmanlığını telafi etmek için bir hayli koşturur. Kendisini abisi ile uzak düşmelerini sağlayan bir planın parçası gibi hisseder. Ancak Elishan Batur göç kararı aldığında yine aklını çelen Çinliler nedeniyle göçe katılmaz.

Romandaki norm karakterlerden bir diğeri Kasım'dır. Abay'ın tehlikeli bularak peşine düştüğü Kasım, hapse atılır. Haksızlığa tahammül edemeyerek hapisten kaçar. Abay'ın elinden kurtulmayı başarır. Romanın üçüncü bölümünde babasının isteği ve Elishan'la yaşadığı anlaşmazlık nedeniyle Ma Bu-fang'dan yardım ister. Ma Bu-fan'ın tercümanlığını yapmaya başlar, Elishan'a karşı olan dilekçeleri toplar. Daha sonra ise pişman olarak Elishan'ı uyaran mektuplar yazarak pişmanlığını dile getirir. Ma Bufang tarafından öldürülür.

Romandaki kadın karakterlerden Taşbala norm karakterlerden biridir. Alp Batur'un köyündeki katliamda karnına aldığı kılıç darbesiye öldü sanılan Taşbala hamiledir. Elishan Batur, onu canlı olarak bulduğuna sevinir ve Taşbala sağlıklı bir erkek çocuk doğurur. "Ya Rabbim! Şükür, şükür çok şükür! Biz hâla ölmemişiz. Biz ölmeyeceğiz de" (HG., 60). şeklinde duygularını ifade eden Elishan Batur için bu çocuğun dünyaya gelişi umudun yeşermesine sebep olur.

Alp Batur'un karısı Şerban norm karakterlerden biridir. Alp Batur'un köyündekiler katledildiğinde iki çocuğuyla esir alınır. Kazaklara karşı kullanılmak üzere canlı tutulmaya çalışılır. Ancak Çinli komutanlara cariyeye yapılmak istendiğini anladığında bunu hazmedemeyip kendini ölüme terk eder. Ölene kadar oğlu Seterhan'a sürekli "Sen Kazaksın, senin adın Seterhan, babanın adı Alp. Elishan diye bir ağabeyin var" (HG., 59). diyerek hatırlatmalar yapar. Bu yönüyle Cengiz Aytmatov'un *Gün Olur*

Asra Bedel adlı romanında “Senin adın Colaman’dır. İşitiyor musun? Sen Colaman’sın. Babanın adı Dönenbay idi.... Sen bir Nayman’sın” (2018, s. 160). telkinleriyle mankurt olan oğluna kendini hatırlatmaya alışan Nayman Ana karakterini çağrıştırır. Seterhan bu telkinleri aklında tutarak yıllar sonra köyünü bulmayı başarır.

3.1.1.7.4 Kart Karakterler

Hazin Göç romanı, Kazakların Barköl’den Türkiye’ye uzanan meşakkatli ve acılı göçünü anlatırken, bir yandan da romanın başkişi Elishan Batur’un karşısına sık sık karşı karakterler çıkarılarak hem o günün kişi profilinin başka bir yüzü daha gösterilir hem de göç ve mücadele bu kişiler yüzünden nasıl daha da ağırlaşmış anlaşılmış olur. Romandaki kart karakterleri ikiye ayırmak mümkündür. Birinci grupta Kazakların karşısındaki Çinli, Düngen, Moğol, Rus general ve komutanlar veya bazı kişiler yer alır. İkinci grupta ise birinci gruptakilerin etkisine girmiş, Kazakların kendi milletlerine mensup, başkişinin amacına ulaşmasında engel teşkil eden kişiler yer alır.

Romanın kart karakterlerinin ilki Çinli idareci Cing şu-ren’dir. Sincan bölgesinin yönetimindeki Cing şu-ren, romanda acımasız ve kurnaz biri olarak tarif edilir. O göreve geldikten sonra hâlk ağır vergilerle perişanlığa sürüklenir. Esasında Uygurlarla husumeti bulunan yönetici, Kazakların da onlara destek vermesiyle etki derecesini arttırır ve kötülüklerini Kazaklar üzerinde de uygulamaya başlar. Müslümanların birleşmesinden korktuğu için önce Kazakları onlardan ayırmak isteyerek Alp Batur’u yanına çekmek ister. Ancak yaptıkları görüşmede istediğini bulmayınca, görevlendirdiği Cing Pi şu adlı Çinli komutan Alp Batur’u ve bütün köyündeki insanları katleder. Cing Pi şu adlı komutan çok acımasızca davrandığu gibi Kazakları yabani birer dağlı olarak gördüğünü ifade eder. Köydeki konuşmalarında Müslümanların inançlarına alaycı yaklaşarak; “Kıldığınız namazlar için Allah’ınızdan medet ummayın. şuandaki sizin Allah’ımız biziz” (HG., 42). diyerek aşağılayıcı tavırlar sergiler.

Doğu Türkistan hâlklerinin en çok çekindiği ve başlarına en büyük felaketleri açan kişi olan Şing Şı-say romanın bir diğer kart karakteridir. Doğu Sincan isyancılarını bastırmakla görevlendirilen askeri birliğin başkomutanıdır. Ülkeyi tek başına yönetme planı olduğundan çeşitli planlar yaparken Çin Ulusal Hâlk Partisi'nden hayır beklememekte bu yüzden de Sovyetlerle iş birliği yapmaya çalışmaktadır. Sovyet Rusya'nın desteğini almak, Uygur ve Kazakları alt etmek için Sovyet Rusya ne isterse onu yapar. Kazaklara ait olan birçok şeyi de peşkeş çekmekten geri durmaz. Hatta Sovyet Rusya Başkonsolosu Zolotkin ile görüşerek komünizmi benimsemek istediğini açıkça söyler. Romanda “Şing Şı-say'ın zalimliği ve kötü niyetinin sınırı yoktur. O, tam bir canidir” (HG., 87). şeklinde tarif edilen Şing Şı-say, Uygurları ve Kazakları içten yıkmak için harekete geçer.

Bir diğer kart karakter olan Zolotkin, Sovyetler Birliği'nin Sincan'daki başkonsolosudur. Komünizmin yayılması gibi bir hedefi vardır. Kazaklarla nasıl mücadele edileceği hakkında bir fikri vardır. Kazakları küçümsemese de alt edeceğinden emindir. Zolotkin, hâlkı içten yıkmakla ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirir: “Kazakları bastırmak için, hâlkı için mücadele eden ağabey ve kardeşlerine acımayan ahmaklar çok, onlardan en acımasız birini getirdik mi birçok Kazak'ın kellesini top gibi yuvarlayacaksınız demektir” (HG., 68). Doğu Türkistan'da olası tehlikenin önüne geçmek, savunmayı güçlendirmek ve doğal zenginliklerden faydalanabilmek için Stalin'den bizzat talimat alır.

Çinlilerden gördükleri türlü zulümlere dayanacak takati kalmayan Kazaklar göç ettiklerinde Müslüman olduğu için Ma Bu-fang'dan yardım ister. Çinhay ve Gansu bölgesinin askeri birlik komutanı olan Ma Bu-fang, romanda Kazakların hem hayal kırıklığı hem de zamanla çeşitli zorbalıklarla karşılaştığı kart bir karakterdir. Müslümanlık adı altında birleşileceğini telkin ederken Çinlilerle de arasını bozmak istemez. Kazaklara unvanlar dağıtıp iç karışıklıkların zeminini hazırlar. Çinlilerden aldığı talimatlarla hâlkı böler, elindeki atları ve silahları toplatır hatta eğitim bahanesiyle küçük Kazak çocukları ailelerinden kopartarak işçi yapar. Elishan Batur'u mal ve mülkle kandıramayınca, güvendiği Kazakları yanına çekerek Elishan Batur'a karşı şikâyet dilekçeleri toplatır. 1940'ta Kazak, Moğol ve Tangutların aralarındaki sorunların çözüme kavuşturulması için düzenlenen toplantıda Elishan

Batur'u tuzağa düşürmeye çalışır. Tekrar göç eden Elishan Batur ve yanındakileri rahat bırakmaz. Peşlerinden Cıng Bao'yu göndererek onları ikna etmeye çalışır. Hatta Cıng Bao o kadar sahici sözler verir ki Elishan Batur ikna olur. Ancak Silahlar toplanıp Elishan Batur tutuklanarak Ma Bu-fang'a geri götürülmeye çalışılır.

Birinci gruptaki son kart karakter Moğolca'yı öğrenen Elishan Batur'un Dolan'dan göç ettikten sonra ahbaplık ettiği Baldıncap'tır. Moğol Baldıncap, Elishan Batur'un yolculuk için planını gizlice öğrenir ve onu Koluk denilen bir Tangut boyuna karşı sözde uyarır. Daha sonra Elishan Batur'un köyünden atlar çaldırıp bunu Kolukların yaptığı dedikodusuyla Koluk ve Elishan Batur arasında istemsiz bir savaş başlatır.

Birinci grupta yer alanların etkisiyle başkışıye zarar veren, göçü ve mücadeleyi zayıflatan Kazak kart karakterlerden ilki Adubay'dır. Hâlk onu münecim gibi görür. Milleti için endişeli, gelecekte korkan Adubay'ın iyi bir tarih bilgisi vardır. Son dönem olayları ve dönen oyunları bilip aktarır. İleri görüşlü biri olan Adubay, mevlit bittiğinde ilk göç kararını veren kişidir. “Toprağa bir şeyler ekmek için, ticaret için Gansu'ya gidip oraları görmüştüm. Toprağı fena değil. Ben önce göç edeceğim...” (HG., 89). diyerek ailesi ile birlikte göçer. Romanın üçüncü bölümünde Adubay'ın kafası bir hayli karışıktır. Çevresi ve karısının doldurmasına gelen Adubay, Elishan Batur'a verilen ükirdaylık⁶ unvanını kendisinin hak ettiğini düşünerek Elishan Batur'u şikâyet eder. Bu durumdan bir hayli memnun olan Çinli yöneticiler Elishan Batur'dan ükirdaylık unvanını alarak Adubay'a verirler. Bundan sonra da Elishan Batur'la pek çok anlaşmazlıklar yaşayan Adubay Çinhay'a göçer. Ama giderken Moğolların hayvanlarını da alarak Elishan Batur yapmış süsü verir.

Romandaki diğer Kazak kart karakter Abay'dır. Şıng Şı-say'ın Kazaklar arasından seçip görüşmeye çalıştığı, daha önce Moğollar üzerinde etkili olan Abay; komünist ilkelere sıkı sıkıya bağlı biridir. “İkimiz bir tarafın askerleriyiz, sizin düşmanınız benim düşmanımdır” (HG., 92). diyerek safını belli eden Abay, kendi hâlkını küçük görür. Üniversiteyi bitirip dövüş sanatını öğrendiği gibi komünist parti komitelerinde

⁶ Ecenhan döneminde verilmeye başlayan unvanlar 1912'de hanedanlık yıkıldıktan sonra da devam etmiştir. Babadan oğula geçen bu unvanlar daha sonraları maddi duruma göre, daha doğrusu parayı ve hediye kim daha çok verirse ona verilmeye başlanmıştır. Bu unvanlar “ükirday, teyci, zalın ve şanıya”dır. “Ükirday” başbinbaşı demektir. Teyci derece olarak ondan sonra gelir.

de görev alır. Hâlkı nasıl yola getireceğini iyi bildiği gibi yetkiyi aldıktan sonra kendi cezalarını uygular; oldukça baskıcı ve zorba biri olarak yansıtılır. Esasında Kazaların Kerey boyundan olmasına rağmen güveni sarsmamak için Nayman boyundan olduğunu söyler. Hâlka karşı kendini birden açık etmeyen Abay'ın düşünceleri romanda şu şekilde aktarılır: “Karşınızdaki Abay’ın Sovyet imparatorluğu tarafından eğitilen, Moğolların ayaklanmalarını bastırmayı başaran tecrübeli “kasap” olduğunu bilmezsiniz ki...” (HG., 108). Kendinin farkındadır ve karanlık planları için yapamayacağı şey yoktur. Yine de kendisine güvenilmeyerek peşine casuslar takılır, an be an kendi hakkında raporlar yazılır. İyice zenginleşip işin ucunu kaçıran Abay, daha sonra görevinden uzaklaştırılacaktır.

3.1.2 İzleksel Kurgu

Hazin Göç romanı, başkişi Elishan Batur önderliğinde Barköl'den başlayarak Türkiye'ye uzanan zorlu bir göçü konu alır. Çok sayıda kişi ile başlayan bu göç, çeşitli zorluklarla azala azala ilerler. Göç sırasındaki zaman, mekân unsurları ve bu unsurların kişi psikolojisi üzerindeki etkisine değinilir. Kişiler, kavramlar ve simgelerden oluşan dramatik aksiyonu sağlayan değerler KORA şemasıyla şu şekilde gösterilebilir;

Tablo 1

Hazin Göç Romanı İzlekler Şeması

	Ülkü Değerler	Karşı Değerler
Kişiler	Alp Batur, Elishan Batur, Hocakın, Zayıp Teyci, Akmolla, Kasım, Adubay, Şerban, Taşbala	Cing Şu-ren, Zolotkin, Şing Şı-say, Ma Bu-fang, Abay, Baldıncap
Kavramlar	Kazak, inanış, yardım, birlik, hayvan, doğum, kardeş, lider	Baskın, düşman, katliam, ölüm, pusu, intikam, göç, tehlike, ayrılık, üzüntü, hastalık
Simgeler	Rüya, at, deve, Ak Otağ	Silah, mezar, toplama kampı

Hazin Göç romanı, daha iyi tahlil edilebilmesi için kavramlar düzleminden yola çıkarak “İnanış” ve “Kazak Kimliği” ve “Hayvanlar” izlekleri etrafında açıklanabilir.

3.1.2.1 İnanış

İnsanların yaşam döngüsü içinde hayata tutunabilmeleri için seçtiği bazı inanışları vardır. Çoğu insan bu inanışların içine doğar ve onu kabul ederek hayatını devam ettirir. Bazen de kişi kendi inanışlarını kendisi seçer, zaman zaman değiştirebilir. Kazak toplumunda dini inanışlar oldukça kuvvetlidir. “Kazak Türkleri milli ahlaklarına ve çok eskiden gelen örf ve adetlerine sadık oldukları gibi dini inanışlarına da sağlam kimselerdir” (Oraltay, 1976, s. 49). Müslüman bir toplum olan Kazaklar, inanışlarına sıkı sıkıya bağlıdır. “İslamiyet’in beş şartını da eksiksiz olarak yerine getirmeye çalışırlar” (Altay, 1998, s. 215).

Hazin Göç romanı, Kazak Türklerinin inanışları ile ilgili pek çok unsuru içinde barındıran bir eserdir. Müslümanlıkla ilgili öğeler roman boyunca baskın olarak yer alır. Birinci bölüm ezan sesi ile başlar. Namaz kılmak, namazı aksatmamak hatta Alp Batur’un evi basıldığında düşman evinde iken bile namazını kılma istekleri, namazı tamamlayamadıkları için rahatsız olmaları söz konusudur. Köyde yaşanan katliamdan sonra kılınan cenaze namazı hâlkın dini vecibeleri yerine getirme konusundaki hassasiyetini belli eder. Cenaze töreninde defin esnasında dini geleneklerde mollaların sözlerinin etkisine dikkat çekilir. “Ölenleri defnederken, mollaların söylediklerine uyararak, şehitlerin öldükleri yerde yıkanmadan, kanları temizlenmeden, elbiseleri çıkarılmadan defnedilmesi gerektiğine karar verildi” (HG., 51). Hâlife Altay *Anayurttan Anadolu’ya* kitabındaki din meselesi ile ilgili bölümde de “Okumuş din adamları (mollalar) çok itibar görürler... “ (1998, s. 215). diyerek Kazakların mollaların sözüne ettiği itibarı teyit eder. Bunlardan başka cenaze sonrası dua ve bir yıl sonra mevlit okutma geleneği Elishan Batur’un babası ve diğer şehit olanlar için mevlit okutup dualar edilmesi ile romanda yerini bulur. “La ilahe illallah Muhammeden Resulullah, seni Allah korusun, hiç kötülük olmasın, giden gelsin,

eksiğin dolsun, geçmişlerine rahmet olsun, kalanlarına hayırlı ömür versin. Neslimiz namuslu, vicdanlı olsun” (HG., 79). şeklinde edilen hayır duaları dikkati çeker.

Müslümanların kader inancı romanda en zor anlarda bile Kazakların aklından çıkmaz. Alp Batur’un öldüreceklerini anladığı zaman “Allah ne yazdıysa o olur” (HG., 42). ifadesiyle kadere teslimiyeti gözler önüne serilir. Son nefesini verirken şahadet getiren Alp Batur, imanlı bir hayat, zorlukta yılmayan bir dirayet ve yine imanlı bir ölüm ile okuyucuya yansıtılır. Alp Batur’dan başka Elishan Batur ve birçok şahıs Allah inancıyla ön plana çıkar.

Romanda Allah adına verilen sözlere itimat edilir. “Allahı’nın adıyla söz verecekse daha ne istiyorsunuz? Allah denince herkes sustu kaldı” (HG., 107)., “Allah’ın verdiği canı Allah alacak” (HG., 120). gibi örneklerde görüldüğü üzere Allah inancının kişiler üzerindeki tesiri göze çarpar.

Romanda dikkati çeken inanış öğelerinden biri de hâlk efsaneleridir. Romanda bahsedilen Cırık Batur efsanesi içinde kelime-i tevhitten, Maşing efsanesi içindeki zemzem suyu ile yıkanıp gusül abdesti almak ve kibleye dönük duaların okunmasından bahsedilir. Hâlk efsanelerinin içindeki karakterler de inançları kuvvetli kişiler olarak betimlenir. Hâlk efsaneleri dışında şehir efsanelerine de ayrı bir yer verilir. “Eskiden Ongarbay diye bir müneccim Tasbikenin Akşa boyundan olan Oraz nesline “İşiniz gücünüz silahla olacak.” demişmiş” (HG., 103). gibi cümlelerle eskiye dair bazı duyuları dillendiren insanlar, bu anlatılanların gerçekliğine inanır görünmektedir. Efsanelerde işaret edilen olayların sonradan gerçekleştiğine dair olan izlenimler bu efsaneleri daha inanılır kılar. Bu tür geçmiş olaylardan başka bir de kanlı çatışmaların yaşandığı göç yolculuğunda Kazakların verdikleri kayıplara rağmen ortaya çıkan bazı kahramanlık hikâyeleri olur. Yıpranan kişileri ayakta tutan, savaşıları yücelten bu hikâyeler hâlk arasında yayılır. “Ayembek Batur tek başına karşısına çıkan yirmi beş askerin leşini yere sermiş, Şengelbay ve Koşut, Şakabay köyüne saldıran askerlerin burunlarını kana batırmış” (HG., 164). gibi ifadeler duyurularak hâlkın bozulan morali düzeltilmeye çalışılır.

Batıl inançlar romanda karşımıza çıkan bir diğer inanış ögesidir. Alp Batur'un köyü baskına uğradığında köyün meczubu Kutlu'nun birkaç aydır "Düşman saldırdı! Düşman saldırdı! Kan bastı, kan bastı" (HG., 35). diye bağırdığı Alp Batur'un aklına düşer. O gün yaşananların daha önce köyün meczubunun içine doğduğuna kanaat eder. Yine Aysarya isimli bir kadının geçmişte Alp Batur'a "Sütümü helal etmiyorum" (HG., 41). demesi ve ona beddualar etmesi bu bedduanın şimdi tuttuğunu ona hissettirir. Zayıp Teyci'nin Abay'ın geldiği zaman Kara koyun kestirip ikram etmesi karşısında durumu kurtarmaya çalışan Hamza isimli Kazak "Kazaklarda batıl inanç çok, bu batıl inançların hepsi doğru olmayabilir" (HG., 124). der.

Romanın üçüncü bölümünden itibaren Elishan Batur önderliğindeki Kazakların Müslüman Düngenlere sığındıkları, Ma Bu-fang ve Yolbarsbek tarafından İslam bayrağı altında Çinlilerle savaşıma arzuları ön plana çıkarılır. Toprak, mal ve yaşam için olan savaş İslam için savaşa dönüşmüş; İslam yüceltilmiştir. Yolbarsbek'in İslam için savaşıma konuşmasından sonra oradaki kazakların durumu romanda şöyle anlatılır: "Sofradakiler kendi aralarında konuşmaya başladı. Çoğu "İnşallah" derken, kimileri "Allahu ekber" diyerek zikrettiler. Bazıları da "Âmin" diyerek ellerini yüzlerine sürdüler" (HG., 184). Ancak bir süre sonra Ma Bu-fang'ın Müslümanlık kisvesi altında Kazakları yanına çekme planı onun kötü tutumu sebebiyle sarsılır. Ayrıca Altaylarda Cuma namazında Müslümanların dövüldüğü, Kuran'ın yakıldığı gibi haberler Kazakları bir hayli tedirgin eder. Bütün bunlar birleşip Ma Bu-fang'ın kötü tutumları şiddetini arttırınca Kazaklar, Müslüman birliği fikrinden büyük bir hayal kırıklığıyla darbe almış olur. Fakat Müslüman bir başka yer olan Hindistan'a doğru yola çıkıldığında yine fikir şu yöndedir: "Ölürsek de ölümümüz Müslümanların elinden olsun, hiç olmazsa cenazemizi kaldırırlar.... Hiç olmazsa çocuklarımız Müslüman kültürüyle yetişecekler" (HG., 243). Elishan Batur, bu göçün kutsal bir yönü olduğuna atıf yapılarak dinlerini kaybetme tehlikesiyle mücadele etmek için göçü tercih ettiklerini ifade eder. Peygamberimiz Hz. Muhammed'in dinimizi kâfirlerden korumak için Mekke'den Medine'ye göçünün devamı olarak gördükleri bu göç ve din arasındaki bağlantı romanda şu şekilde geçer:

Peygamberimiz; “Gerçek göç lideri, Allah’ın yasakladığı şeylerden uzak duran insandır. Göç demek, hatalar ve günahları terk ederek, kötülükten kurtulmaktır. Allah’ın razı gelmediği şeylerden uzak durmaktır.” demiş. Bizim göçümüz Allah’ın tavsiye ettiği iyiliği bayrak ederek, dinimizi tehdit eden tehlikeden uzaklaştırarak, dinimizin kurallarını ve Allah’ın emirlerini yerine getirmek için adil ve huzurlu yaşam için uygun bir yer bulmalıyız (HG., 246-247).

Böylelikle Kazakların göçüne dini yönden bir bakış açısı oluşturmakla birlikte, göç liderinin de dini bir misyon yüklendiğine işaret edilir. Romanda bu düşünceler, Elishan Batur’un ölümünden sonra mezarının olduğu yerde ışıklar görüldüğüne dair rivayetlerle desteklenir.

Kazaklar Hindistan’a kadar çok zorlu bir yolculuk yaparlar ve bu yolculukta onları ayakta tutan inançlarıdır. Rahmankul Berdibay, *Ulus Olmak İstersek* adlı eserinde konuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade eder: “Hâlkın başına gelen zor günlerinde doğru yoldan saptırmayan, birliğini koruyan, dışardan gelen düşmanlarına boyun eğdirmeyen, milleti yıldırılmayan güç, iman gücüdür. Karnı doyunca Allah’ı unutturmayan, tövbe ettiren, zor günlerde sabır veren, hayır ve merhameti unutturmayan da inanç gücüdür” (2017, s. 146). Kazaklar Hindistan’a vardıklarında her ne kadar kötü şeyler yaşamaya devam etseler de Allah’a sığınıp birliklerini korumaya gayret ederler.

3.1.2.2 Kazak Toplumu

Türk Dünyası içinde bir boyu temsil eden Kazakların romanda işlenişine bakmadan önce “Kazak” kelimesinin anlamı üzerinde durmakta fayda vardır. Tarihçiler Kazak kelimesinin birçok anlamına işaret etmişlerdir. Bunlardan biri şöyledir:

Ord. Prof. Zeki Velidi Togan’a göre: Kazak kelimesi ilkin ancak sultanlara mahsus idi. Sonra onlara tabi kabilelere ve tüzme istedikleri devletlere de itlak olundu. Kazak adı ekseriya siyasi bir maksatla, bir isyan neticesinde ailesiz hâlde ve bazen de aile ile birlikte cemiyetten uzaklaşarak, bir fırsatını bulup idareyi eline alanlara da itlak olunmuştur (Oraltay, 1976, s. 29).

Başka tarihçilerin de konu ile ilgili çeşitli görüşleri vardır. Kazak kelimesinin “kahraman ve savaşçı”, “devlet düzeni içinde yaşayan”, “gazi”, “kaçak” gibi anlamları olabileceğine dair fikirler öne sürülür. “Hülasa olarak şunu söyleyebiliriz

ki, “Kazak” kelimesinin kelime olarak anlamı ne olursa olsun, Batı ve Doğu Türkistan ile Dış Mongolya ve bir miktarda Afganistan’da yaşayan Kazaklar katıksız Türk’tür ve en büyük gururları da Türk olmalarıdır” (Oraltay, 1977, s. 33). Kısacası Türk milletinin bir kolu olan Kazaklar, bir boylar birliğini temsil eder.

Bir millet olarak tarih sahnesine çıkışları XV. yüzyıl olan Kazaklar, üç cüz (kol) olarak ayrılırlar. Bu cüzler; Ulu cüz, Orta cüz ve Küçük cüz olarak tanınır. “Ulu Cüz toplumunda Üysin, Kañlı, Dûlat, Alban, Suvan ve Celayır boyları; Orta cüzde Arğın, Kıpsak, Kongırat, Nayman, Kerey ve Uvak; Küçük cüzde Yediruv, Alimoğlu ve Bayoğlu boyları vardır” (Altay, 1998, s. 3).

Kazaklarda boy meselesi çok mühim bir yer tutar. Kişiler şeceresini yedi göbeğe kadar ezbere bilmelidir. Çocuklara da ilk öğretilen bu şeceredir. Bu yedi göbek geçmedikçe akrabalarla evliliğe izin verilmez. Kazaklar arasında bu boy meselesi, bazen aralarında ayrılık fikirlerine de sebep olur. Romanda Stalin’in Kazaklar hakkındaki görüşlerinde bu konuya şu şekilde yer verilir: “Kazakların en hassas noktalarının boy meselesi olduğunu bilirsiniz. Kendini beğenmiş, burnu havada olan Kazaklara boylarına göre iş yapabilirsin, hatta bu konuda birbirine it gibi saldırmaktan çekinmezler” (HG., 99). Kazakların birlik içinde hareket etmelerini tehlikeli bulan Çinliler ve Sovyet yöneticiler onları boy meselesi ile bölmeyi planlarlar. Bazı boyların liderlerine unvanlar vererek aralarına nifak tohumları ekmeyi başarırlar. Göç yolunda Kazakları en çok yıpratın konu boylar arası mücadeleler, kargaşa, unvan yarışı olur.

Hazin Göç romanı boylar arası mücadeleden başka, Kazak toplumunun kişilik ve kültürel özelliklerinin sıkça tekrarlandığı bir kurguyla okuyucuya sunulur. Romanda Kazaklar; misafiri el üstünde tutan, sorumluluk bilinci yüksek, ata mirasına ve geçmişe hürmet eden kişiler olarak yansıtılır. “Dinimiz İslam, özümüz Türk, milliyetimiz Kazak deriz” (HG., 245). ifadeleri romanda sık sık tekrar eder. Buna karşın Çinliler, Sovyetler ve Düngenlerin gözünden Kazaklar farklı algılanır. Cing Şu-ren “Kazak milleti üstüne gelince saldırganlaşın yabani hayvan gibiymiş” (HG., 20)., Şing Şı-say “Kazaklar ise... Şing Şı-say bir an duraksadı ve devam etti, çok vahşi, acımasız bir millettir” (HG., 68)., Zolotkin “Kardeş, Kazakları hafife alma.

Onlar kan gördükçe kudurup coşan, daha da şiddetlenen bir millettir” (HG., 68)., Stalin “Bozkır hâkları içinde en kötüsü Kazaklardır. Kazakların içinde tehlikeli adam çoktur” (HG., 130)., Ma Bu-fang “Yoksa Kazakların kötülükleri yüzlerinden belli olmuyor mu?” (HG., 180). ifadeleriyle Kazaklar hakkındaki düşüncelerini ortaya koyar. Kazakları vahşi ve kötü bir millet olarak gören düşman tarafı Kazakları içten yıkma planlarını hayata geçirmeye başlar. Kazakların içinden yetişmiş Sovyet taraftarı Kazaklar öncelikle hâlkın arasına sokulur. Daha sonra Müslümanlıkla birleşme adı altında Kazakları birbirinden ayrı yerlere yerleştirme çalışmalarına gidilir.

Düşmanın yaptığı planların ardındaki gerçeği fark eden başkişi Elishan Batur, Kazak kimliğini şu cümlelerle açıklar: “Ucuz elma ve kelek kavuna namusumu satanlardan değilim. Beyaz takkesini atıp, Çince konuşup, aralarına girecek Düngen değilim. Ben Kazağım. Onlar Kazakları tanımıyorlar, bilmiyorlar, nerden bilsinler” (HG., 73). Elishan Batur’un Kazak kimliğini koruma gayreti roman boyunca da devam eder. Vatan topraklarından göç edip Müslüman Düngenlere sığınan Kazaklar konargöçer hayatlarına devam etmeyi arzulamaktadır. Tarımla uğraşıp toprağa bağlanmaya çalışılan Kazaklar için Elishan Batur, şu cümleleri kurar:

Biz, Kazak milleti, ezelden beri konargöçeriz ve böyle yaşam sürmekteyiz. Dağın tepesine, suyun dorusuna doğru koşmak gibi bir alışkanlığımız vardır. Canımız dağın tepesini, suyun dorusunu şeker her zaman. Atalarımızdan beri devam ettirdiğimiz geleneklerimizi bırakmamız, değiştirmemiz kolay değil... Tarımla uğraşmak bize göre değil, dedi (HG., 173).

Elishan Batur hâlkının yıllardır devam eden alışkanlığını bozmak istemez. Kültürün bozulmasından endişelenir. Son nefesini vermeden bir süre önce hasta yatağında şu cümleleri kurar: “Bu sınava dayanmak için bizden sonraki neslimizi yerel hâkla karışıp, asimile olup Kazaklıklarından olmasına izin vermeyin” (HG., 416). Görüldüğü üzere başkişi Elishan Batur, yaşamının sonuna kadar aynı gaye ile çalıştığı gibi ölürken de milletin korunmasını vasiyet eder.

Romanda dikkati çeken durumlardan biri de Kazak kimliğinin yeni nesle büyükler tarafından bir aktarım olarak iletmeye çalışılmasıdır. Şerban ölmeden önce oğlu Seterhan’a defalarca Kazak olduğunu tekrar eder; Elishan Batur çocuklarına Kazak

olduklarını söyler. Bir de Tangutlarla Elishan Batur mücadelesi başlamadan önce göçe izin vermeyerek onları oyalayan Tangut komutana çevirmenlik yapan kadın, Elishan Batur'a gizlice gelerek kendisinin bir Kazak olduğunu ve annesinin ölmeden önce ona söylediği sözleri ifade eder. Bu sözler şunlardır: “Kızım ben Kazak’ım, değil Kazak, Kazakların köpeğini görüp ölsem gam yemezdim... Anne tarafından Kazak olduğunu, Kazak baturunun soyundan olduğunu unutma” (HG., 334). Bu uyarılar sayesinde Seterhan yıllar geçse de aslını unutmaz, bir süre sonra köyünü bulur. Kadının ettiği yardım sayesinde Elishan Batur yönünü başka tarafa çevirir.

Romanda Gökırmak kenarında bir düğün sahnesi vardır. Burada bir nebze mutlu olan Kazaklar düğün vesilesiyle eğlenirler. Bu bölümde Kazak kültürünün bir parçası olan “dombıra, küycü, küy, kara yorga” geçer. “Sayıları azıcık kalan hâlk canından, malından olsa da dombrasını kimselere kaptırmamış” (HG., 343). ifadelerinden de anlaşılacağı gibi Kazaklar için her şeye rağmen kültürün korunuyor olması mutluluk sebebidir.

3.1.2.3 Hayvanlar

Çok eski zamanlardan beri konargöçer olarak yaşayan Kazak hâlkı hayvanlara büyük bir önem verir. At ve deve; binek hayvanı, yiyecek ve geçim kaynağıdır. Hayvanların etinden, sütünden ve derisinden envaiçeşit malzeme üretebilen Kazaklar, nereye gitseler hayvanlarını götürür; kendileri kadar onları da kollarlar. Ancak yeri geldiği zaman hayvanlar nedeniyle mücadeleler yaşanır. Roman boyunca hayvanlar insanların önünde, arkasında veya yanında ama mutlaka yakınında görülür. “Moğollar ve Kazaklar olarak kendi canından çok hayvanlarına değer veren hâlklerimiz. Hayvanlar olmasa binecek at, yiyecek yemeğimiz, giyecek kıyafetimiz olmayacak” (HG., 249). ifadeleri hayvanlara verilen önemin romandaki görüngülerinden biridir. Ayrıca hayvanlar akıllı ve hâlka yardımcı varlıklardır. “Mesela kulanlar, yerleri koklaya koklaya ilerliyor, su çıkan yeri bulduğunda orada durur, ön ayaklarıyla yeri kazmaya başlıyorlar” (HG., 109). ifadeleriyle hayvanların insanların işlerini nasıl kolaylaştırdığı anlaşılabilir.

Hayvanlar bazen hayat kurtaran bazen de güç veren yönleriyle öne çıkarlar. Genellikle boylar arasındaki mücadeleler hayvan çalma sebebiyle çıkar. Bu hayvanların çalınması sebebiyle çıkan kavgalarda kişi ölümleri dahi gerçekleşir. “Alp’i aşağılar gibi eğersiz boz kısrağa bindirerek gönderdiler” (HG., 24). ifadesinden de anlaşılacağı gibi binilen hayvanın niteliği kişinin konumu için önemlidir. Bazı binek hayvanlarına özel isimler verildiği de gözlemlenir. Romanda Hocakın’ın atı çalındığında derin bir üzüntü yaşayan Hocakın, bir süre sonra atına tekrar kavuşur. Hocakın’ın atı şu cümlelerle tasvir edilir: “Altınsarı Karakteri de ağzının kenarı köpürerek, eski zamanlardaki küheylanlar misali heybetli görünüyor... Dizginini bırakıp, düşmana karşı kurşun yağdırdığı zaman bile hiç kıpırdamıyor” (HG., 290). Cesareti ve kahramanlıklarıyla meşhur olan Hocakın’ın atı bir nevi kendi ile özdeşleştirilir.

Kazakların misafir ağırlama gelenekleri içinde misafir için koyun kesme âdetinden bahsedilir. Ancak kara koyun kesmek misafir için şüpheli bir durum oluşturur. Abay’ın Zayıp Teyci evinde kendisi için kara koyun kesildiğini görmesi onu tedirgin eder. Ayrıca, eğer bir konuda anlaşmaya varıldıysa ya da söz verildiyse kesilen koyunun kanına parmak basmak imza veya mühür niteliği taşır.

Romanda düşman tasviri yapılırken benzetme unsurları içinde hayvanlara yer verildiği görülür. “Ağzını açarak yutmaya hazır vaziyette dilini oynatan ejderha yaklaşıyor” şeklinde betimlenen hayvanla düşman kastedilir. “Boğayı kudurtan iki yumurtalığı” (HG., 94)., “Eceli gelen karga kartala saldırır” (HG., 154)., “Uysal deve yününü yolsan da ses çıkarmaz” (HG., 197)., “Deveye binen, Allah’a bir nevi daha yakın olur” (HG., 203). gibi hayvanlarla ilgili özlü sözler romanın bazı bölümlerinde karşımıza çıkar. Bütün bunlar dışında Kazakların jorga ayı oyunundan, Hindistan’da ineğin kutsal sayılmasından, Tibet’te yaşayan Tangutların “yak” denilen bir hayvanı olduğundan kısaca bahsedilir.

Romanda bahsedilen göçte hayvanların rolü önemlidir. Göç kişileri ve Elishan Batur ne kadar yıpranır ve tükenmeye başlarsa hayvanlar da o kadar zayıflayıp dermansız kalır. Romanın başkışisi Elishan Batur’un deveye özdeşlik kurduğu yerler dikkati çeker. Akbaş deve ile karşılaşan Elishan, onun kötü durumunu görünce ona şu

cümlelerle seslenir: “Doğduğun toprakları özledin demek, senin de öleceğin zaman yaklaşmış demek, bu yabancı topraklarda mı öleceğim diye çırpınıyorsun demek hayvanım” (HG., 192). Buradaki hisler esasında Elishan Batur’a aittir. Ancak Elishan Batur bu hisleri açığa vurmaz, devesiyle konuşurken onunla duygudaşlık eder. Elishan Batur, hayvanların bile ölmek için göç ettiğini söyler ve küçüklüğünde karşılaştığı bir olayı hatırlar. Farelerin nehirde karşıdan karşıya geçtiği görüntüyü aktarırken şöyle der: “Meğer olacakları önceden hisseden mahlûklar göç ediyormuş” (HG., 380-381). Elishan Batur’un bu özdeşlikte de tutunmaya çalıştığı bir durum vardır. O, kimseyi göçe zorlamasa da yanında gelen insanlar sıkıntılarla karşılaştıkça zaman zaman pişmanlıklar yaşar. Ancak hayvanların bile canını kurtarmak için göç ediyor oluşu kendi göçlerinin de ne kadar zorunlu olduğunu ona hatırlatır.

Elishan Batur ile devesi arasında çok güçlü bir bağ olduğu anlaşılır. Ölmeden önce evladını kaybeden Elishan Batur duygularını ifade ederken; “Ben de yavrusunu kaybeden deve gibi hissediyorum kendimi” (HG., 397). cümlesini kurar. Ancak bu duygular karşılıklıdır. Elishan Batur’un ölümünü anlayan devenin durumu şöyledir: “Sahibinin zamansız ölümünü hissetmiş gibi başını öne eğip ve boynunu bükerek, burnunu yere koymuş vaziyette öylece yatıyor” (HG., 417). Elishan Batur’un devesi ağlar. Son sahne devenin ölümüyle kapanırken şu cümlelere yer verilir: “Altay’dan çıkan hazin göçün ağır yükünü sırtına alıp Pakistan toprağına getiren deve de çöktüğü yerden kalkamadı” (HG., 419). Deve ile Elishan Batur’un özellik olarak ne kadar birbirine yakınlştırıldığı bir kez daha tekrarlanır.

3.2 AHMET HÂLDUN TERZİOĞLU'NUN *TÜRKİSTAN'IN ÖLÜMSÜZ KAHRAMANI ALTAYLARIN KARTALI OSMAN BATUR* ROMANINDA YAPI VE İZLEK

Ahmet Hâldun Terzioğlu

7 Ocak 1970 yılında Trabzon'da doğan yazar, öğretmen olan babasının tayinleri çıktıkça onunla birlikte çok kez yer değiştirir. Bu sayede birçok yeri gezip görme imkânı elde eder. Okul hayatında ders çalışmayı pek sevmese de genel manada başarılı bir öğrencidir. Üniversite yıllarında büyük sıkıntılar çeken Terzioğlu, yüksek mühendis olarak mezun olur. Üniversite yıllarından daha sonra da o dönemin sıkıntılarıyla uğraşmak zorunda kalır. Askere gittiğinde tezkere bırakmak istese de hakkında geçmişte açılmış olan dosyalar sebebiyle bu mümkün olmaz. Bu yüzden hiçbir zaman sevemediği memuriyeti tercih eder. Türlü haksızlıklar gördüğü memuriyet hayatında pes etmeyerek çalışır ve devletine emeklilik günü dolana kadar hizmet eder. 2006 yılında emekli olur. Çok küçük yaşlarda başlayan okuma tutkusu zamanla tarih okumalarına yönelir. Bir yandan yazılar yazan Terzioğlu hem kendi adıyla hem de başka isimlerle çok sayıda ödüle layık görülür. Kimseye kitaplarını bastırmak için veya yazıları yayımlansın diye gitmek istemediği için yıllarca yazar ve biriktirir. “Durmadan, hiç durmadan çalışarak, durmadan hiç durmadan üretmiştir. Üretmektedir” (URL-1, 2021). Yakın bir arkadaşı yayınevi açıp ona teklifte bulununca ilk kitabını 2004 yılında yayımlar. Ondan sonra ard arda kitapları yayımlanır. Ahmet Hâldun Terzioğlu kişisel sitesinde şu cümlelerle romancılığını anlatır:

Tarihi romanlarında çok az kurgu kullanmış, kendi tanımı ile “Tarihi roman yazmayı değil, Tarihi romanlaştırmayı” seçmiştir. Özellikle bilinmeyen, çok az bilinen ya da yanlış anlatılan Türk kahramanlarını yazmayı görev edinmiştir. Bunda da başarılı olmuş, ardından gelen gençlere örnek olmanın mutluluğunu yaşamıştır. Üstelik onun kullandığı Ulu Türkçe sözcükleri kullanarak konuşan Türk çocukları ve yazan genç yazarlar en büyük övücüdür. Siyasi romanlarında ise yaşadığı dönemi, bildiği olayları anlatmayı yeğleyen yazar bu konuda da yansız ama Türk'ten yana olma çabasındadır (URL-1, 2021)

Alp Er Tunga, Tomris Oğuz Kağan Destanı, Tanrı'nın Armağanı Oğuz Kağan Gök Tanrı'nın Çocukları, Çocuk Han, Çiçi Han, Atilla, Bozkurt Destanı, Alp Urungu, Şaman Kız gibi daha pek çok romanı dışında tarih araştırmaları, siyasi güncel olaylar, çocuklar için erdemler gibi başlıklar altında incelenecek eserleri de mevcuttur.

3.2.1 Romanda Yapı

3.2.1.1 Romannın Kimliği

Ahmet Hâldun Terzioğlu tarafından kaleme alınan *Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur* romanının ilk basımı 2019 yılında Panama Yayıncılık tarafından Ankara'da yapılmıştır. Roman 672 sayfadan oluşmaktadır. İncelemede bilgileri verilen kaynağın Mayıs 2019 tarihinde ikinci basım olarak yayımlanmış hâli kullanılacaktır.⁷

3.2.1.2 İsimden İçeriğe

Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur romanı Kazakların mühim liderlerinden Osman Batur'un hayatını anlatan ve roman türünde yazılmış bir eserdir. Yazar kitabın girişinde “Bu roman Osman Batur'un kutlu yaşamından kurgulanmıştır” (TÖKAKOB., 8). der. “Altayların Kartalı” olarak bilinen Osman Batur'un doğumundan kısa süre öncesi ile başlayan olaylar zinciri; Osman Batur'un doğumu, büyümesi, savaşları, zaferleri ile devam eder ve en nihayetinde yakalanıp öldürülmesi ile son bulur. Baştan sonra romanın merkezinde Osman Batur yer alırken, elbette ona yardımcı olan ve onun karşısında olan karakterlere de yer verilir. Osman Batur'un çocuk yaşta tinine düşen özgürlük ve ölç alma duygularının zamanla olgunlaşması ve icraata dökülmesi ayrıntılı bir anlatımla okuyucuya sunulur. Osman Batur'un birçok yönden tasvir edildiği roman; onun gözlenebilen özellikleri dışında psikolojik derinliğini, zihinsel süreçlerini de okuyucuya aktarır. Osman Batur'un hayatı üzerinden o günlerde Doğu Türkistan'ın durumu, Çin'in Doğu Türkistan Türklerine yaklaşımı, dünyadaki siyasi ve sosyal gelişmelerin Doğu Türkistan'a izdüşümü, komünizmle birlikte geçilen yeni safhalar, Kazak hâlkının göçe mecburiyetini oluşturan sebepler hakkında da bilgiler verilmiş olunur.

Romanda Osman Batur'un mücadelesi en çok değinilen kısımdır. Bununla birlikte başkaldırı, Kazak gelenekleri ve Türk kimliği romanda sıklıkla vurgulanan izleksel öğelerdir.

⁷ Ahmet Haldun Terzioğlu tarafından kaleme alınan *Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur* romanının yapı ve izlek olarak inceleneceği bu çalışmada inceleme içindeki sayfa alıntıları, romanın Panama Yayıncılık tarafından 2019 yılında yapılan ikinci basımından yapılacaktır.

3.2.1.3 Olay Örgüsü

Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur, “Bu dağlara er gerekirse” bölümü ile başlayıp “Ölümü hiçlemişlere ölüm ne yapsın?” bölümüyle sona eren ve toplam altmış bir kısa bölümden oluşan bir romandır. Olayların kronolojik bir sırayı takip ettiği ancak bazı olay aktarımlarında geriye dönüş tekniğinden de yararlandığı söylenebilir. Romanın olay birimleri tek çatı altında şu şekilde sıralanabilir:

- İslambay ve Gayşa Hatun'un bir oğullarının olması,
- İslambay'ın oğluna Osman adını vermesi,
- Osman'ın büyümesi ve büyüklerinin dikkatini çekmeye başlaması,
- Osman'ın Zuvka Batur ile yollarının kesişmesi,
- Osman'ın Zuvka Batur'un yanına gidişi ve orda anlatılanlardan etkilenerek geri dönüşü,
- Osman'ın dedesi Reisbay ile dört Çinliyi öldürmesi,
- Osman'ın yanına ilk yoldaş olarak Kaseyin'i seçmesi,
- Osman'ın Nurgizya'ya sevdalanması,
- Rus İhtilali'nin (1917) çıkması ve Doğu Türkistan Türklerinin zor duruma düşmeleri,
- Osman'ın Çinlilerle mücadelelerinin artması,
- Osman'ın evlenmesi ve tekrar mücadelesine dönüşü,
- Zuvka Batur'un artan baskılar nedeniyle dağlara çekilmeye karar vermesi,
- Osman Batur'un evine dönüşü,
- Zuvka Batur'un Çinliler tarafından katledilişi,
- Çin Ulusal Hükümeti'nin kuruluşu (1928),
- Çinli bir subayın Türk kızına âşık oluşu ve onu zorla almak istemesi,
- Kumul'da ayaklanma çıkması,
- Osman'ın mücadeleyi arttırması ve adının daha çok duyulması,
- Birçok ailenin göç kararı alması ve Çinlilerin bu göçlere saldırması,
- Osman'ın ölen karısından sonra yeniden evlenmesi ve büyük oğlunun şehit oluşu,

- Osman'a batur unvanının verilmesi,
- Çinlilerle kısa süreli bir anlaşma sağlanması neticesinde Türklerin silahlarının toplanması,
- Osman Batur'un silahını vermemesi, yoldaşları ve çocukları ile dağlara çekilmesi,
- Çin'in Osman Batur'u yakalama kararı çıkarması,
- Osman Batur'un kardeşi Delilhan İslambayoğlu'nun şehit edilişi,
- Çinlilerin köyleri basması ve Osman Batur'un karısı Mamey Hatun ve çocuklarını işkenceyle öldürmesi,
- Sovyetlerin Doğu Türkistan'daki madenleri almak istemesi,
- Osman Batur ve yoldaşlarının intikam alması,
- Osman Batur'un Moğollardan silah yardımı alması,
- Moğolların Osman Batur'u tanınması,
- Osman Batur önderliğinde "Erlikli Altay" örgütünün kurulması,
- Osman Batur'un güçlenmesi üzerine Çin'in Kazakları göçe zorlaması,
- Köktogay'ı almak için Osman Batur'un Tüm Doğu Türkistan'ı birliğe davet etmesi,
- İli'de Alihan Töre'nin başkaldırması,
- Sovyet etkisinin Altaylar'da yayılmaya başlaması,
- Şükürbayoğlu Delilhan'ın Sovyet yanlısı tutumlarını arttırması,
- Doğu Türkistan Hükümeti'nin kurulması (1946) Hükümette on dört Türk temsilci yer alması,
- Alihan Töre'nin Sovyetler tarafından kaçırılması,
- Kazakların Şükürbayoğlu Delilhan ve Osman Batur tarafı olarak ikiye bölünmesi,
- Osman Batur'un Amerikan yetkililerle görüşmesi ve Urumçi ziyareti (1948),
- Çin'e komünist rejimin tamamen hâkim olması,
- Urumçi'deki Türklerin bir kısmının Osman Batur'a sığınması,
- Altaylara göç etme kararının verilmesi,
- Moğol sınırını aşma tehlikesiyle karşı karşıya gelinmesi,
- Altaylara göçün mümkün olmaması ve göçün yönünün değişmek zorunda kalması,

- Osman Batur'un hâlkı göç ettirdikten sonra Altaylara dönüp savaşmaya devam etme kararı vermesi,
- Osman Batur'un yakalanması,
- Osman Batur'un Urumçi'ye getirilerek kurşuna dizilmesi,

3.2.1.4 Romanın Özeti

İslambay bir oğlu olmasını çok istemektedir. Gayşa Hatun'un hamileliği ile beraber büyük bir heyecanla doğumu beklemeye başlarlar. Gayşa Hatun bir erkek bebek doğurur ve İslambay ona Osman adını verir. Osman, Çin baskılarının Doğu Türkistan'da çok yoğun olduğu bir zamanda çocukluk günlerini geçirir. Bu baskılardan gün geçtikçe daha çok rahatsız olan Osman, Çin'e karşı içinde hızla büyüyen bir nefret taşır. Osman büyürken yeteneklerini sergilemeye başlar, atasını dinler, geçmiş hakkında bilgiler edinir. Bu sırada Çin zulmüne başkaldıran Zuvka Batur mücadelesine destek için Kazak köylerindeki silah ve atların bir kısmını istemek için adamlarını göndermektedir. Babasının atları ile ilgilenen Osman, Zuvka Batur'un adamlarına bu atları vermez. Hatta onu zorlayan adamlarla dövüşür. Bunu işiten Zuvka Batur'un dikkatini çeken Osman, onun yanına çağrılır. Osman, Zuvka Batur'un yanına gittiğinde Zuvka Batur'un fikirlerinden bir hayli etkilenir. Onun yanında kaldığı sürede savaşçılık adına birçok şey öğrenir. Tekrar köyüne dönen Osman'ın düşünceleri iyice olgunlaşır. Osman ve dedesi Reisbay, çıktıkları avdan dönerken yollarını kesen dört Çinliyi öldürür. Bu olayı bir hayli gizli tutan Osman ve dedesi dikkat çekmemek için ellerinden geleni yaparlar. Osman arkadaşı Kaseyin'i Zuvka Batur'un yanına katılmaya davet eder. Bir süre düşünen Kaseyin, Osman artık ondan umudunu kestiği bir zamanda gelerek Zuvka Batur'un yanına katılmaya karar verdiğini söyler. Kaseyinle çıktıkları avda da dört Çinli daha öldürürler. Osman bu sıralarda Nurgizya adlı bir Kazak kızına sevdalanır. Ancak Zuvka Batur'un yanına dönerek savaşma fikri daha ağır basmaktadır. Zuvka Batur, artan Çin baskılarına karşı mücadelesini sürdürmektedir. Osman ve ona katılan Kaseyin, bu mücadelenin içinde yer alır. Osman'ın ailesi bir yandan düğün hazırlıklarını tamamlar, Osman'ı davet eder. Kısa bir zaman için düğüne gidip gelen Osman tekrar Zuvka Batur'un yanına döner. Rusya'da komünizmin yönetimi ele geçirmesi ve Çin'in komünizme

iyice yaklaşıyor oluşu sebebiyle Doğu Türkistan'ı da etkileyen büyük bir karışıklık ortamı hâkimdir. Çin baskılarının dayanılmayacak noktaya gelmesi üzerine yanındakilere yol vererek dağlara çekilme kararı alır. Osman, Çin'in büyük bir tehlike olarak gördüğü Zuvka Batur'un şehit edildiğini köyünde iken öğrenir. Zuvka Batur'un şehit olmasından sonra Çin baskısına dayanamayan birçok Kazak başkaldırır. Bu başkaldırıların neticesinde büyük başarılar elde edilir. Şarki Türkistan İslam Cumhuriyeti kurulur. Çıkan ayaklanmalar esnasında tutsak edilen Osman, kısa zamanda zindandan kaçmayı başarır. Mücadelesine kaldığı yerden devam eden Osman, artık herkesin tanıdığı biri olur. Kurulan Türk devleti yıkılınca kurucuları da Hindistan'a kaçar. Ölüm kalım savaşına dönen bu mücadelelerde dayanılmaz acılar çeken hâlkın bir bölümü göç etmeye başlar. Osman Batur ise mücadelesini sürdürmekte kararlıdır fakat en büyük sıkıntısı silah ve cephanedir. Çin, bir taraftan hâlkın elindeki silahları toplatıyor, camilere ve köylere saldırıyordu. Başkaldıran İrishan ve Esimhan'ın kazandığı başarılarından sonra Çin çaresiz kalarak anlaşma yoluna gider. Ancak bu anlaşmaya da sadık kalınmaz, silahlar yeniden toplatılmaya başlanır. Osman silahını vermeyerek yeniden dağlara çekilir. Bir taraftan da Sovyetler Doğu Türkistan'ın yer altı kaynaklarını almak için harekete geçer. Osman Batur Sovyetlere sert bir şekilde karşı çıkarak onları geri püskürtür. Çinliler uçaklarla, tanklarla üstünlük kurmaya çalışsa da galip gelemeyerek geri çekilmek zorunda kalır. Osman Batur'un Çin zulmüne karşı direnişi devam edince Çinliler Osman Batur'un karısı Mamey Hatun'u ve çocuklarını kaçırmaya çalışır. Sonra da onları serbest bırakma vaadi ile çıkarıp çocuklarını işkence ederek öldürür. Bu durum öğrenilince Osman Batur emri veren Çinlileri yakalayarak intikam alır. Aynı zamanda Sovyet-Çin Anlaşması gereği Sovyetler tekrar madenlerin peşine düşer. Bunun üzerine Moğollardan silah yardımı alınmaya başlanır. Sovyet destekli Moğollardan alınan silahlarla Kazaklar birçok mücadelede başarı elde eder. Moğolların teşvikiyle Osman Batur önderliğinde Erlikli Altay isimli bir örgüt kurulur. Bu örgütü ilk tanıyanlar Moğollardır. Ardından Osman Batur han ilan edilir. Osman Batur'la birleşmelerinden çekinilen hâlk Çinliler tarafından zorla göç ettirmeye başlar. Köktogay alınamayınca haklın bir bölümü göç kararı alır. Osman Batur durumun gidişatından sebep tüm Doğu Türkistan'ı başkaldırıya davet eder. İli'de Alihan Töre başkaldırır. Sargotay gibi büyük bir kent Çinlilerden temizlenir. Şükürbayoğlu Delilhan ise bir taraftan Sovyet Konsolosluğu ile görüşmeler yaparak

hâlkı etkilemeye başlar. Alihan Töre Sovyetler tarafından kaçırlır ve akibeti öğrenilemez. Şükürbayoğlu Delilhan, Alihan Töre'nin ordusunun başına geçerek Osman Batur'a düşmanlık etmeye başlar. Şükürbayoğlu Delilhan tamamen Sovyetlere bağlanmayı ve madenlerin de Sovyetlere verilmesini ister. Osman Batur ve Şükürbayoğlu Delilhan arasındaki çekişme giderek büyüyünce hâlk da ikiye bölünür. Hâlk kimin tarafını tutuyorsa o tarafa göç etmeye başlar. Bayram kutlamaları bile ayrı ayrı yapılır. Çekişme büyüyerek Şükürbayoğlu Delilhan Osman Batur kuvvetlerine saldırır. Türk kanı akmasını hiç istemese de karşılık vermek zorunda olan Osman Batur mücadelede galip gelir. Osman Batur yoldaşları ile beraber Urumçi'ye görüşmeye gitmeye karar verir. Osman Batur Urumçi'de çok güzel ağırlanır, birçok görüşmeye katılır ve okul ziyaretleri gerçekleştirir. Osman Batur Urumçi'den döndükten sonra birçok şey hızla değişir. Komünistler Çin'deki yönetimi tamamen ele geçirirler. Urumçi'deki Türk ulularından bir kısmı Osman Batur'a sığınır. Canımhan Hacı ve oğulları da sığınanlar arasındadır. Çin, Osman Batur'un adamlarıyla birlikte teslim olması yönünde çağrı gönderir. Osman Batur ise teslim olmayacağını söyleyerek çözüm arayışına girer. Amerikan konsolosun Doğu Türkistan'dan çıkışına yardım eden Osman Batur, Amerika üzerinden savaşımını dünyaya duyurmayı amaçlamaktadır. Çin komünistleri bu sefer de Osman Batur'u anlaşmaya ikna etmek için tekrar Urumçi'ye gelmesini isterler. Osman Batur, Urumçi'ye kendisi gitmez ama temsilciler gönderir. Osman Batur yinelenen çağrıyı yine reddeder ve savaşmanın çarelerini arar. Altaylara dönerek savaşımını devam ettirmek istemektedir. Bütün yolları kesilen Osman Batur hem Çin'le hem Moğollarla çatışmalar yaşar. Altaylara ulaşamayacağını anlayan Osman Batur kendisiyle birlikte olan hâlkını çöle doğru göç ettirmeye mecbur kalır. Bu sırada Canımhan Hacı da esir alınır. Kansu'ya doğru yola çıkarken geçmeleri gereken çok engelle karşılaşan Osman Batur ve yoldaşları, Zindankol'da son başarılarını kazanırlar. Gasköl'deki Hüseyin Teyci de Osman Batur'a çağrı göndermektedir. Gasköl'e gidebilmeleri mümkün görünmeyen Osman Batur iyice ümidini yitirir. Osman Batur'un rüyaları da değişir. Bir gece ansızın baskına uğrayan Osman Batur esir alınır. Urumçi'ye getirilip günlerce sorgu ve işkenceye tabi tutulur. Urumçi sokaklarında perişan hâlde dolaştırılır ve nihayetinde 29 Nisan 1951 tarihinde kurşuna dizilerek şehit edilir. Osman Batur'un mezarı defalarca yıkılsa da Kazaklar bir süre sonra Osman Batur'un naaşını oradan alırlar.

3.2.1.5 Bakış Açısı ve Anlatıcı

Osman Batur'un hayat hikâyesinden kurgulanarak oluşturulmuş *Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur* romanı, sınırsız görme ve bilme yetisine sahip tanrısal bakış açısıyla okuyucuya aktarılır. Özellikle tarihi olaylara yer verilen kısımlarda yazarın yaptığı araştırmalar sonucu edindiği bilgiler ve bu bilgileri tarihleri vererek temellendirmesi, romanda anlatıcının kuvvetini arttıran birer unsurdur. “Eğer hikâyeci, tam manasıyla imtiyazlı ise, ona tanrı gibi her şeyi bilen hikâyeci diyoruz” (Stevick, 2010, s. 98). Anlatıcı edindiği bilgileri okuyucuya sunarken zaman ve mekân bütünselliği ile hareket ederek izleksel kurguyu da örmüş olur. Romanın başkişisi Osman Batur'un merkeze alındığı olaylar, yazar tarafından geriye dönüş, iç monolog ve diyalog tekniklerinden yararlanılarak kurgulanır. Ayrıca anlatıcı kimi yerlerde sorular sorarak yine kendisi cevaplamalarda bulunur. Bu anlatma tarzıyla okuyucuyla sohbet ediyormuş havasını sezdirir.

Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur romanında anlatıcı, romanın başkişisi Osman Batur'un yaşam öyküsünü anlatmaya başladığında Doğu Türkistan'ın durumunu ve öncesinde yaşananları da hatırlatır. Bu kısımlarda geriye dönüş tekniğinden yararlanır. Böylelikle mücadelenin başlangıcını ve geçmiş zaferleri, hataları, alınan ve alınmayan dersleri dillendirirken, bugüne nasıl geldiğini anlatma çabasıdadır. Osman Batur'un doğumun anlatıldığı bölümün hemen ardında Doğu Türkistan tarihine kısaca değinilirken geriye dönük bazı hatıralar canlandırılır. Birbiriyle çekişme hâlinde olan Türklerin o zamanki durumlarından şöyle bahsedilir: “Zaman zaman çatıştılar kendi aralarında. Egemenliği ve etkinliği üleşemediler. Yağı oldular birbirlerine. Asıl amaçlarının İslam'ı yüceltmek olduğunu unuttular ve kendilerini yüceltmeye yöneldiler” (TÖKAKOB., 39). Sonrasında ise Yakup Bey Devleti ve Çin işgali ile ilgili bölüme geçilir. “Osman doğmadan önce...” (TÖKAKOB., 43). diye başlayan bölümde Yakup Bey'in kim olduğundan ve o dönemki icraatlarından bahsedilir. Tüm anlatılanlarda Doğu Türkistan'ın kaderinin tutsaklık olduğundan ve Osman Batur'un

böyle bir dünyaya gözlerini açtığından dem vurularak tekrar Osman'ın doğumuna dönülür. Olayların devamında bazı karakterler üzerinden geriye dönüşlere yer verilir. Mesela Osman Batur'un dedesi Reisbay ile çıktıkları avda Osman'ın Çinlilere ilgili niyetini açıkladığında Reisbay torununu desteklediğini ifade ederken şöyle der: “Bu Çinlileri oldum olası sevmem. Çok kez ben de katılayım dedim başkaldırlara. Hatta birinde atamdan izin alıp yola da çıktım ama olmadı” (TÖKAKOB., 122). Buradaki geriye dönüş o günün bastırılmışlıklarını bugün yaşayabilme imkânına kavuşmuş olan Reisbay'ın durumunu anlatır. Reisbay ve onun Babası Tölesbay, Çin zulmüne uğrayan hâlkı için adım atmaktan hep çekindiklerini, ailelerine zarar gelmesinden korktukları için geçmişte bir şey yapamadıklarını ifade ederler.

Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur romanının başkişisi Osman Batur, romanda psikolojik derinliği içinde okuyucuya yansıtılır. Yazar onun milli fikirlerinin olgunlaştığı, hâlkının durumunu ve hareket planını düşündüğü kısımlarda iç monologlara sık sık yer verir. Osman, olanlardan haberdardır ve bir şeyler yapmak ister. Ancak henüz çıkar yol bulamaz. Bu durumu düşünürken aklından geçenler şunlardır: “Ne olacak yurdumun durumu? Bir yanda acun savaşı derler, bir yanda Rus, bir yanda Çin.... Ah, şöyle bütün ayrıntıları ile bir anlatan olsa! Yolumu seçsem. Ben de bir şeyler yapsam!” (TÖKAKOB., 87). Fikirleri zamanla daha da belirginleşen Osman, sık sık düşünceye dalar: “Yağılarımın topraklarımda dolaşmalarını, her işe burunlarını sokmalarını sevmiyorum. Kimi zaman onları görmeye bile dayanamıyorum. Hele saçma sapan bayraklarını görmek, dillerini duymak...” (TÖKAKOB., 109). Osman Batur'un iç monolog kullanılarak aktarılan düşüncelerindeki rahatsızlığı romanın ilerleyen kısımlarında açık şekilde dile getirilir ve Osman Batur bu düşünceleri temel alarak mücadelesini başlatıp sürdürür. Böylece hem başkişinin ruhsal dünyası hem de başlattığı savaşın nedenleri daha iyi anlaşılır.

Osman Batur'un romanın başından sonuna sık sık Tanrı'ya ettiği duaların bazılarında da iç monolog tekniğine rastlanır. Özellikle yakalandıktan sonra tutulduğu zindandaki son gecesinde hiç uyumadan dua eder. “Beni yanına kabul et. Ben, senin adın bu dağlarda yankılansın, ezan susmasın diye savaştım. Ben senin kutlu kıldığın Türk budun özgür olsun diye savaştım. Ben, senin için savaştım” (TÖKAKOB.,

666). sözleri ile anlatıcı; Osman Batur'un roman boyunca sürekli vurgulanan mücadelesinin, Allah için sürdürdüğü davasının gayesini onun düşünceleri üzerinden bir kez daha dile getirir.

Romanda iç konuşma tekniği Osman'ın ilk yol arkadaşı Kaseyin'in bir seçim yapması gerektiğini hissettiği anda da kullanılır. Kendini savaşıma hazır hissetmeyen, bazı çekinceleri olan Kaseyin bir ikilem yaşar. Nihayetinde Osman'a katılmaya karar verir. Birlikte çıktıkları avda karşılına çıkan Çinlileri öldürmek için yaklaşırken iç sesi konuşmaya başlar: “Onlar kişiöglu değil, onlar Çinli. Onlar Türk yağısı. Senin yurdunun işgalcisi. Asla acımayacaksın. Sokacaksın bıçağı ve mutlu olacaksın. Belki ilk olacak ancak son olmayacak” (TÖKAKOB., 178). Aklından bunlar geçen Kaseyin'in düşünceleri daha sonra onun da davranışlarına yön verir; Kaseyin şehit olana kadar savaşır.

Romanda diyaloglar yoğun olarak kullanılır. Osman Batur ve Zuvka Batur arasındaki konuşmalarda, savaş kararları ve planlarının geçtiği yerlerde, düzenlenen toylardaki fikir alışverişı sırasında sıklıkla diyaloglara yer verilerek konuşmacıların duygu ve düşüncelerinin sözlerine nasıl yansıdığı ortaya konulur. Bu konuşmalarda bazen umut, kararlılık, milli hisler, sevinç ve coşku paylaşılırken bazen de umutsuzluk, çaresizlik, keder hâkimdir. Çinliler Osman Batur'un karısı Mamey Hatun ve çocuklarını serbest bırakma vaadiyle kandırmaya kalktığında çocukları ile Mamey Hatun arasında şöyle bir diyalog geçer:

“Avılıımıza dönecek miyiz ana?”

“ Döneceğiz yavrum!”

“Atamızı da görecek miyiz?”

“...”

Burada görüldüğü gibi diyalogda umutla umutsuzluk iç içe geçer. Osman Batur Köktogay'ı almak için topladığı toyda “Bu iş çok zor!” diyenlere “Zor olmasa bizim işimiz olmazdı” (TÖKAKOB., 502). şeklinde cevap vererek orada bulunanları cesaretlendirir. Romanda bunlara benzer çok sayıda diyaloga rastlamak mümkündür.

Romanda Çinliler tasvir edilirken sık sık “kahpe Çinli, kancık Çinli” gibi söylemlerin tekrarlanması, yazarın kendi düşüncelerinin romana sirayet ettiğini düşündürür.

Ayrıca romanın yazar-anlatıcısı kendisini bir destancı olarak tasvir eder. Çok acı hadiselerin yaşandığı bazı yerlerde daha çok ayrıntıya vakıf olduğunu sezdirirken, anlatımına nasıl devam etmesi gerektiği ile ilgili de bir ikilem yaşar. Mamey Hatun'un gözü önünde çocukları çeşitli işkencelerle öldürüldükten sonra yazar-anlatıcı araya girerek şu cümlelere yer verir: "Bu acı nasıl anlatılır? Destancı'nın gücü yetmiyor anlatmaya! Bu acı nasıl yazılır? Bu acı... Destancı ağlıyor çaresizce! Ama anlatması gerek. Bilinmeli, öğrenilmeli Doğu Türkistanlıların çektiği çileler" (TÖKAKOB., 413). Anlatıcı kitabın sonuna eklediği son sözde de elinden bir destancı olarak bunların geldiğini, daha fazlasının da yazılması gerektiğini vurgular. Anlatımı boyunca yaptığı hatalar varsa "Hoş görülsün, standır" (TÖKAKOB., 671). tekrarlamaları ve yine de görevini yaptığı için mutlu olduğuna dair cümleleri ile romana son verir.

3.2.1.6 Zaman

Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur romanının vaka zamanı, 1899 yılında Osman Batur'un doğumundan bir süre önce başlar. İslambay ve Gayşa'nın çocuk arzusu içinde olması ile başlayan romanda, Osman Batur'un 1899 tarihinde doğması ile vaka zamanı netlik kazanmaya başlar. Vaka zamanı Osman Batur'un öldürüldüğü tarih olan 29 Nisan 1951 tarihinden kısa bir zaman sonra Osman Batur'un na'sının Kazaklar tarafından geri alınıp ona bir türbe yapmalarıyla sona erer.

Roman gerçek bir kişi olan Osman Batur'un yaşam öyküsünden kurgulandığından dolayı, onun yaşadığı dönemdeki bazı mühim mevzuların tarihlerinin romanda verildiği görülür. Bu romanın nesnel zamanına işaret eder. Yazar romanda kullanılan nesnel zamanları dipnotlarda açık şekilde belirtmiştir. Özellikle Osman Batur'un doğum ve ölüm tarihleri bu biyografik roman için önemli nesnel tarihlerdir. "Osman Batur'un doğum tarihi 1899 yılı yaz aylarıdır" (TÖKAKOB., 29). diyerek doğum tarihini gün ve ay olarak bilmediğini belli eden yazar, Osman Batur'un ölüm tarihini net olarak bildiğini gösterir.

Hem dünya siyasi ve sosyal hayatında belirleyici olan önemli tarihlere hem de 19. Ve 20. yüzyılda Doğu Türkistan'daki savaşlara, anlaşmalara, toplantılara işaret eden yazar tarafından tarihlerin mutlaka dipnotlarda paylaşılması söz konusudur. Örnek olarak; Osman'ın doğduğu yıl Çin'de çıkan "Boxer Ayaklanması" (1899) (TÖKAKOB., 53)., "Rus İhtilali" (1917) (TÖKAKOB., 189)., "Sovyetler Birliği'nin kuruluşu" (1922) (TÖKAKOB., 256)., "Şarki Türkistan İslam Cumhuriyeti'nin kuruluşu" (1933) (TÖKAKOB., 298)., "İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması" (1939) (TÖKAKOB., 326)., "Pasifik Savaşı'nın sonlanması" (1945) (TÖKAKOB., 551). gibi olayların tarihleri verilebilir.

Yazar nesnel zamanları kullanırken geriye dönük tarihler de verir. Özellikle Doğu Türkistan'ın bugünkü durumunun kaynağını okuyucuya aktarabilmek amacıyla bu tarihlere dikkat çeker. Öncelikle "Cengiz çağı" (1155-1227) (TÖKAKOB., 38). gibi altın bir çağa işaret eden yazar, ardından Hocalar Devri'ndeki bozulmalardan ve nihayetinde "Büyük-Küçük Hocalar Başkaldırısı" (1757-1759) (TÖKAKOB., 40). gibi Türklerin ayağa kalktığı tarihlerden yararlanır. Vaka zamanından geriye gidilen bu zaman dilimleri ile hem önceki parlak zamanlar ve giderek gerilemenin nasıl ve ne zaman gerçekleştiğine dikkat çekilir, hem de romanın nesnel zamanı 1155 yılına kadar çekilerek 12. yüzyıla geri dönmüş olur. Daha sonrasında ise tekrar Osman Batur'un doğumuna dönülür. Bundan sonra zaman kronolojik olarak bir akış gösterir.

Romandaki zaman akışı hem büyük hadiselerle işaret ederken hem de kişilerin üzerindeki etkileri ile ortaya konur. Olayların gelişimi sırasında hızlı gecen zamanlar olduğu gibi ağır ilerleyen zamanlara da dikkat çekilir. Genellikle insanların gergin olduğu anlarda zaman ağırlaşmaya başlar. Roman zamanı içinde Doğu Türkistan'ın durumuna işaret edilerek "Zaman tekin zaman değildi" (TÖKAKOB., 88). denilir ve zamanın insanlar üzerinde bıraktığı güvensizlik etkisine değinilir. Ancak romandaki olayların akışı sırasında gelişen bazı hadiseler zaman algısında değişiklik yaratabilmektedir.

Bazı zamanlar istenen, hayal edilen zamanlardır. Özellikle Osman Batur; "Elbette özgürlük zamanı geldiğinde. Tanrı bana o günleri gösterecek" (TÖKAKOB., 201). cümlesinde olduğu gibi hep gelecekle ilgili özgürlük hayalleri kurar. Tekin olmayan,

çileli, acılı ve Kazak Türklerinin kan ağladığı zamandan özgür zamanlara geçmek romanın kurgusu içindeki mücadelenin de temel gayesidir. “Böylece yıllar, savaşım içinde geçti. Ne savaş bitti ne de umut” (TÖKAKOB., 307). cümlesi ile yazar, mücadelenin uzun yıllar umutla sürdürüldüğünü ifade eder.

Romanda mevsimler zaman ifadesi olarak kullanılırken, mevsimlerin insanlar üzerindeki etkilerine de değinilir. “En zor zaman kışın geçerci” (TÖKAKOB., 21). ifadesinde kışların zorluğa işaret ederken, bahar ayları bozkır yaşamında canlılığı ve bereketi simgelemektedir. ”Baharda karlar eriyecekti bir yandan. Hayvanlar mutlu ve çoğalmaya hazır olacaktı” (TÖKAKOB., 59). Bu cümledeki gibi bahar ayları; genel manada umut, neşe ve canlılık ifade eder. Bununla birlikte olayların akışı itibariyle bazı baharlar söylenenin tam tersi bir anlam içerir. Kumul yenilgisi ile birlikte Türklerin direnişi devam ederken; “Bahar geldiğinde, Türk Yurdu, mutsuz bir bahara tanık olacaktı” (TÖKAKOB., 294). denilerek o zamanlarda çekilen sıkıntıların adeta bahar mevsimine sirayet ettiğine işaret edilir. Olaylar birbiri ardına akıp giderken yine bahar ayı üzerinde durulduğu görülür. “Bahar yine acılar armağan etmek üzere gelmişti Doğu Türkistan’a” (TÖKAKOB., 308). ifadesinden de anlaşıldığı gibi bahar kötü olan gidişatın sorumlusu gibi yansıtılır. “Kaçmak isteyenler için baharın gelmesi bir umuttu. Osman Batur içinse bahar, yeni bir savaşın başlangıcı anlamına geliyordu” (TÖKAKOB., 608). Bu cümlede de baharın kişinin algısına göre değişebileceğinin altı çizilir.

Romanda zaman ifadesi olarak gece-gündüz, sabah-akşam gibi zaman dilimlerine de yer verilir. Sabah genelde ibadetle başlayan, henüz tehlikenin olmadığı zaman dilimidir. “Sabaha karşı, sabah namazı vakti gelmeden, baskın çağı en güzel baskın çağıydı” (TÖKAKOB., 223). cümlesindeki gibi sabaha yakın küçük bir zaman diliminin olayların akışında ne kadar etkili olabileceği de gösterilir. Romanda akşam vakitlerinin ise genelde mekânla bütünleştiği sezdirilir. “Akşam bir değişik olur bozkırda. Gün birden bire çekilip gitmez. Hele kış mevsiminde, hele güler kısayken...” (TÖKAKOB., 155). cümlesi buna örnek olabilir. Aynı zamanda akşamın kişi yaşamındaki konumuna da yer verilir. “Günü seven iki Kazak ilk kez bir an önce akşam olsun istedi” (TÖKAKOB., 175). örneğinde görüldüğü gibi, Osman ve Kaseyin beraber ava çıktıklarında karşılaştıkları Çinlileri yakalama

planları kurarken güneşin batmasını isterler. Çünkü akşam vakti onları yakalamak ve karşılık vermelerini engellemek daha kolaydır. Bunların yanında gece ve gündüz kavramları da sık sık karşılaşılan zaman ifadeleridir. Özellikle gece; baskınların, pusuların yolculukların olduğu vakittir. Ancak gece ve gündüz kavramlarına güneş ve ay kavramları eşlik eder. Osman dedesi Reisbay ile Çinlileri öldürdükten sonra dönüş için yola çıktığında dedesi Reisbay şöyle der: “Gece gece yol alınmaz...” (TÖKAKOB., 135). Ancak yakalanmamak için acele yola çıkmaları gerekir. “Ay çıkmıştı ya, yine de gece, dağda tehlikeleri göze alıp yol almak için çok zordu” (TÖKAKOB., 135). cümlesinde ayın çıkması karanlıkta ilerlemek isteyen yolcuların yolunu aydınlatarak onlara yardımcı olmaktadır, Osman Batur’un yakalandığı gece onu ele veren de yine aydır. “Ancak o gece nedense ay ondan yana değildi. Öyle bir doğmuş, öyle bir aydınlık sunmuştu ki geceye. Başka zaman olsa mutlu olurlardı. Oysa şimdi kendisine kurulan bu tuzağa ışık tutmak gibiydi ayın yaptığı.... Ay bana İhanet ediyor.” cümlelerinde ay kişileştirildiği gibi “Güneş Türklerden yanaydı. İnadına doğmadı ki Türkler işlerini tam bitirsinler” (TÖKAKOB., 466). örneğinde de güneşin kişileştirilmesi söz konusudur.

3.2.1.7 Mekân

3.2.1.7.1 Çevresel Mekânlar

Türkistan’ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur romanının çevresel mekânları olayların geçtiği Doğu Türkistan ve onun içinde yer alan Urumçi, Köktogay, Sargotay, Kulca, Kurti, İli, Sarsümbe, Altaylar, Zindankol, dağlar, bozkır, çöl, hapishane, ak öy ve Osman Batur’un türbesidir.

3.2.1.7.2 Algısal Mekânlar

Türkistan’ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur romanında Osman Batur’un mücadelelerle geçen hayat öyküsü aktarılırken hem başkişi Osman Batur hem de Kazak Türklerinin ruhi durumlarını etkileyen bazı mekân tasvirleri karşımıza çıkar. Bu mekânlar algısal mekânlar içinde yer alır. Bazı mekânlar kapalı bir mekânken açık mekân özelliği sergilemeye başlarken bazıları açık bir mekânken kapalı bir mekân özelliği sergilemeye başlar.

3.2.1.7.2.1 Kapalı / Dar ve Labirentleşen Mekânlar

Romanda başkişinin ve başka karakterlerin ruh hâli bazı mekânlarda yaşanan olumsuzluklar sebebiyle daha karamsar olabilir. *Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur* romanındaki olay örgüsü, Osman Batur'un hayat hikâyesi üzerinden büyük bir savaşımı da içerdiğinden dolayı, bu savaşım sırasında zaman zaman bazı mekânlar kapalı mekân özelliği göstermektedir. Roman boyunca Osman Batur'un Çinlilerle karşılaştığı veya onların varlığını bildiği her yerde Osman Batur rahatsız olur, öfkelenir ve öç alma duygusuyla dolar. Bu yüzden bu yerlerin hepsi kapalı mekân özelliğindedir. Ancak belli mekânların kapalı mekân olma özelliği daha barizdir.

Romanın kapalı mekânlarından ilki Doğu Türkistan'dır. Esasında adının Türkistan olduğundan ve burasının Türk yurdu olduğu için bu adı aldığından bahsedilir. Ancak birileri sırf bölünme işareti olsun diye doğu-batı olarak bölündüğüne de dikkat çekilir. “Yurdumuz ki burası Türklerin doğduğu topraklardır, bütün Türklerin ana yurdudur; elimizden almak bizi yok etmek için uğraşıyorlar” (TÖKAKOB., 103). diye bahsedilen Doğu Türkistan; Türklerin her türlü baskı ve zulmü gördüğü, özgürce yaşayamadığı hatta şartların ağırlığına dayanamayıp bu yurdu terk etmek zorunda kaldıkları bir yerdir. Yıllarca Çin zulmüne ve daha sonra Sovyet baskısına maruz kalan insanlar, burada canlarını olduğu kadar yaşam şekillerini ve benliklerini de kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Romanda; “Türk yurduken acılar yurdu olmuş Doğu Türkistan” (TÖKAKOB., 35). ifadesi kullanılır. Doğu Türkistan'ın, romanın başkişisi Osman Batur'a karşı Türk'ün saldırdığı, Türk'ün Türk'e ihanet ettiği topraklar hâline dönmesi Osman Batur'u derinden sarsar ve üzer. Romanda bu coğrafyanın acıları üzerinde durulurken sadece Osman Batur değil, orada yaşayan herkesin genel ruh hâlinde bir olumsuz değişim gözlemlenir.

Romanın bir diğer kapalı mekânı zindandır. Osman Batur, başkaldırılara destek verebilmek için Moğolistan sınırını geçerek silah ve cephane bulmak için yola çıktığında yakalanarak tutsak edilir. Bu sırada Osman'ın karısı Nurgizya epey hastadır. Osman, zaten bir yerde hapis olmanın hem de karısını düşünmenin etkisiyle

burada çok kötü günler geçirir. “Zindanlar Osman’a göre değildi. Üç aylık tutsaklık onu perişan etmiş, kurtulmak için çabalamıştı” (TÖKAKOB., 297). Gerçekten de özgürlüğüne bu kadar düşkün birine bu tutsaklık ağır gelir ve Osman Batur zindandan kaçar. Ancak yakalanıp tekrar tutsak edilir. Bu sefer tutsaklığı daha uzun sürer ve daha ağır şartlarda günlerini geçirir. Altı ay kadar özgürlüğünü, ailesini, mücadelesini geride bırakmak zorunda kalan Osman Batur tekrar zindandan kaçacaktır. Osman Batur’un başarıları artıp Osman Batur Çinliler ve Ruslar tarafından iyice tehdit unsuru olarak görülmeye başladıktan sonra, Çinliler Osman Batur’un karısı Mamey Hatun ve çocuklarını kaçıır. Köktogay’daki bu zindanda pek çok Kazak bulunur. Zindanın en kötü ve şartları en berbat hücrelerinde tutulurlar. Günlerce aç ve susuz bırakılarak ölüme terkedilen tutsakların akıbetinin ne olacağı da belirsizdir. “Öylesine bir baskı vardı ki bu zindanda” (TÖKAKOB., 400). Çünkü Çinliler, Osman Batur’a baş eğdirmenin bir yolunu aramaktadır. “Günde bir nan veriyorlardı. O da aç kalıp ölmesinler diye” (TÖKAKOB., 401). Bu zindanda Mamey Hatun ve diğer tutsak Kazaklar korku, endişe ve keder dolu günler geçirirler. Mamey Hatun ve çocukları serbest bırakılacakları söylenerek zindandan çıkarılır ve Köktogay yakınlarındaki bir yeşillığe getirilir. Ancak bu planlı bir harekettir. Çinlilerin gerçek niyetlerini anladıklarında çaresiz ve korkarak beklemeye başlarlar. Mamey Hatun’un yanındaki bütün çocukları çok kötü işkencelere tabi tutularak öldürülür. Mamey Hatun kendini uçurumdan atarak ölmek istese de başaramaz ve o günden sonra aklını kaybeder. Karakterlerin yaşadıkları olumsuzluklardan ve hissettikleri bu korku ve endişeden dolayı ölümlerin olduğu bu arazi de kapalı mekân özelliğindedir.

Romanında kapalı mekân özelliği gösteren yerlerden biri de Urumçi’dir. Çünkü Osman Batur yakalandıktan sonra Urumçi’ye getirilerek hem mahkûm edilir hem de birçok işkenceye tabi tutulur. Urumçi sokaklarında günlerce yüzü karalı, saç sakalı kesilmiş ve perişan hâlde dolaştırılarak hâlkın önünde rezil edilmeye çalışılır. Bu durum hem Osman Batur’u hem de ona inanmış, onu sevmiş Kazakları derinden bir üzüntüye sevk eder. Kurtuluş ümidinin olmadığını bilen Osman Batur son anlarını bu hâlde geçirir ve Urumçi’de kurşuna dizilerek şehit edilir.

3.2.1.7.2.2 Açık Mekânlar

Romanın açık mekânlarından ilki Doğu Türkistan'dır. "Yüzyıllara, dağlara, taşlara, üstündeki Gök'e, altındaki yere, kayıtlara, kaynaklara, her yere, her yana bu ad kazanmıştır" (TÖKAKOB., 15). diye tabir edilen Türkistan; Türklerin yurdu olarak yıllarca hem acılarına hem de birçok mutluluğuna ve heyecanına ev sahipliği yapar. Yer altı ve yer üstü kaynakları zengin, iklimi güzel, insanı temiz bir coğrafya olarak nitelenen ve romanda başkişinin doğum yeri olan Doğu Türkistan, özellikle Osman Batur'un doğumu sonrası güzel günler görür. İşgalden kurtulan onca insan, baskı ve zulmün etkisinin üstlerinden kalkmasıyla bazı zamanlar ferahlığa ulaşır.

Romanın açık mekânlarından bir diğeri dağlardır. Başkişi Osman Batur'un dünyaya geldiğinde ilk fark ettiği yer, karşıda görünen dağlar olur. Uzun zaman bakar dağlara ve her zaman dağlara doğru emeklemeye çalışır.

Osman o gün baktığı dağı öylesine sevdi ki, dağları öylesine benimsedi ki ne zaman tini sıkılsa, ne zaman bir umut yokluğuna düşse, sevi ile bağlandığı dağlara bakarak güç buldu. Tutkulu bir sevi oldu onun için dağlar. Özgürlüğün, bağımsızlığın, gücün ve savaşımın simgesi oldu (TÖKAKOB., 57).

Bu vakitten sonra da her zaman dağlara sığınır, dağlarda iken güvende olur ve dağlarda dinlenir. Osman Batur'un mücadelesi ve yaşamının büyük kısmı dağlarda geçer. En zorda olduğu zamanlarda dağları yurt tutunarak kendini güvenceye alır. "Gel Türkoğlu Türk, biz Türk'ün binlerce yıllık köklü destanını koruduk. Seni de kollar koruruz. Senin için ne gerekirse yaparız. Sen bize güvendin ya. Destan yazmak için bizi seçtin ya. Biz de bu işin hakkını veririz hiç meraklanma" (TÖKAKOB., 348). diyerek adeta Osman Batur'a seslenen dağlar ile Osman Batur arasında başka bir yakınlık vardır. "Onun güvendiği yalnızca dağlarıydı. Herkes ihanet edebilirdi ona, ancak dağlar asla!" (TÖKAKOB., 378). sözünden de bu sonuca varılabilir.

İslambay, oğlunun dağlara ilgisini fark ettiğinde Gayşa Hatun'a; "Kazak olup da dağları sevmemek olur mu hatun?" (TÖKAKOB., 58). der. Osman Batur kadar diğer Kazaklar için de dağlar çok önemlidir. Hâlkın kışın göçe kalktığı, başkaldırılarını ve düşmana saldırılarını yaptıkları yer dağlarıdır. "Kadim Türkler, dağları, Gök'e daha yaklaşabildikleri için severler ve sayarlardı. Dağlar, onların kutsalıydı. Darda

kaldıklarında sığındıkları” (TÖKAKOB., 125). Kazaklar ne zaman dağlarına çekilseler güçlenirler. Özgürlük istekleri de o derecede kuvvetlenir. “Bütün bu düşleri dağlar gördürür kişiye. Kazak, dağa çıkınca bir başkalaşır. Büyür, kartallaşır” (TÖKAKOB., 124).

Romanda Osman Batur’un namı “Altayların Kartalı” olarak geçer. Altay Dağları Osman Batur için ayrı bir öneme sahiptir. Oradan hiç ayrılmak istemez ve her ne olursa olsun tekrar oraya dönmeyi arzular. Osman Batur, Altaylarla ilgili şunları dile getirir: “Ulu Tanrı Türk’ü orada var etmiş, dedi. İnandığımız tek Tanrı, bizi orada Türk kıldı. İlk yurdumuzu burada kurduk. Buradan bütün acuna yayıldık” (TÖKAKOB., 267). Altaylarla ilgili genel inanış da böyledir. Kazak Şair Mağjan Cumabay *Uzaktaki Kardeşime* adlı şiirinde şöyle der: “Değil miydi Altın Altay bizim anamız?”(URL-2, 3.5.21). Kısacası Altaylar Türk için kutsal bir özelliktedir.

Dağlar gibi bozkır da romanın açık mekânlarından biridir. Yaşamın sürdüğü, hayvanların yetiştirilip çoğaldığı, avcılığın yapıldığı, köylerin kurulduğu yer bozkırdır. Bozkırdaki yaşam hem başkişi Osman Batur’ a hem de Kazaklara ferahlık ve güven verir.

Romanın açık mekânlarından biri Urumçi’dir. Osman Batur iyice güçlenip etkinliğini hissettirince onunla temas kurmak isteyen idarecilerin daveti ile Urumçi ziyaretine gider. Osman Batur Urumçi’de coşkuyla karşılanır. Okul ziyaretleri yapar, Kazak hâlkı tarafından saygı görür. “Onca verilen savaşım, çekilen acı, böylesine kutlu bir günde unutuluyor” (TÖKAKOB., 593). düşünceleriyle dolan ancak o güne gelene kadar yılların yorgunluğu ve yıpranmışlığını üstünde taşıyan Osman Batur, bu ziyaretten çok memnun olur.

Zuvka Batur’un karargâhının olduğu yerde öğrendikleri ve olgunlaşan milli hisleri, Osman Batur’un hayatında bir dönüm noktası oluşturur. Kaleyi andıran bu yer, Osman Batur’u ilk andan itibaren etkisi altına almayı başarır. Osman Batur, önce kalmaya karar veremez ve köyüne dönmek için kendisine yol verilir. Ancak yola çıktığında evine dönüyor olduğu için mutlu olacağı yerde içini bir huzursuzluk kaplar. Daha sonra tekrar orada olmak ister ve oraya gittiğinde rahatlar. Zuvka

Batur'un karargâhı, Osman Batur üzerinde oluşturduğu bu olumlu etki itibariyle açık mekân özelliği sergiler.

Romanın açık mekânları içinde en sık bahsedilenlerden biri de “ak öy” denilen Kazak evleridir. Romanda fiziki özelliklerinin anlatımına uzunca bir yer verilir. Ancak “ak öy” Türkler için özel bir mekândır. “Ak öy dokunulmazdı” (TÖKAKOB., 160). sözünden de anlaşılabilceği gibi burası kutsal görülen bir yerdir. Ayrıca Osman Batur'un yaptığı mühim görüşmeler, çocuklarının yetişmesi, ettiği dua ve ibadetler hep ak öyde gerçekleşir. Osman Batur için ak öy sığınak gibidir.

3.2.1.8 Şahıs Kadrosu

3.2.1.8.1 Başkişi

Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur romanının başkişisi Osman Batur'dur. İslambay ve Gayşa Hatun'un oğlu olarak Köktogay mevki Kürti Köyü'nde dünyaya gelir. Babası ve annesinin gözetiminde, dedesi Reisbay ve büyük dedesi Tölesbay'ın da büyük bir emek verdiği bir eğitimle çocukluk yıllarını geçirir. Osman, Kazak kültürünü ve yaşayış şeklini iyi bilir. Osman, Türklerin sıkıntılı olduğu bir ortamda doğsa da çocukluk yılları pek sıkıntılı geçmez. Güçlü kuvvetli, iştahlı ve iri bir çocuktur. Güreşte de kendini defalarca ispat eder. Dağlara karşı ilgisini; “Benim oğlum dağları seviyor” (TÖKAKOB., 58). diyen Gayşa Hatun o daha bebekken fark eder. Osman'daki bu dağ sevdası ömür boyu artarak devam eder. Erken yaşlarda Çinlilerden ve Ruslardan nefret etmeye başlar. Bu duygularını diğer çocuklarla da her fırsatta paylaşır. Yetişme dönemindeki başarıları ile dikkati çeken Osman ile ilgili romanda; “İsteyerek yaptığı her işte başarılı oluyordu. Koruyucu, kollayıcı, kararlı yapısı ile farkını ortaya koyuyordu. Bir de arkadaşları arasında lider, yöneten özelliği göstermesiyle” (TÖKAKOB., 63). diye bahsedilir. Osman Batur'un romanda bahsedilen bazı başka özellikleri de şunlardır: “Öyle kimse ile kolayca yakın olmazdı Osman. Hep ciddi, hep az gülendi. Durup dururken itiraz etmez, tartışmaz, oğuşunda, uruşunda, çevresinde hiç kimseye terslik yapmaz, gereksiz işlerle uğraşp sorun çıkarmazdı. Hep bir yardımsever yönü vardı.” (TÖKAKOB., 63) Osman Batur, romanda genel manada olumlu özellikleri ile ön plana çıkarılmaktadır.

Çocukluktan çıkmaya başladığı zamanlarda ata binmeyi öğrenen ve bir daha attan hiç inmeyen Osman; babası İslambay ile kartal avlamaya giderek bu işte de zamanla maharet kazanır. Büyüklerinden milletin geçmişine dair pek çok menkıbeyi dinleyerek iyice belleyen Osman, geçmişle ilgili kafasına takılan bir şey olursa öğrenmeden bırakmaz. Böylece yeteneklerinin haricinde fikren de günden güne olgunlaşır.

Küçük yaşlardan beri kahramanlıklarını ilgi ile dinlediği Zuvka Batur'un mücadelesine katkı için kendisinden babasının atları istendiğinde atları veremeyeceğini söyler. Osman, atları mücadeleyi desteklemediğinden değil babasının iznini almadığı için vermez. Israrcı olanlarla dövüşerek onlara karşı bir üstünlük sağlar. Gönderdiği adamlara yapılanları işiten Zuvka Batur, Osman'la tanışmak ister. Osman, Zuvka Batur'un yanına gittiğinde cezalandırılacağını düşünürken Zuvka Batur tarafından çok iyi karşılanır. Zuvka Batur'un yanında dinledikleri, Zuvka Batur'un milli menfaatle ilgili planları Osman'da bir daha sönmeyecek olan ateşin ilk kıvılcımını ateşler. Osman'ın ailesinden sonra ilk öğretmeni, ilk yol göstereni olan Zuvka Batur onu geleceğin lideri olarak görür. Zuvka Batur bunu tavrından ve cesaretinden yola çıkarak anladığı gibi bir de yanına geldiği akşam elini uzun uzun tutarak ona şöyle der: “Yüksek bir gelecek hissediyorum.... Sen Kazak budununun umudu, baturu, kahramanı olacaksın Osman. Yolunu seçeceksin. Güzel bir yol. Büyük utkular kazanacaksın. Adını herkes öğrenecek. Yağılara büyük dersler vereceksin” (TÖKAKOB., 106). Zuvka Batur'un bir kâhin edasıyla Osman'ın geleceğini okuması da Osman'ı bir hayli etkiler. Bundan sonra Zuvka Batur'a sıkı bir şekilde bağlanan Osman, onun yanında kalarak savaşlarında yanında olur.

Osman Batur'un roman boyunca ön plana çıkarılan özelliklerinden biri dinine bağlı oluşudur. Osman İslam'la ilgili birçok bilgiyi çok küçük yaşlarda dedelerinden öğrenir. Zuvka Batur'un yanına yola çıktıklarında; “Çok er yaşlarda namaza başlayan Osman, yol boyunca namaz zamanlarını izleyip yoldaşlarını uyardığı için ayrıca dikkat çekmişti” (TÖKAKOB., 100). ifadesiyle bu özelliği vurgulanmış olur. Özellikle namazı konusunda çok hassastır. Arkadaşı Kaseyin kendisi ile konuşmaya

geldiğinde namaz vakti olduğundan önce namazını kılar. Seferlerini yapmadan önce veya savaşın çok çetin bir anında önceliği her zaman namazına verir. Ayrıca dua etmek de Osman'ın en sık yaptığı eylemlerden biridir. Osman Batur; ailesini, milletini ve İslam'ı koruması için Allah'a uzun uzun dualar eder. Osman infazının yapılacağı günün gecesinde hiç uyumayarak dualar eder; ölüme götürüldüğü sırada bile gözleriyle namazını kılar.

Osman Batur için en mühim kavramlardan biri yurttur. Kendini bildi bileli yurdunu korumak, Çin ve Sovyet işgalinden kurtararak özgürlüğe kavuşturmak için savaş verir. Özgür bir Doğu Türkistan hayal ederken yakındığı bazı meseleler vardır. Romanda bu yakınmaya şu şekilde yer verilir: “Ah atam, keşke bütün Türklerin derdi bu olsa da birleşip bu yağılardan hakkından gelsek. Biliyor musun hiç zor değil bu. Ancak bizdeki urugculuk, boyculuk, soyculuk en büyük engel” (TÖKAKOB., 121). Osman'ın bahsettiği Kazaklar arasındaki boy meselesi gerçekten de onları çok zayıflatır. Osman Batur'un öngörülerini genellikle doğru çıkar. Osman Batur her ne kadar Kazak kültürü içinde doğup yetişse de Türklük onun hâkim kimliğidir. Kızı Azapay, kendilerine Kazak denilmesinden yola çıkarak kim olduklarını sorduğunda Osman Batur şu cevabı verir: “Biz Türk'üz Azapay. Kimiz sorusunun tek yanıtı var o da Türk'üz” (TÖKAKOB., 266). Osman Batur, bu tür ayırmaların Çin'in maksatlı bir planının parçası olduğundan dem vurur.

İki kez evlenen Osman Batur'un çocukları da kendisi gibi birer savaşçı olurlar. Çoğu zaman seferlerde ve göçlerde yanındadırlar. Oğlu Şerdiman bir çatışmada şehit olur. Osman Batur'un mücadelesinde onu en derinden sarsan meselelerden biri çocuklarının Çinliler tarafından zalimce katledilmesi olur. Elbette Osman Batur, hem çocuklarının hem de eziyet gören, aşağılanan ve varlık sahâları çiğnenen hâlkının öcünü alır. “O, bu işler için yaratılmıştı. Kazakların öcünü almak için” (TÖKAKOB., 137). Onun tabiatında bulunan bu öç alma duygusu; pusu kurma, savaş stratejisi ve zaman kullanma konusundaki ustalığıyla birleşerek Osman Batur büyük zaferlere imza atar. “Hun, Göktürk ve Kuman gibi eski Türk devletlerinden beri bozkırda kullanılagelen atlı savaş taktiklerini maharetle Çinli askerlere karşı uygulayan Osman Batur'un savaş dehası birçok kimsede hayranlık uyandırmıştır” (Selvi ve Teyci ve Kara, 1996, s. 4). Artık Çinliler ve Sovyetler tarafından aranan ve yok edilmek

istenen bir düşman olarak algılanır hâle gelir. Mücadelesini sürdürürken en büyük sıkıntılarında biri de silah ve cephane yoksunluğudur. Moğollardan ve Sovyetlerden silah temin etmek zorunda kalır. Sovyet destekli Moğolların teşvikiyle “Erlikli Altay” adında bir örgütlenme kurarak han ilan edilir ve hemen ardından kendisine batur unvanı verilir. Bu örgütlenmeyi ilk tanıyanlar Moğollardır. Osman Batur, Sovyetler’in Kazakların yer altı varsıllarına göz dikmesi ve komünizm tehdidini fark edince sert tepkiler verir. Bunun üzerine hâlk kendisine karşı kışkırtılır, vatan haini ilan edilir. Sovyetlerin etkilediği Kazaklarla bile istemeyerek de olsa çarpışmak zorunda kalır. “Bütün büyük hâlk liderlerinin ustalığı, kitlenin dikkatini bir düşmanın üzerinde yoğunlaştırmakta yatar” (Gruen, 2005, s. 107). sözündeki gibi Osman Batur da dönem dönem yalnızlaşır ama ona inananlar tekrar tekrar onun etrafında toplanırlar ve düşmana yoğunlaşırlar. İmkânsızlıklardan imkân yaratan Osman Batur, zaman zaman barışa davet edilir, toplantılara çağrılır. Bu tür oyunlara hiçbir zaman pabuç bırakmaz. Osman Batur, başlattığı başkaldırıcıyı ömrünün sonuna kadar sürdürür.

Romanda Osman Batur’un mühim kararlar öncesi düzenlediği toylara yer verilir. Başkalarının görüşlerini dinleyerek ortak kararlar almaya dikkat eder. İleri gelen Kazak büyüklerinden akıl almayı ve onların desteğine başvurmayı ihmal etmez.

Osman Batur; Kazak yaşamı gereği dağlara, yaylalara yapılan göç haricinde başka bir yere göç etmeyi hiç düşünmez. Zaman zaman bunu bir kaçış olarak gördüğünden yurdunu asla terk etmeyecektir. Bu konu ile görüşleri romanda şu şekilde geçer:

Yapamam, dedi. Ben bu toprakları terk edip kaçamam. Bu bana yakışmaz. Osman Batur ölmekten korktu, canını vermekten korktu, kaçıp kendini kurtardı, budununu, yurdunu, kavgasını, ülküsünü terk etti dedirtmem. Ben bu topraklarda doğdum. Öleceksem yine burada, bu topraklar için öleceğim. Yaşamak için kaçmak, bana yakışmaz. Bana uymaz. İncanıma, imanıma, Türklüğüme ters gelir.... Ben Urumçi’ye de gelemem. Yurt dışına da gidemem. Çocuklarım gitse, oğullarım, kızlarım gitse, hepiniz gitseniz, bir başıma da kalsam, ben gidemem (TÖKAKOB., 613-614).

Osman Batur göç istemese de göçten başka çaresi kalmayanları korur, onların göç etmelerine yardımcı olur. Hâlkı iyice tehlikeye düşünce kendine sığınanlara kucak açar, onları tehlikelerden ve en mühimi yok olmaktan korumak için göç ettirmeye çalışır. Romanın sonlarına doğru kendine sığınan ailelerin büyük zorluklarla olsa da

çölü geçmelerini sağlar. Bu yolculukta uçaklarla, tanklarla engellenmeye çalışırken kemendiyle atılım yaparak bir helikopteri dahi düşürür. Bir süre daha Kazak ailelerle göç yolculuğunda olan Osman Batur'un niyeti aileleri güvenli bir şekilde göç ettirip tekrar Altaylara dönerek mücadelesini devam ettirmektir ancak bunu başaramaz. Biraz güç toplamak için konakladıkları Karamay Dağı Makay bölgesindeki çadırında iken baskın yer ve esir düşer.

Osman Batur, esir tutulduğu sürede kendisine yapılan tüm işkencelere rağmen üstüne atılan hiçbir suçu kabul etmez. Hatta suçları neden işlediği sorulduğunda şu cevabı verir: “Türklük için, İslam için, yurdum için, özgürlüğüm için, bağımsızlığım için, Altaylar için, Türkistan için” (TÖKAKOB., 664). Yalandan kurulan bir mahkemeyle idamına karar verilir. İdamına kadar geçen sürede alınma karalar sürülerek, saçları ve sakalları biçimsiz bir şekilde kesilerek, boynuna bir tahta asılarak Urumçi sokaklarında dolaştırılır. İnfaz günü geldiğinde yere çökmez ve kendisinin sırtından vurulmasına izin vermeyerek celladının yüzüne bakmak ister. Ağzından son çıkan sözler ise şöyledir: “Savaş bitmesin! Savaş bitmeyecek!” (TÖKAKOB., 668-669). Osman Batur, 29 Nisan 1951 yılında Urumçi’de kurşunlanarak öldürülür. Bundan sonra Kazakların savaşı biraz daha devam eder ve bir anlaşma yapılır. Osman Batur’un bedeni alınarak doğduğu yere gömülür. Kendisi için yapılan türbe, Çinliler tarafından defalarca bombalanarak yıkılır.

3.2.1.8.2 Norm Karakterler

Romanın başkişisi Osman Batur’un doğumundan ölümüne kadar onun yanında olan, karakterinin gelişiminde ve hayatının yönlenmesinde etkili olan bazı karakterler vardır. Bunlardan ilki Osman Batur’un babası İslambay’dır. İslambay, soylu bir aileden gelmektedir. Gayşa Hatun’u sever ve epey uğraştıktan sonra kendine eş olarak alır. Bir oğlu olmasını isteyen İslambay, oğlu olursa adını Osman koymaya karar verir. Oğlu olduğunda büyük mutluluk yaşar; ata binmek, kartalla av yapmak gibi Kazak yaşamının gerektirdiği birçok şeyi Osman’a o öğretir. Osman’ın evliliği için de büyük çaba harcar. Toplum içinde adaletli, hak yemeyen biri olarak bilinir. Büyüklerine saygılıdır ve töreyi gözetir. İslambay, Zuvka Batur’un mücadelesine hem saygı duyar hem de onun Kazaklar için mücadelesine destek verir. Ömrü

boyunca oğluna destek olan İslambay, Osman'a yapılan baskılar ailesine de yönelince köyünde katledilir.

İslambay kadar Osman'ın özellikle çocukluk çağlarında gelişimine büyük katkısı olan bir diğer kişiler, dedesi Reisbay ve büyük dedesi Tölesbay'dır. Osman'ın ismini büyük dedesi Tölesbay koyar. Toplumda sözü geçen ve saygı gören bir yaşlıdır. Köydeki diğer çocuklara olduğu gibi Osman'a da geçmiş kahramanlık anılarını anlatarak onun tinindeki milli duyguların hareketlenmesini sağlar. Dedesi Reisbay ise olgunluk çağında bir kişi olmasına rağmen oldukça dirayetlidir. Osman'ın dört Çinliyi öldürdüğü gece ona suç ortaklığı yapar. Bu sırrı kimseye söylemeyen Reisbay, zamanında Çinlilere çıkaramadığı sesi çıkarmayı ve savaş meydanlarında olmayı arzular. Ancak yaşı ve sağlığı buna müsaade etmez ve Osman Zuvka Batur'un yanına döndükten sonra eceliyle ölür.

Osman Batur'un annesi romandaki norm karakterlerden biridir. Soylu bir aileye mensup olan Gayşa Hatun, boylu poslu olmasının yanında güçlü ve kuvvetli bir kadındır. Gayşa Hatun evinin önünde bir ayıyı kendi başına alt edecek kadar da cesurdur. İslambay onun bir erkek çocuk doğurmasını çok ister. Kazak yaşamının gereği Gayşa Hatun, hamileyken bile tarlaya çalışmaya gider. İslambay Gayşa Hatun'un hamileliğini sağlıklı geçirmesi için onu korumak ister. Gayşa Hatun ise ona pek aldırılmaz. Bu durum romanda şu şekilde aktarılır: "Ancak güçlü, kuvvetli, iş bilir, becerikli, çalışkanlığı ile ünlenmiş hatununa bu yönde söz geçiremiyordu" (TÖKAKOB., 19). Osman sağlıklı dünyaya geldikten sonra onunla hep Gayşa Hatun ilgilenir. Ondaki yeteneği, onun dağlara olan bağlılığını ilk o fark eder. Oğlunun verdiği kararlarda hep arkasındadır, mücadelesini sonuna kadar destekler. Hatta Osman Batur'u şikâyete gelen kadınlara oğlunu savunarak onun yanında olduğunu herkese duyurmuş olur.

Osman yetişme çağına doğru gelirken çocukluğundan beri dinlediği kahramanlık hikâyelerinin de etkisiyle milli benliğinde kıvılcıklar meydana gelmektedir. Bu kahramanlık hikâyelerinin içinde büyük yer tutan kişilerden biri de Zuvka Batur'dur. Zuvka Batur romanın norm karakterlerinden biridir. Soylu bir aileden gelen, ataları âlim olan Zuvka Batur, Cengizhan Gun'un yanında kadılık yaparken insanlar

üzerindeki etkisi sebebiyle kendisinden rahatsız olunmaya başlar. Köyüne dönerek Çin ve Rus zulmüne başkaldırır. Adaletli bir yapısı olduğundan kısa sürede adı duyulur ve etrafına insanlar toplanmaya başlar. Zulme asla boyun eğmeyen Zuvka Batur, Çin baskısının azaldığı bir dönemde Hacca gider. Hac'dan döndükten sonra mücadelesine devam eden Zuvka Batur'un hem kendisiyle mücadele edecek insanlara hem de silaha ihtiyacı olur. Mücadelesine destek toplamak için gönderdiği adamlardan ona silahını ve atları vermeyen Osman'ı duyar. Osman'ı bir hayli merak eden Zuvka Batur onu yanına çağırır. Osman onun yanına giderken cezalandırılacağını sanarak endişelenir. Ancak onunla tanıştıktan sonra Osman, vatan hakkında yapılacaklar hakkında mühim bilgilere erişir. Osman, Zuvka Batur'un konuşmalarından ve fikirlerinden bir hayli etkilenir. Osman'ın elini tutarak onu yüksek bir geleceğin beklediğini hissettiğini söyler. Bu olaydan sonra daha da etkilenen Osman, yanından ayrıldığından pişman olarak yolundan geri döner. Bundan sonra Osman'ın hayat boyu kullanacağı savaş taktiklerini Zuvka Batur ona öğretecektir. Çin'e büyük kayıplar verdirse de Çin baskıları fazlalaşınca yanındakilere yol verir. Osman, piri olarak gördüğü Zuvka Batur'dan ayrılmayı hiç istemez. Ne kadar dirense de Zuvka Batur'u ikna edemez. Zuvka Batur daha sonra tek başına mücadelesini sürdürse de nihayetinde şehit edilir ve başı kesilir.

Osman, Zuvka Batur'un yanından ilk döndüğünde Zuvka Batur'un yanına dönmek için yanına bir yoldaş bulma arayışına girer. İlk sırada onun köydeki en yakın arkadaşı Kaseyin vardır. Ona göre Kaseyin “yiğit, yürekli ve korkusuz” dur. Zuvka Batur'un yanında iken öğrendiklerini ona anlatır. Ayrıca dört Çinliyi öldürdüğü ile ilgili sırrını ilk ona söyler. Kaseyin, Osman'ın davetinden sonra bir süre ondan uzaklaşır. Aralarındaki arkadaşlığın bittiğini düşünmeye başlayan Osman, Kaseyin'in daveti kabul etmesiyle çok mutlu olur. Çoğu çarpışmada omuz omuza olurlar. Kaseyin Çin baskınlarından birinde şehit edilir. Osman'ın çağrısına ilk cevap veren kişi olması sebebiyle Kaseyin, romanın norm karakterlerindedir.

Romandaki norm karakterlerin sonuncusu Nurgocay Batur'dur. “Nurgocay Batur, Osman Batur ile beraber büyüdü. 1942-1952 seneleri arasında beraberdiler” (Çandarlıoğlu, 2021, s. 5). Romanda da Osman Batur'un sağ kolu olarak gösterilen Nurgocay Batur, onu birçok yerde temsil eder. Osman Batur'un verdiği her görevi

layıkıyla yapmak için büyük çaba sarf eder. Osman Batur'un başı olduğu Erlikli Altay adlı örgütlenmenin dört ordu başından biri olur. Üç ay kadar tutsak kalır. Köktogay ve Sarsümbe şehirlerinde göçe zorlanan hâlkı savaşa dâhil ederek büyük başarılarla imza atar. Sonuna kadar Osman Batur'un yanındadır. Altaylara göç için hareket edildiğinde Osman Batur ile fiziken yolları ayrılır ve bir daha hiç buluşamazlar.

3.2.1.8.3 Fon Karakterler

Romanın fon karakterleri Nurgizya, Delilhan İslamoğlu, Hoca Niyaz Hacı, Mamey Hatun, Canımhan Hacı ve Alihan Töre'dir. Nurgizya, Osman Batur'un ilk sevdalandığı kadındır ve ilk eşidir. Osman'la mücadelesinin başlarındayken evlenir. Güzel ve alımlı bir kadın olan Nurgizya, Osman Batur'a beş çocuk verir. Osman ile uzun zaman beraber olma imkânları hiç olmadığından çocuklarının neredeyse bütün sorumluluğu onundur. Hastalanarak ölür.

Delilhan İslamoğlu, Osman Batur'un kardeşidir. Osman'da milli duygular uyanıp Osman başkaldırdığında onunla birlikte savaşmayı çok arzular. Zamanı geldiğinde Osman'a katılır. Çok dara düştükleri bir vakit Osman tarafından uyarılmasına rağmen uzun zamandır görmediği karısı ve çocuklarının yanına gittiğinde baskın yiyerek şehit edilir.

Hoca Niyaz Hacı, Çinli bir asker Türk kızına âşık olup onu zorla almak için belirttiğinde başlayan Türk ayaklanmasında ayaklanmaya katılır. Kumul Valisi'nin yardımcılığı görevindedir. Silah ve cephane eksikliği, Çin saldırılarının artması nedeniyle Töngenlerin başı Muhammed Hüseyin'den yardım ister. Çin, onu bölge Türklerinin başı olarak kabul eder. Kumul ve Barköl yeniden düşünce dağlara çekilmek zorunda kalır.

Mamey Hatun, Osman Batur'un ikinci eşidir. Osman'ın mücadelesinde her zaman destek olur. Çocuklarını düşünen bir annedir. Çinliler tarafından çocuklarıyla tutsak edilerek bir Köktogay'daki bir zindanda tutulur. Serbest bırakılacakları söylenerek çocuklarıyla beraber bir dağ başına getirilir. Çocukları gözünün önünde türlü işkencelerle öldürülür. Onun sağ kalıp her şeyi Osman'a iletmesi istendiğinden

Mamey Hatun öldürülmez. Osman Batur'un birlikleri tarafından bulunup getirilir ancak aklını kaybetmiştir.

Canımhan Hacı, saygın ve sözü dinlenen bir Kazak büyüğüdür. Çinliler tarafından Altay vali yardımcısı görevine getirilse de geri planda kaldığını görünce dağlara çekilir. Osman Batur bazen onun fikirlerine ihtiyaç duyar. “Osman Batur’un, Canım Han’a candan sevgi ve itibarı vardı. Her zaman aralarında gizli haberleşme vardı” (Çandarlıoğlu, 2021, s. 52). İşler iyice kızıştığında Osman Batur, Nurgocay Batur aracılığıyla onu birlikte hareket etmeye davet eder. Bu davet üzerine yanındaki Kazak Türklerinin büyük çoğunluğunu Osman Batur’un yanına gönderir. Çinliler tarafından Sarsümbe vali yardımcısı olarak tayin edilir. Kazaklarla ilgili birçok görüşmede yer alır; onun varlığı görüşmeler için önem arz eder. Canımhan Hacı’ya göre Çinlilerle barış yapılmalıdır. Aradan zaman geçip komünist rejim Çin’de iyice egemen olarak Urumçi’ye girince oğulları ile birlikte Osman Batur’un yanına sığınır. “Yolculuk bir kaçamaktır, ama tüm kaçamakların en uygunudur” (Baudrillard, 2004, s. 151). sözünde anlatıldığı gibi Canımhan Hacı, ailesinin ve kendine bağlı olanların geleceğini düşünerek bu yolculuğa çıkar. Osman Batur’un yanına geldiğinden kısa bir zaman sonra hep birlikte göç kararı alındığında, Osman Batur’la ayrılarak tekrar buluşmaya karar verirler. Ancak Canımhan Hacı Çinlilere esir düşer.

Alihan Töre, Osman Batur’u örnek almış ve Çin zulmüne başkaldırmış bir Kazak Türk’üdür. Sovyetlere karşı tehlike oluşturduğu düşünülerek kaçırılır. Akıbeti hiçbir zaman belli olmaz.

3.2.1.8.4 Kart Karakterler

Romanda üç tane kart karakter vardır. Bunlardan birincisi, Şükürbayoğlu Delilhan’dır. Şükürbayoğlu Delilhan, Sovyet yetiştirmesi bir Kazak Türk’üdür. Sovyet hükümeti ile görüşmeler yaparak sosyalizmi destekler. Osman Batur ve Alihan Töre durumun farkında olsalar da Sovyet silah desteğine ihtiyaçları olduğundan kendisine pek müdahâle etmezler. Alihan Töre kaçırılınca etkinliğini iyice arttırarak Osman Batur’u karşısına alır. Nurgocay Batur’u tutsak ettiren de odur. Osman Batur’a karşı güç toplamak için Ruslardan yardım ister. Durum o hâle gelir ki Kazaklar tarafından birlik beraberlik içinde kutlanan bayramlar bile ayrı ayrı

kutlanır. Sarsümbe'den Osman Batur taraftarı olanlar onun yüzünden göç kararı alır. Osman Batur'un hain olduğunu söyleyerek ordu ile üstüne gelir. Türk'ün Türk kanı akıtmasına sebebiyet verir. İli' den havalanan Sovyet uçağının içinde "Budun Politik Dayanışma Konferansı" na giderken uçağın Baykal Gölü yakınlarındaki bir dağa çarpması sonucu ölür.

Romanın kart karakterlerinden biri de Madihın'dır. Zuvka Batur'un yanında yıllardır hizmet eden, ona bağlılığını bildiren Madihın; Zuvka Batur'un çok güvendiği bir adamıdır. Zuvka Batur'un yerini Çinlilere haber salarak bildirir. Zuvka Batur kuşatılınca Madihın'ın kendisini sattığını anlayarak ona neden bunu yaptığını sorar. "Sen yok edilince, Doğu Türkistan'a huzur geleceğini, herkesin rahat edeceğini söylediler" (TÖKAKOB., 269). diyerek cevap verir. Ayrıca Çin'den bu iş için para da aldığı belli olur. Zuvka Batur, "Yazık! Bir kandaşını satan bir kalles olarak tarihe geçecek, Çinliden daha aşağılık bir orunla anılacaksınız!" der ve onu öldürmeyerek bu utançla yaşamasını ister. Menfaatleri için hâlkına kötülük etmiş bir Kazak Türkü olan Madihın'ın Zuvka Batur'un yerini ihbar etmesi, Zuvka Batur'un yakalanıp öldürülmesine sebep olur.

Şing Şı Sey, Rusları komünizm etkisiyle Doğu Türkistan'da yapmak istediklerini yapmasını sağlayan Çinli validir. Romanda Şing Şı Sey için şu cümle kurulur: "Onun yönetimi ele geçirmesiyle Sovyetler Doğu Türkistan üzerinde büyük imtiyazlar ve yaptırım etkileri elde etmişlerdi" (TÖKAKOB., 283). Vali Cin Şu Rin kaçınca tam yetkiyi alır ve ilk işlerinden biri kendine yardım edenleri yok etmek olur. Türkleri yok etme planını adım adım uygulamaya koyar.

3.2.2 İzleksel Kurgu

Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur romanı, romanın başkişisi Osman Batur'un hayat öyküsünden yola çıkılarak hazırlanmış bir roman olmakla birlikte Doğu Türkistan tarihi hakkında bilgileri, iç ve dış göçleri zaman, mekân unsurlarını ve kişilerin ruhi durumlarını göz önünde bulundurarak oluşturulmuş bir olay örgüsü ile okuyucuya aktarır. Kişiler, kavramlar ve

simgelerden oluşan dramatik aksiyonu sağlayan değerler KORA şemasıyla şu şekilde gösterilebilir;

Tablo 2

Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kahramanı Osman Batur Romanı İzlekler Şeması

	Ülkü Değerler	Karşı Değerler
Kişiler	Osman Batur, İslambay, Gayşa Hatun, Nurgizya, Mamey Hatun, Reisbay, Kaseyin, Zuvka Batur, Nurgocay Batur, Alihan Töre, Canımhan Hacı	Şükürbayoğlu Dellhan, Madihin, Şing Şı Sey
Kavramlar	Töre, namaz, dua, toy, özgürlük, mücadele, gelenek, birlik, başkaldırı, Türk, dağ, Altaylar, ak öy	Zulüm, kan, katliam, baskın, işkence, ölüm, idam, hapisane, ihbar, komünizm, göç, ayrılık, menfaat
Simgeler	Maden, kırmızı, bayrak, kartal avı	Silah, uçak, mezar, kuyu, zindan

Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur romanı, daha iyi tahlil edilebilmesi için kavramlar düzleminden yola çıkarak “Kazak gelenekleri” ve “Türk kimliği” ve “başkaldırı” izlekleri etrafında açıklanabilir.

3.2.2.1 Kazak Gelenekleri

Dünya üzerinde yaşayan bütün toplumların kendine has bazı değerleri, davranış özellikleri, yönetim biçimleri, inanışları, ritüelleri olduğu andan şimdiye, şimdiden geleceğe taşınarak devam eder. Uzun zamanda oluşan ve zamanla değişmesi çok güç hâle gelen bu değerler toplum içinde yaşayan insanın da gelişip şekillenmesinde mühim rol oynar. Gelenek olarak da adlandırılabilir bu özgün değerler sistemi başka bir ifadeyle şöyle tanımlanabilir: “Gelenekler bitkilerdeki gövde biçimine, hayvanlardaki belkemiğine benzerler... Her ulusun kendi yaratılışına göre birtakım gelenekleri vardır. Bu gelenekler ulustan ulusa değişirler” (Dikici, 2001, s. 253). Türk Dil Kurumu geleneği şu şekilde tanımlar: “Bir toplumda, bir toplulukta eskiden

kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane” (TDK Sözlük, 1988, s. 534). Türk toplumun da özgün ve köklü bir değer sistemi vardır. Türk toplumları geleneklerini koruma ve geçmişten günümüze aktarma özelliğine sadık bir yapılanmaya sahiptir. Kazak Türkleri de Türk toplumunun içinde geleneklerine sıkı sıkıya bağlı bir boyu temsil eder. “Kazak Türkleri örf ve adetlerine çok bağlı insanlardır” (Oraltay, 1976, s. 38). Kazak Türklerinin yaşayışlarının büyük bir parçasında yer alan gelenekler ve örf adetler, edebi eserlerde de yer bulur.

Türkistan’ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur romanında Kazak gelenekleri ile ilgili pek çok bilgiye rastlamak mümkündür. Romanın olay örgüsü içinde düğün, doğum, lohusalık, ad verme, misafirlik, içecekler, çalgılar ile ilgili pek çok gelenek okuyucuya aktarılır. Osman Batur’un doğumundan önce Gayşa Hatun’un hamileliğine değinilir. Uzun zamandır erkek çocuk sahibi olmayı hayal eden Gayşa Hatun, hamile olduğunu anladığında bu haberi kocası İslambay ile paylaşır. Romanda bu durumun yanlışlığına değinilirken Kazak adetleri gereği hamileliğini kocasına direk söylemesinin uygun olmadığı, önce kaynanasına söylemesi gerektiğine vurgu yapılır. Osman’ın doğumu esnasında Gayşa Hatun’un doğumunu sağlayan ebeye “kindik apa” adı verilir. Kindik apa doğumdan sonra göbeği keserek üç gün lohusanın yanında kalır. Bunun karşılığında İslambay’dan güzel bir hediye alır. Sıra bebeğe isim vermeye geldiğinde bebeğin babası İslambay çoktan ismini belirlemiş olsa da gelenek gereği ismi vermez. Bu işi ulu atası Tölesbay’a bırakırlar. Tölesbay bebeği kucağına alıp sağ kulağına ezan okuyarak üç kez adını tekrarlar ve onun geleceği için dualar eder. Tölesbay bebeğin adını İslambay’ın daha önceden belirlediğini bildiğinden Osman koyar. Ayrıca İslambay’ın bebeği kucağına almadığı çünkü bunun ayıp sayıldığı ifade edilir.

Bebeğin adı verildikten sonra bebek için kutlamalar tertip edilir. Bu bebek doğum şenliğine “şıkıldana” adı verilir ve şenlik üç gün üç gece sürer. Kutlamalar esnasında bolca kıymız içilir, çokça kurban kesilip hediyeler dağıtılır. Lohusa olan Gayşa Hatun kırk gün çadırından çıkmaz, bolca etle beslenir. Ayrıca bebeğin kutlu bir sesle büyümesi istendiğinden başında kırk gün boyunca Kuran okunur.

Romanda Türk Dünyası'nın genelinde tercih edilen kımızda da yer verilir. "Kımız, ananevi bir Kazak Türk'ü içkisidir" (Oraltay, 1976, s. 52). Romanda kımızın yapımına ve Kazaklar için önemine değinilir. "Kazak'ın hekimi kımızdır." der bir Kazak atalar sözü" (TÖKAKOB., 13). Kımızın hazırlanışı hakkında detaylı bir anlatıma başvurulur. Bununla birlikte ak öy denilen Kazak çadırlarının gelenek içindeki yerine, yapılış malzemelerine de uzunca yer verilir.

Kazak yaşamında ata binme, kartal eğitip avcılık yapma, hayvan yetiştirme gibi yer tutan ve gelenekselleşmiş unsurlar anlatılır. Hayvancılık gereği süren konargöçer yaşam geleneğe dâhildir. Örneğin; baharda her köy bir "kökdemliğe" sürüleri ile yerleşir ve uzun zaman burada kalır. Töre gereği esas olan, kimsenin başkasının kökdemliğine yerleşmemesidir.

Kazakların en dikkatli davrandıkları ve hassasiyet gösterdiği geleneklerinden biri misafirliktir. "Öyle ki, Bir Kazak Türk'ü kendi aç oturma pahasına olsa bile misafirini en iyi şekilde ağırlamak için çırpınır" (Oraltay, 1976, s. 39). Romanda, misafir için bir konuk çadırı açıldığından ve mutlaka konuğa yemek ikram edildiğinden bahsedilir. "Bir Kazak'ın yanına gelen, asla doyurulmadan gönderilmezdi" (TÖKAKOB., 97). Zuvka Batur'un askerlerinin misafir edilmesinden bahsedildiği gibi roman boyunca bu tür misafir ağırlama usullerine birden çok kez yer verilir.

Osman Batur'un evliliği için yapılan hazırlıklar ve düğün aşamaları romanda en çok yer tutan geleneklerdir. Kız ve erkeğin görücü usulü ile evliliğine ve kız istemenin gerekliliğine yer verilir. Kızın önce oğlanın anne, baba ve dedesi tarafından görülüp onaylandıktan sonra erkeğe karar bildireceklerine, kararları her ne olursa oğlanın itiraz hakkı bulunmadığına dikkat çekilir. Bununla beraber aynı aile içinde ve aynı boydan evliliğin mümkün olmayacağı da vurgulanır. Böylece soyun korunduğu düşünülür. Osman Batur'un Nurgizya ile karşılaşmasından sonra Osman Nurgizya'dan hoşlanır ve onu evlendirmek isteyen ailesini Nurgizya'yı isteme konusunda yönlendirir. Osman, Zuvka Batur yanında savaşmakta olduğundan söz kesmek için Osman'ın annesi, babası ve dedesi Reisbay gider. Kızı önce görür ve beğenirler; ardından ailesinden isterler. Nurgizya'nın ailesi kızı Osman'a verir.

Bundan sonra kızın Osman'ın ulularına görünmemesi gerektiğinden yoksa ayıplanacağından söz edilir. Sözden sonra nişana değinilerek nişan sürecine, kız iki ev arasındaymış gibi olduğundan “ölü-diri” dendiğine yer verilir. Kız evinde kesilip yenilen kurbandan ve başlık parasından da kısaca bahsedilir. Sıra oğlanın kendini kızın ailesine tanıtacağı “cırtıs toyu” na gelir. Osman bu merasim için savaştan kısa süreliğine ayrılarak kız evine gider. Önce kız tarafının erkeklerinin ardından da kadınlarının karşısına çıkar ve damatlığı onaylanır. Dedesi kesin toy günü belirlemek için kızın ailesine gider. Bundan sonra toy hazırlığı için “kız uzatma” denilen zaman başlar. Bu sürede kız evi nasıl isterse o şekilde hareket edilir. Bu duruma romanda; “Kız tarafının sözü üstüne söz söylemek törede yok ki” (TÖKAKOB., 230). şeklinde yer verilir. Kız evinde toy hazırlığı sürerken bazı gelenekler uygulanır. Kızın büyükleri kızını komşu ve akrabalarına vedalaşmaya gönderir. Bu vedalaşmada uğradığı yerlerden kızın ne eksigi varsa kendisine verilir. Osman Batur ve Nurgizya'nın düğünü sırasında da geleneksel çalgı ve oyunlara yer verildiği dikkati çeker. “Dombıra, kopuz, sırnay, sıbıskı, davul ve bütün sanatçılar hünerlerini gösterdiler” (TÖKAKOB., 240). Düğün sonrası kızın ailesi kız oğlanın evinde bırakarak kendi köyüne döner.

Romanda sık sık toy düzenleyip danışmak, yaşlıları sayıp sözlerini önemsemek geleneğin bir parçası olarak ele alınır. *Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur* romanında; töresine sahip çıkan Kazak hâlkının pek sorun yaşamadığından, geleneklerin birliği ayakta tutan bir unsur olduğundan, bu geleneklerin yok olmasının istenmemesi sebebiyle yapılan mücadeleden bahsedilir.

3.2.2.2 Türk Kimliği

Edebi eserler pek çok konuya yer vererek okuyucunun zihninde yeni kapılar aralanmasına vesile olurlar. Bu konular bazen evrensel değerler içerebilirken bazen de yazıldığı toplumun kimliğini oluşturan öğelerle süslenebilir. Yazarların bazıları, konu seçimlerinde veya oluşturduğu edebi ürünlerin içeriğinin bir parçası olarak milli kimliğin işlenmesini adeta kendilerine bir görev edinirler. Ahmet Hâldun Terzioğlu, Türk edebiyatında verdiği pek çok eserinde olduğu gibi *Türkistan'ın*

Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur romanında da Türk kimliğine izlekleri arasında yer verir. Romandaki Türk kimliği meselesine gelmeden önce açıklanması gereken ilk kavram Türk'tür. "En eski ve devamlı topluluklardan biri olan Türkler aşağı yukarı dört bin yıllık mazileri boyunca Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına yayılmış büyük bir millettir" (Kafesoğlu, 1982, s. 41). Dünya üzerinde buldukları coğrafyaları ve ortaya çıkış zamanını kestirebileceğimiz bu tanımlamayla beraber Türk'ün karakteristik özellikleri de bilinmelidir. Cemal Anadol, *Tarihe Hükmeden Millet Türkler* adlı kitabında Türk'ün karakteristik özelliklerini şöyle ifade eder:

Tarihte Türk; haksızlık yapmayan ve haksızlıklara boyun eğmeyen; yalan, hile, ikiyüzlülük gibi davranışlara benliğinde yer vermeyen; vatani, milleti, namusu, şan ve şerefi için hayatını fedadan çekinmeyen; zulmetmeyen fakat zalimi kahreden, yolundan ve sözünden dönmeyen, en yüce dine iman eden, öfkesi kadar merhameti de bulunan, vatan yaptığı her yerde; ilim ve kültür meşalesi tutuşturan, dürüstlükten ayrılmayan, beşeriyete örnek olmakla görevli; adaleti, ahlakı, mertliği, fazileti, kahramanlığı, vakar ve haysiyeti temsil eden millettir (1977, s. 6).

Türk milletinin karakteristik özellikleri ile zaman içinde onun kendine has bir kimliğinin oluşmasına zemin hazırlar. Burada kimliğin ne olduğunu da bilmekte fayda vardır.

Psikologlar kimliği, bireyi diğer bireylerden ayırt eden tutarlı ve yapılanmış göstergeler olarak tanımlar. Sosyolojik kimlik, toplumsal cinsiyet ve sınıf belirlemelerinde kullanılan bir kavram olup, bireyin sosyal durumunu ifade eder. Felsefede ise kimlik, öznenin varoluşunun ontik, epistemik, etik ve estetik gibi belirlemeleri sonucu oluşmuş olan gerçekliklerdir (Aşkın, 2010, s. 214).

Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur romanında, Kazak Türklerinin Osman Batur önderliğindeki mücadelesi anlatılırken Kazak kültürü ve kimliği yanında Türk kimliği pek çok kez vurgulanır. "Bir kere işin kaynağı Türk olmaktadır, Türk büyük ulusun adıdır. Sonrası Kazak budun..." (TÖKAKOB., 16). cümlesinden çıkarılacak sonuca göre Türklük, Kazaklıktan daha büyük bir evreni temsil eder.

Osman Batur, dedesi Reisbay ile çıktıkları avda dedesine Zuvka Batur yanında şekillenen bazı düşüncelerini ifade eder ve dedesini etkilemeyi başarır. Osman Batur'un bu anlattıklarının Reisbay'da bıraktığı etki, Türk kimliğine atıfla şöyle dile

getirilir: “Türk böyleydi işte. İyi bir anlatan, ikna eden, öne düşen bulunca hemen değişirdi. Başkalaşırdı” (TÖKAKOB., 123). Reisbay, Osman’ın yaptığı konuşmalar neticesinde yaşının ileriliğine rağmen savaşmaya hazır bir genç kadar heyecanlanır. Bunun gibi Osman, ilk yoldaşı Kaseyin’i de etkileyerek ondaki milli kimliğin uyanışına vesile olur. Kaseyin ve Osman arasında geçen konuşmalarda planlardan bahsedilir. Kaseyin bir karar vererek ölümü bile göze aldığını ifade eder. “Türk’ü tutsak etmek mümkün değildi. Ölmek hiçti Türk için. Gücü olmazsa güç bulur, silahı olmazsa silah bulur...” (TÖKAKOB., 165). Bu cümleye göre bir araya gelip savaşım yapacak olan iki Türk, sanki tarih boyunca mücadele yolunu seçen tüm Türkleri temsil eder gibidir.

Osman Batur, Çinlilerle süren çetin bir mücadele içindeyken düğününü bekletip savaşı tercih eder. “Savaş da toy değil midir Türk için?” (TÖKAKOB., 192). sözüyle Türk’ün verdiği savaş düğünle özdeşleştirilir. Osman Batur’un en büyük hayallerinden biri Türk birliğidir. Çinlilere ve komünistlere karşı yürütülen mücadelede birleşmenin mümkün olamayacağını ima edenlere şu cevabı verir: “Neden olmasın? Aynı dili konuşan Türkler neden tek devlet olmasınlar... Biz neden hep azınlıkta, bölünmüş ve yalnız kalalım?” (TÖKAKOB., 218). Osman Batur’a göre birlik olunursa sıkıntılı günler geçecek, Türk’ün topyekûn mücadelesi mümkün olursa özgürlük gelecektir. Uzun zamanın birikimi olan kültürleri ve milli benlikleri yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Oysaki “Bir balık için deniz ise bir Türk için de asırlar boyunca içinde yaşadığı kültür odur” (Kaplan, 1987, s. 7). Bununla birlikte “Milli kimliğin oluşmasında “ortak bir geçmiş”e sahip olmanın vazgeçilmezliği teorisyenler tarafından sıklıkla vurgulanmıştır” (Söylemez, 2005, s. 19). Osman Batur’a göre Çin, onlara değişik isimler vererek aralarını açmaya çalışmaktadır. Hatta Çin sık sık barış teklifleri götürerek Türkleri kandırmaya çalışmaktadır. Türklerin bazıları bu kandırmacalara inanır. Yazar; “Ah Türk! Sen hiçbir zaman oyun nedir bilmedin. O nedenle oyunlara geldin durmadan” (TÖKAKOB., 275). diyerek bu durumu Türklerin art niyetsiz oluşuna bağlar. “Türk’ün dostu Türk’tür” (TÖKAKOB., s. 275). cümlesiyle düşmanla ittifakın ele bir şey geçirmeyeceği vurgulanır. “Kendilik yitiminin, siyasi ve toplumsal sorunlarımızla sıkı bir bağı bulunmaktadır” (Gruen, 2005, s. 70). Bu yüzden de zamanla kendi kandaşlarını ihbar eden, onlara kurşun sıkacak hâle gelen, Türk kimliğini bir yana bırakıp düşmanla iş

birliği yapanlar eleştirilir. Arno Gruen bu konuya Şu Şekilde yaklaşır: “Bize eziyet edenlerin iŐbirlikçileri hâline geldik. Onlar kendi acılarını ve kendi kurban konumlarını kavrayamadıkları için, biz de kendi acımızı inkâr ettik. Ancak kendi algılayıŐımızın nasıl yabancı hâline getirildiğini kavradığımız zaman kendiliğimize giden yolu bulmuŐ oluruz” (2016, s. 39). Türklerin kendi iç anlaşmazlıklarının güçlerini zayıflattığına dikkat çekilerek Türklerin birbirine düşman hâline gelmesinin düşmanın büyük planının bir parçası olduğuna, Türklerin bu etkiyi kabullenmemeleri gerektiğine değinilir.

Savaşmak için dağlara çekilen Türkler ve Őehirleri tutan Çinlilerin konumu milli kimliğe dayandırılarak Şöyle ifade edilir: “Türkler yukarıdaydı çünkü Tanrı onları üstün yaratmıŐtı. Çinliler aŐađıdaydı çünkü Tanrı onları aşağılık yaratmıŐtı” (TÖKAKOB., 322). Türkler ve Çinliler arasındaki bu kıyaslamaya göre Türklerin üstünlüğu ön plana çıkarılır. “Çünkü il Gök Tanrı’nın gölgesiydi” (Gökalp, 2018, s. 168). düşüncesine paralel olarak Türklerdeki “Gök Tanrı inancı” na da göndermede bulunulur. Tüm baskılara ve kayıplara rağmen Türklerin asla taviz vermeyeceği “Türklerin boyun eğmesi, dinlerinden, imanlarından vazgeçmesi, milliyetlerini inkâr etmesi söz konusu bile olamaz” (TÖKAKOB., 326). cümlesinde yerini bulur. Ayrıca Türk’e yapılan zulüm sonucunda intikam alınacağı da belirtilir. “Türklüğu sevmek, Müslümanlığu da sevmektir” (Seyfettin, 1975, s. 32). düşüncesine benzer Şekilde; “Türk’e acımayana acımak, dinimizce haramdır” (TÖKAKOB., 537). diyerek Türklük dinle iliŐkilendirilir.

3.2.2.3 Başkaldırı

Toplumları oluşturan bireyler birlikte sürdürdükleri yaŐamlarının organizasyonunda genellikle kendi içlerinde katmanlara ayrılırlar. İyi-kötü, güçlü-zayıf, zengin-fakir, gibi göreceli ve kanıtlanabilen ayrımlar kadar bireyleri yönetenler-yönetilenler veya bu minvalde kitle-iktidar olarak siyasal düzlemde bir ayrımda göstermek de olasıdır. “İktidar, bir eylemler kümesinin başka bir eylemler kümesi üstünde etkili olduğu bir bütünsel yapıdır” (Faucault, 2011, s. 20). İktidarın eylemlerine ve politikalarına bağlı olan grup ise kitledir. Kitleler özgürlüğu temsil ederler. Bu özgürlük fikri iktidarları çalıştıran bir unsurdur. “Özgürlük iktidarın iŐlemesinin koŐulu, hatta önkoŐuludur.

İktidar ile özgürlüğün direnişi birbirinden ayrılamaz. İktidarın olduğu her yerde bir direniş ya da direniş imkânı vardır” (Faucault, 2011, s. 21). Özgürlük fikrinin gelişmesi ise kendiliğinden olmaz. “İktidar, bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek, kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak doğrudan gündelik yaşama müdahâle eder” (Faucault, 2011, s. 63). Dolayısıyla birey, özgürlük sahasına girildiğini fark ettiğinde daha da özgürleşme isteğiyle dolar. “Birbirinden ayrı binlerce kişi, günün birinde bazı şiddetli heyecanların, mesela milli bir olayın etkisiyle bir araya gelerek psikolojik bir kitle meydana getirebilirler” (Le Bon, 2012, s. 16). Bu düşüncelerin sonucunda başkaldırı gündeme gelir. Kitle olanlar, baskılara, dayatmalara artık bir son vermek isteyecek ve sesini yükseltmeye, direnişine başlayacaktır. “...çünkü kulluk etmeye son verdikleri an üstlerindeki bu yükten de kurtulmuş olacaktırlar” (La Boetie, 1995, s. 23). Bu başkaldırıları kitlelerin tarihindeki ve gelişimindeki belirleyici faktör olabilme özellikleriyle mühim bir konumdadır.

Toplumların tarih boyunca şahit olduğu başkaldırıları edebi eserlerde de yer bulabilir. *Türkistan'ın Ölümsüz Kahramanı Altayların Kartalı Osman Batur* romanı başkaldırı izleğinin yoğun olarak işlendiği bir romandır. Çin baskıları altında büyük bir zulüme uğrayan Kazak Türkleri, ana yurtları olan Doğu Türkistan'da barınamaz hâle gelir. Toyları, şenlikleri Çinli askerler tarafından gözetlenmekte, Çinli askerler sıklıkla sorgulamalar yapmakta ve köylülerin yollarını keserek hesap sormaktadır. Hâlk bu durumdan rahatsız olup büyük bir kinle dolsa da hayatlarını ve ailelerini korumak düşüncesiyle pek ses çıkarmamaktadır. Bu sıralarda, Cengizhan Gun yanında imamlık görevini sürdürmekteyken adaletli tavırları yüzünden göze batmaya başlayan ve sürekli izlenen Zuvka Batur, görevini bırakıp dağlara çekilerek kendine karşı olanlara başkaldırır. “İnsanın önünde iki yol vardır; bunlardan birisi, yaşamını kendisine ait olmayan yabancı güçler ve becerilerin desteğiyle yapılandırmak, diğeri ise, yaşamını kendi öz güçlerinin desteğiyle yapılandırmaktır” (Funk, 2009, s. 128). sözünde olduğu gibi bir ayrıma gelen Zuvka Batur başkaldırıcıyı seçer.

Romanda Türklerin daha önce de başkaldırdığına dair bilgiler verilir. Çin'de Mançuların egemen olduğu dönemlerde Çinliler Doğu Türkistan'a girmeye

başlayınca ilk başkaldırılar olur. “Büyük-Küçük Hocalar Başkaldırısı, Üçturfan Başkaldırısı, Ziyavdin Hoca Başkaldırısı, Cihangir Hoca Başkaldırısı, Yusuf Hoca Başkaldırısı, Yedi Hoca Başkaldırısı, Velihan Töre Başkaldırısı, Kuçar ve Döngenler Başkaldırısı” sonucunda Hocalar Devri başlar. Giderek bozulan düzen sebebiyle Doğu Türkistan’ın Kaşgar bölgesinde Muhammed Yakup Kuşbeyi başkaldırır. Büyük zaferler elde edip, bozuk bir düzen sağlayan Hocalar Devri’ne son verir. Bu başkaldırı neticesinde hâlk feraha kavuşarak bir devlet çatısı altında toplanır. Ancak her şey iyi giderken Muhammed Yakup Kuşbeyi ölür. Bundan sonra başsız kalan millet tekrar zulümlerle karşılaşmaya başlar. Bir diğer başkaldırı lideri Böke Batur’dur. Özgürlük için başkaldırıp öldürülen Böke Batur’un ardından da Zuvka Batur gelir. Zuvka Batur’un başkaldırısı etkili olur ve hâlk bu başkaldırığı hem maddi hem de manevi olarak destekler. “Başkaldırı büyümüştü. Savaş kızışmıştı. Ölümüne bir başkaldırıydı” (TÖKAKOB., 85). Zuvka Batur hâlkı da başkaldırıya davet eder; kısa zamanda kendisine büyük bir destekçi kitlesi bulur. Elbette başkaldırısının neticesinde kayıplar vermektedir.

Zuvka Batur’un kendisiyle ilgilenmesi, anlattıklarının bıraktığı izle yıllardır görüp duyduklarından bir hayli rahatsızlık duyan Osman Batur, dedesi Reisbay ile çıktığı avda yollarını kesip kendilerini sorguya tutan ve kendileriyle alay eden dört Çinliyi öldürdüğünde ilk başkaldırısını gösterir. Ancak o günlerde çok güçlü olan ve büyük tehlike arz eden Çinlileri karşılarına almak için henüz erkendir. Bu yüzden bu sırrı saklamak, belli bir güce erişmeden başkaldırığı büyütmemek gerekmektedir. Çünkü Osman, henüz güçlü ve yetkin değildir; hareket için uygun zamanı beklemektedir. Zuvka Batur’un yanına dönerek mücadeleye katılan Osman, başkaldırıya destek için savaşta bulunmayı yeğleyerek düğününe bile zor gelir; büyük dedesi Tölesbay’ın cenazesine katılamaz. Bir yandan da milleti için endişelidir. Düşünceleri romanda şu cümlelerle aktarılır: “Bir başkaldırı söz konusuydu ya geçmişte yaşanan başkaldırıları hep kanla bastırılmıştı. Yine mi öyle olacaktı?” Çünkü geçmişte yaşanan bütün başkaldırıları kanlı biter. Zuvka Batur’un yanında başkaldırı içinde aktif olarak rol oynayan Osman Batur, roman boyunca başkaldırısını sürdürür; asla geri adım atmaz. Çünkü ona göre baş eğmek, korkmak veya direnemeyip kaçmak uygun değildir. Bu yüzden başkaldırının büyüebilmesi için elinden geleni yapar; güçlendiği dönemlerde bütün boylardaki Türkleri topyekûn bir başkaldırıya davet eder. Bu savaş

onların kaderi gibidir ve uzun yıllar sürecek, cesaret isteyen bir iştir. “Tutsaklığa başkaldırıydı adı” (TÖKAKOB., 240). Buna rağmen başlayan başkaldırılarda Türkler kayıplar verse de çoğu zaman başarılı olur. “Yurtlarını korumak, yaban ayağı değmesini önlemek ve ani bir baskında yok olmamak içindi bu çaba” (TÖKAKOB., 264). Bu gayreti gösterebilenler ölümü hiçe sayarak dağlara çıkar. Ancak Reisbay gibi genç olduğu zamanlarda gördüğü zulümlere -fırsat bulduğu hâlde- ses çıkaramamış kişiler de vardır. Reisbay, torunu Osman ve Zuvka Batur gibi yiğitlerin verdiği cesaretle tekrar canlanmış hisseder. Her fırsatta savaş içinde olmak istese de artık savaşacak hâlde değildir. “Gözlerini kapatırken, güzel bir uykuya dalarken, düşünde kendisini Çinli öldürürken göreceğini biliyordu. Düşler de başkaldırmıştı” (TÖKAKOB., 238). cümlesinden çıkarıldığı gibi başkaldıran kişilerin başarısı ve etkisi rüyalara nüfuz eder.

Osman Batur, umutla başkaldırısına devam eder. “Osman, bu başkaldırı ile yeni bir umuda sarılmış, bu yansa, dağlarda, ovada, bozkırda Çinli gezdirmemeye ant içmişti yoldaşlarıyla birlikte” (TÖKAKOB., 287). Başkaldırı günden güne büyüse de hâlkın gücü ve silahı yeterli değildir. Çinliler ise başkaldırını bastırmak için her yolu dener. “Başkaldırını durdurmak için katliamlar yapmaktan çekinmiyordu” (TÖKAKOB., 287). Başkaldıranlar düşman tarafından ciddi tepkilerle karşılaşır. Köyler basılır, insanlar acımasızca katledilir. Köylülerin ellerindeki silahları toplanır, hayvanları alınır. Birçok kişi esir alınarak hapse atılır. Bazıları kaçırılır ve onlardan bir daha haber alınamaz. “Tek amaçları vardı: Baş eğdirmek” (TÖKAKOB., 400). Başkaldırılarını sonucu gördükleri muamelelere dayanamayan hâlk ya göçe kalkar ya da baskılarla zorla göç ettirilir.

Osman Batur’u örnek alarak başka yerlerde de başkaldırılar olur. İli’de başkaldıran Alihan Töre bunlardan biridir. Ancak başarısı kısa zaman sonra bastırılarak kaçırılır, akıbeti belli olmaz.

Osman Batur’dan cesaret alarak başkaldıran Kazak Türkleri komünist Sovyetlerin modern silahlarına, Çin’le işbirliği içinde çalışmalarına dayanamayarak mağlup olur.

3.3 GODFREY LİAS'IN GÖÇ ROMANINDA YAPI VE İZLEK

Godfrey Lias

Godfrey Lias Birinci Dünya Savaşı sırasında yüzbaşı ve emir subayı, Wellington Alayı'nın 11. Tabur Dükü ve Sandhurst Kraliyet Askeri Koleji'nde eğitildi. İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Dışişleri Bakanlığı Haber Departmanına katıldı. Daha sonra, Londra'daki Müttefik Hükümetlerin Enformasyon Bakanlıklarının resmi tanıtım organı olan Müttefikler Arası Bilgi Komitesi'nde İngiliz temsilcisiydi. 1944'te Çekoslovak Bölgesi Direktörü olarak Dışişleri Bakanlığı Siyasi İstihbarat Departmanına katıldı.

Bir zamanlar, Godfrey Lias, Victoria College, İskenderiye, Mısır'da müdür yardımcısı ve daha sonra M.A-O Collegiate School, Aligarh, United Provinces, Hindistan'da müdür oldu. Cambridge'deki King's College'da Tarih Gezileri'ne katıldı ve iki savaş arasındaki dönemde Christian Science Monitor'ün Diplomatik Muhabirliği yaptı ve bu süre zarfında siyasi ve kamu hizmetleri için bir O.B.E. ile ödüllendirildi (Lias, 1956).

Son yıllarda The Times, Economist ve Christian Science Monitor'ün Prag'da, Ağustos 1945'ten Komünistler tarafından Temmuz 1949'da kovulmasına kadar, ardından Viyana'da, eve döndüğü Haziran 1953'e kadar muhabirlik yaptı. Godfrey Lias, I Survived (bu kapağın arkasına bakınız), Belies of Czechoslovakia'nın yazarı ve Benès' Memoirs — Pameti — (Allen & Unwin) kitabının çevirmeni ve editörüdür.

Godfrey Lias 1952 yılında Altay bölgesine giderek araştırmalar yaptı. Ardından Türkiye'ye gelerek Alibek Hâkim, Hamza Uçar, Karamulla isimli Kazak göç liderleriyle ve pek çok göçerle görüştü. Bu görüşmelerini 1956 yılında *Kazak Exodus* adıyla Londra'da yayımladı. Bu roman *Göç* adıyla Türkiye Türkçesine çevrildi.

3.3.1 Romanda Yapı

3.3.1.1 Romanın Kimliği

Godfrey Lias tarafından *Kazak Exodus* adıyla kaleme alınan romanın ilk basımı 1956 yılında Londra'da yapılır. Mehmet Çağrı tarafından Türkiye Türkçesine çevrilen

romanın 1976 yılında Boğaziçi Yayınları tarafından yayımlanan dördüncü basımı, incelemede kaynak olarak kullanılacaktır.⁸

1.1.1. İsimden İçeriğe

Godfrey Lias, *Göç* romanını kaleme almadan önce Kazak göçleri hakkında derin araştırmalar yapar. Son olarak Türkiye'ye gelerek, 1949-1951 yılları arasında Türkiye'ye göçmek için yola çıkmış göç liderlerinden Türkiye'ye sığınan Ali Beğ (Alibek Hâkim) ve Hamza (Hamza Uçar) ile Manisa Salihli'de; Ozan Karamulla ve Hüseyin Teyci ile Kayseri Develi'de ve Sultan Şerif ile İstanbul'daki göçmen misafirhanesinde görüşerek mülakatlar gerçekleştirir. Bu araştırmalar ve mülakatlar sonucunda romanını yazar. Romanda belirtilen tarihlere gerçekleşen göçün liderlerinin ve birebir göç yaşamış diğer Kazakların anıları romanın olay örgüsünü oluşturur. Romanın birinci bölümünde yazar bu görüşmelerin ne zaman, nerede ve nasıl gerçekleştiğini aktarırken karakterlerin Türkiye'deki durumundan bahseder. Onların önceki durumları hakkında kısa bilgiler verir. Dinledikleri ve gördükleri ile ilgili tahminlerini ve duygularını da paylaşır. Zaman zaman görüştüğü kişileri ana vatanlarında hayal eder, o günlerle şimdiyi kıyaslar. Göçerlerin şimdiki durumları yazarı etkiler. Daha sonraki bölümlerde göçü hazırlayan sebepler, göçe nasıl karar verildiği ve göç yolculuğu bir bir anlatılır. Göç, Altaylardaki mücadele içinde gelişmiş bir olgu olarak okuyucuya sunulur. Kahramanların bazılarının doğumu, yetişmesi, mücadelesi özellikle ele alınırken bazılarının hayatlarında detaya girilmez. Osman Batur, Ali Beğ, Hamza doğumlarından itibaren anlatılır.

Göç olgusu romanın büyük bir kısmını kapsarken komünizm ile eşgüdümlü ilerler. Romanın göç kadar üstünde durduğu diğer mevzu komünizmin izleridir. Çünkü Kazakların milliyetçi Çin ile mücadelesinin üzerine komünizm ile mücadele eklenince Kazakların bir kısmı göçten başka çıkar yol bulamaz. Hatta komünizm göçü en çok etkileyen unsur olarak karşımıza çıkar. Göçün zamanı/zamanları ve

⁸ Godfrey Lias tarafından kaleme alınan ve Mehmet Çağrı tarafından Türkiye Türkçesi'ne çevrilen *Göç* romanının yapı ve izlek olarak incelendiği bu çalışmada, romanla ilgili sayfa alıntıları Boğaziçi Yayınları Tarafından 1992 yılında 4. basım olarak yayımlanan romandan alınmıştır.

mekânı/mekânları nesnel unsurlara bağlı olarak romanda yer alır. Ancak zaman ve mekânın kişi üstündeki etkileri de göçün ele alınan bir diğer yanını oluşturur.

3.3.1.2 Olay Örgüsü

Göç romanı, olayların kronolojik akışla ilerlediği ancak kahramanların bazılarının hayat hikâyeleri anlatılırken geriye dönüş tekniğinden de yararlanan bir çerçevede hazırlanmıştır. “Cihangirler Yatağı”, “Bir Kahraman Doğuyor”, “Osman Baba Evinden Ayrılıyor”, “Osman Batur Büyüyor”, “Ali Beğ ve Hamza’nın Gençlikleri”, “Kazak Usulü Savaş”, “Komünistlerin Gerilemesi”, “Gözler Açılmaya Başlıyor”, “Hükümet Darbesi”, “Ardıcı Savaşları”, “Gezköl Felaketi”, “Tibet Yaylasında”, “Türkiye Yolunda” şeklinde başlıklara ayrılan; on üç kısa bölümden oluşan romanın olay birimleri tek bir çatı altında şu şekilde gösterilebilir:

- Yazarın Türkiye’de yaşayan Kazak göç kişileriyle buluşup, olayları onların ağzından dinlemesi,
- Osman Batur’un doğumu ve adının verilmesi,
- Osman Batur’un büyüme çağları ve okula gidişi,
- Böke Batur’un İslâmbay’a konuk oluşu, dikkatini Osman’ın çekmesi,
- Osman Batur’un Böke Batur’un yanında gidişi, mücadelesi,
- Böke Batur’un yenilmesi, Osman Batur’un evine dönüşü ve evlenmesi,
- Hamza ve Ali Beğ’in doğumları, yetişmeleri ve Osman Batur yanındaki mücadeleleri,
- Ekim Devrimi (1917) sonrası komünizmin Doğu Türkistan’da yayılması
- Çin baskısı ve komünizm sebebiyle isyanların çıkması, mücadelenin şiddetlenmesi,
- Hüseyin Teyci ve Sultan Şerif’in Gezköl bölgesine göçü,
- Komünizmle mücadelede başarılı olan Osman Batur’un han oluşu,
- Alihan Töre’nin isyanı ve Ruslar tarafından kaçırılması,
- Komünizmin etkisini arttırması sonucu Osman Batur’un Altaylar’dan ayrılarak Tanrı Dağları’na göçü,
- Ağır baskılara dayanamayan Kazakların yeniden göç kararı ve Türkiye’ye ulaşma hayali,
- Uygurlar ve Tönggenlerle anlaşma çabaları,

- Uygur önderlerinin mağlubiyeti sonucu Kazakların yalnızlaşması,
- Tanrı Dağları'ndan tamamen ayrılış ve Gezköl'e göç kararı,
- Göç yollarındaki mücadeleler ve Osman Batur'un çemberi yarması,
- Komünistlerin saldırısı ve Gezköl felaketi,
- Osman Batur'un esir edilişi ve ardından öldürülüşü,
- Ali Beğ, Hamza gibi Kazak önderlerinin Hindistan'a ulaşma kararı,
- Tibet'te yaşanan mücadeleler ve son kayıplar,
- Önce Keşmir'e on beş ay sonra da Türkiye'ye ulaşım.

3.3.1.3 Romannın Özeti

Osman Batur, Altaylar'ın Tokuz Tarav mevkiinde hayvancılık ve kuru çiftçilik yapan İslâmbay'ın oğlu olarak 1899 yılında dünyaya gelir. Doğduğu andan itibaren farklı olduğu her geçen gün biraz daha anlaşılır. Ata binişi, iştahı, hayvanlarla iletişimi, gittiği okulda gösterdiği başarı ve hünerler ile diğerlerinden çok kolay ayrılır. Bir gün babasını ziyarete gelen meşhur Böke Batur'un da dikkatini çeker. Özellikle onun atına binebilmesi, ona sorduğu sorulara verdiği zekice cevaplar Böke Batur'un Osman Batur'u yetiştirmek için babasından istemesine sebep olur. Osman'da geleceğin önderi olabilecek ışığı gören Böke Batur onu yanına alarak eğitir. Birlikte epey vakit geçirdikten sonra Osman artık çete savaşlarını bilen biri olur. Ancak Böke Batur, Çin'e karşı isyanı sonucu yenilgisi sebebiyle Osman Batur'u köyüne geri gönderir. Köyüne döndüğünde henüz on dört yaşında olan Osman, bir süre babasına yardım eder bir süre sonra da Kaynı ile evlenir. Bir yandan ise Ekim Devrimi olduktan sonra dengeler değişir; Kazaklardaki başka kişiler de isyanlara ve çarpışmalara kalkışır. Böke Batur adamlarından Yunus Hacı, Hamza ve Ali Beğ bu olayların başkahramanı olarak çeşitli mücadeleler sergilerler. Yunus Hacı'nın Düngelemlerle (Çinli Müslümanlar) anlaşmaya çalışarak yürüttüğü siyaset başarısız olur. Bu sırada Sovyet Rusya bir yandan Düngelemlere silah verirken bir yandan da Kazak, Uygur, Moğol ve diğer Doğu Türkistan hâlkını kışkırtır. Ayrıca Japonya'nın Mançurya'ya saldırısı sonucu birçok Çinli, gönüllü adı altında Doğu Türkistan'a sokulur. Bu gönüllülerin “asayiş koruma” adı altındaki zulümleri, Sovyetler'in çeşitli idare yerlerine yerleştirdiği müşavirler, gizli polisler vs. isyanları her geçen

gün daha çok bastırır. Yunus Hacı'nın 1934'teki isyanı başarısız olunca Barköl'ü terk ederek Gezköl'e ilk göçenler Hüseyin Teyci ve Sultan Şerif olur. Kalanlardan Yunus Hacı, Hamza, Ali Beğ ve birçok Kazak yeniden isyan eder. Bu sefer isyana Osman Batur da katılır. "Kızıl sakallar" diye tabir ettikleri Doğu Türkistan'a yerleştirilmiş Sovyet eğitimi almış Çinli askerler, en çok uğraştıkları kişiler olur. Kızıl sakallara karşı yapılan mücadele epey başarılı olunca bir süre sakinlik olur. Bunun yanında Osman Batur, Altay'larda mücadeleye devam eder. Bu sırada Ali Beğ tevkif edilerek bir süre komünizm propagandası ile baskı altında tutulur. Osman Batur, Altaylarda kazandığı zafer sonucu han ilan edilir. Kendisini ilk tanıyan Moğol temsilcisi Çoy Balsan olur. Ancak Sovyet Rusya ile anlaşmalı olan Moğollar ve sonrasında Sovyet oyunlarının farkına varan Osman Batur anlaşmaya yanaşmaz. Sovyetler, Almanya ile mücadele hâlinindedir ve Çinli idareciler bir yandan hâlkı kışkırtmaya devam eder. Bunun üzerine 1944 yılında Kazaklar tekrar isyan eder. Kulca'da başlayan bu isyanı Alihan Türe kumanda eder. Hamza, Ali Beğ ve Alihan Türe işbirliğindedir. Sovyet-Çin anlaşması olunca Sovyet ve Moğollar Altaylara saldırır. Osman Batur ve birçok Kazak, Altayları terk etmek zorunda kalır. Alihan Türe kaçar ve bir daha kendisinden haber alınamaz. Ard arda gelen başarısızlıklar Osman Batur'un Altay'lardan tamamen ayrılarak Tanrı Dağı eteklerine göçüne sebebiyet verir. Çongcu'daki evinde Osman Batur'a baskın yapılsa da Osman Batur bundan kurtulur. Hükümet değişikliği olduğunda generalliğe getirilen Tao baskıları iyice arttırır, Düngelelerden yardım gelmez, müzakerelerden sonuç alınamaz. Nihayetinde Düngelelerle birlikte göç kararı alınarak, Tanrı Dağları'ndan biraz daha kopma gerçekleşir. Ali Beğ Kukuluk'a varır, Osman Batur ise hâla Çongcu'dadır. Ancak "8 inci Yol Ordusu" Urumçi'ye girdikten sonra hızla diğer bölgelerde de komünist saldırılar başlar. Ali Beğ'in Kukuluk'ta uzun süre verdiği mücadele başarısız olunca Ali Beğ ve yanındakiler Tanrı Dağları'ndan tamamen ayrılarak Gezköl'e yola çıkar. Daha sonra komünist güçler Osman Batur'a saldırarak onu sıkıştırırlar. Osman Batur bu çemberi yararak Gezköl'e ulaşır. Gezköl'e yapılan baskında Osman Batur ve kızı esir alınır. Çeşitli işkencelere maruz kalan Osman Batur 1951 yılında öldürülür. Komünist saldırılar ara ara azalsa da hiç kesilmez ve Ali Beğ ve diğer Kazak önderleri göç etmenin zaruri olduğuna, Tibet yoluyla Hindistan'a göçten başka çare olmadığına karar verirler. Tibet'i çok büyük güçlüklerle aşmaya çalışırken komünistlerle anlaşmalı Tibetliler tarafından defalarca

saldırıya uğrarlar. Keşmir sınırına geldiklerinde Hindistan sınırını geçmelerine izin verilmez. Burada geçme kararlarını beklerken son kez saldırıya uğrayıp kayıplar verirler. Bu olayları gören Hindistan tarafından geçiş izni çıkar. On beş ay Keşmir’de kaldıktan sonra Türk hükümetinin teklifi sonucunda Türkiye’ye getirilirler. Türkiye’nin muhtelif yerlerine dağıtılarak kendilerine yeni bir yaşam kurmaları için destek verilir.

3.3.1.4 Bakış Açısı ve Anlatıcı

Göç romanı, Godfrey Lias’ın uzun araştırmaları ve Türkiye’ye sığınmış Kazak göç liderlerinin anlatıları birleştirilerek oluşturulmuş bir eserdir. Yazar birinci bölümde kendisine olayları nakleden Ali Beğ ve Hamza’yı tanıtmadan ve onlarla nasıl görüştiklerini detaylandırmadan önce şunları söyler: “Kazakların, komünistlere karşı uzun mücadelelerine dair bu kitapta anlatılanların çoğu, bu iki şahıstan nakledilmektedir” (G., 18). Burada yazarın olayları, kişileri, zamanı aktarışı sırasında sorumluluğunu azaltan bir yaklaşım içinde olduğu sezilir. Bununla birlikte “Tarihsel bilginin öznesi mücadele içindeki ezilen sınıfın kendisidir” (Benjamin, 2008, s. 45). düşüncesiyle hareket etmiş olur.

Godfrey Lias, romanında tanrısal bakış açısı denilen bakış açısını tercih eder. Esasında roman kahramanları gerçek kişilerdir ve onların aktardıkları roman unsurlarını doğurur. Ancak yazar bazen ara ifadelerde “Tahmin edebiliriz, şöyle olmuştur, tasavvur edebiliriz, elimizde bir kayıt yok”. gibi bizli ifadeler yanında “Belki de, 1955’de, ben bu satırları yazarken hâla kullanılmaktadır.... Burada, anlattıklarının bir hülasasını veriyorum” (G., 119). gibi benli ifadeler romanda dikkati çeker. Bu da hâkim veya tanrısal bakış açısının bir özelliğidir. “Bu anlatıcı “ben” ve “biz” diyerek sık sık kendinden de söz etmekle birlikte, romandaki kişilerden biri değildir” (Aytür, 2009, s. 22). Zaten yazar, bakış açısını belli etmek adına; “Ben onların destani maceralarını ve ıstıraplarını, bir dış gözlemci görüşü ile değil, kendi görüş açılarından nakletmeye çalıştım” (G., 12). diyerek en başta tavrını ortaya koyar.

Kitabın bazı yerlerinde romanın kahramanlarının kendi ağzından aracısız çıkan ifadelerin olduğu bölümlerde anlatıcı kahramanın kendisi olmaktadır. Romanda çok az yerde bulunan bu özellik hâkim bakış açısını bozarak kahraman bakış açısına çevirmeyeceği gibi çoğulcu bakış açısı denilen karma bakış açısına da yaklaştırmaz. Çünkü yazar, çok az yerde kahramanın söze girmesine müsaade eder. Anlatıcının hâkim bakış açısını kurarken olması gerekenden daha az emin bir tavrı olduğunu düşündüren yazar, en başta sunulanın içinde doğabilecek zaman, mekân veya kurgu yanlışlıkları için özür diler ve roman içinde de tahmini olduğunu ifade ettiği bilgileri yer alır. Hatta çeviren sık sık bu bilgileri dipnotta düzeltme ihtiyacı hisseder. “Yazar, birçok şahısları ve olayları birbirine karıştırmaktadır.... Böyle hatalar vardır. Ancak yazar, olayların cereyan şeklini ve manasını kuvvetli olarak verebilmiştir” (G., 15 Ç. N). Bilgi eksikliği bulunduğu düşünülebilecek olan yazar bu açığı, zaman zaman kahramanların birebir konuşmalarına başvurarak kapatmaya çalışır. Yazar tarafından savaşlarda uygulanan taktikler, mühimmatın nasıl ele geçirildiği vs. bilgilerin verilmesi uygun görülen kısımlarda “Dağlarda, mümkün olduğu kadar dar bir boğazda hücumu geçmeyi tercih ederdik” (G., 120). gibi örneklerle bu ifadelere yer verilir. Bu bölümlerin hemen ardındaysa kahramanlar ortamdan ayrılır ve anlatıcı; “Buna rağmen Hamza ve Ali Beğ, Yunus Hacı ve Osman, yaptıkları çete savaşlarından muhakkak ki, en az avlanmak kadar zevk duyuyorlardı” (G., 122). gibi fikirlerini ve yorumlarını sunmaya devam eder. Bunu aşağıdaki şekilde açıklamak mümkündür;

Tanrısal anlatım yönteminin en belirgin özelliği, yazar-anlatıcının her zaman ön planda bulunması, yalnızca kişilerin duygu ve düşüncelerini (bazen karşılıklı konuşma biçiminde) aktarmakla kalmayıp, olaylara, insanlara, hatta genel olarak yaşama ilişkin kendi görüş ve düşüncelerini de belirtmesi, dilediği her konuda açıklamalar yaparak yorumlarda bulunmasıdır (Aytür, 2009, s. 23).

Roman kahramanları psikolojik derinliği olan kişiler olarak sergilenmez. Daha çok anlatılan olayların ve hatta günümüzde bulunan durumun, mekânın, kişilerin konumunun yazar üzerinde bıraktığı etki daha net görülür.

Romanın birinci bölümü yazarın göç liderleri ile olan görüşmelerinin ve izlenimlerinin anlatıldığı yerdir. Yazar burada olayları dinlediği yeri Kazakların ana yurtlarındaki yerlerle kıyaslar. “Şimdi, Türkiye Hükümetinin yardımı sayesinde sağ

kalan Kazak mültecilerin başlarının üzerinde yeni yapılmış damlar var. Ama benim tahminime göre, dam yerine, başlarının üzerinde çadırları olsaydı daha memnun kalırlardı” (G., 17). cümlesinden de anlaşılacağı gibi yazar, Kazak mültecilerle özdeşlik kurarak onları anlamaya çalışır. Ozan Karamulla'nın Osman Batur hakkındaki destanı seslendirdiği yerde de yazar, Karamulla'nın keçe bir çadırda bu destanı okuduğunu hayal eder ve oradaki atmosferi zihninde canlandırır. Ancak şuanda keçe bir çadır yerine tahta kapılı ve önünden geçen motor homurtularının bulunduğu bir evdedirler. Bu durum içten içe yazarı rahatsız ederken, her şeyin yerinde güzel olduğu ile ilgili okuyucuya mesaj verir. Son olarak, Kazakların geleneksel bestelerine yeni güfteler yazılmasını hem Kazakların yaratıcılığı açısından övünülecek bulur hem de bunun eserlerin aslını bozduğu gerekçesiyle tedirginliğini ifade eder. Yazarın Kazakların yaşadığı göçebe hayatı İngiliz okurlarıyla paylaşmaktaki gayesi, yaşayış tarzları bozulmadan önce onların nasıl bir hayat yaşadıklarını öncelikle kendi öğrenmek ve sonrasında okuyucusuna duyurmaktır. Çünkü “Görme veya bilme merakı, insan varlığının özü olarak kabul edilir” (Çüçen, 2003, s. 77). Bunu yaparken hem Kazaklara ait kıymetli yapıyı, göçebe yaşam tarzı, kartal avı, evlenme geleneklerine değinir hem de özellikle Osman Batur'u İngiliz kralı 8. Henry'le Çörçil'le hatta yer yer İlyas Peygamber'le özdeşleştirerek okuyucunun tasavvur dünyasını zenginleştirmeye gayret eder. Anlatıcı; "Bir metin, yorumcunun sonsuz iç bağlantılar keşfedebileceği açık uçlu bir evrendir" (Eco, 1997, s. 49). sözünü hayata geçirmek istiyor görüntüsündedir. Bundan dolayı eser, okuyucunun malzemesi olur; yazardan çıkar.

Anlatıcı bakış açısını, geriye dönüş, iç konuşma ve diyalog şeklinde esere yansıtır. Şahıs kadrosunda yer alan kişilerden Ali Beğ, Hamza ve Osman Batur'la ilgili bölümler doğumdan itibaren ileriye akışla anlatılır. Ancak bazı yerlerde geri dönüşlerle geçmişe atıfta bulunulur. Osman Batur'un Altay Cumhuriyeti fikri ortaya atıldığında aklından geçenler şunlardır:

Önemli olan, Altaylar'da tamamen hâkimiyet sağlayabilmektir. Cengiz Han'da, önce Altaylar'a sahip olmuş, sonra dünyayı fethetmiş değil miydi? Ve şekli ister top gibi yuvarlak olsun, ister tepsi gibi düz olsun, dünyayı merkezi Altaylar'da değil miydi? Cengiz Han'ın yaptığını Osman Batur neden yapamamıştı? Böke Batur kendisi için “Yapar!” dememiş miydi? (G., 154)

Osman Batur'un aklından geçenlerin nakledildiği bu bölümde iç konuşma ile geri dönüş birlikte kullanılarak yine okuyucuya düşünme payı bırakılır. Romandaki şahıslar arasında da sık sık diyaloglara rastlanır.

3.3.1.5 Zaman

Göç romanında olayların gerçekleştiği vaka zamanı 1899'da Osman Batur'un doğumu ile başlar; Ali Beğ, Hamza ve başka birçok Kazak'ın Türkiye'ye getirildiği tarih olan 1954 yılında sona erer. Osman Batur gibi romanın diğer önemli şahıslarından Ali Beğ ve Hamza'nın da doğumlarından romanın sonuna kadar geçen zamana kadar kronolojik bir ilerleme söz konusudur. Romana da adını veren, 1930'lu yıllarda başlayıp 1951 yılına kadar süren ve 1953-1954'te tamamlanan Kazak göçünün tarihleri vaka zamanında önemli yer tutar. Çünkü bu tarihler arasındaki olaylar sosyal, ekonomik, siyasi, dini ve kültürel hayatı derinden etkileyen türdendir.

Yazar Kazakların Keşmir'de daha fazla duramayacaklarını ve Türkiye'ye gideceklerini duyunca onlarla görüşmek için Türkiye'ye gelir. "Ben bu Salihli'dekileri, oraya vardıklarından 3 ay sonra, 1954'te ziyaret ettim" (G., 337). cümlesi vaka zamanına çok yakın bir tarihte henüz olayların sıcak sayılabileceği bir zamanda, yazarın göç kahramanlarıyla birebir görüşüp edindiği bilgileri kayda aldığı söylenebilir. "Yani anlatma zamanına göre vaka zamanı geride kalmıştır" (Can, 2013, s. 120). Ancak art zamanlı anlatıma işaret eden bu anlatma zamanı ile vaka zamanı birbirine çok uzak değildir. Romanın ilk basımı 1956'yılındadır.

Zaman, mekân ve olaylar genellikle birbiriyle bağlantılı verilir. Daha çok da insana vurgu yapılır. "Ta ki, on dokuzuncu yüzyılı sonlarına doğru, bu daralan dünya, Altaylar bölgesini de iyice sıkıştırana kadar..." (G., 10). ifadesi romanda mekânla zamanı bir arada gösteren örneklerden biridir.

20. yüzyıl Kazaklar ve tüm Türk Dünyasının kaderinde önemli bir dönemdir. Baskı, şiddet, katliam ve göçlerin en yoğun olduğu bu dönemde romana en çok nüfuz eden unsurlardan biri de komünizm olur. Komünizmin gelişinden sonraki zamanın etkisi romanda şu şekilde yer bulur: "Rusya'da komünist rejimin yerleşmesinden sonraki

on beş yıl içinde, Ruslar Doğu Türkistan'da önce iktisadi, sonra siyasi egemenliklerini sağladılar” (G., 11).

Romanda gün, ay ve yıl olarak belirtilen çok sayıda tarihe rastlamak mümkündür. Bazen başlangıç ve bitiş tarihleri bazen de tahmini zaman ifadelerine rastlanır. “Bu maceranın asıl başlangıcı on dokuzuncu yüzyılın sonunda, 1899 yılındadır. Kazak takvimine göre “Domuz Yılı” olan o yıl, Osman Batur doğdu. O sırada Kazaklar yalnız Cengiz çağından beri değil, hatta Tevrat çağından beri değişmeyen bir hayat yaşıyorlardı.” (G., 13) Domuz yılı, Cengiz çağı, Böke Batur zamanı, Osman Batur dönemi gibi zaman dilimleri yanında ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış mevsimleri de romanda geçen zaman dilimleridir. Mevsimler içinde bahar, uyanışın ve canlanmanın olduğu zamanlara; kış ise mücadele ve yolculukla geçen zamanlara işaret eder. Ayrıca mekân seçiminde de yaz ve kış mevsiminin ehemmiyeti vurgulanır. Kışın dağlara çekilen Kazaklar, yazın meralara inerler. Mevsimler hayvancılık ve çiftçilik gibi geçimi sağlayacak durumlarda belirleyici olmaktadır. Romanda geçen zaman ifadelerinden diğer ikisi gece ve gündüzdür. Ancak bu ikisi genellikle insanların hayatlarındaki genel yerleriyle değil “Gündüzün, düşman kolay kolay ne bahçe kapısından girebilir ne de duvarı aşabilirdi. Tabi gece olunca iş değişirdi.” (G., 195) cümlesinde de olduğu gibi güvenlikle ilgili durumlarına göre konumlandırılır. Romanda küçük zaman dilimlerinin de önemi üzerinde durulur. Mesela yemek sonrası zamanla ilgili şu cümleler kurulur: “İnsanın midesi dolu olunca, yüreği de daha rahat olur. Dosta yüreğinde olanları açmanın zamanı, o zamandır.” (G., 58) Mühim konuların konuşulmasının zamanı, yemek sonrası zaman olarak ayrıca belirtilir.

Göçten sonra Türkiye'ye gelenlerin anlattıkları üzerinden geçmişe gidilip tekrar bugüne zamana bir yolculuk gerçekleşir. Ali Beğ, Hamza ve Osman Batur'un doğumu ve yetişmesi kısmına özellikle değinilir. Osman Batur'un ardından kendisine duyulan hayranlık devam eder ve ondan bahseden Kazakların zamanı bile Osman Batur'a göre ayarladıkları dikkati çeker. Bu zaman ifadesi romanda şu cümlelerle yer bulur: “Onun hayranları, hatta yıllardan bahsederken, mesela “Osman Batur'un kırkinci kılında” şeklinde söylemektedirler. Bizin “Milattan sonra falan yılda” dediğimiz gibi” (G., 24). Bu Osman Batur'a verilen önemin derecesini belli eder.

Osman Batur'un 1899'da dünyaya geldiği kesinlik kazanmışken hangi ay veya günde doğduğu belirsizdir. Bu da önemli günlerin, bayramları, özel ayların hesabının yanında olağan sayılabilecek bir durum olan doğumların günlerinin kaydedilmemesine bağlanır.

Genel zaman dışında Kazakların kendilerine göre olan bir zaman anlayışından bahsedilir. Hızlı olmasıyla meşhur olan Hamza ile ilgili verilen bölümde şu ifade geçer: “Kazaklar, çok acele hareket etme zamanında, bütün bu işleri 15 dakikada bitirirlerdi” (G., 94).

Komünizmin her gün kendini daha çok hissettirdiği vakitler romanın ilerleyişi boyunca daha çoğalır. Bu baskı sebebiyle yeni alınan kararlar bir günde uygulanırken acele davranıldığı ve üzücü sonuçları olduğu görülür. Ancak bir günde umutlar tükenirken Tibet'i tek başına geçen dokuz yaşındaki çocuğun beş ay sonra gelmesi umudu tazeler.

3.3.1.6 Mekân

3.3.1.6.1 Çevresel Mekânlar

Bütün romanlarda vakanın ve hâlin vukuu bulduğu bir veya birden çok mekâna ihtiyaç duyulur. *Göç* romanının çevresel mekânları, Kazakların yaşadıkları yerlerden başlayarak göç yolculuğu ile yer değiştirmek zorunda oldukları bir güzergâhta ilerler. Bu mekânlar geniş ölçekte; Altaylar, Manas, Tanrı Dağları, Turfan, Urumçi, Gezköl, Susuz Dağları, Tibet, Keşmir, Türkiye'dir. Bunların yanında daha küçük ölçekte değerlendirilebilecek çadır, okul ve hapishane birer çevresel mekândır.

3.3.1.6.2 Algısal Mekânlar

Roman karakterlerinin ruh hâllerine göre ayrıma gidilebilecek algısal mekânlar, *Göç* romanında çevresel mekânların hemen hemen hepsini kapsar. Göç kavramı bazı mekânları kapalı iken açık konuma, bazılarını açık iken kapalı duruma getirir.

3.3.1.6.2.1 Kapalı/ Dar ve Labirentleşen Mekânlar

Göç, birçok sebeple meydana gelen ve çoğu zaman istemsizce yapılan bir yer değiştirme şeklidir. Çünkü kimse doğup büyüdüğü, kültürüyle uzun yıllar yoğrulduğu, mutlu ve huzurlu olduğu bir yeri kolay kolay bırakmak istemez. *Göç* romanı, uzun mücadeleler sonucu yerinden edilen Kazakların topraklarına vedasını gerçek mekânları kullanarak aktarır. Göç sebebiyle terk edilmek zorunda kalınan, göç esnasında roman kahramanlarını açmaza düşüren yerler, romanın kapalı mekânlarıdır. Romanda göçen kahramanların içinde bulunduğu birçok mekânın açık mekân iken kapalı bir mekâna dönüştüğü gözlemlenmektedir.

Altaylar romanda uzun uzun tasvir edilen ilk mekândır ve romanın başlangıç noktası olarak gösterilir. “Asya’nın tam göbeğinde, “Altaylar” denilen çepeçevre bir dağ silsilesi uzanır” (G., 9). Türk Dünyasında her zaman mühim bir yere sahip olan bu yer, tarih boyunca birçok kahraman çıkarır. Bu kahramanlardan olan romanın başkişisi Osman Batur ve orayı yurt tutan diğer Kazaklar, Altaylarda önce Çin ardından komünist Rus baskısı altında kalırlar. Zengin yeraltı kaynakları, verimli arazisi sebebiyle önce Çin tarafından Altaylara göz dikilir. Ekim Devrimi sonrasında da Ruslar için bir hedef hâline gelir. Osman Batur Çinlileri Altaylardan temizlemek için çok çetin bir mücadeleye girişir ve kısmen başarılı olur. Ancak Ruslar Moğollarla birleşince “Osman Batur, derhâl kuzeye hareket ederek, sevgili Altaylar’ına karşı girişilen Sovyet-Moğol istilasını” (G., 181). önlemek gayretine girişir. Fakat Rus-Moğol düzenli askeri birliklerinin, modern ve ağır silahların saldırılarına dayanamayarak Altaylardan çekilmek zorunda kalır. Bu, Osman Batur’un “sevgili Altaylar’ından” ebediyen ayrılışı demektir. Durali Yılmaz *Roman ve Toplum* adlı eserinde yerle ilgili şunları söyler: “Kuran’a göre dağlar, taşlar, denizler cansız yığınlar değillerdir. Yaşayan, konuşan, düşünen varlıklardır” (2011,

s. 64). Osman Batur için dağın çok ötesinde olay Altaylar, bir tür sevgili olarak algılanır. Bununla ilgili bir görüş şöyledir: “Bir yurda bağlanma, kendini orada iyi, güvende, mutlu hissetme, ait olma ihtiyacı bağlamında ele alınabilir” (Gezici Yalçın, 2017, s. 59). Osman Batur ve tüm Kazaklar için güven veren, sırtlarını rahatça yasladıkları kısacası ait oldukları bu dağlar, ayrılığın hüznüyle kapalı mekân özelliğine bürünür.

Altaylara 400 km mesafede ve Urumçi ile Rusya arasında bulunan bir yer olan Manas, romanın kapalı mekânlarından biridir. Komünistlerin Çinlilerle anlaşması sonucunda Manas'ta etkileri artar. Komünizm baskılarının en yoğun hissedildiği yerlerden olan Manas'ta Kazaklar isyan eder. “İsyanın başlıca merkezlerinden biri Manas'tı” (G., 108). Yapılan propagandalar, okullarda öğretilenler, yayımlanıp dağıtılan komünist içerikli dergiler ile komünizm Kazaklar arasında etkili olur. “Rusların komünistlik aşıladığı Kazaklar ile Hür Kazaklar arasındaki çarpışma, 1947 Aralık ayı başlarında nihayet başladı. İki tarafın esas kuvvetlerinin çatışması Manas yakınlarında oldu.” (G., 191) Kısacası Manas'ta Türk'ün Türk'e karşı mücadelesi görülmeye başlanır. Manas Nehri'nin doğusu komünist güçler tarafından ele geçirilir. Bu kısım verimli sulak arazilerden oluştuğu için üzücü bir kayıptır. Ayrıca komünistler tarafından tutulan bir Kazak kamyoncu Manas Köprüsü'nü patlatınca iletişimi epeyce duraklatır. Romandaki olayların derlenmesinde başvuru ve olayların birebir içinde olan iki önemli karakter de burada doğup büyümüşlerdir. “Ali Beğ ve Hamza 1944 isyanı sırasında ve Manas'ta Çinlilerle çarpıştığı zaman, Kızıl-Uzun Vadisi'ndeki eski yurtlarını terk etmişlerdi” (G., 208). Manas, roman kahramanlarının doğup büyüdüğü yurduken mücadele yerine dönüşür ve düşman tarafından işgal edilerek nihayetinde kaybedilir.

Tanrı Dağları, romanın bir diğer kapalı mekânlarından biridir. Osman Batur Altaylardan ayrılınca Tanrı Dağları'nın eteklerine gelip yerleşir. Ancak artan baskılar sonucunda burada da tutunamayarak Tanrı Dağları'ndan çekilmek zorunda kalır. Tanrı Dağları'ndan ayrılış vatandan tamamen kopmak anlamı taşımaktadır. Fakat esas kayıplar buradan sonra verilir. Önce Susuz Dağları geçilerek Gezköl'e ulaşılacaktır.

Susuz Dağları, vaktiyle Böke Batur'un da kullandığı yollardan biridir. Susuz Dağları'ndan romanda şu şekilde bahsedilir: “Adı geçen yerin üç yanı çöller ve dağlarla çevriliydi. Dördüncü yanında ise merhametsiz bir düşman şimdi kapıya dayanmıştı” (G., 264). İsminden de anlaşılacağı üzere çorak ve zorlu bir yer olan bu dağlarda susuzluk sebebiyle hayvanlar telef olur ve insanların pek çoğu ölür. Az da olsa bulunan su kuyuları da düşman tarafından ya dağıtılır ya da zehirlenir. Burayı bir an önce geçmek zorundadırlar. Ardından geçilen Gezköl, zorunlu göçün duraklarından biridir. Burada saldırıya uğrayan Osman Batur ve diğer Kazaklar büyük bir felaket yaşarlar. Osman Batur ve kızı burada esir alınarak Urumçi'ye götürülür. “Gezköl Felaketi” olarak geçen bu hadise ile Kazaklar hem derin bir üzüntüye düşer hem de liderlerinin esir alınması üzerine bir süre ne yapacağını bilemez hâlde kalırlar. Büyük kayıplara, hâlkın zorlanmasına sebep olan Susuz Dağları ve felaketin ardından yaşattığı hisler sebebiyle Gezköl, kapalı mekân özelliğindedirler.

Osman Batur yakalanınca Doğu Türkistan'ın başkenti Urumçi'ye götürülür. Hâlk arasında aşağılanarak gezdirilir ve nihayetinde kurşuna dizilir. Kızı da bir fabrikaya işçi olur. Bir zamanlar Osman Batur'a destek olanların olduğu, onların Çin baskısından kaçarak Osman Batur'a sığındığı, Osman Batur'un da ziyarete geldiği Urumçi, Kazakların o günlerde lider olarak saydığı ve kurtuluş umudu olarak gördüğü Osman Batur'un sonunun geldiği yer olur. Ayrıca komünist güçlerin baskılarına uğrayan hâlk gösterilere katılmaya zorunlu tutulur; tutulmayanlar cezalandırılır. En sonunda komünist baskıyla şehir Kazaklar tarafından terk edilir. Şehir gittikçe labirentleşerek kapalı mekân özelliğine bürünür.

Osman Batur öldürüldükten sonra Ali Beğ ve Hamza gibi önderler Gezköl'de daha fazla kalamayacaklarını anlayarak yeniden göç kararı alırlar. Önce zorlu Tibet'i aşmaları gerekmektedir. Ancak henüz planlarını tamamlamamış görünen komünistler peşlerini bırakmaz ve hem karadan hem havadan defalarca saldırırlar. Tibetliler de Kazaklara dostça davranmadığı gibi Tibetli bir kılavuz Kazaklara pusu kurulmasını sağlayarak Kazakların büyük bir kayıp vermelerine sebep olur. Anlaşılan göre Tibet komünistlerle işbirliği hâindedir. “Dünyanın damı” olarak nitelendirilen bu yer hem çok soğuk hem çok yüksektir. Kazaklar doğa ile ayrı düşman ile ayrı mücadele

etmektedir. Nihai hedef için geçilmesi zaruri olan Tibet, zaman zaman göç liderlerini ümitsizliğe zaman zaman pişmanlığa sürükler. Tüm bu yönleri sebebiyle kapalı mekân özelliğindedir.

Sağlı sollu saldırılar artınca yön Tibet'ten Keşmir'e çevrilir. Keşmir sınırına geldiklerinde Tibetliler hâla Kazakların peşindedir. Hatta Kazaklar sınırda bekletildikleri zamanlarda Tibetliler son saldırılarını yaparlar. Bu saldırıları gören Keşmir tarafı Kazakların sınırdan geçmelerine müsaade eder. "Kazak kafilesinin, bu şekilde Keşmir sınırını geçerek Hindistan'a girdiği tarih 10 Ekim 1951'dir" (G., 327). Ancak Keşmir'de on beş aydan fazla kalan Kazaklar burada da huzuru bulamaz. Hindistan ve Türk hükümetleri aracılığı ile Türkiye'ye ulaştırılırlar. Hem topraklarını gerilerinde bırakmış olmak hem de Hindistan'ın şartları Kazakları bekledikleri kadar rahatlatmaz. Bu yüzden de kapalı mekân özelliğindedir denilebilir.

Romanda daha küçük ölçekte olan ve kapalı mekân özelliği gösteren yerler vardır. Bunlardan biri Ali Beğ'in evidir. Ev, bir insanın barınma ihtiyacını uzun süreli karşılamak için tek başına veya ailesi ile ikamet ettiği yerdir. Ev, bireyler için sadece bir barınak olmak dışında da birçok anlam ifade eder. "Çünkü evimiz bizim dünya köşemizdir. Bizim -sık sık yinelendiği gibi- ilk evrenimizdir" (Bachelard, 2015, s. 36). Türk toplumunda eve dört duvar dışında bir gözle bakıldığı, evin mahremiyet simgelerinden olduğu ve ev ile yuvanın genellikle benzer anlamda kullanıldığı dikkati çeker. Konuyla ilgili bir tanımlama örneği şudur: "Ev, yuva, yurt: Köklerimin bulunduğu, ait olduğum yer. Bu yerin topografik sınırlarını belirleyense sadece yürektir: bu tek bir oda da olabilir, bir manzara da, bir ülke ve evren de" (Kundera, 2009, s. 137).

Ali Beğ, 1940 yılında tevkif edilerek kendi evinde on sekiz ay hapis olur. Ali Beğ'le her yere gelen Çinli muhafızlar karısıyla yattığı odada bile beklerler. Bu süredeki bütün günlerde komünist telkin ve propagandaya maruz kalır. İnsanın hayatına bu kadar anlam yüklediği bir yer olan ev, roman kahramanlarından Ali Beğ'in ruhunu daraltan, mahremiyet sınırlarının çiğnendiği, baskı altına alındığı kapalı bir mekâna dönüşür.

Romanda kapalı mekân özelliği gösteren bir diğer yer okuldur. Roman kahramanlarından Osman Batur, Ali Beğ ve Hamza'nın gittiği mahâlle okulu olarak tabir edilebilecek “okuv” denilen yerler dışında Hamza'nın daha sonra da devam ettiği birkaç okul tasvir edilir. Kazakların kültürü ve kimliği korumak üzerine açtığı okullar komünizmle birlikte giderek değişir. Hamza'nın Manas'ta ve Urumçi'de gittiği okulda yerli ders kitapları kaldırılarak Rusya'da okutulan kitaplar dağıtmaya başlanır. Bu kitaplardan romanda şu şekilde bahsedilir: “Yeni kitaplar, Türk ve Moğol öğretmenleri ilk ağızda direnmeye sevk etmemek için açıkça komünizm propagandası yapmayacak, fakat dolambaçlı yollardan komünist sistemin iyiliğini ve kapitalist sistemin kötülüklerini her vesileyle telkin edecek şekilde düzenlenmişti” (G., 105-106). Hamza'nın devam ettiği bu okullarda zamanla dini eğitim de yasaklanır. Hatta birçok Kazak öğrenci propagandaların neticesinde komünist olur. Bu okullarda verilen eğitimin amaçladığı insan tipine dönüşmemek için direnen Hamza, ağabeyi öldürüldüğünde okulu bırakmak durumunda kalır. Ancak gizlice okuldan ayrılır çünkü bu okulda gizli polis tarafından Yunus Hacı'nın kardeşi olduğu gerekçesiyle tevkif edilme tehlikesi vardır. Hamza, burada aldığı eğitim boyunca rahat olamaz, her zaman tedbirli ve ağzı sıkı olmak zorunda kalır.

3.3.1.6.2.2 Açık/ Geniş Mekânlar

Göç romanındaki birçok mekân başlarda açık olsa bile romanın ilerleyen kısımlarında kapalı mekân özelliği gösterir. Bu durumda etkili olan ise; mücadeleler, bozgunlar, baskınlar, kayıplar ve ayrılıklardır. Buradan, kapalı mekânlar içinde değinilen bazı yerlerin henüz kapalı mekân olmadan önceki durumlarından bahsetmek gerekliliği doğar.

Altaylar, Manas, Tanrı Dağları, Urumçi gibi yerler; roman kahramanları için yıllardır yurt olarak tuttukları, sığındıkları, güvenle hayatlarını idame ettikleri yerlerdir. Roman kahramanlarından Osman Batur, Altaylarda doğar, büyür, evlenip aile kurar. Hamza ve Ali Beğ, Manas şehrine bağlı Kızıl Uzun Nehri kenarında dünyaya gözlerini açarlar. Yurtları onları köklerine bağlayan, uğruna son nefeslerine kadar mücadele etmeyi göze alacak kadar kutsal bir özelliğe sahiptir. Bu yüzden de henüz olaylar kızıışmadan önceki dönemlerde roman kahramanları için açık mekânlardır.

Keza Tanrı Dağları, Kazaklar için bir güvence ve bir sığınaktır. Tanrı Dağları'na geldiklerinde hâla vatanda olduklarını bilmenin mutluluğu ve rahatlığı içindedirler. Urumçi ise Doğu Türkistan'ın başkentidir ve Kazaklar burada sıkıntısız bir şekilde hayatlarını devam ettirmektedir.

Romanın açık mekânlarından bir diğeri okuldur. Okul, hâlkın kendi çabalarıyla ayakta tuttuğu genellikle eşya ve malzeme kıtlığı yaşanan bir eğitim mekânı olarak tasvir edilir. Türk Dünyasında başka boylarda da çokça bulunan okullar, hâlk tarafından sevilir. Romanda Türk okullarının neden sevilip tercih edildiği şu cümleyle açıklanır: “Çünkü çocuklarının Çinliler tarafından açılan ve Çince öğretilen okullara gitmelerini istemezler” (G., 43-44). Kültürün ve kimliğin korunması için Kazak okulları tercih edilir. Okullarda Kur'an-ı Kerim, Tarih, Matematik, Coğrafya dersleri dışında şiirle ifade üzerine dersler de verilir. Romanın başkişisi Osman Batur, okulda öğrendiklerini içselleştirir ve gün geçtikçe arkadaşlarından farkını belli eder. Hem insanların güvenle çocuklarını emanet ettiği yer olması hem de başkişinin yeteneklerini ortaya çıkarıp bir çeşit kendini gerçekleştirme yolunda adım atmasını sağlaması yönüyle okul açık mekândır.

Çin ve Rus zulmü karşısında yurtlarında barınma ihtimali kalmayan Kazak Türklerinin göçünün son durağı Türkiye'dir. Keşmir'de kalmak istemeyen Kazak Türkleri, dönemin Türkiye hükümetinin girişimleri sonucunda Türkiye'ye getirilir. Kısacası artık tehlike ve zulüm oradan kalkar; güvenli Türk topraklarına ulaşılır. Yazar Türkiye'ye gelen bu Türklerin iş gücü sahibi ve hâla kültürlerini koruyup yaşatmaya çalışan insanlar olduğundan bahseder.

3.3.1.7 Şahıs Kadrosu

3.3.1.7.1 Başkişi

Göç romanının başkişisi Osman Batur'dur. Anlatılan olayların merkezinde yer alan Osman Batur'un hayatı ve mücadeleleri, ölümünden beş yıl sonra Türkiye'de bulunan arkadaşlarının ağzından okuyucuya aktarılır. Osman Batur keçe bir çadırda 1899 yılında doğar ancak günü net olarak bilinmez. İsmi, anne ve babasının takdiri ile Kur'an'dan seçilerek kendisine verilir. Doğumuyla birlikte Kazak adetleri

gereğince kutlamalar yapılır. Bebekliğini çoğunlukla beşikte geçiren Osman Batur, yetişmesi sırasında kendi hâline bırakılır. Anne ve babasının meşguliyetinden sebep kendine yetmeyi, kendini korumayı mecburen öğrenir. Soylu bir aileden geldiği belirtilen Osman Batur'un babası İslâmbay tarafından zaman zaman cezalandırıldığı ve Osman'ın babasından çekindiği belirtilir. Esasında ailesel ve kültürel olarak veya yetişme tarzıyla diğer Kazaklardan pek farkı olmayan Osman, ilk çocukluk zamanlarından itibaren bazı özellikleri ile diğerlerinden ayrılmaya başlar. Osman Batur'un bu özellikleri ile ilgili romanda şu cümleler geçer: “Herkes şu nokta üzerinde ittifak etmektedir: Osman, ilk gençlik günlerinden itibaren müstesna bir yaradılıştadır” (G., 42). Hayvanlara bakımı, bıçağı kullanışı, meraklı tavırları ile ön planda olan Osman, köylerindeki Kazak okulundaki öğrenciliği sırasında da zekâsıyla diğerlerinden farklı görünür. Türkiye'deki Kazaklar ondan bahsederken “edebli” kelimesini kullanmaktadır. Yazar bununla ilgili şöyle bir açıklama yapar: “Sanırım ki böyle demekle Osman'ın Kazak yaşayış düzenine olan derin sevgisini, ana ve babasına karşı büyük saygısını, ailesi ve emrindekilere karşı kuvvetli şefkatini ifade ediyorlar ve aynı zamanda, önderliğini kabul edenlerin, ona olan sarsılmaz bağlılığını dile getiriyorlardı” (G., 46). Osman Batur, roman boyunca bahsedilen özelliklerinden hiç taviz vermez. Bütün bu özelliklerinin yanında bir özelliği daha vardır ki Osman Batur'un hayatına yön verir. Kinci bir kişilikte olan Osman Batur öncelikle Çinlilere beslediği kını zamanla komünistlere duymaya başlar. Onun içinde yanan bu ateşin kıvılcımını büyüten, ondaki cevheri keşfedip işleyen ise Böke Batur olur⁹. Böke Batur'un evlerine ziyareti ile Osman'ın kaderi değişir. Onun kendine verdiği cevaplardan, tavrından hatta kimsenin binemediği atına kolayca binebilmesinden bir hayli etkilenen Böke Batur, onunla ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade eder: “Ya Allah! Babasının ve kendisinin yüzüne karşı söylüyorum ama gerçekten bu çocuğun bir benzeri daha doğacak değildir. “Kırk yılda bir” diyenler doğru söylemişler.” (G., 56).

Böke Batur, Osman'ı babası İslâmbay'dan izin alarak yanında götürür. Yolculuk sırasında sohbet eden Böke Batur'la sohbet eden Osman anlatılanları dinlerken az

⁹ Osman Batur ile Böke Batur'un tanışıyor olmaları bile çok uzak bir ihtimaldir. Osman Batur'un 1899 doğumlu olduğu, Böke Batur'un ise 1906 yılında öldüğü bilindiğinden Osman Batur ve Böke Batur arasında romanda bahsedildiği gibi bir ilişki söz konusu değildir.

konusur. Anlatılanları iyice tartar ve tedbirli davranır. Uzun zaman Böke Batur'un yanında kalan Osman Batur, Böke Batur'un yenilgisi sonrasında Osman her ne kadar istemese de onun emriyle evine döner. Osman Batur'un Böke Batura verdiği cevap anlatıcı tarafından şu şekilde bir benzetmeyle nakledilir: "Osman'ın cevabı, aynen Tevrat'ta İlyas Peygamberin cevabını andırır şekilde oldu: -Allah var oldukça ve benim canım bedenimden çıkmadıkça senin yanından ayrılmam" (G., 75). Romanın başka kısımlarında bu tür benzetmeler kullanılır. Osman evine döndükten sonra bir süre normal hayatına dönse de içindeki kin birikmeye devam eder. Çinlilerle asla ilişki kurmaz ve onlarla hiçbir zaman anlaşmaz. "Musa Peygamber de İsrâiloğullarına, Ken'an topraklarını istila ettikleri vakit böyle davranmalarını söylemişti" (G., 83). Osman Batur ile peygamber özdeşleştirmesinin kurulduğu bu bölüm yazarın anlatımı güçlendirmek için benzetmeye başvurduğunu düşündürmektedir.

Osman Batur'un mücadelesinin odağında baştan beri Çinliler yer alırken bir taraftan Ekim Devrimi sonrası gelen komünizmle mücadele etmek mecburiyetinde kalır. Etrafında her geçen gün daha çok insanın toplandığı ve savaş esnasında defalarca en önde çarpışmaya girdiğinden bahsedilir. Osman Batur, iyi bir nişancı, önemli kişileri en başta yok etme yöntemini izleyen ve çoğunlukla çarpışmalardan yara almadan çıkabilen bir mücadelecidir.

Osman Batur, mücadeleleri sonucu elde ettiği üstün başarı sonucunda han ilan edilir. "22 Haziran 1943'de, Altay Bölgesinin hâlkı, Osman'ı "Han" ilan etmişti" (G., 149). Osman Batur han ilan edildikten sonra Sovyetler ve Moğollar kendisine yaklaşmaya çalışır ancak o bunu pek istemez. Altay Cumhuriyeti kurulup Osman Batur'un başına geçmesi teklifi gelince bu teklifi düşünen Osman Batur şu ifadelerle anlatılır:

Kesin kararlı, azimli ve enerjik bir adam; şakaya gelir tarafı yok; şüpheci; inançlarında da inatçı, merhametsiz ve korkusuz; sözünü verdiği zaman dostun da düşmanın da güvenebileceği bir adam; hayatta büyük bir davası olan bir adam; fakat buna rağmen, o davayı tahakkuk ettirmekten başka hiçbir ihtirası olmayan bir adam (G., 154-155).

Osman Batur Moğollar ve Sovyetler tarafından böyle görülür. Her ne kadar yavaşmasa da Çinlilerle savaşımı için Ruslardan yardım almak zorunda kalır. Ancak Moğollarla birleşen Rusların wolfram madeni için Kazak topraklarına girişi Osman'ı

Ruslarla mücadeleye sürükler. Komünist güçler etkilerini arttırarak dört koldan saldırınca istemeye istemeye göç kararı alarak Gezköl bölgesine kadar gelir. 1948 yılındaki hükümet darbesi sonucu iyice etkili olan komünizm yüzünden pek hareket edemez ve Gezköl'deki evinde baskına uğrayarak kızı ile birlikte esir alınır. Yüzüne karalar sürülerek Urumçi sokaklarında dolaştırılır ve hâlkın onu bir süre aşağılaması sağlandıktan sonra idam edilir.

3.3.1.7.2 Norm karakterler

Hâlk arasında hakkında bir sürü hikâye anlatılan, insanların görmeden de tanıyacak kadar iyi bildiği, Türkistan'da çok ünlü bir savaşçı olan Böke Batur, yaptığı mücadeleler kadar romanda başkişi Osman Batur'u keşfeden ve onu eğitip yetiştiren kişi olması yönüyle ön plana çıkar. Osman'ın evine ziyarete geldiğinde Osman'ın küçük kardeşi, onu daha önce görmemiş olmasına rağmen sürekli dinlediği hikâyelerde geçen atından tanır.

Böke Batur, İslâmbay'ın çadırına gizlice gelir ve bir gece misafir olur. Anlatıcının tahminlerine göre Böke Batur ve Osman'ın babası İslâmbay kan kardeşidir ancak bu bilginin kesinliği bilinmez. Böke Batur İslâmbay ile farklarını şu şekilde dile getirir: “Osman! Senin baban, barış içinde yapılması gerekenleri yapan bir kişidir. Ben ise, savaşmak için gerekli olanları yapan ve bunu seven biriyim” (G., 64). Gerçekten de Böke Batur; kendine has bir savaş taktiği geliştiren, düşmanın onu zor bulacağı dağlık bölgelerin derinliğinde saklanan, yakalanmayan, yakalansa bile düşmanın elinden kurtulmayı becerebilen, kısacası tehlikeyle oyun oynayan tarzıyla Osman Batur için bir kahramanlık timsalidir. Birlikte geçirdikleri süre zarfında Osman Batur savaş, arazi, saklanma, saldırı üzerine Böke Batur'dan birçok şey öğrenir ve bu öğrendiklerini hayatının sonuna kadar kullanır. Böke Batur'un Çin'e karşı ettiği isyan hüsrarla sonuçlanınca Osman Batur'u korumak adına geri gönderir ve göç etmeye karar verir. Taklamakan'ı geçer, Tibet'i aşar fakat Çinliler peşini bırakmaz. Başı kesilerek Urumçi'ye getirilir.

Ali Beğ, romanın başkişisi Osman Batur'un yanında savaşan Kazak önderlerinden biridir. “1908'de Manas Kızıl Uzun Irmağı kenarında dünyaya gelir” (G., 93). Babası

bir kabile temsilcisidir ve sonra kendisi de binbaşı olur. Kazak geleneklerine göre yetişen Ali Beğ, Kazak okuluna gönderilir. Özellikle komünizm baskısı ile birlikte Çin idarecilerine karşı kabilesini temsil ederken -babası gibi- çıkan isyanlara katılır. Yunus Hacı'ya yardımcılık görevinde bulunur. Bundan dolayı Vali Şeng tarafından cezalandırılır. “Vali Şeng bunu işitince, Ali Beğ için 1 milyon tenge ceza verdi” (G., 108). Hâlk arasında çok sevilen biri olduğundan hâlk, kendi aralarında topladıklarıyla Ali Beğ adına bu cezayı öder. Daha sonraları ise kendi evinde -Urumçi'de- ev hapsine alınır. On sekiz ay süren bu hapis sırasında kendisine yapılan komünist propaganda ve beyin yıkama teşebbüslerine inanmış gibi yapar. Manas'a Vali Şeng tarafından binbaşı olarak tayin edildiğinde görevi hâlkı yeni sisteme ısrındırmaktır. Fakat o, görevde kaldığı süre boyunca -iki yıl- sürekli milli düşünceyi kuvvetlendirmeye çalışır. Çünkü “Evine dönen tutuklu için yaşanan onca şeyden çıkarılacak onurlu deneyim, çekilen onca acıdan sonra Tanrıdan başka hiçbir şeyden korkması gerekmediği yolundaki harika duyguydu” (E. Frankl, 2000, s. 92). sözünde anlatıldığı gibi çok ağır bir propagandaya maruz kaldığı tutukluluk süresinden sonra Ali Beğ, kendini daha güçlü hisseder. Hamza aracılığı ile Osman Batur'la iletişim kurar. Manas'ı Çinliler işgal edince yurdunu terk ederek Tanrı Dağları'na çekilir. Bununla beraber yurduna gidip geldiği zamanlar olur. Kurultaylara başkanlık ettiği gibi Moğol Wang ile anlaşmaya çalışır. Osman Batur'un olmadığı toplantılara başkanlık eder. Yeni idare tarafından vatan haini olarak ilan edilir. Osman Batur'la aldıkları karar gereği Amerikan konsolosu ile temaslar kurar ancak bir sonuç alamaz. Komünist güçlerle uzun zaman ettiği mücadeleler üstüne kış şartlarının ağırlığı da binince Tanrı Dağları'ndan ayrılarak Gezköl'e göç eder. Zorlu bu yolculuğu yönetirken çok kötü manzaralarla karşılaşır; yaşanan kayıpları idare etmek zorunda kalır. Bu maceradaki tüm sorumluluğu üstlenen Ali Beğ, hareket planını ustaca organize etmektedir. Çünkü “Macera her zaman ve her yerde bilinenin örtüsünde ötesinde bilinmeyene bir geçittir. Sınırdaki bekleyen güçler tehlikelidir. Onlarla iş yapmak risklidir; yine de ustalıklı ve cesaretli biri karşısında tehlike silinir” (Campell, 2000, s. 100). Ali Beğ, Gezköl'e ulaştığında kendisine davet gönderen komünistlere yanaşmaz. “Bizim meselemiz rejim meselesi değil. Mücadelemiz dünya var olduğundan beri Türk yurdu olan, Doğu Türkistan dediğimiz toprakların özgürlüğü ve Çin emperyalizminin burayı terk etmesidir” (Gayretullah, 2019, s. 94) şeklinde gelen elçilere cevap verip onları yollar. Ancak Amerikan konsolosu

Mackiernan'a Tibet sınırına kadar eşlik eder. Amacı; Kazakların gördüğü zulmün Amerikan basınında yer edinebilmesi, böylece hür dünyanın kendilerinden haberdar olmasıdır. Zorlu göç yollarında defalarca komünist saldırısına uğradığından pek çok çatışmaların içinde kalır hatta kardeşi Zeynülhamid'i de kaybeder. Yine de yolun sonuna kadar gelir, önce Hindistan'a oradan Türkiye'ye ulaşmayı başarır. Manisa Salihli'ye yerleşen Ali Beğ, burada kendine bir yaşam kurar. Hâla Türkiye'deki Kazaklar arasında saygınlığını korur.

Romanda Ali Beğ'in hayatı anlatılırken çadırında asılı bir kazandan sıklıkla bahsedilir. Dağları aşarken, dereleri geçerken bu ağır kazan onlarla her yere taşınır. Hatta konakladıkları bir yerde baskına uğradıklarında geri dönerek yıkıntıların arasından kazanı bulup yanlarına alırlar. Susuz Dağları'nı ve Tibet'i bu ağır kazanla geçerler. Kültürü korumak isteyen Ali Beğ nereye gitse kazanını da götürür. Sanki bu kazan, Ali Beğ'in evden ayrılışının acısını bastırmaya yarayan bir semboldür. Şimdi ise süslemeli bir elbise ile Mackernian'ın hatıra olarak bıraktığı yarım beş dolarlık dışında hiçbir şeyi yoktur. "Kahraman nereye giderse gitsin, ne yaparsa yapsın, kendi özünün huzurundadır" (Campell, 2000, s. 430). sözünde olduğu gibi Türkiye'deki yaşamında işçi olarak yaşasa da saygın, Kazakları ve kültürünü koruyan bir kişidir.

Romandaki bir diğer norm karakter Hamza'dır. Romanın yazıldığı sıralarda otuz üç yaşında olan Hamza, kuvveti ve zekâsıyla onlarca çarpışmada önemli başarılar kazanmış, albay rütbesine kadar erişmiş bir Kazak'tır. Yazar onun için şu cümleyi kurar: "Hamza'yı ilk defa gören bir kimse, onun düşmanlarına karşı 116 defa savaşmış olabileceğine inanmaz" (G., 20). Hamza'nın ağabeyi Yunus Hacı, Böke Batur'un yardımcılarındandır. Böke Batur'la birlikte Tibet'e gitmeyip çete savaşlarını sürdürür. Hamza da ağabeyinin yanında çarpışır; çoğu zaman savaş ve göç içinde yaşar. "Yaşının küçüklüğüne rağmen onun başarılı bir çete savaşçısı olduğunu ispat eden sıfat, arkadaşları tarafından "Uşar" diye çağrılmasıydı" (G., 94). Hamza, askeri yeteneğinin yanında eğitimi her zaman önemsenen biridir. Kazak okulunda başladığı eğitim hayatı savaşlar ve göçler nedeniyle kesintiye uğrar. Ağabeyi Yunus Hacı'nın isyan hareketi başarısızlığa uğrayınca tekrar okuluna döner. Bu okuldaki dini eğitimin baskınlığı diğer alanların geride kalmasına sebep olduğundan ağabeyinden okulunun değiştirilmesini rica eder. Manas'taki bu okulda

Sovyet komünizm propagandaları ile karşılaşır. Tekrar başlayan isyan sebebiyle yeniden eğitimine ara verir. Yunus Hacı tevkif edilmeden önce Hamza'yı Urumçi'ye getirir ve Hamza yeni bir okula başlar. Bu okulda komünist propagandaları daha şiddetlidir; buna karşılık Hamza çok tedbirli davranır. Ağabeyi tevkif edildikten sonra okulundan gizlice ayrılarak önce İsmail Hacı'yı bulur ardından Ali Beğ'le buluşur. Bundan sonra da Ali Beğ'le yolları hiç ayrılmaz. Osman Batur ile Ali Beğ arasındaki iletişimi sağlar; komünizm aleyhinde broşürler hazırlar. Alihan Töre isyanı sonrası Ali Beğ Hamza'yı organizasyon şemasını planlamak için görevlendirir. Hamza, Ali Han Töre ile anlaşmalar yapmaya çalışır; müzakerelere katılır. Yenilikçi bir tavrı olan Hamza Rusların ordularındaki seviyeyi arzular. Tüm mücadeleler sonucunda Ali Beğ ile birlikte göç ederek, Himalayaları ve Taklamakan Çölü'nü aşıp Hindistan üzerinden Türkiye'ye ulaşır.

Romanın oluşum aşamasında verdikleri bilgiler ve anlattıkları hatıralarla büyük katkı sağlamış Ali Beğ ve Hamza hakkında Kazak yazar Hızırбек Gayretullah'ın babası ve bu iki kahramanın silah arkadaşları olan Kaynaş, onların Türkiye'ye getirilmesi için bir hayli çabalar. Yetkililere “Alibek ve Hamza beylerin, Rus ve Çin düşmanı olduklarını, Türkçü, milliyetçi, vatanperver ve antikomünist kimseler olduklarını, bu uğurda Çin'de (Doğu Türkistan'da) büyük bir mücadele verdiklerini” (Gayretullah, 2009, s. 57). anlatan Kaynaş'ın hatıraları, gerçek hayatta var olan bu kişilerin romandaki görünüşleri ile uyumlu olduğunu ispatlar niteliktedir.

Ali Han Töre romanın norm karakterlerinden biridir. 1944 yılında Sovyet destekli Vali Wu idaresinin hâlkı Çin'e karşı kışkırtması sonucu Kulca bölgesinde Kazaklar isyan ettiklerinde, bu ayaklanmanın önderi Ali Han Töre'dir. “Moskova'nın da teşvikiyle Töre, Kulca ve Tarbagatay bölgesinin bağımsızlığını ilan etti” (G., 165). Gerçek hayatta varlık gösteren Alihan Töre Sagunî “1944 yılının Kasım ayında çıkan silahlı ayaklanmanın sonucu kurulan Doğu Türkistan Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanıdır” (Sagunî, 2019, s. 9). Alihan Töre Osman Batur'a Ali Beğ'e ve Hüseyin Teyci'ye haber göndererek isyanına katılmalarını teklif eder. Alihan Töre'ye ilk katılan Ali Beğ olur; Hamza da Ali Beğ'e katılır. Hamza Ali Beğ'le hareket planını çizmek için buluştuğunda iki sonuç elde eder: Bunlardan birincisi Alihan Töre'nin Çinlileri yok etmek için her şeyi yapabilecek kararlılıkta olduğudur.

İkincisi ise Alihan Töre'nin Sovyet yardımı alıyor oluşudur. Romanda “Ali Han Türe, hiç çekinmeden kendisinin Ruslarla ittifak hâlinde bulunduğunu ve onlardan yardım aldığını” (G., 171). söyler. Sovyetler hakkında öğrendiklerinden sonra Osman Batur, Alihan Töre'ye hemen katılmaz; hatta ilk karşılaştıkları andan itibaren kendisinden pek hoşlanmaz. Osman Batur'un vatanperverliği yanında romanda Alihan Töre şu şekilde yansıtılır: “Ali Han Türe ise Kazak değildi ve hayatta, kendi mevki ve ihtirasından başka bağlandığı bir gaye yok gibiydi. Çinlilere hizmet ederek yükselme fırsatı ve ümidi görmediğinden, Rusların desteğiyle Doğu Türkistan eyaletinin valisi, hiç olmazsa vali muavini olmak istiyordu” (G., 174). Gittikçe artan başarılar sonucunda hareket önderinin Osman Batur olmasına karar verildiğinde bu durumdan memnun olmadığı yazar tarafından tahmin edilir. Ancak Osman Batur ve Alihan Töre'nin birleştikleri tek gaye ortaktır. Bu yüzden Sovyet destekli de olsa Osman Batur ile Alihan Töre birlikte hareket eder. Doğu Türkistan'daki birçok bölgede başarılı mücadele vererek bu bölgeler Çinlilerden temizlenir. Bunun sonucunda Çinliler kurnazlık yapıp intikam almak yerine Doğu Türkistan'daki Türklere yönetimlerinde de söz sahibi olabilecekleri bazı haklar veren bir anlaşma yoluna giderler. Bu anlaşmadan sonraki süreçte Alihan Töre Sovyetler birliğine ziyarete çağrılır ve bir daha kendinden haber alınmaz.

Alihan Töre'nin kaçırılmasındaki amaç, başarılı sonuçlar elde edilen isyanların Sovyetlere sıçraması endişesidir. Kısacası Alihan Töre, Sovyetlerin kendisini desteklerken yola çıktıkları amacı aşarak onlar için bir tehlike oluşturmaya başladığından dolayı ortadan kaldırılır. Romanda ölü mü sağ mı bilinmediğinden bahsedilirken çevirenin notunda Alihan Töre'in Özbekistan'da bulunduğu belirtilir.

3.3.1.7.3 Fon karakterler

Karamulla, romanın yazarının Türkiye'ye yaptığı ziyarette Develi'de görüştüğü, Altay kökenli, esmer, Kazak bir ozandır. İsmi Karamulla olması teninin esmer olmasına bağlanır. “Karamulla'nın asıl adı Seyit Hasan'dır” (G., 27 Ç.N.). Ozan Karamulla dinine sadık biridir; mollalığı buradan gelmektedir. “Molla hâlkın iç dünyasının dışavurumudur” (Shayegan, 2012, s. 174). cümlesinde söylendiği gibi yazarın çok etkilendiği Osman Batur Destanı'nı Ozan Karamulla söyler. Yazara

Osman Batur’u ilk anlatan odur. Ozan Karamulla, destanını okurken yazar, zihnen Altaylara yolculuk eder. Karamulla’nın kendi çadırında bu destanı söylediğini hayal ederek Altaylar ile Türkiye’deki Kazakların durumunu karşılaştırır. Ozan Karamulla’nın göçü diğerlerinden biraz farklıdır. Hindistan’dan tekrar Doğu Türkistan’a döner. Doğu Türkistan’daki şartlar dayanılmaz hâle gelince 1950’de yeniden göç ederek Türkiye’ye ulaşır.

Osman Batur’un babası İslâmbay, romanın fon karakterlerinden biridir. Hayvancılıkla uğraşması yanında kuru çiftçilik yapar. Çalışkan olmasının yanında Kazak geleneklerine de son derece bağlıdır. Osman’ı yetiştirirken bildiklerini ona öğretir ama yeri geldiğinde ona sert cezalar vermekten geri durmaz. Misafirperver biri olan İslâmbay, kan kardeşi olduğu düşünülen Böke Batur’un ziyaretinde onu iyi ağırlamak için elinden geleni yapar. Böke Batur’un isteği üzerine oğlunu onun yanına verir. Osman geri döndüğünde ise onu koruyup kollar.

Ali Beğ’in karısı Mevliye Hanım romanda kahraman kadın olarak yer alır. Osman Batur’un esir alındığı Gezköl baskınından sonra evlerini bırakıp kaçmak zorunda olan Kazaklar eşyalarını ve hayvanlarını da kurtaramaz. Mevliye Hanım önce komünistlerin artlarına düşmelerini sağlar ardından geri dönüp evlerin olduğu yerde pusuya yatar. Kendilerini bulamayıp köye dönen askerleri kurşun yağmuruna tutarak hem düşmana birçok kayıp verir hem de bir sürü eşyayı ve hayvanı kurtarır.

Romanın sonlarına doğru Abdulmuttalip isimli bir çocuk kahramandan bahsedilir. Tibet’teki komünist saldırılardan birinde annesi ve babası ölür. Bu esnada dokuz yaşında olan Abdulmuttalip koyunları, devesi ve atıyla yola tek başına devam etmek ister. Ali Beğ tarafından anlayışla karşılanan çocuk, göç kfilesinin biraz gerisinden ve öndekilerin gözetimiyle bir süre ilerler. Ancak hava şartları iyice ağırlaşınca, öndeki kfile defalarca çatışmalar yaşayınca Abdulmuttalip geride kalır ve uzun zaman kendisinden haber alınmaz. Ancak Keşmir sınırında bekleyen kfile Abdulmuttalip’in gelişiyi büyük bir şok yaşar. “Abdulmuttalip’in adeta akıl ermeyecek bir şekilde çıkıp gelmesi, bütün mülteci Kazakların maneviyatını son derece yükseltmişti” (G., 323). Beş ay boyunca o zorlu ve tehlikeli yollarda tek başına hayatta kalan Abdulmuttalip’in gelişi, kfile tarafından bir uğur sayılır.

3.3.1.7.4 Kart karakterler

Romanın kart karakterlerinin başında Vali Şeng gelmektedir. Sovyet destekli bir vali olan Şeng, Çin komünizmini temsil eder. Komünizmin etkisinin yayılması için her yola başvurur. Tutuklamalar yapar bazen de kurultaylar toplayıp ılımlı bir portre çizerek Kazaklara yanaşmaya çalışır. Bu toplantıların ortasında bile konuklarını öldürtebilir. Şikâyet kutularından çıkan isimlere acımaz. 1941 yılı Kasım ayında Almanların Rusları bozguna uğrattığı mücadelede Ruslar zarar görünce Kazaklarla arasını düzeltmek ve tekrar Çin milliyetçilerinin yönetiminde bulunmak üzere girişimlerde bulunsa da bir süre sonra karısı ve kardeşi öldürülür. Bir yıl daha valilik yaptıktan sonra Çin başkentine çağrılır. Bir daha kendisinden haber alınamaz.

Romandaki kart karakterlerden biri de Hadavan isimli Kazak kadınıdır. Sekizinci Yol Ordusu Urumçi'ye geldiğinde Ali Beğ Kazak ileri gelenlerini toplayıp kaçma teklifinde bulunmak için çağırır. Aşiret başkanlarından yaşlı bir adamın karısı olan ve sonra aşiretin başına geçen Hadavan da bu gruptadır. İri ve güçlü bir kadın olarak tasvir edilen Hadavan, Urumçi'de kalarak toplantıya gitmez. Komünistlere yaklaştığı ile ilgili şüphe uyandıran bu hareketle ilgili gerçek ortaya çıkar. "Birkaç gün sonra da, Hadavan'ın gerçekten komünistlerle işbirliği yaptığı haberi geldi" (G., 227). Aşiretini de komünistlerin tarafına geçiren Havadan, uzun yıllar komünistler tarafından kollanır.

Romanda kart karakter olarak düşünülen isimlerden biri Kali lakaplı Kazak Ali'dir. Önceleri Kazak milli duygularıyla hareket eden Kali, Vali Şeng'in dokuz askerini taşıdığı bir kamyonu tamir etme bahanesiyle askerleri kamyonundan indirip öldürür. Bu olaydan sonra yargılanmamak için Kazakların kendisine saldırdığını söyleyerek Çinlileri inandırır ve olaydan sıyrılır. Romanın ilerleyen bölümlerinde tekrar karşımıza çıkan Kali, Çin hizmetinde çalışmaya devam etmektedir. Manas Köprüsü'nün bir yanını tutan Çinli kumandana köprüyü havaya uçurabileceğini, böylece Kazakların ulaşımının kesilmesini sağlayabileceği fikrini sunar. Köprüden geçtiğinde Kazaklara da aynı şeyi şu şekilde söyler: "Hem bu yakadaki kuvvetlerin emniyeti sağlanmış olur, hem de ben, bu hareketimden ötürü onların gözünde itibar

sağlamış olurum” (G., 170). İki tarafı da memnun eden Kali, bu ikili oynayan tavriyla güvenilmez biri olduğunu gösterir. Urumçi’deki iktidar komünistler tarafından ele geçirildiğinde onlarla beraber çalışmaya devam eder.

3.3.2 İzleksel Kurgu

Göç romanında başkişi Osman Batur ve onunla birlikte Altaylar’da mücadele etmiş Ali Beğ ile Hamza’nın Altaylardan ayrılarak Türkiye’ye göçünü hazırlayan süreç ve göçün gerçekleşme aşamaları, zaman ve mekân bütünlüğünde kişilerin ruh hâllerinin ayrıntısına çok girilmeden okuyucuya aktarılır. Kişiler, kavramlar ve simgelerden oluşan dramatik aksiyonu sağlayan değerler KORA şemasıyla şu şekilde gösterilebilir;

Tablo 3

Göç Romanı İzlekler Şeması

	Ülkü Değerler	Karşı Değerler
Kişiler	Osman Batur, Böke Batur, İslambay, Ali Beğ, Hamza, Alihan Töre, Karamulla, Abdulmuttalip, Mevliye Hanım	Havadan, Kali, Vali Şeng
Kavramlar	Yurt, birlik, adalet, oyun, kurultay, eğitim, güven, dirayet, umut, kurtuluş	Komünizm, göç, ayrılık, menfaat, yozlaşma, endişe, korku, üzüntü, çaresizlik, kaybetmek
Simgeler	Kırmızı, kara yorga, kartal avı, üy, kazan	Okul, Tibet, Susuz Dağı, şikâyet kutusu,

Göç romanı, daha iyi tahlil edilebilmesi için kavramlar düzleminden yola çıkarak “komünizm” ve “eğitim” izlekleri etrafında açıklanabilir.

3.3.2.1 Komünizm

20. yüzyıl komünizmin etkilerinin Türk Dünyasında en bariz görüldüğü zamandır. 1917 yılında Çarlık Rusya’nın yıkılışından sonraki süreçte Doğu Türkistan’a hızla yayılan bazı düşünceler ve uygulanan politikalar; hâlkın büyük bir zulüm görmesine,

varlık sahâlarının tahrip edilmesine, kültürel benliklerinin yok sayılmasına hatta bu uygulamaların sonucunda insanların yurt bildikleri coğrafyayı terk etmelerine sebebiyet verir. Sınıf farkını reddeden, insanların eşitliğini savunan komünizmin Türk Dünyasında tezahürü başka olur. İnsanların ana dilini konuşmaları yasaklanır, ibadetleri engellenir. Köylüleri toprak ağası olmakla itham edip ellerindeki bir avuç toprağı alarak hem geçim kaynaklarını keserler hem de onları kendi topraklarında birer köle hâline getirirler. Çünkü toprak ağalarının da içinde olduğu burjuvazi; komünizme göre “İnsanoğlunun kişisel değerini değişim değerine dönüştürmüş ve onca kazanılmış, geri alınmaz özgürlüğün yerine o tek, vicdansız özgürlüğü Serbest Ticareti getirmiştir” (Marx ve Engels, 2019, s. 52). Burjuvaziyi yok edip proleterya denilen işçi sınıfının haklarını alması üzerine çalışmayı ilke edinmiş bir siyasi akım olan komünizm şöyle tanımlanır: “Kökleri Fransız Devrimi’ne dayanan ve insan toplumunun, doğrudan üreticilerin ya da işçilerin ekonomik kaynaklar üzerindeki ortak mülkiyeti temelinde örgütlenebileceğini öngören siyasal öğretisi” (Marshâll, 1999, s. 424). Bu ortak mülkiyet anlayışının sonucunda Sovyetlerde kişilerin mallarına el konularak onların kendi topraklarında “sovhoz” ve “kolhoz” denilen çiftlikler kurulur. Kooperatif gibi çalışan bu çiftlikler sözde eşitlik sağlamak için kurulmuş gibi gösterilse de insanları ağır yükümlülükler altında bırakarak köleleştirir. Buradaki ağır yaşam koşullarına dayanamayan Sovyet Kazakları sürüleri ile birlikte Doğu Türkistan’a sığınır. Başta etkileri anlaşılmayan komünizm Doğu Türkistan’a da yavaş ve sinsice yayılır.

Roman bütünü itibarıyla komünizmin etkisini anlatır. Rusya’da çıkan ihtilal sonrası Sovyet Kazakistanı’nda dalga dalga yayılan bu etki, Doğu Türkistanı da yavaş yavaş sarar. Çin baskısından dolayı önceleri gerçeği idrak edemeyen Kazaklar, bu durumun etkilerini günbegün büyüyüp kanayan bir yara olarak yaşarlar. Çünkü Ruslar, komünizmden sonra hem siyasi hem de ekonomik yönden Doğu Türkistan’da egemenliklerini sağlarlar.

Konumundan sebep Rus ve Çin arasında kalan Kazak toprakları, hem komünizmin çıkış noktası olan Rusya hem de büyük etkisinde kalan Çin arasında gittikçe sıkışıp kalır. Kazaklar önceleri Çin’le mücadele hâlindeyken zamanla durum bambaşka bir hâl alır. “Çin milliyetçiliğine karşı bir direniş şeklinde başlayan savaş, sonraları komünistliğe karşı bir savaş hâline dönüşür” (G., 17).

Kitabın başkişisi Osman Batur, Çin milliyetçiliğine açtığı savaş bayrağını zamanla ve mecburen Sovyet komünizmine de açar. Çünkü onlar da Çinliler gibi Kazakları her açıdan sömürür. Kastedilen sadece maddi bir sömürü değildir, başka mevzular da işin içindedir. Kazakların varlık sahâlarını daraltacak her şeyi yaptıkları gibi milli benlikleri de hedef alırlar. “Çünkü komünistler, Kazakların milli benliklerini yok etmek istiyorlardı” (G., 67). Bu tavırlarını o kadar acımasız usullerle gösterirler ki; Böke Batur’un mezar taşının sökülmesinden Kazaklara milli benliklerini hatırlatacak hiçbir bir şey bırakmamak istedikleri çıkarılabilir.

Romanın başlarında komünizm etkisine pek rastlanmaz; esas mücadele Kazakları yurtları olan topraklardan kovma gayretinde olan Çinlilerledir. Ancak 1917 Ekim Devrimi’yle birlikte öncelikle Sovyetlere yakın bölgelerde sıkıntılar baş göstermeye başlar. Hatta Sovyet Kazakistanı’ndan komünizm sebebiyle Altaylara göç başlar. Altaylara sığınan bu Kazakların anlattıkları da etkili olmaz ama zamanla anlaşılmaya başlanır. Zaten komünist teşkilatlanmalar önce ikili oyunlarla ve faaliyetlerle yapılır. Gizli polis teşkilatı kurarak işe başlayan komünistler, komünist kuruluşları daha da çoğaltırlar. Rus komünistler kime yardım ederse etsin mutlaka karşılığında başka bir şey isterler. Bu durum romanda şu cümleyle ifade edilir: “Nasıl Çarlık Rusya’sı, eskiden Böke Batur’a silah vermişse, şimdi de komünist Rusya Yunus Hacı’ya ve Osman’a silah veriyordu” (G., 98). Çin milliyetçileriyle mücadele hâlinde olan Osman Batur ve Yunus Hacı’nın en büyük sıkıntılarında biri savaşacak silahların bulunma sıkıntısıdır. Bundan dolayı Sovyet desteğini geri çevirmezler. Bu arada Çinli idareciler de ilk başlarda açıkça belli etmemekle beraber komünizmi destekler. Onlara yapılan yardımların karşılığı olarak Rus komünistler yönetimde ayrıcalıklar ve bazı haklar talep ederler. Birçok Çinli, gönüllü adı altında Rusya’da eğitilerek Doğu Türkistan’a tekrar gönderilir. Romanda Kazaklara en büyük sıkıntıları çıkaran grup bunlardır. Bu kişiler sözde “asayiş koruma” göreviyle hâlka baskı uygularlar. Ayrıca hem Çinlilerle anlaşılır hem de yerli hâlkı Çinlilere karşı kışkırtarak Doğu Türkistan’ı ele geçirmeye haklı sebepler oluşturacak zemini hazırlarlar.

Komünist usullerden biri de eğitim yoluyla kendilerine bir yol açmaya çalışmak olur. Kitaplarda ve derslerde anlatılanlarda her fırsatta kapitalist düzen yerilir, komünist sistemin iyiliği telkin edilmeye çalışılır. Henüz hiçbir şey netlik kazanmamışken Ruslar Çin’in içlerine kadar uzanan yolların yapımına başlamıştır bile. Böylece doğal

kaynaklara yakınlık sağlanmaya çalışılır. Bir yandan da hayvan sürülerinin yünlerini alabilmek için sürüler o tarafa doğru çekilir. “Çünkü komünistlerin tatbik ettikleri “kollektifleştirme” siyaseti, Sovyet topraklarında hayvan nüfusunun tehlikeli şekilde azalmasına yol açmıştı” (G., 111). Doğu Türkistan’a sığınan Sovyet Kazaklarının göç sırasında hayvanlarını da yanlarında getirmesi bu duruma sebep olur.

“Kızıl sakallar” olarak da adlandırılan gönüllülerle Kazaklar karşı karşıya gelir. Birbirlerinden usul olarak çok farklı savaşıyor bu iki taraftan Kazaklar, kendi usullerini kullanırken gönüllüler daha da zalimce bir taktik belirlerler. Komünist usuller romanda şu cümlelerle tasvir edilir: “Bu savaşta propaganda vardı; yakalananlara işkence yapmak vardı; savaşan kimselerin masum yakınlarını rehine alıp, savaşçıyı teslim zorlamak üzere bir koz gibi kullanmak vardı; su kuyularını zehirlemek ve böylece o kuyudan su içen insanları ve hayvanları kıvrandıra kıvrandıra öldürmek vardı” (G., 122). Komünist usullerden biri de tevkif etmeyi düşündükleri kişilerin kolay avlanması için evlerine uydurma “suç delilleri” koymaktır. Bu delillerle onları Azadlık Partisi üyesi olmakla hapse atarlar. Hapse aldıkları kişilere uygulanan beyin yıkama faaliyetleri için bir diğer parçasıdır. Bu bazen ağır şiddet altında yapılır bazen de zorla bazı konuşmaları dinletmek veya ezberletmek şeklinde olabilir. Nihayetinde tutsaklar, olmayan suçlarını itiraf edene kadar baskı görürler.

Ruslar, Almanlarla yaptıkları savaşta bozguna uğrayınca Çin’de yeni bir yönetim kurulur ve Rus askerleri Doğu Türkistan’dan çekilir. Fakat komünist Rusya emellerinden vazgeçmeyerek bu sefer de kendileri gibi olan Moğol temsilcisi Çoy Balsan aracılığıyla Osman Batur’a yaklaşma çabasına girer. Osman Batur’un han oluşunu ve Altay Cumhuriyeti’ni ilk onlar tanırlar. Çoy Balsan büyük vaatlerini anlatırken Osman Batur; aslında onların sözlerini tutmadıklarını, Sovyetlerdeki Kazakların yüzüstü bırakıldığını, mallarına el konulup ağır işlerde çalıştırıldıklarını, dini vecibelerin yasaklandığını, dildeki bozulmaları, Kazak çocuklarının casus olarak yetiştirildiğini ve hayat tarzlarına müdahâle edildiğini Çoy Balsan’la birlikte gelen Kasen adlı Kazak’tan öğrenir. Bunun üzerine Alihan Töre ile yapılan anlaşmalar, sonrasında Alihan Töre’nin mücadeledeki başarısızlığı ve ardından 1950 yılında yapılan Çin-Sovyet anlaşması olayların yönünü daha da değiştirir. “Bu anlaşma uluslararası komünizmin nihai hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak görülüyordu.”

(Çolakoğlu, 1999, s. 15). Alihan Töre kaçırılınca Doğu Türkistan'a verilen haklar geri alındığı gibi Çin komünisti ile Rus komünisti birleşir. Kazaklar artık karşılarında düşman olarak komünistleri görür. İmkânların fazlasıyla kısıtlı olması, silah ve cephane azlığı Kazakları daha çaresiz bırakırken; komünistler modern silahlar ve zırhlı otomobillerle, tank ve uçaklarla karşılındadırlar. Hatta komünistler işi daha da ileri götürerek Alihan Töre'den kalan Kazak ordusunu komünist propagandalar eşliğinde düzenli hâle getirerek kullanmaya başlar. Bir zaman sonra Türk Türk'e karşı mücadele eder hâle gelir. Komünist propaganda ile eğitilmiş Kazaklar, Hür Kazaklarla çarpışır. Bu Kazaklardan bazıları ajanlık yaparlar; hatta Osman Batur'un yerini bildiren bu ajanlardan biridir. Komünist idareciler her zaman olduğu gibi bazen görüşme talep edip vaatler verirler, bazen görüşmeye gelenleri esir alıp öldürürler.

Komünistler Urumçi'de yönetimi ele geçirdiklerinde Çin idare komutanlığına General Tao getirilir. Bütün vaatler unutulduğu gibi Osman Batur, Ali Beğ gibi kişiler vatan haini ilan edilir. Kazaklar Töngenlerden medet umar ama onlardan da beklenen yardım gelmez. Urumçi ve Töngenlerle Kazakların bağlantısı kesilir. Kazaklar son güçlerini toplayıp komünist güçlerle mücadeleye hazırlanırlar fakat iyi işleyen casusluk teşkilatı sebebiyle bu girişimlerini gerçekleştiremezler. Çocuk ve kadınlar kaçırlır; kaçıranlardan bazıları ölünceye kadar yol yapım işinde çalıştırılır. Çocukların bazıları da eğitim bahanesiyle evlerinden alınarak toplama kamplarına götürülmeye başlanır. Kazaklar göçmek zorunda kaldıklarında bile defalarca komünistlerle çatışırlar. Tibetlilerin de komünistlerle anlaştığı ortaya çıkar. Kazaklar, Hindistan sınırına kadar takip edilirler. Bu komünist baskısı ve zulmünden kaçarak Türkiye'ye ulaşabilen çok az kişi olur.

3.3.2.2 Eğitim

Her birey doğumundan ölümüne kadar hayatın içinde çeşitli deneyimler yaşayarak bir savaşı verir. Bireyin bu savaşımı, deneyimleri doğrultusunda sürekli bir değişim ve gelişim şeklinde ilerler. Bahsedilen deneyimler ailede, okulda veya sosyal çevrede olabildiği gibi kültürel zeminde de görülebilir. Böylece birey hem kendini hem de çevresini anlamlandırır. Bu deneyimler yani öğrenmeler “yaşantı ürünü ve az çok kalıcı izli davranış değişikliği” (Demirel, 2004, s. 9). oluşturur. Bireyi etkileyen her şey bireylerin oluşturduğu topluma da sirayet eder. Bu noktada eğitim kavramı

karşımıza çıkar. “Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye” (TDK Sözlük, 1988, s. 435). şeklinde tanımlanabilecek eğitim, toplumu oluşturan bireylerin varlık sahâlarını oluşturmaya olan hizmetiyle topluma da yön verir.

Verilen bilgiler ışığında eğitim, *Göç* romanında yazarın okuyucuya vermek istediği önemli bir iletidir. Çeşitli biçimlerde tezahür eden eğitim, romanın başkışisi Osman Batur’un doğumundan itibaren kendini ve çevresini keşfini sağlarken hayatına da yön verir. Osman Batur doğduğu zaman ailesinin onunla özel olarak ilgilenmediğinden bahsedilir. Çünkü annesi ev işleriyle fazlasıyla meşguldür ve babası çoğu zaman evde değildir. “Böylece Osman, diğer Kazak çocukları gibi, kendi kendini idareye alışmak, elinden geldiği kadarıyla tehlike ve zararlara karşı korunmayı yardımsız öğrenmek zorundaydı” (G., 38). Annesi ve babası Osman’ı tehlikelerden koruyacağına inandıkları bir muskayı boynuna takarak kendi hâline bırakırlar. Tıpkı; “İnsanoğlu kendi kendisinin eseridir; bu demektir ki kendi eylem ve davranışlarının sorumlusu da kendisidir” (Atayman, 2003, s. 103). cümlesinde söylendiği gibi Osman, erken yaşta kendisini yetiştirmeye başlar.

Osman’ın kendini eğittiği bu dönemde diğer çocuklar ondan farksız değildir. Osman ve diğer çocuklar, düşe kalka denilen, yaparak ve yaşayarak ilk hayat tecrübelerini kazanır görünmektedirler. Osman Batur, biraz daha büyüdükçe pek çok bilgiyi özümsemeye başlar. Öncelikle evini, köyünü, hayvanları keşfeder. Ancak zamanı geldiğinde özellikle babası tarafından gerektiğinde şiddete maruz kalarak eğitilir. “Bütün Kazak çocukları gibi, Osman da büyürken sıkı ve sert bir terbiyeye tabi tutulmuştu” (G., 42). Yazar, Kazak çocuk yetiştirme usullerine değinirken Osman’ı diğerleri ile aynı zeminde buluşturur. O vakitler diğer Kazak çocukları nasılsa Osman da öyledir. Osman’ın babasından izinsiz konuşması bile yasaktır. Eğer bunu unutursa ya kamçıyla dövülür ya da aç karnına çadırın itibar olarak en düşük yeri olan kapıya yakın bir yerde yatmaya gönderilir. Kazak Türkleri arasında meşhur olan; “Dünyaya gelebilmemizin ve iyi bir insan olarak yetişebilmemizin tek sebebi olan bu uğurda çırpınan ana ve babadan kıymetli bir şey bizim için olamaz” (Oraltay, 1976, s. 40). sözünün gereği babasına kızmayan ve babasını çok seven Osman,

dağlarda yürüyüşe çıktıkları zaman ona dilediğini sorabilir ve ondan çok şey öğrenir. Osman Batur'un kendi kendine öğrendikleri dışındaki ilk bilgileri babası aracılığıyla ona aktarılır.

Osman sekiz yaşına geldiğinde babası tarafından “okuv” denilen bir çadıra eğitime götürülür. Bu okullar romanda şu cümlelerle tarif edilir: “Osman’ın gittiği okul, Kazaklar arasında alışılmış bir cemaat okuluymuştu. İslâmbay’ın başkanı bulunduğu topluluk, bunu, kendi aralarında topladıkları paralarla yürütüyorlardı. Ders malzemesi son derece kıt ve ilkel idi. Eşya olarak da yere serilmiş birkaç hâlıdan başka bir şey yoktu” (G., 43). Çinliler tarafından açılan ve Çince öğreten okullara çocuklarının gitmesini istemeyen Kazak Türkleri kadar Türk Dünyasındaki diğer boylarda da “okuv”lar yaygındır. “Fakat gerek dini ve gerekse milli yönden çocukların aydın olarak yetiştirilmesi hususundaki sistemler yok denecek kadar önemsiz ya da olsa bile ilkel usullerle gerçekleştirilebilirdi” (Altay, 1998, s. 115). Okuvlarda topluluğun imamı tarafından verilen bir eğitim söz konusudur. Önce Kur’an’dan ayetler ezberletilir; bu ayetlerin manaları üzerine dersler yapılır. Ayrıca Tarih, Coğrafya ve Matematik dersleri okutulur. Kazak destanlarından parçalar aktarılır. En mühimi şiir yazma ve okuma üzerine durulur. Osman, sert bir öğretmen olan imamdan şiir üzerine çok şey öğrenir. Şiir yazmayı ve ezberlemeyi o kadar iyi öğrenir ki kısa zamanda herkesten öne geçer. İlkel de olsa okul ve okulda aldığı eğitim Osman’ın kendindeki yeteneği keşfetmesine, diğer çocuklardan farkını görmesine ve yavaş yavaş hâlk arasında konuşulmaya başlamasının ilk basamaklarının atılmasına yol açar. Osman, uzun süre okula devam edemez. Ancak Böke Batur’un İslâmbay’a konuk olduğunda dikkatini çeken Osman’a kılıç kullanmak ve nişancılıkla ilgili sorular soran Böke Batur’a Osman şu şekilde cevap verir: “Yaparım demekten ziyade, yapıp göstermek daha iyi olur. Ve bir çocuk, bunları en iyi hocadan öğreninceye kadar, gerektiği gibi yapabileceğini nasıl iddia edebilir?” (G., 56). Buradan anlaşılan üç şey vardır: Birincisi Osman öğrenmeye açıktır; ikincisi ise öğretene büyük bir saygısı vardır ve üçüncüsü, öğrenebilme konusunda kendisine güvenmektedir. Böke Batur’un Osman’ı yanına almasıyla Osman için yeni bir eğitimin kapıları aralanır. Osman, bundan sonra askeri bir eğitim yoluna girer. “Bundan böyle, Böke Batur’dan öğrenecek, hayat okulunda yetişecekti”(G., 68).

Osman, Böke Batur'un yanında kaldığı on sekiz aylık zamanda pek çok akında onun yanında yer alarak büyük bir tecrübe edinir. “Mesela, dörtnal giderken, tüfeği kalçasına dayayıp ateş etmek ve nişan alıp hedefi vurmak” (G., 71). Bunlar dışında at sırtında ara vermeden yirmi saat yol almayı öğrenir. Böke Batur Osman'a cesaret verdikten sonra ona çete savaşlarında başarılı olmanın taktiklerini öğretir. Bu taktikler şunlardır: “Mesela, düşmanın ana kuvvetine ilişmeden beklemek, emrindekilerin heyecanına ve sabrına hâkim olmak ve ana kuvvet geçtikten sonra, artçı kuvveti ani bir hücumla imha etmek. Ve düşmanın ana kuvveti dönüp yetişinceye kadar, dörtnal kaçarak Altay Dağları'nın dost sinesine sığınmak” (G., 71). Osman, Böke Batur'dan aldığı askeri eğitimde öğrendiği taktikleri tüm seferlerinde kullanarak bilgiyi ne kadar özümseydiğini gösteren büyük başarılar elde eder; defalarca baskın yemesine rağmen yakalanmadan kurtulur.

Göç romanının karakterlerinden Hamza ve Ali Beğ, Osman Batur gibi okuvlarda eğitim hayatına başlarlar. Hamza'nın eğitim hayatı isyanlar ve savaşlar nedeniyle defalarca kesintiye uğrar. Hamza, okula gidemediği dönemlerde göç, hareket ve savaş hâlinindedir. Ancak ne olursa olsun fırsat buldukça okuluna devam eder. Hamza, ağabeyi Yunus Hacı'dan kendisini tatmin etmeyen, basit gördüğü okullardan daha iyi bir okula göndermesini ister. Manas'taki okula geldiğinde manzara daha çok değişir. Çünkü okullarda İngilizce öğretimi yerine Rusça kitaplar dağıtılmakta, açıkça söylenmese de komünizmin eğitim yuvalarına girmeye başlamaktadır. Kitaplarda kapitalizm yerine komünizmi öven propaganda içerikleri bulunur. 1939 yılında Urumçi'deki okula gittiğinde ise açıkça komünizmin övülmesi, din öğretimin yasaklanması, birçok Kazak gencinin komünist olup mezun olduktan sonra Vali Şeng'in iradesindeki hükümet dairelerinde işe başladıklarını görür. Kimliğinin ifşa olmasından büyük endişe duyan Hamza'nın eğitim hayatında en zorlandığı yıllar bu okulda geçirdiği yıllardır. Tüm olumsuzluklara rağmen Hamza, gördüğü eğitimin neticesinde Çince'yi iyi bilen, diplomatik ilişkilerde temsilci olarak görev yapan hatta hâlka gerçekleri anlatan broşürler ve dergiler hazırlayan bir konuma gelir.

Ali Beğ, okuvda kısa süreli bir eğitim görür. Ömrünün büyük kısmını savaşta ve göç hâlinde geçiren Ali Beğ on sekiz aylık ev hapsinde komünist propagandaya tabi

tutulur. Beyin yıkama denilebilecek bu yöntemle zorla bazı bilgileri öğrenmesi ve kabul etmesi istenir. Ancak Hamza'nın okullarda benliğine sahip çıktığı gibi Ali Beğ de bu baskılara aldanmaz. Bu iki karakter de o dönemde birçok kişiye uygulanan - birçoğunun etkilendiği de gözlemlenen- zorunlu veya istemeyerek geçirildikleri eğitimden etkilenmeyecek bir dirayettedirler.

Komünist eğitimin okullardaki boyutu dışında askerlere verdikleri telkinler de romanda göze çarpan bir diğer eğitim boyutudur. Rusya'da eğitilmiş Çinli askerler tekrar Çin'e sokulur. "Gönüllüler" adı altında hareket eden bu Çinli askerler, komünist propagandalarla Sovyet komünizmini benimsemiş birer kan içiciye döndürülür ve Vali Şeng'in kurduğu "asayiş koruma birlikleri" olarak Kazak Türklerine akıl almayacak yöntemlerle saldırarak büyük kayıplar veririrler. Ayrıca Sovyet hükümetinin esir aldığı veya kandırdığı Kazaklar aynı usullerle eğitilerek hür Kazaklara karşı kullanılır. Bu noktada karşımıza çıkan tablo Türk'ün Türk'e savaşıdır. Burada eğitimin kişilerin kaderinde ve dahi toplumların kaderinde nasıl bir etkiye sahip olduğunun açık bir görüntüsünü görmek mümkündür. "Eğitim sürecinde birey, önceden amaçlanmamış veya tanımlanmamış davranışlar, bilgiler, beceriler, tutumlar ve değerler de kazanabilir" (Kale, 2013, s. 5). Burada eğitimi verenlerin amacı önceden belli olsa da eğitimi alan bireylerin pek farkında olmayarak, yapıcılıktan çok uzak, yıkıcı sonuçlara sebebiyet vermeleri söz konusudur.

Romanda bahsedilen bir eğitim türü de evlenme adetleri içinde geçen gelin olacak kızın eğitimidir. Bu eğitim, gelin adayı için geçilmesi gereken bir sınav şeklindedir. Osman Batur'un evleneceği gelin adayı, evlenmeden önce damat adayının evinde bir yıl kadar hizmet eder; gelin adayının elinin işine bakılır. En mühimi gelin ve damat adayının bu sürede birbirlerini sevmesidir. Eğer eksik olan, hoş gitmeyen bir durum olursa cayma hakkı vardır. Kaynı, bu incelenme dönemini başarıyla geçerek Osman Batur'a eş olmaya hak kazanır.

3.4 KABDEŞ JUMADILOV’UN GÖÇTEN SONRA ROMANINDA YAPI VE İZLEK

Kabdeş Jumadilov

Kabdeş Zhumadilov 24 Nisan 1936’da Sincan’ın Tarbagatay bölgesi Maldıbay köyünde doğdu. Naiman boyundandır. İlköğrenimini köyde aldı ve daha sonra Şauşek İlköğretim Okulu’ndan mezun oldu. 1956’da Çin Hükümeti’nin talimatıyla Almatı’ya ve Kazak Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi’ni kazandı. Ancak ikinci sınıftan sonra iki ülke arasındaki siyasi durum nedeniyle geri çağrıldı ve 1958’den 1962’ye kadar Çin’de baskı gördü. 1962’de imparatorluk sınırlarını aşan Kazak göçebelerle birlikte Kazakistan’a döndü, yarım kalan eğitimine Kazak Devlet Üniversitesi’nde devam etti. 1965’te mezun oldu. "Kazak Edebiyatı" gazetesinde (1965-1967), "Yazar" yayınevinde (1967-1976), Devlet Yayın Komitesi’nde (1976-1981) sorumlu görevlerde bulundu.

Yazarın edebi kariyeri, Shauishek okulunda okurken başladı. 1954’te ilk şiirleri Sincan gazetesinde yayınlandı. "Jamal" konulu ilk eseri 1956’da "Şugıla" dergisinde yayınlandı. Gençliğinde yazdığı şiirleri 1967’de "Jas Dauren" adlı ayrı bir koleksiyon olarak yayınlandı. Bundan sonra yazar tek bir proza yazmaya karar verdi. İlk kısa öykü koleksiyonu "Kazlar dönüyor" 1968’de yayınlandı. O zamandan beri yazar birçok hikaye, fıkra ve yaklaşık ona yakın roman yazdı. Romanlarının çoğu tarihsel temalar üzerinedir. "İki ciltlik romanları Son Göç (1974–1981), Atameken (1985) ve Kader (1988), Sincan’daki Kazakların yaşamlarına dayanmaktadır. "Son Göç" diolojisi 1983’te M. Avezov Edebiyat Ödülü’ne layık görüldü, "Kader" romanı 1990’da Abai Devlet Ödülü’ne layık görüldü” (URL-3). 23 Ekim 1998. Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev’in kararnamesi ile Kabdeş Cumadilov’a "Kazakistan Hâlk Yazarı" fahri unvanı verildi. 5 Nisan 2021 yılında hayatını kaybetti.

3.4.1 Romanda Yapı

3.4.1.1 Romanın Kimliği

Kabdeş Jumadilov’un kaleme aldığı Göçten Sonra romanı, Hasan Oraltay tarafından "G.C. Kazakbalası" ismiyle Türkiye Türkçesine aktarılarak 1980 yılında

yayımlanmıştır. Yapılan incelemede Büyük Türkeli Yayınları tarafından 1980 yılında basılan roman kaynak olarak kullanılmıştır.¹⁰

3.4.1.2 İsimden İçeriğe

Göçten Sonra, roman türünde yazılmış bir eserdir. Godfrey Lias'ın *Göç* romanının devamı niteliğinde olan romanda yazar, Alibek Hâkim ve Osman Batur önderliğinde başlayan göçün sonrasında Doğu Türkistan'daki genel durumu okuyucuya sunar. Bu bilgileri kuvvetlendiren unsurlardan biri de kitapta verilen nesnel zamanların bahsedilen göçlerin zamanı ile uyumudur. Göç sonrası Kazak toplumunun içinde bulunduğu atmosfer, zaman ve mekân kuşatması ile kahramanların yaşantılarına bıraktığı iz düşümle esere yansır. Komünizm ile beslenen idarecilerin ikiyüzlü siyaseti, kültürel belleğin zayıflatılması yönündeki çalışmalar her geçen gün birliğe ve beraberliğe biraz daha balta vurmaktadır. Bunun sonucunda korku, keder ve yalnızlığa itilen karakterler; gücün yanında olmak isteyen, aslına sırtını dönen yozlaşmış karakterlerle karşı karşıya getirilir. Qanağat gibi saygın bir Kazak, romanın başından sonuna doğru gitgide yalnızlıkla sınanmak zorunda bırakılır. Bu yalnızlaştırmanın sorumlusu, bir zamanlar Qanağat'ın himayesiyle toplum içinde yer edinmiş Şönşik'tir. Şönşik, komünizmi benimseyerek, toprak ağası olduğu gerekçesiyle Qanağat'ın evine gidilmesini yasaklar. Bunun dışında romanda; Estay'ın Düriye'ye aşkından, kahraman Nartay'ın ihbar edilmişinden, kurumlardaki durumdan, dil üzerine oynanan oyunlardan bahsedilir. Göç olgusunun ve esasında göçe sebebiyet veren unsurların, sadece gidenler üzerinde değil kalanların hayatlarında da derin izler bıraktığı roman aracılığı ile gözler önüne serilir.

3.4.1.3 Olay Örgüsü

Göçten Sonra, olayların kronolojik akışa bağlı olarak sunulduğu bir romandır. Bazı kahramanların tanıtıldığı kısımlarda kahramanlarla ilgili bilgiler verilirken ve geçmiş ile şimdiki kıyaslamak için geriye dönüş tekniğinden yararlanılır. Geriye dönüşler

¹⁰ Kabdeş Jumadilov tarafından kaleme alınarak Hasan Oraltay tarafından G.C. Kazakbalası takma adı ile Türkiye Türkçesi'ne aktarılan *Göçten Sonra* romanının inceleme içindeki sayfa alıntıları, romanın 1980 yılına ait basımından (kaçıncı basım olduğu bilinmiyor) yapılmıştır.

çok yaygın değildir. Yazar tarafından üç bölüme ayrılmış romanın olay birimleri şu şekilde gösterilebilir;

.1. Bölüm

- * Qanağat'ın hastalanmasından sonraki iyileşme süreci,
- * Tölevbay'ın Akpar'ın yanından ayrılarak Qanağat'ın yanına göçmesi,
- * Akpar ve Abilgazi'nin su davası yüzünden çekişmesi,
- * Camıgtoğas ve Karamende boyları arası çatışma,
- * Uzak'ın Şâveşek şehrine ilk gidişi ve mahkemeye çıkışı,
- * Şarki Türkistan Cumhuriyeti'nin yıkılışı,
- * Şâveşek şehrinin yeni valisinin Hamitov olması,
- * Estay ve Colbarıs'ın liseden mezun oluşları,
- * Komünist Çin ordusunun şehre girişi ve karşılanmaları,

1. Bölüm

- * Qanağat'ın köyünün yaylaya göçü,
- * Yaylada kırmızı törenlerinin yapılması,
- * Nuğıman'ın evinde verdiği davet ve geleneksel oyunlar oynanması,
- * Nurbek'in Komünist Parti Merkezine çağırılması,
- * Osman Batur'un Altay'da ayaklanması,
- * Çinli yetkililerin talimatıyla köylerdeki silahların toplanışı,
- * Nartay'ın Altaylar'a gidişi,
- * Colbarıs ile Ziypa'nın şehre kaçıışı,

2. Bölüm

- * Estay'ın Tarbatağay Gazetesi'ndeki işine gidişi,
- * Estay'ın şiirinin vilayet gazetesinde yayımlanışı,
- * Hamza ve Estay'ın kutlama yemeğine çıkışı,
- * Estay'ın Düriye ile Ermek'i birlikte görmesi,
- * Estay'ın vilayet emniyet müdürlüğüne götürülüşü,

- * Estay'ın emniyette Colbarıs'la karşılaşması ve evine konuk olup Ziypa ile görüşmesi,
- * Osman Batur'un yakalanması ve esir alınışı,
- * Nartay'ın kaçarak köyüne gelmesi, Nuğıman'a sığınışı,
- * Nuğıman'ın Nartay'ı emniyete ihbar edişi,
- * Estay'ın köyüne ziyareti,
- * Şönşik'in Qanağat'ın evini basıp oradakileri tehdit edişi,
- * Qanağat'ın ümidini kesip komşuları ve oğluyla vedalaşması,

3.4.1.4 Romanın Özeti

Yaylaya göçerken hastalanan Qanağat yavaş yavaş iyileşmeye başlar. Qanağat'ın hasta olduğu dönemde Akpar tarafından ezilip hakarete uğrayan Tölevbay onun avuluna göçer. Akpar, Abilgazi ile su davası yüzünden çatışır. Olay Akpar'ın tarlasının sulanması sırasında suyun ulaşımını Uzak'ın kontrol etmesini istemesiyle başlar. Akpar'a yardım eden Uzak, suyun yönünü Akpar'ın arkına çevirir. Bunun üzerine Abilgazi'nin adamlarından Cabbar tarafından dövülür ve o hâlde köyde dolaştırılır. Akpar da bunun üzerine karşı bir saldırı yaparak Abilgazi adamlarından Dalabay'ın komaya girmesine sebebiyet verir. Mevzuyu mahkemeye taşıyan Comıtoğaslar, Akpar ve Uzak'ı telaşlandırır. Qanağat bu konuda Akpar'ın yanında olmaz. Bir süredir yankıları duyulmaya başlayan olay gerçekleşir ve Şarki Türkistan Cumhuriyeti yıkılır. Vali Casıbay görevini yeni vali Hamitov'a devrederken toplantıda bulunanlar arasından itirazlar yükselir. Sert tartışmalar olur ancak sonucu etkilemez. Bayrakların indirilmesi, tarih derslerinin okutulmasının yasaklanması gibi durumlar hâlkın moralini bozar ve hâlk eski günlere dönmek istemez. Bu arada Qanağat'ın oğlu Estay ve onun arkadaşı Colbarıs liseden mezun olur. Gelişen olumsuz olaylar sebebiyle onları da gelecekle ilgili endişeler sarmaya başlar. Görünüşe göre yüksek okul okuma şansları da yoktur. Mezun oldukları gün Çin komünist ordusu şehre girer. Bu manzarayı vahametle izlerken karmaşık duygular yaşayan hâlkın arasında kavgalı olan boylar Yakup aksakal tarafından barıştırılıp birliğe davet edilir.

Romanın ikinci bölümünde Qanağat avılı yaylaya göçer. Okulu bitiren Estay arkadaşı Colbarıs'ı da yaylaya misafir olarak götürür. Göç yolunda bolca sohbet

edilir, geçmişle ilgili olaylar anlatılır. Colbarıs da gördüğü manzarayı hayranlıkla izler. Yolculuktan sonra kımız hazırlığı ve içilmesiyle ilgili geleneksel ritüeller gerçekleştirilir. Qanağat'ın komşusu Nuğıman da kendi evinde yapacağı kımız içme davetine köyü davet eder. Kımız içilir, müzik dinlenir; gençler ise geleneksel bazı eğlenceler düzenlerler. Eğlenceler sırasında Şönşik'in karısı Cupar Estay'a, Qanağat'ın savaşta ölen oğlunun karısı Ziypa da Colbarıs' a yakınlaşır.

Estay ise Nuğıman'ın kızı Düriye'ye sevdalıdır. Bu sırada lise müdürü olan Nurbek Kominist Parti şehir merkezine çağrılır ve parti sekreteri Li-Huan tarafından Kazakların kırlarına yolculuğunda kendisine eşlik etmesi teklif edilir. Nurbek pek gönüllü olmasa da bu görevi kabul eder. Osman Batur'un Altaylar'da ayaklanmasını duyan Çinli komünist idareciler hâlka yakın görünme siyaseti güderek onları fişlemek ve onların ellerindeki silahları toplamak niyetindedir. Zamanla şehirdeki Çinli asker sayısı artar, mallar pahâlanır, yeni kurumlar oluşmaya başlar. Li-Huan'ın ilk ziyareti eski vali Casıbay'ın köyüne olur. Misafirlikten sonra Casıbay'dan istenenler sıralandığında Casıbay itiraz etmez, ne istenirse verir. Şarki Türkistan Cumhuriyeti için mücadelesi ile meşhur olan Nartay ise hizmetleri dolayısıyla mimlendiğini duyduğunda çok endişelenir. Nartay, Nuğıman'ın yardımıyla Altaylar'da mücadele eden Osman Batur'un yanına gider. Qanağat'ın köyünde Yakup ölür, herkes cenazeye gidince Estay, Colbarıs, Ziypa ve çocuklar kızılıcak toplamaya gider. Uzun zaman gözden kaybolan Colbarıs ve Ziypa o gece köyden kaçar.

Romanın üçüncü bölümünde kış gelmiştir. Estay, Tarbatağay Gazetesi'ndeki işine gider. O gün vilayet gazetesinde şiiri yayımlanan Estay iş arkadaşlarından şefi olan Hamza dışındakiler tarafından tebrik edilmez hatta Kocan isimli iş arkadaşı komünistlik propagandası yaparak konuyu başka yönler çekme gayreti içindedir. İş çıkışı Hamza ile Estay baş başa kutlama yemeğine çıkarlar. Memleketteki meseleler üzerine konuşurlarken Hamza birçok şiiri olduğunu ancak şuan gizlediğini açıklar. Bir hayli içki içen ikili çıkışta ayrılır. İçkinin etkisiinde olan Estay, kendini Düriye'nin evinin önünde bulur. Evin bahçesinde Düriye ve Ermek'i yakın bir şekilde görerek üzülür ve sinirlenir. Bir dükkânın önünde oturup düşüncelere daldığında iki bekçi tarafından sorguya çekilerek emniyete götürülür. Colbarıs

emniyette nöbetçi memur olarak Estay'ın karşısına çıkar. Colbarıs onu emniyetten çıkararak evinde misafir eder. Uzun zamandır görüşmeyen Estay ve yengesi Ziypa sohbet edip, birlikte vakit geçirirler. Nuğıman için de hareketli günler başlamıştır. Çünkü Osman Batur'un başarısızlığı sonrası yol verdiği Nartay Altaylar'dan geri dönerek Nuğıman'a sığınmıştır. Nuğıman ise Nartay'dan sebep kendi adının da kötüleneceği korkusuyla gidip onu vilayet emniyete ihbar eder. Tevkif görevi Ermek'e verilir, Ermek Nartay'ı yakalamaya gittiğinde bir süre çatışır ve Ermek yaralanır, Nartay yakalanır. Daha çok yaşamak isteyen Nuğıman ve hırslı bir asker olan Ermek ödüllendirilir. Çinli komünist yöneticiler ise bu iyilik göstergeleri altında sinsi planlar yapmaktadır.

Estay'ın işe gittiği günlerden birinde Kocan ile Estay, Estay'ın gecikmesinden kaynaklanan bir tartışma yaşanır. Kocan konuyu komünist propagandaya getirerek fikirlerini daha açık ifade eder. O gün Estay, vilayet emniyet müdürlüğünün yazı işlerine geçici göreve gönderilir. Görevi sırasında hâlkın yazdığı şikâyet mektuplarının arasında babası Qanağat ve komşusu Uzak hakkında yazılmış mektuplara da rastlar. İyice bunalan Estay tatilin gelmesini fırsat bilerek köyüne gider. Babasını hastalanmış gibi görür, annesini daha çok yaşlanmış bulur. Uzak ve komşularından bazıları uzun zamandır gelmedikleri Qanağat'ın evine Estay'ı görmek bahanesiyle toplanır. Sohbet sürerken Şönşik'in eve gelişini fark ederek korkarlar. Yıllar evvel Qanağat'ın kol kanat gerip işine, evlenmesine vesile olduğu Şönşik, hükümet adına bir görevli olmuş ve toprak ağası olduğu söylenen Qanağat'ın evine ziyareti yasaklamıştır. Eve baskın yapan Şönşik, kimseyi dinlemeyip hatır saymayarak tehditler ve hakaretler savurarak oradakileri toplantıya gelmeye zorlar, hatta Uzak'ı dövmeye kalkar. Komşularının arada kalmasına içi el vermeyen Qanağat, komşularının toplantıya gitmesini ve bir daha eve gelmemelerini söyleyerek onlarla vedalaşır. Qanağat son olarak oğlu Estay'ile konuşur. Onun üzülmemesini, bugünlerin geçeceğini, ne olursa olsun benliklerine sahip çıkmalarını tembihleyerek son olarak onunla vedalaşır.

3.4.1.5 Bakış Açısı ve Anlatıcı

Göçten Sonra romanında hâkim veya diğer adıyla tanrısal bakış açısı kullanılmıştır. Bu bakış açısında anlatıcı olayların dışında bir gözlemci gibi durur, bir kahraman değildir. Anlatıcının esaslı hâkimiyeti söz konusudur. “Bu sebeple itibari dünyada yaşanmış, yaşanan ve yaşanacak olan her şeyi bilir, görür ve duyar” (Çetişli, 2016, s. 106). Yazardan ayrılmayan bir üslupla üçüncü kişili bir anlatım sergilenir. Hâkim bakış açısını kullanan yazar, bu bakış açısını bilinç akımı, iç monolog ve geriye dönüş ve diyalog tekniklerini kullanarak esere yansıtır.

Göçten Sonra romanında bazı roman kahramanlarının psikolojik yönü ağır basar. Bu kahramanların ruhsal durumunun tahlilinde iç konuşması sırasındaki düşünceleri önemli birer veridir. Roman kahramanlarından Nartay’ın evinde endişeyle beklediği dakikalarda içinden geçen; “Bu ne? Hakikaten ben ölümden mi korkuyorum? Nereye gitsen de bir cana bir ölüm değil mi? Ecelden kurtulmak var mı?” (GS., 229) şeklindeki iç konuşması, kahramanda tırmanışa geçen kaygıyı daha net görmemizi sağlar. İç konuşmalarla birlikte iç konuşmanın bir başka tarzı olan bilinç akımı da kahramanların psikolojik boyuttaki durumlarını okuyucuya ulaştırır. Yalnız ikisi arasında bariz bir fark vardır. “İç konuşmada hem anlatılanlar(konu) belli bir mantık ve düzene sahiptir hem de cümleler (dil) düzenlidir. Hâlbuki şuur akımında bu iki niteliği göremeyiz. Yani anlatılar arasında bir mantık ve düzen olmadığı gibi, cümleler de düzensiz ve bozuk olabilir” (Çetişli, 2016, s. 131). Romanda arkadaşı Colbarıs ve dul yengesi Ziypa’nın durumu ile ilgili düşünen Estay’ın kafasına şu fikirler hücum eder:

Ziypa gençti. Ağabeyisinin dul hanımı evde bekâr bekliyordu. Colbarıs ise, arkadaşı. İki birbirlerini hakikaten seviyorlarsa, evlensinler. Bir molla çağırayım nikâhını yapınlar diye düşündü. Ama aklına iki sene evvel şehit olan ağabeyi Tölevbay geldi. Onun çehresini görür gibi oldu. Yirmi iki yaşında, vatanı ile milleti için şehit olan ağabeyisinin eşi şimdi başka birisiyle sevişiyordu. Bu durumu düşünerek gözleri yaşlarla doldu. Ne yapmalı idi? “Namus uğruna” diye onları gidip akılsızca öldürmeli miydi? Böyle bir hareketin kime ne faydası olacaktı? Ağabeyinin ölmüş olmasından yengesi suçlu değildi. Yengesi de gepgençti. Yaşamak onun da hakkı idi. Şimdi onu cezalandırmaya kalkmak, ölen ağabeyisine, hayatta olan annesi ile babasına bir şey kazandırmayacaktı. En iyisi, şayet Ziypa ve Colbarıs birbirini gerçekten seviyorlarsa, evlenmeli idiler. Kendisi de onların evlenmesine ve mesut bir yuva kurmasına yardımcı olmalı idi (GS., 241).

Estay'ın bu düşünceleri, sanki onun bilinçaltından bilinç düzeyine sızmaya çalışır. Yengesine hak verirken bir yandan kızar, yardım etme ve ölüm fikri arasında gidip gelir. Bu tutarsız ve düzensiz fikirler romanda bilinç akımı şeklinde sunulur.

Romanın bazı bölümlerinde ise geri dönüşler yapılır. Bu geri dönüşler bazen olayların bazen kişilerin çağrışımları ile gerçekleşir. Estay, Çinli komünist askerlerin şehre girişi esnasında geçmişini hatırlar;

“Estay, bundan beş sene evvelki, 1945 senesinin yaz aylarındaki bir olayı hatırladı. Milli istiklal savaşının en şiddetli günleri idi. Tam bu asfalt yolda, Şarki Türkistan Cumhuriyeti'nin muzaffer ordusu, esir aldığı on binden fazla Çinli askeri doğuya doğru götürmekteydi. Şâveşek şehri çoktan kurtarılmıştı. Şarki Türkistan Cumhuriyeti askerlerinin vaktiyle doğuya doğru sürdüğü Çinliler, az sonra geleceklenden başkası mı?” (GS., 120).

Yukarıdaki sahnede aynı yerde beş yıl önce bulunan Estay'ın bugün gördüğü manzara, geçmişin zaferi ve bugünün hezimetini arasında sıkışan kahramana işaret eder.

3.4.1.6 Zaman

Roman zamanı; gerçek(nesnel) zaman, öykü zamanı ve öyküleme zamanıdır. *Göçten Sonra* romanının nesnel zamanı “Şarki Türkistan Cumhuriyeti” nin yıkılışı ve onu takip eden bir yıllık süreyi kapsar. Kitabın basımı 1980 yılında olduğundan, bu tür bilgiler öyküleme zamanı ve öykü zamanı arasındaki farkı belli eder. Romanın bazı yerlerinde kullanılan ve kahramanlarla ilgili geçmiş günleri anımsatan bölümler nesnel zamandan geriye bir dönüş niteliğindedir. Buna art süremsel öyküleme adı verilir. “Art süremsel öyküleme, öyküleme zamanı ile öykü zamanı arasında geriye doğru bir aralığın olması durumudur” (Bolat, 2012, s. 54). Roman karakterlerinden Nuğıman'la ilgili bilgiler verilirken “Yirminci yılların sonunda Nuğıman, Batı Türkistan'dan, Rus komünistlerin zulmünden kaçarak Doğu Türkistan'a sığınmıştı” (GS., 147). ifadesi belirtilen duruma örnek mahiyetindedir.

Roman, Qanağat'ın sağlığına kavuştuğu güzel bir gün tasviri ile başlar. Zaman kişilerin ruh hâllerine göre değişkenlik gösterir ve anlam kazanır. Köyün yaşlılarının toplandığı tepede güneşe bakarak güne nasıl bir anlam yükledikleri görülebilir. “Ah!

Boz atın kesilmiş kısa kuyruğu gibi, kısa ömrün bir günü yine gitti” (GS., 18). Bu cümlede görüldüğü gibi zaman “boz atın kesilmiş kısa kuyruğu” na benzetilir. Anlaşılan göre yaş ilerledikçe ömür kısaltmakta, her günün bitişi yaşlıları sona biraz daha yaklaştırmaktadır. Dolayısıyla güne bağlılık, her günü yaşayabilme arzusu hâkimdir. “Ah! Aydın, ışığı bol dünya! Senin bir gününü başka neyle mukayese etmek mümkün!?” (GS., 18). diyen Qanağat gibi ölümden kaçan Nuğıman’ın “sadece yaşamak” istediğini açıkça belirttiği ve komşusunu ihbar ettiği yer de her şartta ve her devirde nesnel zaman içinde kalabilme arzusunun dışa vurmuş hâlidir.

Zamanın etkisi birçok şeyde belli olurken en çok karakterler üzerinde hissedilir. Bazı karakterler maddi olarak ilerler ancak bu durum onları başka açılardan geriletir. Bazı karakterler mevkiden, bazı karakterler, dosttan, bazıları silahlarından ve topraklarından, bazıları da canından olur. Ancak zaman içinde en üzücü değişim vefa duygusundan olan karakterlerle ilgilidir. Zaman, romanın başkışisi ve onun etrafındakiler için olumsuzluklar zinciri olarak ilerler. Qanağat’a en büyük yanlışı yapan Şönşik, geçmişte fakir ve kimsesizken Qanağat tarafından himaye edilir. Zamanla işlerini büyüten, evlenen Şönşik’in hükümetle kurduğu bağlantılar sonucu benimsediği komünizm düşüncesi ondaki vefayı alıp götürür, onu tam bir “devrin adamına” dönüştürerek yozlaştırır. Zamanla yozlaşan diğer roman kahramanları; Ermek, Nuğıman, Kocan’dır. Zamanın bozucu etkisi bazı fon karakterlerde de karşımıza çıkar. Qanağat’ın köyüne imam olarak gelen Kemaleddin buraya gelmeden önce pek tercih edilen biri değilken, Kazaklar içinde popüler olur. “Kemaleddin, Kazaklara geldikten sonra değişti. Zengin de oldu. Bir defa “Allahü ekber” demesinin karşılığında bir koyun geliyordu” (GS., 64). Kazakların din adamına gösterdiği bu hürmet ve ikram onun değişmesine ve bundan dolayı zenginleşmesine sebep olur. İmamın bu duruma gelmesi hoş karşılanmaz ve yozlaşmaya işaret eder.

Zamanın değiştirdiği şeylerden biri de kültürel alışkanlıkların terk edilmesidir. Boylar arasındaki basit davalar önceden töre gereği büyüklerin araya girdiği meclislerde kendi aralarında hâll edilirken, şimdi iş değişmiştir. Akpar ve Abilgazi’nin arasında çıkan kavgada yaralanan Dalabay için Abilgazi tarafı şehre gidip mahkemeye başvurur. Qanağat bu duruma şöyle bakar: “Böyle davaları iki çift lafla karara bağladığımız bizim eski zaman geçti” (GS., 45). Yine Akpar’ın ağzından

çıkan; “Malumunuz bu zaman cep ile kâğıda ehemmiyet veren zamandır” (GS., 56). cümlesi bu değişimleri anlatan bir diğer örnektir. Kültürel bu değişimler kendiliğinden olduğu gibi Çinlilerin dayatması sonucu da olabilir. Çinliler kız istemedeki başlık parası geleneğine son verir. Yine okullarda verilen dini eğitimin yerine ateist eğitimin getirilmesi, Şarki Türkistan tarihinin okutulmasının yasaklanması, gazetelerin ortak dil yerine ayrı ayrı dillerde çıkarılması, kurumlardaki Şarki Türkistan bayrağının kaldırılması Çin baskısı sonucu süreç içinde gerçekleşen diğer olaylardır. Romanda zamanın Müslümanlardaki etkisi üzerinde de durulur. Hatta bu değişimler gelecek kötü dünlerin habercisi olarak görülür. Şarki Türkistan Cumhuriyeti'nin henüz yıkılmadığı ama yıkılacağı söylentisinin dolaştığı günlerde imam şöyle der: “Kıyamet günü yaklaştıkça dünyada çeşitli hikmetler olur.” deniliyor kitaplarda. Herhâlde kıyamet günü uzak değil” (GS., 65). zamanın gidişatı hayra yorulmazken yaşanan olumsuz olaylar başka alanlara da etki etmeye başlar. Mezuniyet töreninin eskisi kadar neşeli ve coşkulu kutlanmayışı da bunlardan biridir. Şarki Türkistan Cumhuriyeti'nin beş yıllık süreci, Kazakların çoğu için özlenen zamanlardır ve sanki sonraki süreçte hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Zamanın daha da kötü şeyler getireceğini tecrübeli büyükler sezinlemekte ve ümitsizliğe kapılmaktadır. Yakup aksakal zamanın kötüleşmesine karşı birliği önerirken “Esas dar zamanı, su ile toprağa muhtaç olduğunuz kötü zamanı bundan sonra göreceksiniz” (GS., 123). der. Yaylada yaşayan köylüler için henüz kötü zamanların geldiği şehirdeki kadar belirgin değildir. Ancak valilikten ayrıldıktan sonra köyüne çekilen Casıbay'a göre kara günler yakındır. “Birkaç sene sonra bu bembeyaz avıldan, dedelerimizden kalan bu hayat, bu düzenden hiçbir şey kalmayacaktır” (GS., 217). Bir zamanlar parlak günler görmüş birçok Kazak aynı hisleri taşır. Nartay, istiklal mücadelesinde geçirdiği günleri hayatının en güzel günleri olarak görmekteyken şimdi bir kaçaktır ve hatta en yakınlarından biri tarafından ihbar edilir. Tüm umutsuzluklara, fakirleşmeye ve baskılara rağmen zamanın tekrar değişebileceğine dair inancı olanlar Qanağat ve oğlu Estay'dır.

Gelecek ile ilgili vahametler kendini yavaş yavaş göstererek köylere de sıçrar. Komünizm baskısı günbegün etkisini artırır. İnsanlar gündüz konuşmaya çekindiklerinden geceleri görüşmeye başlar, gün yerini geceye bırakır.

Romadaki olay akışı kronolojik olarak devam ederken çok az yerde geri dönüşler vardır. Çoğu zaman olaylar hızlı geçerken, özellikle de kişilerin ruh hâllerine bağlı olarak, bazen birkaç dakika birkaç yıl kadar uzun hissedilir. Estay’ın emniyette beklemesi sırasında gecen zaman çok kısa bir zamanken Estay’ a bir hayli uzun gelmiştir.

Ayrıca komünistlerin çalışma saatlerindeki hassasiyetleri üzerinde durulan bölümde zaman anlayışının politik görüşler arasındaki değişkenliğine vurgu yapılır. “On iki dakika, otuz altı saniye geciktiniz, dedi pepeleyerek... Şanhay’daki ayakkabı fabrikasının bir dakikada kaç ayakkabı hazırladığını biliyor musunuz? Dedi Kocan... Vakit bizim İçin altından da pahâlî...” (GS., 285-286).

3.4.1.7 Mekân

3.4.1.7.1 Çevresel Mekânlar

Göçten Sonra romanı, başkişilerinden Qanağat’ın yaşadığı Maldıbay Köyü başta olmak üzere, Estay’ın okuduğu Şâveşek şehri, tutuklamaların ve gizli planların yapıldığı Vilayet Emniyet Müdürlüğü, Komünist Parti Vilayet Merkezi ve Estay’ın çalıştığı yer olan Tarbatağay Gazetesi’nde geçer.

3.4.1.7.2 Algısal Mekânlar

Roman kahramanlarının ruh hâllerini anlamlandırmamızda yardımcı olan, onların davranış ve düşüncelerini çözümlene imkânı sunan algısal mekânlar ise yayla, tepe, Qanağat’ın evi, Nartay’ın evi, il meclisi, Vilayet Emniyet Müdürlüğü, Uzun Köprü ve Tarbatağay Gazetesi’dir.

3.4.1.7.2.1 Kapalı/ Dar ve Labirentleşen Mekânlar

Kapalı/dar mekânlar, fiziksel durumlarına göre değil roman kişilerinin ruhi durumlarına göre bu adı alır. “Kahramanların kendisiyle, çevresiyle çatışma hâlinde olduğu kapalı/dar mekânlar bireyi ruhsal anlamda sınırlayan, huzursuz eden mekânlardır” (Azap, 2016, s. 843). Romanda gerçekleşen “Şarki Türkistan

Cumhuriyeti'nin yıkılışı" üstüne Çinli komünist askerlerin geçtiği yol yani Uzun Köprü, romanın başkişilerinden Esen'i rahatsız eden hislerle yüz yüze getirir. Onun geçmişteki parlak günlere gitmesine ve şimdi gördüklerinin onu üzmesine sebebiyet verir. "O zaman esir olarak koyun gibi sürülen on binden fazla Çinliyi bu yolda sadece otomatik silahlı elli civarında Şarki Türkistan Cumhuriyeti askeri götürmüştü. Şimdi ise, gelecek olanları bütün Şâveşek sakinleri karşılamak mecburiyetinde bırakılmakta" (GS., 121). Şehirdeki bu köprü yolu açık bir mekanken giderek kapalı ve labirent bir mekana dönüşür. Qanağat'ın evi de zamanla kapalı mekân özelliği kazanır. "Bireyin varoluşunun büyük bir kumarda öne sürülen para gibi tehlikede" (Sartre, 1999, s. 11). olduğu Qanağat'ın evi eskiden misafirle dolup taşan, uzun sohbetlerin yapıldığı bir yerken artık kimsenin korkudan uğrayamadığı, Qanağat'ın gittikçe yalnızlaştığı bir hüznün evi olarak tasvir edilerek labirentleşir.

Vilayet Emniyet Müdürlüğü, Estay ve onun gibi öğrencilerin ruhen bunaldıkları, hâlkın birbirini yoktan sebeplerle şikâyet ettikleri mektupların günden güne yığıldığı kapalı bir mekândır. Valinin değiştiğinin haberinin de verildiği il meclisi; Estay, Nartay ve Casıbay gibi başkişilerin duygusal karmaşa düştüğü bir mekân özelliğindedir. Bu mekânda şaşkınlık, endişe ve korku bir arada yaşanır. Komünizm sonrası süreçte, Şarki Türkistan'ın istiklal mücadelesinde yer alanların belirlenip baskı altına alınacağı haberi ile birlikte Şarki Türkistan'ın istiklal mücadelesinde aktif olarak yer alan Nartay, büyük bir korkuya kapılır. Evinde huzurlu olamaz, uykuları kaçır ve köşeye sıkışmış hissi ile dolar. Bu ev Nartay'ın haberi aldığı gün kapalı bir mekân özelliği taşımaya başlar Estay'ın çalıştığı Tarbatağay Gazetesi ise Kocan gibi komünizm yanlısı bir karakterin de etkisiyle her gün daha da çekilmez olan, başkişinin hareketlerinin eleştirildiği ve alttan alta tehdit edildiği bir mekân özelliği gösterir. Burada Estay'ı rahatsız eden sadece Kocan'ın propagandaları değildir. Daha önce Uygur-Kazak ortak dilinde çıkan bu gazete hükümet isteğiyle sadece Kazak dilinde çıkarılmaya başlar. Estay gibi düşünen gazete şefi Hamza'ya göre de bu ayırım birlik fikrine aykırıdır. Kısacası komünizm propagandası yanında uygulamaya dökülen birçok dayatma değişimin kurumlara nasıl bir sıçrama yaptığının en bariz örneklerinden birini oluşturur.

3.4.1.7.2.2 Açık / Geniş Mekânlar

Roman Qanağat'ın oturduğu bir tepebaşı tasviri ile başlar. Aksakalların toplandığı, sözün sohbetin bol olduğu tepeler Kazaklar için mühim yer tutar. Günün belli zamanları bu tepelere giden yaşlılar ve diğer kişilerle dertleşilir, şakalaşır gülüşülür, çevrede olan olaylar hakkında malumatlar paylaşılır. Bir nevi bir sağaltım merkezi gibi çalışan bu mekân ayrıca sosyalleşme yeridir. Qanağat uzun zamandır görmediği komşu ve akrabalarını burada görüp konuşur, hastalığı sırasında olan birkaç şeyi öğrenir. Buraya geldikten sonra kendini daha da dinçleşmiş hisseder.

Qanağat'ın evi ise ziyaretçisi bol, kültürel unsurların yaşatıldığı ve kişiler arasında anlaşmazlıklar yaşandığında akıl danışmak, destek alınmak için uğranan bir mekân özelliğindedir. Ayrıca bu evin kutsal bir yönü olduğuna inanılır. Akpar Abilgazı ile su yüzünden yaşadıkları sorunun çözümünde destek istemek için Qanağat'ın evine gittiğinde şunu söyler: “İsmail atamıza damgasını basarak suyu kullanma hakkını veren Ecenhan'ın kâğıdı ise, dedelerimizin kutsal ocağı sayılan sizin evdedir” (GS., 56). Uzak'ın da mahkemeye gideceğini öğrendiğinde ilk aklına gelen şeylerden biri bu kutsal ocağı bir daha göremeyeceği ihtimalidir. Bu ev vefayı ve birliği temsil ettiği gibi korunan kültürel değerleri ve sağduyuyu temsil eder. Estay için ise baba evi sığınılan bir liman gibidir. Çünkü “Ev, insan yaşamında, kazanılmış şeylerin korunmasını sağlar, bunları sürekli kılar. Ev olmasaydı, insan dağılıp giderdi. Ev, insanı gökten inen fırtınalara karşı olduğu gibi, yaşamında yaşadığı fırtınalara karşı da ayakta tutar. Aynı zamanda hem beden hem ruhtur” (Bachlard, 2015, s. 39). Estay zamanla bozulan düzen ve emniyetteki görevinde yüzleşmek zorunda kaldığı olumsuz durumlar sonrasında evine gittiğinde huzur bulur. “Estay, uykusundan uyandığında kendi evinde yattığını görerek sevindi. Yine eski evi. Tepesinde hasır döşenmiş büyük salon (...) Pencerenin camı kırılmış. Onun yerine “Tarbatağay Gazetesi” yapıştırılmış. Bütün bunlar Estay'a daha yakın ve sıcak geldi. Öyle sıcak göründü” (GS., 306). Estay için evi kadar köyü de mühim bir yerdir. Evinden çıktıktan sonra tepeden köyüne bakan Estay köyü ile ilgili şunu söyler: “Ah gözünü sevdiğim doğduğum yer!” dedi gayri ihtiyari olarak. Bütün dünyayı dolaşan seyyahlar bile oturdukları yerden güzelini bulamamışlar” (GS., 307). Ayrıca köy ve köyün çevresindeki yerler görende hayranlık bırakır. Köyü ilk kez gören Colbarıs ve valilik görevinden ayrıldığında köyüne dönen Casıbay yaylaya olan hayranlıklarını

gizleyemez. Köyde gençlerin buluşup salıncak kurduktan sonra eğlendiği, söyleştiği mekânlar vardır. Estay ve Düriye burada yakınlaşır. Cupar Estay’a karşı yakın tavırlarını burada daha rahat gösterir. Colbaris ve Ziypa da ilk kez “altabakan” dedikleri salıncak kurulan yerde karşılaşarak birbirlerindeki ortak yönleri keşfetme fırsatı bulurlar. Burada başlayan yakınlaşma aşka dönüşerek bu ikilinin kaçarak evlenmesine kadar gider. “Çünkü aşk; zevk, neşe ve yaşamın tek kaynağıdır” (Alborini, 1990, s. 65).

Estay’ı önceleri mutlu eden ama daha sonra üzen mekân ise Düriye’nin babası Nuğıman’ın “zengin evi” dir. Önceleri bu evin bahçesinde sevgilisini görüp onunla konuşabilme fırsatı bulan Estay, bu bahçede Düriye’yi Ermek’le gördüğünde yıkılır. Mekân açık mekânken kapalı mekâna dönüşür.

Qanağat’ın babasının yaptırdığı cami ve onun yanında kendi yaptırdığı okul açık mekânlardan biridir. “Cami ile okula bir defa daha baktıktan sonra, kendini vicdanen rahat hissetti” (GS., 68). Başkişilerden Qanağat, bu iki mekânı gördüğünde manevi bir haz yaşar, kalbi iyi duygulara dolar.

3.4.1.8 Şahıs Kadrosu

3.4.1.8.1 Başkişi

Göçten Sonra romanının başkişisi Qanağat’tır. Yaylaya göçtükleri zaman ağır bir hastalık geçirerek gündün güne iyileşen Qanağat, köyün en saygın büyüklerinden biridir. Kültürü, örf adetleri bilir, korur ve yaşatır. Başka köylerde veya boylar arasında tutunamayanlar onun yanına sığınır, Qanağat onlara kucak açar. “Nasılca Qanağat’ın koltuğunun altı geniş, koğmaz diye hepsi bizde toplanıyorlar” (GS., 22). gibi tepkilere de yol açan bu geri çevirmeme huyu, onun en çok öne çıkan özelliğidir. Nuğıman Batı Türkistan’dan kaçarak geldiğinde ona yer verir. Kimsenin yanaşmadığı Şönşik’i bağrına basarak hayli yardım eder. Onun bu gönülden yaptığı yardımlar kıskanılmasına da sebep olur. Mesela Akpar Beğ, onun gibi fakirlerin koruyucusu görünmek için Uzak’a yardım eder. Ancak romanda görüldüğü üzere Qanağat, tüm iyilikleri tek seferlik, göstermelik olarak değil; süreç içinde, imkânları ölçüsünde ve her fırsat bulduğunda yapar. Mesela birkaç yıl evvel bütün malını

mülkünü satarak babasının daha evvel yaptırdığı caminin yanına bir okul yaptırır. Bununla büyük bir hayır yapmış olmanın gururunu, huzurunu hisseder. Qanağat cami çıkışında okulun yanından geçerken hislerini şöyle dile getirir: “Allah’ın ve insanların önünde yüzünün de ak olması kadar büyük şeref ve servet var mı, diye düşündü. Allah’ım doğru yoldan ayırma, diye dua etti içinden” (GS., 68). Görüldüğü gibi Qanağat’ın onu kıskananlardan ayrılan özelliği, gösteriş peşinde olmayışı, gönül rahatlığının peşinde oluşudur.

Qanağat, genel olarak köylünün sevgisini kazanmıştır ama ona duyulan saygı da büyüktür. Köylüler yaşadıkları sorunların çözümünde yardım almak, akıl danışmak için onun fikirlerini önemser. Adalet duygusu baskın olan Qanağat, tarafları dinlerken olabildiğinde adil olur, arayı açmaktan uzak kalır. Akpar ve Abilgazi arasında yaşanan kötü olaylar neticesinde desteği istenen Qanağat’a akrabasının tarafını tutması yönünde yapılan telkinlere şu cevabı verir: “Tanrı akrabana değil, hakikate yardımcı ol demiyor mu? (GS., 54). Haksız olduğuna inandığı kimsenin tarafını tutmaz hatta Akpar, su davasının çözümü için dedesinden kalma su kâğıdını istediğinde vermez. Atalarının armağanı olan bu kâğıdı kültürel bir miras olarak benimsemesi bir yana kimsenin suyu tek başına sahiplenmesine razı olmaz. Ona göre kâğıt onda olsa da su herkesindir, kimsenin kimseye üstünlüğü yoktur.

Qanağat’ın evi herkese açık, ziyaretçisi bol bir yerken Komünist Çin’in yeni düzeni ile toprak ağası olarak görülen Qanağat’ın evine komşuları ve akrabalarının ziyareti yasaklanır. Bunu yapan kişi ise bir zamanlar kol kanat gerdiği, şimdilerde hükümet adamı olarak korku salan Şönşik’tir. Saygın bir kişi olan Qanağat, romanın sonlarına doğru zorla yalnızlığa mahkûm edilmektedir. Şönşik’in tehdit ve hakaretlerinin neticesinde komşularını, akrabalarını ve oğlunu tehlikeye atmak istemez. Üzgün bir şekilde onlarla vedalaşır, artık ziyarete gelmemelerini ister. Bir oğlu askerde şehit olan ve bütün umudu şehirde okuyan oğlu Estay’da olan Qanağat son sahnede oğlu ile de vedalaşırken ona bazı duygularını da açılar. Oğlundan annesine iyi bakmasını, onu madenlere yollatmamasını ister. “Ölmeyin ve kim olduğunuzu hiçbir zaman unutmayın, hâlkımıza unutturmayın...” (GS., 319). diyen Qanağat’ın kendisi için son arzusu, vatan toprağında dini usullerle gömülmeğidir.

3.4.1.8.2 Norm Karakterler

Romanın norm karakterlerinin ilki olan Estay, Qanağat'ın şehirde yaşayan, akli başında oğludur. Yakında liseden mezun olup, işe başlayacaktır. Köyüne, ailesine bağlı bir genç profili çizen Estay, şehirdeki değişimlerden bir hayli rahatsızdır. Buna rağmen roman boyunca kendi değerlerine sahip çıkan Estay, çalışkanlığı ve tedbiri elden bırakmayan tavırlarıyla ön plana çıkar. Tarbatağay Gazetesi'nde çalıştığı sırada yazdığı bir şiiri vilayet gazetesinde yayımlandığında şair tarafı da belli edilir. Ancak komünizmin giderek bastırdığı günlerde Kazak kimliği nedeniyle hak ettiği takdiri göremez. Bu şiirin yayımlanmasının ardından gazete yöneticisinin dikkatini çekse de bu dikkat emniyete geçici göreve yollanmasına sebep olur.

Estay, komşularından Nuğıman'ın kızı Düriye'ye âşıktır, Düriye'nin gönlü Ermek'e kaydığında onu sonsuza kadar kaybettiğini anlayarak çok üzülür. En yakın arkadaşı Colbarıs, Estay'ın askerde ölen abisinin eşi ile kaçınca yalnızlığı katmerlenir. Bir yandan vicdanı, genç bir kadının da sevip yuvasını kurmasına engel olmaya el vermez. “Ağabeyinin ölmüş olmasından dolayı yengesi suçlu değildi. Yengesi de gepgençti. Yaşamak onun da hakkı idi” (GS., 241). Estay'ın bu düşünceleri Aytmatov'un *Cemile* romanında yengesi Cemile'nin Danyar ile kaçışına şahit olan küçük çocuğun hislerini çağırıştırır. O da yengesine kıyamaz ve bu kaçışı içten içe destekler. “Cemile'yi, eskiden yengem olan Cemile'yi suçlamayan tek insan belki de bendim” (Aytmatov, 2019, s. 76). der çocuk. Kısacası Estay da bu gidişe hak verir.

Estay'ın duygusal yanları ailesine verdiği önemden de anlaşılır; her zaman anne ve babasına saygılıdır. Zamanla yok olacağı düşünülen değerlerine, okulun önünden kaldırılan Şarki Türkistan Cumhuriyeti bayrağına, Hamza'nın gelecekle ilgili çizdiği kötü senaryolara, Çinli komünist kuvvetlerin askerlerinin kalabalık şehirde şehre girişine, kısacası yitirileceği beklenen tüm değerlere üzülse de elinden bir şey gelmez.

Şiirinin merkez gazetesinde yayımlandığı gece Hamza ile çıktıkları kutlama yemeğinden dönerken iki bekçi onu sorgulayıp emniyete götürmek ister. Bekçilere kendisinin Doğu Türkistan tarafından tanınan, şiiri merkez gazetesinde yayınlanan Estay olduğunu söylese de kimse onu tanımaz. Yine çaresiz kalan Estay, düştüğü

duruma inanamazken, emniyette durumun vahametini kendi gözleriyle görür. Estay'ın emnyetteki izlenimleri şöyledir:

Estay, hükümet ve diktatörlük diye bir şeyin olduğunu okumuş ve duymuştu. Fakat henüz onun kahırlı tarafını hiç görmemişti. Bunu şimdi anladı. Önüne geleni silindir gibi ezip geçmekte olan bu gücün karşısına ancak kendisi gibi bir kuvvetle çıkılabileceğini, aksi hâlde ezilmekten kurtulmak için başkaca davranmanın gerektiğini tecrübeyle şimdi fark etti (GS., 266).

Bu noktada Estay, gerçekleri idrak etmeye başlar. Vilayet emniyete daha sonra geçici görevle gittiğinde de babası ve komşusu Uzak hakkında gelen şikâyet mektuplarında okudukları ile dehşete düşer, fazlasıyla endişelenir. Yapabileceği, babası hakkındaki şikâyetlerle ilgili birkaç sayfayı koparıp yok etmeye çalışmaktan öteye geçemez.

Tatili fırsat bilerek köyüne döndüğünde Şönşik'in evlerine tehdit için geldiği akşam babasını savunur, ağır hakaretler görür. Qanağat onu sakinleştirir ve ona nasihatlerde bulunur. Asla benliğini yitirmemesini tembihlerken, vatan haini ilan edilmeden ölmesini diler. Estay, milli benliğin koruyucusu, kültürel devamlılığı sağlayacak bir umut ışığıdır.

Nartay, Şarki Türkistan Cumhuriyeti'nin kuruluşundaki mücadelelerde aktif olarak görev alan, namı duyulmuş bir askerdir. Valinin değiştiği toplantıda hem geçmişteki zaferli günlere atıfta bulunur hem de birlikte omuz omuza mücadele ettiği arkadaşlarından Çağfar'a bu değişimden dolayı hesap sorar. İnsanların ikiyüzlü davranışlarını, bir zamanlar düşman saydıkları Çinlilerin gelip her şeyi bu denli değiştirmesini hazmedemez. Gelecek kötü günlerin farkındadır ve endişelidir. Ancak görür ki hiçbir şey değişmediği gibi gittikçe daha da beter hâle gelir. Görevinden istifa ederek köyüne çekilir. Osman Batur'un Altaylar'da ayaklanmasını haber alan Çinli idareciler ayaklanmanın büyüyeceğini düşünerek bir zamanlar mücadelesi ile bilinen kimseleri aradan çıkarmak niyetindedirler. İlk hedeflerden birinin Nartay olacağı haberi duyulur. Meclisteki çıkışından başka “Şarki Türkistan Cumhuriyeti” ni kuran harekette yararlılık gösteren Nartay adındaki binbaşı hep atlarını hazırlıyormuş. Onun evinde de silahı varmış. Hem de çeşit çeşit” (GS., 209). gibi hakkında yapılan şikâyetler, Nartay adına ele geçmiş ciddi kozlardır. Silahların toplanacağını ve Li-Huan'ın köylere ziyarete çıktığını duyan Nartay gelecek

tehlikenin farkındadır, korkuyla beklemeye başlar. Durumun farkında olan ve onun en yakınlarından biri olan Nuğıman, Altaylar'daki Osman Batur mücadelesine katılması için onu cesaretlendirerek yanına silah, at ve para vererek Nartay'ı yola çıkarır. Nartay bu sırada geçmişi de düşünmeden edemez. Babasının tutuklanıp öldürülmesi sonrası kendisinin de tevkif edildikten sonra atıldığı hapisshaneden kaçarak Şarki Türkistan Cumhuriyeti için yapılan mücadeleye katılımı bir bir aklından geçer. Osman Batur'un yanına gittiğinde vatan haini olarak ilan edilen Nartay, Osman Batur'un yenilgisini ön görerek uzaktan gelenlere yol vermesi üzerine gizlice köyüne geri döner. Nuğıman'dan başka sığınacak kimsesi yoktur. Nuğıman ise onu evine almaz, Batı Türkistan'dan kaçıışı sırasında yanında gelen arkadaşı Ömer'in evine götürür. Çünkü Nartay'ı kendisi için bir tehlike olarak görmektedir; şehre gittiğinde onu emniyete ihbar eder. Zaten Nartay Altaylar'a gittiğinde de onun gidişini haber veren yine odur. Onu yakalama görevini üstelenen Ermek ile bir süre çatışsa da kaybeder ve tutuklanır. Onun yakalanışı Nuğıman'ın biraz daha hayatta kalmasını garanti ettiği gibi Ermek'i de görevinde yükseltir. Nartay'ın başına gelenler; aynı boydan, aynı köyden olan ve birbirine yakın insanların zamanla nasıl birbirine sırtını dönebildiğinin resmini açıkça çizer.

Esasında okumamış olan Casıbay, Nurbek'in okulun genişletilmesi, yetim çocuklar için yapılacak yatakhane inşası için yardım talebini hemen kabul eder. Eğitime önem veren yanı olduğu gibi yardım severliği ve korumacı yanları ile de bilinir. "Casıbay, etraftaki işsiz güçsüzleri de toplar, onlara yardım eder ve iş verir" (GS., 213). Casıbay, İl meclis konuşmasında valilik görevini devrettiğini açıkladıktan sonra köyüne döner. Komünist partisi sekreteri Li-Huan'ın kırdaki ilk ziyaret ettiği yer onun evidir. Çinli sekreterin gelişinden rahatsız olsa da belli etmez, kendisinden ne istenirse verir. Öngörü sahibi biri olan Casıbay, karakterler içinde gelecek günlerle ilgili acı tabloyu en açık şekilde dile döken kişidir. "Hey gidi dünya hey! Bu yaylalara belki hep Çinli dolacak. Bizim Kazaklar, Uygur ve diğerleri Çinliler arasında milli azınlık olacak. Kendi memleketinde yabancı hâline düşecek" (GS., 217). Casıbay'ın kendisinin durumu için öngörüsü ise zenginliğinin başına iş açacağı yönündedir. Toprak ağalarına yapılan muameleler kulağına çalındığından ümidini yitirir, Qanağat'a benzer şekilde "cenaze namazının kılınması yasaklanmadan" ölmek arzusundadır.

Nurbek, Şaveşek vilayetindeki lisenin müdürüdür. Tarihin doğru öğretilmesi taraftarı olduğundan “Şarki Türkistan Tarihi” adlı bir kitap yazar, bu kitap okullarda okutulur. Çıkardığı kitap Çinli idarecilerin dikkatini çeker, Çinceye çevirtirilerek okunur. Şarki Türkistan tarihi dersi kaldırıldığında en çok üzülenlerden biri Nurbek’tir. Çünkü milli duyguları güçlü biridir. Karısı Hatice’nin hamile olduğunu öğrendiğinde çok sevinen Nurbek karısına şu sözleri söyler: “Mesela, ben ölürsem arkamda birçok çocuk kalmalı. Anladın mı? Çok olan yok olmaz. Sonunda bir imkân arar bulur. Öylece, hâlkımız gene eskisi gibi kendi başına “el bolar” (GS., 184). Bu fikirlerin çocuklarına aktarılmasını diler. Buradan anlaşılacağı tüm olumsuzluklara rağmen yeniden diriliş umudu tazedir.

Nurbek, bir zamanlar Qanağat’ın köyünde öğretmenlik yaptığından köylüye karşı samimi ve saygılıdır. Öğrencisi Estay’a babasına duyduğu saygı ve sevgiden dolayı şehirde adeta abilik yapar, yol gösterir. Öyle ki kendisi yolculuktayken delikanlı çağındaki Estay’ı evde karısı ve çocuklarının yanında bırakır. Bir gün parti merkezine çağrılır. Gittiğinde kendisine yapılan vilayet maarif müdürü olma teklifini makam ve mevkide gözü olmasa da ailesine gelebilecek zarardan korktuğundan gönülsüzce kabul etmek zorunda kalır. Çinlilere güveni, onların samimiyetlerine inancı olmayan Nurbek’i onun bilgeliğinden hâlk arasındaki itibarından yararlanmak isteyen Çinli gezi heyeti yanlarında köy köy dolaştırır, aylarca evine dönemez.

Uzak, Qanağat’ın yakın komşularından yaşlı bir Kazak’tır. Qanağat’la akrabalıkları dolayısıyla, Kazak adetleri gereği kendisiyle sık sık alay edilir. Çalışmayı pek sevmeyen, çocuksuz bir adam olarak tasvir edilir. Uzak’ın arkasını karısı toplar, onu zor durumlara düşmekten kurtarır. Fakirliğinden dolayı Akpar’ın boğası ile ineğini çiftleştirerek ineğinin hamile kalmasını umut eder. Ancak mümkün olmayınca Akpar kendisine yardım etmesi karşılığında Uzak’a inek ve tahıl verir. Uzak da bu yardımın karşılığında Akpar’ın tarla sulama işini takip edecektir. Ancak tarlaya gittiğinde suyun kesilmesi üzerine Akpar’a mahçup olmamak için gidip suyu tamamen Akpar’ın arkına çevirir. Bunun üzerine suyunun kesildiğini fark eden Abilgazi adamlarından Cabbar tarafından dövülerek bir ata bağlanır ve köyde dolaştırılır. Abilgazi ve Akpar’ın tarafı mahkemelik olunca hapse atılacağı düşüncesiyle

kahrolur. Üzüntüsü ve korkusuyla sürekli ağlar, komşularıyla helalleşmeye başlar. Yaptığı uyanıklık, Akpar'a yaranmaya çalışması ona çok kötü geri dönmüştür.

Uzak, ileri yaşına rağmen Tarbatağay vilayetinin merkezi olan Şâveşek'i hiç görmemiştir. Bu durum onun daha geleneksel yaşamasını ve dar bir dünya görüşüne sahip olmasını sağlarken, saf kişiliğini de oluşturur. Mahkeme için ilk kez şehre geldiğinde her yeri hayranlıkla izler. En sonda Qanağat'ın evine geldiği için Şönşik tarafından hakarete hatta saldırıya uğradığında kendini savunmaz, Estay tarafından Şönşik'in elinden kurtarılır. Gücünü bir tek karısına geçirir, daha doğrusu kendinden güç ve görünüş olarak üstün olan karısı onun bazen kendini dövmesine müsaade eder.

Colbarıs, Estay'ın kendisinden yaşça büyük okul arkadaşıdır. Anne ve babası olmadığı için uzun zaman sokak çocuğu olarak yaşar, hizmetçilik işlerinde çalışır. Doğu Türkistan Cumhuriyeti ordusuna gönüllü olarak girerek savaflara katılır. Bu başarılarından dolayı ileri yaşına rağmen lisede okumasına müsaade edilerek mükâfatlandırılır. Doğu Türkistan Cumhuriyeti yıkıldığında duygularını şu sözlerle ifade eder: "On yedi yaşında elime silah alarak vatanım için, Şarki Türkistan Cumhuriyeti için savafla girdim. İki sefer yaralandım. Mademki sonu böyle olacaktı da şimdi gene Çin'e baş eğecektik ve müstemleke olacaktık, başlangıçta niye ateşe atıldık. Niye bizi ateşe attılar?" (GS., 74). İçten içe gönlü kırılan Colbarıs, yaylaya göçme zamanı geldiğinde Estay'la gider. Daha önce hiç yayla görmediği için, gördüğü manzaranın güzelliğine vurulur. Yaylanın güzelliği onun yaptığı tasvirlerle anlatılır. Estay, ona şaka yollu aşkla ilgili sözler söylediğinde öyle bir duyguyu tanımadığını ifade eder. Ona göre bunun sebebi yetimliği ve sevgisiz büyümesidir. Ancak Estay'ın ölen ağabeyinin karısı Ziypa'nın yaklaşımında etkilenir. Esasında onları birleştiren şey ikisinin de yalnızlığıdır. Ziypa ile şehre kaçıp kendilerine bir yuva kururlar. Colbarıs emniyette çalışmaya başlar.

Düriye, Zengin Nuğıman'ın şımarık ve kararsız kızıdır. Estay ile lisedeyken sevgili olurlar. Estay'a umut verirken akrabası olan yüz başı Ermek'in ilgisine de kayıtsız kalmaz. Ermek güçlenince yavaşça sırtını Estay'a döner.

3.4.1.8.3 Fon karakterler

Romandaki figüranlar sayılabilecek fon karakterler, kurguyu süsleyen bir görünüşe sahiptir. Hem erkek hem de kadın fon karakterler mevcuttur. Romanın fon karakterleri erkeklerden Hamza, Ermek, Yakup aksakal, Tölevbay ve Akpar; kadınlardan Ziypa, Torğın, Hatice, Balcan ve Cupar'dır.

Hamza, Tarbatağay Gazetesi'ndeki milliyetçi duruşu ve saklamayı uygun bulduğu milli hislerle dolu şiirleri ile Ermek Çin'e yaklaşmak için kendini göstermeye çalışan menfaatçi kişiliği ile Yakup aksakal köyün arabulucusu kimliği ile Tölevbay göçmekten bıkmış ve hatip yönü güçlü tarafıyla tanıtılır. Tölevbay'ın göçten bıkmaması yirmi sene önce doğduğu memleketten göç etmek zorunda kalması ve bir daha hiç mutlu olamamasındandır. "Şayet, bu yaşa gelene kadar benim yürüdüğüm mesafeyi birbirine eklemek mümkün olsa, belki dünyayı birkaç sefer dolaşmış olduğum anlaşılırdı" (GS., 25). diyen Tölevbay, artık sağlam bir yerde uzun süre kalmak arzusundadır. Göç psikolojisi le ilgili çalışmaları olan Salman Akhtar, bu durumu şöyle açıklar: "Yaşlı bir insan taşınmayı genelde istemez: Güven veren şeyleri bırakmak sancılıdır, geçmişi geleceğinden daha büyüktür, her zaman kazandığından daha fazlasını kaybeder" (2018, s. 11). Akpar ise Tölevbay gibileri yanında gezdirerek gösteriş yapmayı seven, mal ve mülke çok önem veren yönüyle aktarılır.

Kadın karakterlerden Hatice Uzak'ın, Balcan ise Qanağat'ın karısıdır. Kültürel devamlılıkta önemli payları olan bu kadınlar her zaman eşlerinin yanında olmalarıyla da ön plana çıkarlar. Ziypa, Qanağat'ın savaşta ölen oğlunun genç dul karısıdır. Colbarıs'la köyden kaçarak bir yuva kurar. Cupar, Şönşik'in çoğunlukla yalnız kalan ve bu yalnızlığı dolayısıyla Estay'a şaka yollu cilveler yapan karısıdır. Torğın, Nuğıman'ın ölen oğlunun nişanlısı iken başlık parası boşa gitmesin diye nişanlısının çocuk yaştaki kardeşiyle evlendirilir.

3.4.1.8.4 Kart Karakterler

Romanın kart karakterlerinden biri olan Nuğıman, Doğu Türkistan'a sığınmadan önce Batı Türkistan'da yaşamış, orada düzenin ne hâle geldiğini bizzat görmüş ve

canını zor kurtarmış bir Kazak'tır. Nuğıman'ın durumunu anlamak için şu açıklama önemlidir:

Göç oluşum aşaması ya da nedenleri ister doğal ister doğal ister açlıktan görünen aktörler olsun göçmek durumunda kalanlar gerçek mağdurlardır. Bu açıdan “göçmek” ile “kaçmak” arasındaki fark günümüz göçlerini anlama açısından önemlidir. Göçmenlerin tümü mağdur olsa da mağduriyet düzeyinin en yüksek olduğu grup “kaçmak” durumunda kalanlardır (Erbaş, 2019, s. 337).

Nuğıman, Qanağat'la akrabalığı sayesinde geldiğinde onun kanatları altına sığınır, ondan çok yardım görür. Zamanla refah seviyesi yükselip zenginliğe kavuşunca Qanağat'ı arayıp sormamaya başlar. Dış görünüşüne ve evine çok özen gösteren zengin Nuğıman'ın diğerlerinden ayrılan yönü okumuş ve yumuşak huylu olmasıdır. Adımlarını atarken kontrollüdür; köyde çıkan anlaşmazlıklarda herhangi bir taraf tutmaz.

Nuğıman, Doğu Türkistan'ın akıbetinin Batı Türkistan gibi olmasından tedirgindir. Oradayken en çok karşı çıktığı şey “sovhoz” ve “kolhoz” mevzusu iken buradaki toprak sahiplerinin başına gelecekleri duyunca kendini daha çok tehlikede hisseder. Adeta kader yakasını bırakmıyordur. Daha çok yaşamak ve ailesini sürgüne gitmekten korumak için kendisine sığınan Nartay'ı ihbar ederek bir çıkar yol bulmaya çalışır.

Şönşik, Qanağat'ın vakti zamanında kucak açtığı fakir bir yetimdir. Köy köy dolaşıp ayna tarak sattığı günlerde Qanağat'ın da desteğiyle gittikçe zenginleşir, yuvasını kurar. Şönşik zenginliğini belli etmek için önce çadırını beyaz yapar, giyim kuşam olarak da değişik kıyafetlere bürünür. Sık sık şehre gittiğinden oradan getirdiklerini bir hayli pahalı olarak satar, köylüye pek insaf etmez. Karısı Cupar onun hakkında şunları söyler: “Şönşik'i görüyorsun, ticaret peşinde koşarak ayda bir defa eve zor uğruyor. Bu yaylaya bizi getirdi ve yine gitti para peşinde koşmaya. Onun için başka bir şey değil, para ve menfaat hepsinden üstündür” (GS., 165). Kocasını paragöz ve ihmalkâr gören Cupar, onun boşluğundan istifade ederek sürekli Estay'a yaklaşmaya çalışır. Şönşik para ve mevki peşinde koşarken ailesinde kocaman bir boşluk bırakmaktadır.

Qanağat'ın dizinin dibinde saygıyla oturduğu zamanları geride bırakan Şönşik, son bölümde bir hükümet adamı olarak Qanağat'a zulüm uygular. Şimdilik yaptığı Qanağat'ın toprak ağası olduğu gerekçesiyle evine girilmesini yasaklamaktır. Evine gelen komşu ve akrabalarına tehditler ve hakaretler savurur. Estay, onun "bürkit/kartal" ismiyle emniyete babası ve komşularını şikâyet eden mektuplar yazdığını anlar.

Kocan, Estay'ın Tarbatağay Gazetesi'ndeki mesai arkadaşlarından biridir. Uygur asıllı olan Kocan, komünist partisine üye olur. O günden sonra sesi daha çok yükselmeye, her ne mevzu olursa olsun komünist propagandaya çevirmeye başladığı için arkadaşlarını tedirgin eder. Gazetede şef olan Hamza onun için: "Kocan gibiler, bizim ata düşmanımızın iki asırdan beri ektiği zehirli tohumun mahsulüdür" (GS., 259). der. Gerçekten de Kocan, zamanın insanlarda yarattığı menfi etkinin en bariz örneklerinden birini teşkil eder.

3.4.2 İzleksel Kurgu

Göçten Sonra romanında Şarki Türkistan Cumhuriyeti'nin yıkılışı ardından Doğu Türkistan'daki genel tablo, başkişi Qanağat ve çevresindeki kişilerin yaşadıkları olaylarla ve içinde buldukları ruh hâlleri ile okuyucuya sunulur. Kişiler, kavramlar ve simgelerden oluşan dramatik aksiyonu sağlayan değerler KORA şemasıyla şu şekilde gösterilebilir;

Tablo 4

Göçten Sonra Romanı İzlekler Şeması

	Ülkü Değerler	Karşı Değerler
Kişiler	Qanağat, Estay, Uzak, Nurbek, Nartay, Casıbay, Colbarıs, Hatice, Balcan, Torğın, Selim, Hamza, Tölevbay, Yakup aksakal	Şönşik, Nuğıman, Kocan, Düriye, Ermek, Akpar
Kavramlar	Sevgi, aşk, dil, birlik, adalet, oyun, iyilik, eğitim, kültür, başarı, tarih, güven, dirayet	Bencillik, komünizim, menfaat, yozlaşma, endişe, korku, üzüntü, ihbar, çaresizlik, kaybetmek, yalnızlık, değişim, iftira, plan, şikayet
Simgeler	Kımız, altıbakan (salıncak), ev, yayla, avıl (köy), toprak	Emniyet Müdürlüğü, il meclisi, alkol, mektup

Göçten Sonra romanı, daha iyi tahlil edilebilmesi için kavramlar düzleminden yola çıkarak “aşk/sevgi” ve “öz değerlerin yitimi” izlekleri etrafında açıklanabilir.

3.4.2.1 Aşk/Sevgi

Kişinin duygu dünyasının en karmaşık ve en tarifi zor hâllerinden biri olan aşk, esasında bir süreç içinde bireyin cismani veya ruhani yoğunluğunun görüngüsüdür. Süreç ve bahsedilen yoğunluklar kişiden kişiye değişebilir. Bellekteki geçmiş algılar, çevre, zaman gibi çeşitli faktörler yoğunlukta değişkenliğe sebebiyet verebilir. Bunun yanında sevgi ise daha yaygın bir bilinirlikle karşımıza çıkar. Sevgi, bireyin başka bireye/bireylere veya nesneye/nesnelere karşı olan ilgisidir. Çok çeşitli tezahürlerle karşımıza çıkan sevgi görüngüsü, kişi hayatındaki varlık sahasının geniş bir çerçevesine oturur. “Sevgi olmadan insanlık bir gün için bile var olamaz” (Fromm, 2007, s. 26). söylemi bu çerçevenin genişliğini daha iyi anlatır. Aşk ve sevgi birbirini tamamlayan, destekleyen yönleri ile eşgüdümlü hareket edebileceği gibi ayrı ayrı işleyen birer duygulanım olarak da ilerleyebilirler.

Göçten Sonra romanı, aşk/sevgi izleğini barındıran bir eserdir. Buradaki aşk izleği, kahramanların bazılarında olumlu bazılarında ise olumsuz etkileri ile roman kurgusunu süsler. Estay ve Düriye arasındaki aşk, roman boyunca adı konulabilecek en belirgin hikâyeyi oluştururken; Colbarıs ve Ziypa arasındaki yakınlaşma, sevgi ve

aşk arasında bir yerde kendini gösterir. Bunlar dışında; vatani, köyü, okulu, öğrencileri, aileyi, parayı, iyiliği, gücü, yaşamayı, ideolojiyi sevmenin sezdirildiği pek çok yere rastlamak mümkündür.

Başkişi Qanağat'ın şehirde yaşayan oğlu Estay, kız lisesinde okuyan zengin komşu kızı Düriye'ye âşıktır. Estay, romanda çoğunlukla sıkışmış bir ruh hâlinde bulunduğu zamanlarda Düriye'yi görme ihtiyacı hisseder. Okulda Şarki Türkistan tarihinin okutulmasının yasaklandığını öğrendiğinde hissettiği üzüntüyü Düriye'yi görmeye gittiğinde üstünden atar. Düriye'nin dayısının evinin bahçesinde buluştukları anlar, Estay için olumsuz duygulardan sıyrıldığı bir atmosfer oluşturur. Colbarıs bu iki aşğın buluşmasından duyduğu memnuniyeti “Aradığını buldun... Ah! Âşıklar birbirini nasıl görüyorlarmış? Şahane değil mi?” (GS., 101). şeklinde ifade ederken; “Bilmiyorum, bizimki daha başlangıç dedi, Estay içini çekerek” (GS., 101). Burada Estay, Düriye'yi Colbarıs'la tanıştırır, biraz sohbet ederler. Bu ortamı bozan kişi ise Düriye'nin dayısının oğlu Ermek'tir. Ermek Düriye'yi elinden tutarak eve götürür, atmosfer birden dağılır. Bu “başlangıçtaki aşk” Estay için hiç ileriye gidemez. Altıbakan eğlencesinin olduğu akşam önce Düriye'yi dudaklarından öpen Estay, sevgi konusunda ısrarlı sorular sorar. Düriye'nin verdiği cevaplar hislerini daha bariz olarak görmemizi sağlar:

- İşte ne yapacaksın? Seni sevmiyorum.
- Yalan söylüyorsun...
- Yok, doğru söylüyorum. İnat ettirirsen senden nefret edeceğim.
- Seviyorsun... Bak bakalım bu tarafa.
- Onu nasıl anladım? dedi kız dönerek.
- Gözlerin söylüyor.
- Sen kendin söyle beni seviyor musun? dedi Düriye sonra.
- Deminden beri söylüyorum, seni seviyorum diye (GS., 177).

Bu bölümde Estay, Düriye'yi kendisini sevdiğine inandırmaya çalışırken onu sevdiğini gözlerinden anladığını ifade eder. “Dilimle her şeyi yapabilirim ama bedenimle yapamam. Dilimle gizlediğimi bedenim söyler” (Barthes, 2005, s. 46). sözleri Estay'ın durumunu özetler niteliktedir. Ancak bu zorlama karşısında Düriye, konuya kaçamak bir şekilde cevap verir. Bu kısım romanda şu şekildedir:

- Ben sevmenin nasıl olduğunu bilmiyorum. Fakat seni çok beğeniyorum.
- Sevmek demek işte o, dedi Estay neşelenerek.
- Beni sev demekten korkuyorum.

- Niye?
- Gerçek sevenler evlenemiyorlarmış.
- Kim söyledi sana bunu?
- Tatem söyledi... Yani kendi annem. (GS., 177).

Estay'ın Düriye'ye sevgisi daha yoğunken Düriye'ninki sadece bir beğenidir. Bu yüzden yön değiştirmeye çalışır, sevenler kavuşamadığı için sevmekten korktuğunu bahane eder. Hamza ile çıktıkları kutlama yemeğinin ardından aldığı alkolün de etkisiyle kendini Düriye'nin kapısı önünde bulan Estay, gördüğü manzaradan sonra adeta yıkıma uğrar. Çünkü Düriye ve Ermek bir hayli yakındır hatta evlilik için adım atılması yönünde planlar yapıyorlardır.

Estay → Düriye → Ermek

Estay Düriye'yi, Düriye ise Ermek'i sevmektedir. Aşk anaforundan çıkan Estay için her şey biter. “Estay için Düriye artık kıymetsiz kalan ve Kızıl Çin askerleri geldikten sonra iptal edilen Şarki Türkistan Cumhuriyeti'nin parası gibi. Ermek aldı gitti. Artık Düriye'nin hiç kıymeti yok” (GS., 263). diye düşünen Estay, yine de kendi kafasından bu ayrılığa bir neden bulmaya çalışır. “Kim bilir? Düriye zengin kızı olduğu için, şimdiki devir de zenginelere düşmanın devri olduğu için, Ermek'in arzusuna bazı mecburiyetler karşısında ailesine yardımı olabilir düşüncesiyle baş eğmiştir”(GS., 264). gibi düşüncelerle terk edilmesini haklı bir nedene dayandırmaya çalışır. Oysaki Düriye, daha önce de buluşmak için sözleştiklerinde Estay'ı bekletir, Ermek'le gezmeye gider ve bunun için Estay'a hiçbir açıklama yapmaz, özür dilemez. Kısacası Estay, baştan beri görmezden gelmeye çalıştığı bir karşılıksız aşkın peşinde sürüklenir ve bu macera terk edilışıyle sonlanır.

Romanın bir başka karakteri Colbarıs, Estay tarafından ne kadar sıkıştırılırsa sıkıştırılırsın aşka itimat etmez. “Ben hiç kimseye âşık olamam” (GS., 101). diyen Colbarıs Estay'la yaylaya geldiğinde Estay'ın dul yengesi Ziypa ile tanışır. Altıbakan eğlencesine giderken engebeli yollarda Colbarıs Ziypa'ya yardım eder. Bu sırada birbirlerine bir hayli yakınlaşıp dokunmaya mecbur olurlar. Colbarıs, Ziypa'nın vücudunun titrediğini fark eder. Altıbakan eğlencesinde başlayan bu cismani çekim gücü, kızcılık toplamaya gidişlerinde daha da artar. Yalnız onları birleştiren esas unsur, ikisinin de kimsesizliğidir. Anne ve babası tarafından bırakılmış, kimsesizliğin

acısını en derinlere kadar bilen Colbaris, hep bu sevgi yoksunluğunu sevgiyi tatmamış olmasına bağlar. Ancak Ziypa'nın da kimsesiz olduğunu öğrenince adeta kimsesizliği bölüşerek sevmeyi seçer, sonradan sevmeyi öğrenir. Ziypa ve Colbaris kaçarak şehirde yuva kurarlar. Roman kişilerinden Uzak ve karısı Hatice arasındaki saf sevgi ve lise müdürü Nurbek ile Nuğıman'ın şimdiki hanımı arasında eskiden yaşanmış bir aşka da vurgu yapılır. Düriye'nin annesi olan ve “tatem” diye bahsettiği kişi Nurbek ile kavuşamaz. Nurbek'in hanımı Galiya ise bu eski aşk hikâyesinden hâla rahatsızdır, içten içe kıskançlığı sürmektedir.

Romanda sevginin başka tezahürleri de vardır. Qanağat'ın oğlunu ve iyiliği, Nurbek'in öğrencilerini, Casıbay'ın köyünü, Nartay'ın vatanı sevmesi ile Nuğıman'ın yaşamayı, Akpar'ın parayı ve malı, Kocan'ın komünizmi, Şönşik'in gücü sevmesi sonucu meydana gelen olaylar romandaki çarpışma unsurlarını meydana getirir.

3.4.2.2 Öz Değerlerin Yitimi

Bireylerin iç dünyasında ve çevresinde yıllar öncesine dayanan, sözsüz ve yazısız bir kontrol mekanizması gibi işleyen ortak birikime değer denir. Ahlaki, toplumsal, kültürel, mesleki, dini, milli, estetiksel pek çok boyutu olan değerler, çoğu zaman insan davranışları ve kararlarındaki belirleyici yanıyla kendini gösterir. Bir arada yaşama arzusu içinde bulunan kişilerin arasındaki somut ve soyut yargılara temel atarken; bireysel eğilimlerimize ve kültürel tercihlerimize yön verir; bazen kültürel normlara göre eğilimler oluşturmamıza vesile olur. “Değerler, ortak kaderi paylaşan milletlerin, toplumların birlikteliklerini, refahını, huzurunu ve hayatla ilgili diğer gereksinimlerini kültürel normlara göre şekillendirir. Bireyselliği aşan, üzerinde mutabakata varılan, birtakım fedakârlıklar barındıran yönleriyle de insanoğlunun davranışlarına anlam kazandırır” (Şimşek, 2020, s. 302). Çünkü burada değer, maddi boyutun dışında bir kasıtle karşımıza çıkar. Birliği, işleyişi, sürekliliği sağlayan, kargaşayı önleyen tarafı toplumsal ahengi sağlarken; bazı değerlerin yitimi veya yozlaştırılması toplumsal aşındırmalara neden olabilir. İşte bu durumlarda güven kaybı, geçmişe özlem, kaybetmeyle birlikte kaygı, ahlaki bozulmalar kaçınılmaz olur.

Edebi eserler, değerler çerçevesinde yaratılmış ürünlerdir. Bu ürün tek bir değeri veya birden çok değeri merkeze alabilir. Bazı değerleri yücelten yazar, bazı değerleri karşı değer olarak okuyucuya sunar; bazı değerlerin ise yitiminden veya yozlaşmasından söz açar. Bu değerlerin yitiminin yarattığı boşluğu okuyucunun karar mekanizması doldurur.

Göçten Sonra romanı, yitirilen değerlerin yarattığı erozyonu gözler önüne serer. Başkişi Qanağat, onun ailesi, çevresi hatta büyüyen bir çemberde Kazaklar ve tüm Doğu Türkistan, öz değerlerin yitimi ile yüz yüze gelir. Boylar arası anlaşmazlıkta mevzunun mahkemeye taşınması değerler yitiminin ilk basamağıdır. Çünkü kaynağı belirsiz bir zamandan beri ufak anlaşmazlıkların hâlli için başvurdukları bir usul mevcuttur. “Kazak Türkleri arasında husule gelen anlaşmazlıkları “Esimhan’ın eski colu, Kasımhan’ın qasqa colu” yani “yolu” dedikleri milli geleneklere göre hâllerler. Bununla beraber, anlaşmazlıkların hâllinde dini esaslar da çok mühim rol oynar” (Oraltay, 1976, s. 45-46). Bu değerlerin yitimi ideolojinin değişimi ile paralel ilerler. Zaman değer üzerinde olumsuz bir etki oluşturur. Elbette bu değişim ilk ve tek değildir. Önce kültürel boyutta başlayan yitim daha sonra başka sahâlara sıçrama yapar. Komünizm öğretileri doğrultusunda hareket eden Çinli idarecilerin aldığı kararlar gereği uygulamaya dökülen bazı faaliyetler, değer yitimine sebebiyet verir. Bu kasıtlı bir planlamanın parçasıdır. Önce okullarda dini eğitimin yerine ateist eğitim getirilir ardından Şarki Türkistan tarihinin okutulması yasaklanır. Milletini dini ve milli değerlerini öğrenmesinin önüne geçilmeye çalışılır. Yapılan bu çalışmalar İlminskiy’in eğitim sistemine benzer amaçlar güder. “Rus milliyetçileri, Çarlık sınırları içerisinde tek ve baskın bir ulusun inşa edilmesi amacıyla etnik ve dini açıdan toplumsal birimlerin daha homojen olmasını savunmuş ve bu doğrultuda Rusçanın eğitim dili olmasını, Kiril alfabesinin yaygınlaştırılmasını ve farklı inançlara sahip grupların Ortodokslaşdırılmasını hedeflenmişlerdi” (Üstün ve Karakurt, 2019, s. 182). Doğu Türkistan’da özellikle eğitim alanında yapılan bu “yenilikler” ileride kendini daha farklı şekillerde gösterecek ciddi bir yozlaşmanın tohumlarını eker. Eğitim, daha çocuk yaşdaki bireylerin taze beyinlerine nüfuz edebilmek için en iyi ortamı yaratır. Bunun sonucunda “mankurtlaşma” olarak tabir edilen “sistemin robot bireyler yetiştirme projesinin eseri” (Azap, 2013, s. 284)

ortaya çıkar. Dilini, dinini, tarihini, kültürünü ve aslını unutmaması istenen bir nesil hazırlanmak istenirken yakalanan başarı kendisini öz değerlerin yerini başka değerler almaya başlamasıyla gösterir.

Romandaki bir diğer değer yitimi alanı dil üzerinde olur. “Bilindiği gibi dil, en kadim toplum bilincini oluşturur” (Mırzahmetuli, 2020, s. 71). Bir milleti millet yapan en yüce değerlerin başında gelen dil, nesilleri birbirine bağlayan bir zincirin hâlkalarını örür. Dolayısıyla dildeki her bir olumsuz değişim hareketi, o hâlkaların birbirinden kopması gibi nesilleri de birbirinden kopma tehlikesiyle karşı karşıya getirir. Romanda dil üzerinde yapılan değişimler önce okullarda Çince kitapların okutulmasıyla başlar. Ardından, daha önce ortak dilde çıkarılan gazeteler Kazak ve Uygur dillerinde ayrı ayrı çıkarılır. Estay ve Colbaris’in konserden çıktıkları akşam Estay düşüncelere daldığında aklından geçenler şunlardır:

Parktan dağılanların çoğu Kazaklar olduğundan mıdır nedir, Kazakça şarkı söyleyenlerin sesi her taraftan geliyordu kulağa. Arada sırada Tatarca şarkı da duyuluyordu. Diğer bir sokaktan da Uygur’un insana hüznün veren uzun havasını söyleyenlerin de sesi geliyordu. Kazakça, Uygurca ve Tatarca denilenin hepsi aynı dilin birer dalı idi. Hepsi aynı kökten gelen, bir damardan kuvvet alan tek bir milletin mensupları idiler... Ama bunu yabancılar istemiyordu. Sen, Kazak’sın, sen Uygur’sun falan filan diye parçalıyorlardı (GS., 113).

Dilin birbirinden ayrılmasından sonraki süreçte dilde başka yozlaşmalar olur. Ömründe bir kez mahkeme için şehre giden Uzak bile karısına ”koca karı yoldaş” demektedir. “Bu “yoldaş” ve ismin sonunda “ov” ekleri komünizmin getirdiği yeniliklerin öncüsü idi” (GS., 310). Komünizm dili gittikçe tahrip etmektedir.

Komünizm her anlamda değerlerin yozlaşmasına sebebiyet verir görünmektedir. Ama romandaki en mühim değer yitimi; sevgi, saygı, dostluk gibi insani değerlerde acı bir gerçek olarak yerini alır. Bazı karakterler bu değer yitimi ile birer “közkaman” görüntüsünde karşımıza çıkar. İlk kez Manas Destanı’nda geçen közkamanların en büyük özellikleri şunlardır: “Sözde milliyetperver görünerek, ülkenin bütünlüğünü bozmak isteyenlerle anlaşıp, millet menfaatini satmalarıdır. Bir de hâlkın bağımsızlığını, özgürlüğünü yıkılmasını isteyenlerle birlikte hareket edip milli namusu ayaklar altına almalarıdır” (Berdibayev, 1997, s. 67). Nuğıman’ın kendine sığınan dostu ve komşusu Nartay’ı ihbar edişi, Kocan’ın düne kadar bir

arada dostça çalıştığı iş arkadaşlarına sürekli tehditkâr bir tavırla yaptığı propagandalar, Şönşik'in sayesinde toplumda bir yer edindiği Qanağat'a yaptığı zulüm, ihanet ile özdeşleşmiş sayılan közkamanlığın yarattığı değer yitiminin romandaki görüngüsüdür.

ÇIKARIM

Günümüzde Çin toprakları içinde kalan ama esasında bir Türk yurdu olan Doğu Türkistan'a tarihi düzlemde bakıldığında, birden değil zamanla zayıflayan bir Türk hâkimiyeti ve güçlendikçe Türklere daha da kötü bir yaşam sunan Çin hâkimiyeti gözlemlenir. Sistemli ilerleyen bu istilâ hareketinde Çin kuvvetlerinin Sovyet komünizmi etkisi ile birlikte arttırdığı ağır vergiler, yok yere cezalandırmalar gibi pek çok etken Kazak Türklerini yurtlarını terk etmek zorunda bırakır. Esasında konargöçer yaşam şeklini benimsemiş hâlk için bu göç çok uzun ve çetin bir yolda olur. Güvenli topraklara geçene kadar saldırılarla kayıplar veren Kazakların göçü bir hayatta kalma mücadelesini içerir. Kazaklarının 1935-1954 yılları arasında Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan göçlerinin romana yansımalarının incelendiği bu çalışmada bahsedilen göçlere dair pek çok detaya yer verilir.

İncelemedeki ilk üç romanda göçlerin nedenleri ve süreci yer alıp sonraki aşamalar pek yer almazken; son roman göçten arda kalan manzarayı gözler önüne serer. Yazarların çok az yerde yorumlarla metne girdikleri görülür. Genel olarak hâkim bakış açısının tercih edildiği bir anlatım vardır. Yazarlardan Kazak Türk'ü olanların göç topraklarını yakından tanıyan kişiler olması nedeniyle daha sahih bilgiler verdiği düşünülebilir. Godfrey Lias'ın göçün hemen ardından sayılabilecek bir zamanda Türkiye'ye gelerek göçten Türkiye'ye ulaşabilmiş kişilerle görüşebilmesi de yaşananları sıcağı sıcağına, birinci kişilerden öğrenmemize kapı açar. Yazarlardan Kabdeş Jumadilov'un Çin baskısı yaşayan bir kişi olması ve gazeteci kimliği ile romandaki kahramanlardan birkaçının hayatı arasında paralellik sezilir. Ayrıca Godfery Lias'ın komünizm sebebiyle sürgün edilen biri olması komünizme eleştirel olarak yaklaşması şeklinde romanda kendini göstermektedir.

Romanların yazılış tarihlerine bakıldığında Sovyet döneminde yazılan romanların o dönemde her şeyin serbestçe yazılıp eleştirilememesi sebebiyle üstü kapalı ifadelerle yer verdikleri dikkati çeker. Romanlardaki tarihlerin gerçek tarihler ile paralel olduğu, tarihi kaynaklarla uyum içinde olduğu söylenebilir. Bazı önemli tarihlerin dipnotlarda veya bölüm sonlarında tam tarih şeklinde verilmesi ile kanıtlanabilirlik artırılmıştır. Göçerlerin tedirgin, korku dolu olduğu zamanlar geçirmesi roman şahıslarının zamanı algılayışı üzerinde değişiklikler meydana getirir. Kısacası gece, gündüz vakitleri; bahar ve kış ayları şahıslar için genel değerlendirmenin dışında bir yerde anlam kazanır.

Romanlardaki şahıs kadrosu kalabalıktır. Elishan Batur, Osman Batur, Alibek Hâkim gibi tarihte yer edinmiş göç liderleri ve pek çok Kazak göçerin hayatları ve yaşadığı süreçlerin psikolojik derinlik içinde sunulduğu bir anlatıma başvurulmuştur. Godfrey Lias'ın eksik bilgileri olduğundan Osman Batur üzerinde ayrıntılı bir bilgi paylaşımı yapmadığı görülür. Bununla birlikte bazı şahısların romandan romana farklı özellikleri ön plana çıkarılır. Özellikle kart karakterler romanlarda ortak sayılabilir. Fakat Kazak kart karakterlerin varlığı ile kişilere taraf tutar bir tavırla yaklaşmadığını gösterir. Romanlarda kadın kahramanlar erkeğin yanında olan, savaşçı özellikleri ile yer alırlar. Çatışmalarda erkeklerle beraber silah tutan kadınlar göçte de önemli sorumlulukları üstlenir. Göçten sonra romanında ise kadın profili tamamen değişir. Buradaki kadınlar daha pasif ve eski özelliklerinden sıyrılmış bir görüntüde karşımıza çıkar. Taşbala'nın katledilen köyden sağ çıkarak doğum yapması ile dünyaya gelen bebek soyun devamını sağladığı için önemlidir. Elishan Batur'un çocuk yaştaki kardeşini yıllarca araması da bu yüzdendir. Bunun dışında göç kafilesinden ayrılıp yolunu kaybeden ancak beş ay sonra kafiyeyle tekrar ulaşan dokuz yaşındaki Abdulmuttalip göçerlere umut verir. Bu sebeple çocuk şahıslar romanlardaki umudu, geleceği temsil eder.

Romanlarda Kazakların yaşam alanları olan ve göç yollarının ağırlıklı olarak kullanıldığı gerçek mekânlar olduğu ve bu mekânların kişi dünyasında nasıl bir yerde olduğu betimlenir. Bu yüzden aynı mekânın kişinin ruh hâlleri nedeniyle açık ve kapalı mekânlar olarak değişkenlik göstermesi söz konusu olabilir.

Romanlardaki izleklerden eğitim, öz değerlerin yitimi, komünizm, hayvanlar, Kazak toplumu, Kazak gelenekleri, Türk kimliği, aşk/sevgi izlekleri ile göç olgusunun içiçe bir durumda olduğu gözlemlenmektedir. Bu yolla göçe başka pencerelerden bakmak mümkün olmuş, olgu daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirilebilmiştir.

Sonuç olarak toplumun yaşadıklarına romanlarında yer veren ve bu yaşananları duyurma çabasında olan yazarlar okuyucunun dünyasına ışık tutarlar. Doğu Türkistan Kazaklarının 1935-1954 yılları arasında Türkiye'ye uzanan kanlı, acılı, çileli göçünü kaleme alan Jadi Şakenulı, Godfrey Lias, Ahmet Hâldun Terzioğlu ve Kabdeş Jumadilov romanları ile okuyucularının dünyasına ışık tutmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Akhtar, S. (2018). *Göç ve kimlik: karmaşa, sağaltım ve dönüşüm*. Ankara Sfenks Kitap.
- Alborini, F. (1990). *Âşık olma ve aşk*. (Çev. Gül Çetinor). İstanbul Düzlem Yayınları.
- Altay, H. (1998). *Anayurttan Anadolu'ya*. Ankara Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Anadol, C. (1977). *Tarihe hükmeden millet Türkler*. İstanbul Milli Kültür Yayınları.
- Aşkın, M. (2010). Kimlik ve giydirilmiş kimlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 10, C. 2, 213-220.
- Atayman, V. (2003). *Varolmanın acısı Schopenhaur felsefesine giriş*. İstanbul Donkişot Yayınları.
- Aytmatov, C. (2018). *Gün olur asra bedel*. İstanbul Ötüken Neşriyat.
- Aytmatov, C. (2019). *Cemile*. Ankara Ötüken Yayınları.
- Aytür, Ü. (2009). *Henry James ve roman sanatı*. İstanbul Yapı Kredi Yayınları.
- Azap, S. (2013). Kurtlar ve mankutlar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 279-287.
- Azap, S. (2016). Tölogön Kasımbekov'un cetilgen kurak (olgun nesil) romanında yapı ve izlek: Sovyet tipi insan yaratma süreci. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 5 (2), 834-869.
- Azap, S. (2017). Közkaman/lık: ihanet ve kimlik sorunsalı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 104-117.
- Bachelard, G. (2015). *Mekânın poetikası*. (Çev. Aykut Derman). İstanbul Kesit Yayıncılık.
- Bakır, S. (2015). Orhan Kemal'in hikâyelerinde anlatıcı ve bakış açısı. *Türkiyat Mecmuası*. C. 25, S. 2, 31 - 60
- Barthes, R. (2005). *Bir aşk söyleminden parçalar*. (Çev. Olcay Kunay). İstanbul Yapı Kredi Yayınları.

- Baudrillard, J. (2004). *Kötülüğün şeffaflığı aşırı fenomenler üzerine bir deneme*. (Çev. Işık Ergüden). İstanbul Ayrıntı Yayınları.
- Benjamin, W. (2008). *Son bakışta aşk*. (Çev. Nurdan Görbilek). İstanbul Metis Yayınları.
- Berdibayev, R. (1997). *Baykal'dan Balkan'a*. Ankara Bilig Yayınları.
- Berdibayev, R. (2017). *Ulus olmak istersek*. Ankara Bengü Yayıncılık.
- Bolat, S. (2012). *Öykü yazma teknikleri*. İstanbul Varlık Yayınları.
- Campell, J. (2000). *Kahramanın sonsuz yolculuğu*. (Çev. Sabri Gürses). İstanbul Kabalcı Yayınevi.
- Can, A. (2013). Romanda zaman meselesi. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. S.. 9., Y 5, 107-137.
- Çandarlıoğlu, G. (2021). *Özgürlük yolu Nurgocay Batur'un anılarıyla Osman Batur*. İstanbul Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Çetin, N. (2015). *Roman çözümleme yöntemi*. Ankara Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İ. (2016). *Metin tahlillerine giriş 2: hikâye, roman, tiyatro*. Ankara Akçağ Yayınları.
- Çolakoğlu, S. (1999). Çin-Sovyet ittifakı döneminde (1950-1963) Orta Asya. *Bilig*. S. 8, 13-25.
- Çüçen, A. (2003). *Heidegger'de varlık ve zaman*. Bursa Asa Kitabevi.
- Demirağ, Y. (2014). 1755-1949 yılları arasında Doğu Türkistan. *Uygur Araştırmaları Dergisi*. S. 3, 229-245.
- Demirel, Ö. (2004). *Öğretimde planlama ve değerlendirme: öğretim sanatı*. Ankara Pegem A Yayıncılık.
- Demiryürek, M. (2013). Kurgusal metinlerde ikinci kişili anlatıcı ve bakış açısı. *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 2, 119-139.

- Dikici, A. (2001). Geleneklerin toplumdaki yeri ve önemi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 2, 251-258.
- Eco, U. (1997). *Yorum ve aşırı yorum*. (Çev. Kemal Atakay). İstanbul Can Yayınları.
- Eliuz, Ü. (2014). Kemal Tahir öykülerinde labirent mekânlar. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 6/11. 7-19.
- Erbaş, H. (2019). *Gidişlerden kaçışlara göç ve göçmenler: kuram, yöntem ve alan yazıları*. Ankara Phoenix Yayınları.
- Faucault, M. (2011). *Özne ve iktidar*. İstanbul Ayrıntı Yayınları.
- Frankl, V. E. (2000). *İnsanın anlam arayışı*. (Çev. Selçuk Budak). Ankara Öteki Yayınevi.
- Fromm, E. (2007). *Sevme sanatı*. (Çev. Özden Saatçi- Karadana). İzmir İlya Yayınları.
- Funk, R. (2009). *Ben ve biz postmodern insanın psikanalizi*. (Çev. Çağlar Tanyeri). İstanbul Yapı Kredi Yayınları.
- Gayretullah, H. (2009). *Uzaklara balam*. İstanbul Toker Yayınları.
- Gayretullah, H. (2019). *Altay Kazakları: Doğu Türkistan'dan göçen Türkler*. İstanbul Yazıgen Yayıncılık.
- Gezici Yalçın, M. (2017). *Göç psikolojisi*. Ankara Pharmakon Yayınevi.
- Gökalp, Z. (2018). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul Ötüken Yayınları.
- Gruen, A. (2005). *İçimizdeki yabancı*. (Çev. İlknur İgan). İstanbul Çitlembik Yayınları.
- Jumadilov, K. (1980). *Göçten sonra*. (Çev. Hasan Oraltay). İstanbul Büyük Türkeli Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1982). *Türk milli kültürü*. İstanbul Boğaziçi Yayınları.
- Kale, M. (2013). *Eğitim Bilimine Giriş*. (Editör Emin Karip). Eğitimin Temel Kavramları. Ankara Pegem Akademi.

- Kapçı, H. Z. ve Erdoğan, A. (2018). Arşiv belgeleri ışığında Türk-Sovyet ilişkilerinde Doğu Türkistan'ın bağımsızlık faaliyetleri (1933-1934). *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*. S. 12, 123-134.
- Kaplan, M. (1987). *Türk milletinin kültürel değerleri*. Kültür ve Turizm Ankara Bakanlığı Yayınları.
- Kara, A. (2018). XX. yüzyılın ilk yarısında Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye Kazak göçü ve Elishan Batur'un bu göçteki liderliği. *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Dergisi*. 205-216.
- Kara, A. (2021). Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya Kazak göçü. (Derl. Çağla Gül Yesevi). *Türk Dünyası ve göç vatandan yeni vatanlara*. İstanbul Küre Yayınları.
- Keskinöz Bilen, N. (2018). *Psikanaliz ve göç gitmek mi kalmak mı?*. İstanbul İthaki Yayınları.
- Kul, Ö. ve Tuncer, T. (2015). XX. Asırda Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya göçler. (Haz. Nesrin Sarıahmetoğlu ve İlyas Kemaloğlu). *Türk Dünyasında Sürgün ve Göç*. İstanbul Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları.
- Kundera, M. (2009). *Roman sanatı*. (Çev. Aysel Bora). İstanbul Can Yayınları.
- La Boétie, E. (1995). *Gönüllü kulluk üzerine söylev*. (Çev. Mehmet Ali Ağaoğulları). Ankara İmge Kitabevi.
- Le Bon, G. (2012). *Kitleler psikolojisi*. (Çev. Hasan İlhan). Ankara Alter Yayınları.
- Lias, G. (1956). *Kazak Exodus*. London Evans Brothers Limited.
- Lias, G. (1992). *Göç*. (Çev. Mehmet Çağrı). İstanbul Boğaziçi Yayınları.
- Mirzahmetuli, M. (2020). *Kazakları Ruslaştırma siyasetinin bilinmeyen yönleri*. Ankara Bengü Yayınları.
- Narlı, M. (2002). Romanda zaman ve mekân kavramları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. S. 7, C.5, 91-106.
- Oraltay, H. (1977). *Kazak Türkleri*. İstanbul Türk Kültür Yayımları.

- Sartre, J. P. (1999). *Varoluşçuluk*. (Çev. Asım Bezirci). İstanbul Say Yayınları.
- Schopenhauer, A. (2009). *Yaşam bilgeliği üzerine*. (Çev. Hasan İlhan). Ankara Alter Yayınları.
- Selvi, Z. Teyci, M. ve Kara, A. (1996). *Kazakların Doğu Türkistan'dan Anadolu'ya göçü ve Osman Taştan*. İstanbul Kazak Türkleri Vakfı Yayını.
- Seyfettin, Ö. (1975). *Türklük ülküsü*. İstanbul Türk Kültür Yayını.
- Shayegan, D. (2012). *Yaralı bilinç geleneksel toplumlarda kültürel şizofreni*. (Çev. Hâldun Bayrı). İstanbul Metis Yayınları.
- Söylemez, O. (2005). *Türk Dünyası edebiyatları roman I*. Ankara Akçağ Yayınları.
- Stevick, P. (2004). *Roman teorisi*. (Çev. Prof. Dr. Sevim Kantarcıoğlu). Ankara Akçağ Yayınları.
- Şakenuli, J. (2016). *Hazin göç*. (Çev. Nurgül Berikbolova). İstanbul Kalender Yayınevi.
- Şimşek, Y. (2020). Orhan Pamuk'un kafamda bir tuhafılık romanında yitirilmiş değerler. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. S. 67, 299-328.
- Terzioğlu, A. H. (2019). *Türkistan'ın ölümsüz kahramanı Altayların kartalı Osman Batur*. Ankara Panama Yayıncılık.
- Töre Saguni, A. (2019). *Türkistan kaygısı*. İstanbul T&K Yayınları.
- Tuncer, T. (2015). *1949-1964 yılları arasında Doğu Türkistan'da istiklal mücadelesi ve Türkiye'ye yapılan göçler*. Doktora tezi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı. Manisa.
- Tuncer, T. (2020). Doğu Türkistan'da güçler savaşı: 1931 kumul ayaklanması. *Türkiyat Mecmuası*. 30/1. 269-285.
- Türkçe Sözlük. (1988). Ankara Türk Dil Kurumu Yayınları. 534-435.

Üstün, K. ve Karakurt, M. (2019). İlminskiy'nin eğitim sistemi üzerinden Rus milliyetçiliğinin kısa bir okuması. *Karadeniz Uluslararası Bilimler Dergisi*. 192-202.

Yılmaz, D. (2011). *Roman sanatı ve toplum*. İstanbul Kesit Yayınları.

URL-1. (2021). Ahmet Hâldun Terzioğlu.

<https://ahmethaldunterzioglu.com/hakkimda/> 26.08.2021.

URL-2. (2021). Tarihistan. <https://www.tarihistan.org> 03.05.2021.

URL-3. (2021). Kazak edebiyatı ansiklopedik dizin. Almatı: "Aruna LTD"2010

ISBN 9965-26-096-6. (Қазақ әдебиеті. Энциклопедиялық анықтамалық. — Алматы: «Аруна Ltd.» ЖШС, 2010 жыл. ISBN 9965-26-096-6. 23. 08. 2021.